

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ:
"ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ:
ΙΣΤΟΡΙΑ – ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ"
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΚΟΒΑΤΣΗ

**ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΑ ΚΑΙ ΛΙΓΝΙΤΗΣ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ
ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΕΟΡΔΑΙΑΣ,
1956 – 1975**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2021

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ:
"ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ:
ΙΣΤΟΡΙΑ – ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ"
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΚΟΒΑΤΣΗ

**ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΑ ΚΑΙ ΛΙΓΝΙΤΗΣ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ
ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΕΟΡΔΑΙΑΣ,
1956 – 1975**

Επιβλέπων καθηγητής: Νικόλαος Αναστασόπουλος

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Νικόλαος Αναστασόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής

Λάμπρος Φλιτούρης, Επίκουρος Καθηγητής

Γεώργιος Νικολάου, Αναπληρωτής Καθηγητής

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΟΡΔΑΙΑΣ ΩΣ ΤΟ 1950	
1.1. Εορδαία και Πτολεμαΐδα.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
Ο ΛΙΓΝΙΤΗΣ ΩΣ ΜΕΣΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΥΝΑΜΙΑΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΛΙ.ΠΤΟΛ.	
2.1. Ο λιγνίτης ως ορυκτό.....	38
2.2. Η ενέργεια και ο ηλεκτρισμός στην Ελλάδα, 1950 – 1970.....	41
2.3. Η ίδρυση της ΛΙ.ΠΤΟΛ.....	45
2.4. Συνδικαλισμός και σωματειακή οργάνωση στην Ελλάδα.....	75
2.5. Τα σωματεία στην Εορδαία.....	78
2.6. Η δράση των σωματείων.....	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	
1955 – 1975, ΜΙΑ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑ ΣΥΝΕΧΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ	
3.1. Η προλεταροποίηση των αγροτών, θεωρητικές προσεγγίσεις.....	90
3.2. Η περίπτωση της Πτολεμαΐδας.....	94
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	103
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	105
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ	111

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η διπλωματική αυτή εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Διατομεακού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών που προσφέρει το τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με τίτλο «Νεότερη και σύγχρονη ιστορία – Λαογραφία» από την φοιτήτρια Παρασκευή Κοβάτση με κατεύθυνση ιστορίας και με επιβλέποντα τον επίκουρο καθηγητή κ. Νικόλαο Αναστασόπουλο κατά το ακαδημαϊκό έτος 2017 – 2018. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές κ. Λάμπρο Φλιτούρη και κ. Γεώργιο Νικολάου, οι οποίοι δέχθηκαν να αποτελέσουν μέλη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής της συγκεκριμένης εργασίας. Το θέμα της διπλωματικής εργασίας είναι «Πτολεμαΐδα και λιγνίτης. Οικονομικοί και κοινωνικοί μετασχηματισμοί στην περιοχή της Εορδαίας, 1956 – 1975». Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την μετατροπή της πόλης Πτολεμαΐδας αλλά και του Δήμου Εορδαίας από μια καθαρά αγροτική περιοχή σε ενεργειακό κέντρο της χώρας μετά την έναρξη της εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων λιγνίτη από την εταιρεία ΛΙΠΤΟΛ. Οι βασικές στοχεύσεις της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας συνοψίζονται στην μελέτη της εξελικτικής πορείας της ΛΙΠΤΟΛ σε επίπεδο παραγωγής, διανομής και διαμόρφωσης δημόσιων και εργασιακών σχέσεων, καθώς και στην συμβολή της επιχείρησης στην οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική και πληθυσμιακή ανάπτυξη της περιοχής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Επαρχιακή Φωνή* στις 4 Αυγούστου του 1957¹, εβδομαδιαία εφημερίδα που εκδιδόταν στην Πτολεμαΐδα, έχει τίτλο «Η ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑ ΤΟΝ ΤΟΠΟ ΜΑΣ ΗΜΕΡΑ. ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ Α. Μ. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΑΔΟΧΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ κ. ΜΠΟΔΟΣΑΚΗ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΕΠΙΣΗΜΩΝ ΕΓΕΝΕΤΟ Η ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΣ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΛΙΓΝΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΝΤΛΗΤΟΥ ΕΙΣ ΚΟΙΤΑΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΑΣ». Στο κεντρικό άρθρο που ακολουθεί, γίνεται εκτενής περιγραφή του γεγονότος. Στο κείμενο αποτυπώνεται η έκδηλη ικανοποίηση των κρατικών φορέων και του τοπικού πληθυσμού για την έναρξη εκμετάλλευσης και αξιοποίησης των λιγνιτικών κοιτασμάτων της περιοχής. Ο συγγραφέας, που είναι και ο εκδότης της εφημερίδας, κλείνει το άρθρο με την εξής προσωπική εκτίμηση «...Δεν θα ήθελα να θεωρηθώ ως ευφάνταστος ονειροπόλος, νομίζω όμως, δεν απέχω της πραγματικότητας αν είπω ότι, το έργο του οποίου σήμερα κατετέθη ο θεμέλιος λίθος, θα είναι αυτό το ίδιο, ο ακρογωνιαίος λίθος της μελλοντικής εξελίξεως της χώρας μας.....Είμαι βέβαιος ότι η περιοχή αυτή....θα γίνει συντόμως μια περιοχή με σφύζουσες βιομηχανικές δραστηριότητες, η οποία θα δώσει λύσιν εις πολλά εκ των προβλημάτων, όχι μόνον της Επαρχίας και του Νομού, αλλά της Μακεδονίας και της Χώρας εν γένει.».

Το συγκεκριμένο δημοσίευμα αποτελεί μία ενδεικτική περίπτωση ανάλογων δημοσιευμάτων του επαρχιακού και εγχώριου τύπου της εποχής². Ωστόσο, με αφορμή το ανωτέρω άρθρο αποκαλύπτεται η ανάγκη ανασυγκρότησης του ελληνικού ενεργειακού συστήματος, αλλά και η επιθυμία κρατικών φορέων και λαού να συμμετέχουν στην οικονομική και βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας, η οποία ήταν ο προάγγελος για τον ερχομό καλύτερων βιοτικά ημερών. Το ελληνικό ενεργειακό σύστημα στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο δεν διέφερε σημαντικά από αυτό της προπολεμικής περιόδου. Οι περιορισμένες και τοπικής εμβέλειας επιχειρήσεις ηλεκτρισμού³, η επιχείρηση φωταερίου της Αθήνας, το υποτυπώδες σύστημα διακίνησης των πετρελαιοειδών και η ελάχιστη εξορυκτική δραστηριότητα λιγνίτη, συνέθεταν τα βασικά σημεία αναφοράς του συστήματος⁴. Με εξαίρεση τα καυσόξυλα, που προορίζονταν για οικιακή χρήση, τα υπόλοιπα ενεργειακά καύσιμα, εισάγονταν από το εξωτερικό, σε ποσοστό που ξεπερνούσε το 98%, διαμορφώνοντας τον δείκτη ενεργειακής αυτοδυναμίας της χώρας σε πολύ

¹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αριθ. φύλ. 587/177, 4-8-1957.

² *Δυτική Μακεδονία*, Αριθ. φυλ. 381, 29-7-1957, *Μακεδονία*, Αριθμ. φύλ. 15.133, 26-7-1957, *Ελευθερία* (Αθηνών), Αριθ. φύλ. 3961, 27-7-1957.

³ Σαμίου Δήμητρα, *Η εξαγορά των ηλεκτρικών επιχειρήσεων από την ΔΕΗ*, Αθήνα, 1998.

⁴ Τσοτσροός Στάθης, *Ενέργεια και ανάπτυξη στην μεταπολεμική περίοδο*, Αθήνα, 1995, σελ. 57.

χαμηλό επίπεδο. Η σημαντική υστέρηση στην εκμετάλλευση των λιγνιτών και ο βραδύς ρυθμός αξιοποίησης της υδροηλεκτρικής ενέργειας, διαμόρφωσαν τον δείκτη ενεργειακής εξάρτησης της χώρας στις αρχές της δεκαετίας του '60 περί το 75%⁵.

Η βελτίωση του δείκτη ενεργειακής αυτοδυναμίας αποτέλεσε στόχο του ενεργειακού προγράμματος 1948 – 1958, που εκφράσθηκε με την υποστήριξη και προώθηση της πολιτικής αξιοποίησης του λιγνίτη και των υδροηλεκτρικών έργων. Η περίοδος 1950 – 1973, αποτέλεσε για τον ενεργειακό τομέα περίοδο ανάπτυξης με κυρίαρχουσα την άποψη της φθηνής και άφθονης ενέργειας.

Το πρώτο ενεργειακό πρόγραμμα προέβλεπε την κατασκευή των Υδροηλεκτρικών σταθμών Άγρα (1954) και Λάδωνα (1955), του Ατμοηλεκτρικού σταθμού Αλιβερίου (1953) και γραμμών μεταφοράς 150 KV, για την διασύνδεση των εργοστασίων Άγρα – Λάδωνα – Αλιβερίου.

Το δεύτερο ενεργειακό πρόγραμμα αφορά την περίοδο 1956 – 1964. Το πρόγραμμα αυτό περιλάμβανε την κατασκευή, δύο θερμοηλεκτρικών σταθμών (79MW και 125MW) στην Πτολεμαΐδα, και των υδροηλεκτρικών σταθμών Ταυρωπού (80 MW) και Εδεσσαίου (28 MW). Το 1959 ολοκληρώθηκε η σύνταξη του δεκαετούς προγράμματος (1948 - 1958)⁶.

Στο πλαίσιο της πολιτικής αξιοποίησης και ελέγχου των εγχωρίων ενεργειακών πόρων (λιγνίτη, υδροδυναμικό) το 1959 η Δ.Ε.Η. εξαγόρασε τα 9/10 των μετοχών της ΛΙΠΤΟΛ Α.Ε. που εκμεταλλευόταν τα λιγνιτωρυχεία της σημαντικότερης για την Ελλάδα λιγνιτοφόρου περιοχής, της Πτολεμαΐδας⁷. Η πλήρης εξαγορά της ΛΙΠΤΟΛ Α.Ε. από την Δ.Ε.Η. πραγματοποιήθηκε το 1975. Στο διάστημα 1957 – 1975 που λειτούργησε η ΛΙΠΤΟΛ, τέθηκαν οι βάσεις για την αναπτυξιακή πορεία της πόλης της Πτολεμαΐδας και του νομού Κοζάνης στον οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό τομέα. Μιας αναπτυξιακής πορείας που περιλαμβάνει τους όρους λειτουργίας και τους επιχειρησιακούς στόχους που έθεσε η διοίκηση της ΛΙΠΤΟΛ, από την έναρξη λειτουργίας ως και την τελική εξαγορά της από την Δ.Ε.Η., τις εργασιακές και οικονομικές διεκδικήσεις της τοπικής κοινωνίας, την μεταστροφή του τοπικού εργατικού δυναμικού από αγρότες και κτηνοτρόφους σε βιομηχανικούς εργάτες και σε άλλα επαγγέλματα συναφή με την εξορυκτική δραστηριότητα και τις νέες ανάγκες και τα δεδομένα που αυτή δημιούργησε. Ταυτοχρόνως, μέσα από την συστηματική και ενδελεχή διερεύνηση των αρχειακών πηγών, θα επικεντρωθούμε στους οικονομικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς που πραγματοποιήθηκαν την εικοσαετία που εξετάζουμε, την συμμετοχή ή και αντίδραση της τοπικής κοινωνίας στις αλλαγές που επήλθαν, στην στάση του κρατικού μηχανισμού και στην ερμηνεία του μεταπολεμικού μοντέλου ανάπτυξης της Ελλάδας που άλλαξε ριζικά την όψη των ελληνικών πόλεων, και πολύ περισσότερο σε περιοχές με έντονη βιομηχανική ανάπτυξη, όπως η Πτολεμαΐδα. Διεισδύοντας,

⁵ Τσοτσόρος Στάθης, *Ενέργεια και ανάπτυξη στη μεταπολεμική περίοδο*, Αθήνα, 1995, σελ. 57.

⁶ Τσοτσόρος Στάθης, *ό.π.*, σελ. 89 – 90.

⁷ Τσοτσόρος Στάθης, *ό.π.*, σελ. 90.

σταδιακώς, στα ζητήματα, τα οποία ήδη θέσαμε, οφείλουμε να αποδεχθούμε ότι έχει αυξηθεί το ερευνητικό ενδιαφέρον, ιδίως, τα τελευταία έτη, για την μελέτη της ενεργειακής πολιτικής που εφαρμόστηκε από το ελληνικό κράτος, από την μεταπολεμική περίοδο ως και τα τελευταία χρόνια, καθώς και για την επιχείρηση της Δ.Ε.Η. Την επιχείρηση που μετά τον Αύγουστο του 1956 είχε καταστεί από το κράτος ως η μόνη υπεύθυνη για την οργάνωση και διανομή της ηλεκτρικής ενέργειας με το υπ' αρ. 3523 Νομοθετικό Διάταγμα⁸. Περιορισμένο θα μπορούσε να ειπωθεί, όμως, ότι παρουσιάζεται το ερευνητικό ενδιαφέρον που αφορά την μελέτη της ΛΙΠΤΟΛ Α.Ε., και παρά το ότι οι απόψεις για το μέγεθος και την ποιότητα της συνεισφοράς της εκμετάλλευσης των λιγνιτών στην ανάπτυξη της περιοχής και γενικότερα στην ελληνική οικονομία δεν συμπύκνουν πάντοτε, όμως, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί το γεγονός, ότι η απόφαση για την συστηματική και εντατική εκμετάλλευσή τους, αποτελεί έναν από τους σημαντικούς σταθμούς, ίσως τον σημαντικότερο, της ελληνικής βιομηχανίας και ότι σφράγισε με ανεξίτηλο τρόπο ολόκληρο τον νομό Κοζάνης⁹.

Πριν, όμως, διευρύνουμε την ανωτέρω συλλογιστική μας, κρίνεται σκόπιμο να προσδιορίσουμε, εξ αρχής, κάποια συγκεκριμένα ερωτήματα, τα οποία διατρέχουν την μελέτη μας. Ειδικότερα, όπως και ο τίτλος αυτής φανερώνει – *Πτολεμαΐδα και λιγνίτης. Οικονομικοί και κοινωνικοί μετασχηματισμοί στην περιοχή της Εορδαίας, 1956 – 1975* – αναζητούμε τις πτυχές εκείνες της οικονομικής και κοινωνικής ζωής που επηρέασαν ή και επηρεάστηκαν από την νέα πραγματικότητα που προέκυψε. Με άλλα λόγια, στοχεύουμε στην διερεύνηση των συνεπειών αυτών των δεδομένων, τα οποία επηρέασαν κάθε πλευρά της οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής και πολιτισμικής ζωής του τόπου. Για τον συγκεκριμένο σκοπό, αποζητούμε την ανάδειξη των προσπαθειών που συντελέστηκαν και οδήγησαν στα νέα δεδομένα, από την τοπική κοινωνία και από τους κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς.

Ακολούθως, στους στόχους μας συμπεριλαμβάνεται και το ερώτημα κατά πόσον τα πολιτικά και οικονομικά δεδομένα, καθώς και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της Μεταπολεμικής περιόδου συνέβαλαν στο να τεθεί ως κύριος εθνικός στόχος η εκμετάλλευση των λιγνιτών και η ενεργειακή αυτοδυναμία. Έχοντας, λοιπόν, διασαφηνίσει, κατά κάποιον τρόπο, τις κεντρικές στοχεύσεις της εργασίας μας, περικλείουμε στον συλλογισμό μας και κάποια ερωτήματα που επικεντρώνουν στις ανθρώπινες συμπεριφορές. Το ζητούμενο, λοιπόν, είναι κατά πόσον οι κάτοικοι της περιοχής γίνονται δέκτες και μέτοχοι των ανωτέρω συσχετισμών και πως επηρεάζονται από αυτούς.

Επίσης, κρίνεται απαραίτητο να αιτιολογήσουμε την συγκεκριμένη επιλογή των χρονικών ορίων της εργασίας μας. Η αλήθεια είναι ότι σε όλη σχεδόν την διάρκεια του πρώτου αιώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας, η

---

⁸ Σαμίου Δήμητρα, *ό.π.*, σελ. 17.

⁹ Μπούσιος Αιμίλιος, *Το έργο της Πτολεμαΐδας, Η ιστορία της ΛΙΠΤΟΛ*, Αθήνα, 1997, σελ. 23.

οικονομική πρόοδος της χώρας αντιμετωπίζεται, κατά κύριο λόγο, σαν συνάρτηση της γεωργικής, εμπορικής και ναυτικής της ακμής. Οι οπαδοί του ελεύθερου εμπορίου που επικρατούν, αμφισβητούν για την ικανότητα της βιομηχανίας να επιβιώσει στην Ελλάδα και αμφισβητούν τη σκοπιμότητα της ίδρυσης και προστασίας βιομηχανικών επιχειρήσεων. Η αδιαφορία για την ανάπτυξη του ενεργειακού τομέα και των εγχώριων πηγών καύσιμης ύλης θα παύσει απότομα στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, όταν οι δυσκολίες στην παραγωγή γαιανθράκων στο εξωτερικό και τις θαλάσσιες μεταφορές περιόρισαν τον εφοδιασμό της ελληνικής οικονομίας με ορυκτή καύσιμη ύλη και δημιούργησαν τεράστια προβλήματα στη λειτουργία της υφιστάμενης βιομηχανίας. Έτσι μέσα σε ένα εξαιρετικά σύντομο χρονικό διάστημα, 1915 – 1918, την απραξία δεκαετηρίδων στον τομέα της εκμετάλλευσης του εγχώριου λιγνίτη την διαδέχεται ένας επενδυτικός πυρετός με πολλές διακυμάνσεις ως την μεταπολεμική περίοδο. Με αυτά τα δεδομένα φτάνουμε στη λεγόμενη αναπτυξιακή εικοσιπενταετία, 1953 – 1978, της ελληνικής οικονομίας¹⁰. Η ίδρυση και λειτουργία της ΛΙΠΤΟΛ Α.Ε. αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι αλλά και παράδειγμα αυτής της αναπτυξιακής εικοσιπενταετίας. Τα Λιγνιτωρυχεία Πτολεμαΐδας συνεχίζουν μέχρι και των ημερών μας να συμβάλλουν τα μέγιστα στην εγχώρια παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.

Επιμένοντας στην ίδια συλλογιστική, κρίνεται χρήσιμο, τώρα, να πραγματοποιήσουμε μια περιληπτική προσέγγιση στις μελέτες εκείνες, οι οποίες επικέντρωσαν το ενδιαφέρον τους στην ενεργειακή πολιτική που ασκήθηκε από το ελληνικό κράτος την εικοσιπενταετία που εξετάζουμε, στην ιστορική πορεία της Δ.Ε.Η., και στην περίοδο λειτουργίας της ΛΙΠΤΟΛ Α.Ε.. Στον ελληνικό χώρο, τα τελευταία έτη, έχουν λάβει χώρα λιγοστές αλλά σημαντικές προσπάθειες, οι οποίες επιχειρούν να αναδείξουν όλα τα επίπεδα της διαχείρισης των ενεργειακών ζητημάτων και ιδιαίτερα αυτών της ηλεκτροπαραγωγής, που αποτελούν μείζονα θέματα των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών. Αναλυτικότερα, η μελέτη του Στάθη Τσοτσροού «*Ενέργεια και ανάπτυξη στην μεταπολεμική περίοδο, Η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού 1950 – 1992*», προσπαθεί να αναλύσει όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με την έννοια της *ενέργειας*. Φυσικά, ένα μεγάλο μέρος της μελέτης είναι αφιερωμένο στην διαχείριση της ηλεκτρικής ενέργειας από την Δ.Ε.Η.. Ομοίως, το βιβλίο της Δήμητρας Σαμίου «*Η εξαγορά των ηλεκτρικών επιχειρήσεων από την Δ.Ε.Η.*» μέσα από την αρχειακή τεκμηρίωση στοχεύει να προσεγγίσει ιστορικά τα αρχειακά κείμενα και να αναδείξει μέσα από αυτά την ενεργειακή πολιτική που εφαρμόστηκε από το ελληνικό κράτος κατά την μεταπολεμική περίοδο, καθώς και τις συνθήκες υπό τις οποίες η Δ.Ε.Η. εξελίχθηκε σε μια μονοπωλιακή επιχείρηση, γιατί όπως ειπώθηκε παραπάνω, ορίστηκε από το κράτος ως η μόνη υπεύθυνη για την διαχείριση και διανομή

---

¹⁰ Χατζηιωσήφ Χρήστος, *Η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830 – 1940*, σελ. 177.

της ηλεκτρικής ενέργειας στην χώρα¹¹. Επίσης, πολλές πληροφορίες για την προσπάθεια εκβιομηχάνισης και τον εξηλεκτρισμό της χώρας παρέχουν οι μελέτες του Χρήστου Χατζηιωσήφ «*Η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830 – 1949*», και του Νίκου Παντελάκη «*Ο εξηλεκτρισμός της Ελλάδας. Από την ιδιωτική πρωτοβουλία στο κρατικό μονοπώλιο, 1889 – 1956*».

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και μια μελέτη, ίσως η μοναδική, που ασχολείται με την ιστορία της ΛΙΠΤΟΛ. Συγκεκριμένα, πρόκειται για την εργασία του Αιμίλιου Μπούσιου «*Το έργο της Πτολεμαΐδας ή Η ιστορία της ΛΙΠΤΟΛ*». Σε αυτήν, ο συγγραφέας επιχειρεί να καταγράψει την ιστορία των λιγνιτωρυχείων Πτολεμαΐδας κάνοντας χρήση αρχαικού υλικού, φωτογραφικού υλικού και δημοσιευμάτων του τοπικού τύπου της εποχής.

Θα ήταν μεγάλη παράλειψη να μην αναφερθούν και οι μελέτες που γράφτηκαν, σχετικά πρόσφατα, από ανθρώπους της περιοχής, και οι οποίες ασχολούνται με την καταγραφή της ιστορίας της Εορδαίας και της πόλης Πτολεμαΐδας από την αρχαιότητα ως και τους νεότερους χρόνους. Η αποδελτίωση στοιχείων από την τοπική βιβλιογραφία, υπήρξε πρώτη προτεραιότητα κατά την διερεύνησή μας, με σκοπό την εξιχνίαση της πολιτισμικής και κοινωνικής πραγματικότητας της περιοχής. Ενδεικτικά θα αναφέρουμε τις μελέτες του Αθανάσιου Παλαιοκώστα «*Πτολεμαΐδα, Βόλτα στην πόλη 1950 – 1970*», του Στέφανου Τρύφωνα «*Η Εορδαία στην ιστορική της πορεία*», και του Νικηφόρου Μανάδη «*Εορδαία ένας αιώνας*».

Εκτός των ανωτέρω, καθοριστική για την περάτωση της μελέτης και την εξαγωγή συμπερασμάτων υπήρξε η συμβολή των αρχαιικών τεκμηρίων προερχομένων από Αρχεία διαφόρων φορέων της Εορδαίας, της Δ.Ε.Η. και των Αθηνών. Ας επισημάνουμε σχετικά το ιστορικό Αρχείο του Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, το ιστορικό Αρχείο του Δήμου Εορδαίας, το ιστορικό Αρχείο της Δ.Ε.Η. και τα Γενικά Αρχεία του Κράτους

Ωστόσο, αξίζει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στον τύπο, καθώς αποτέλεσε την βασικότερη πηγή εξεύρεσης στοιχείων μετά τα αρχεία του Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας και της Δ.Ε.Η. Κατ' αρχάς, υπογραμμίζουμε ότι πραγματοποιήθηκε μια ενδελεχής έρευνα στις εφημερίδες, οι οποίες εκδίδονταν στην επαρχία Εορδαίας και στην πόλη της Κοζάνης¹². Επιπλέον, τα γραφόμενα στον αθηναϊκό τύπο επικούρησαν σημαντικά την προσπάθειά μας να εντοπίσουμε στοιχεία που αφορούν τον τρόπο λειτουργίας της ΛΙΠΤΟΛ, αλλά και την απήχηση που είχε η επιχείρηση πανελλαδικά.

---

¹¹ Για το ίδιο θέμα βλ. Βασιλακόπουλος, Σπ., «*Η εξαγορά των ηλεκτρικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα*», περιοδ. *Ηλεκτρική Ενέργεια*, Τεύχος 1/1982, 2/1983.

¹² Χρησιμοποιήθηκαν, κυρίως, δημοσιεύματα των εφημερίδων ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΦΩΝΗ της Πτολεμαΐδας και ΗΧΩ της Κοζάνης. Η πρώτη έκδοση κανονικής εφημερίδας με τυπογραφείο στην Πτολεμαΐδα έγινε από τον Τάκη Πιπυλιαγκόπουλο. Ο Τάκης Πιπυλιαγκόπουλος υπήρξε φοιτητής της Νομικής με καταγωγή από τη Βλάστη Εορδαίας. Το πρώτο φύλλο της εφημερίδας κυκλοφόρησε στις 5/06/1929, με τιμή φύλλου 1 δραχμή. Δυστυχώς, πεθαίνει τον Ιούνιο του 1936, *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 357, 07/06/1936. Συνεχίζει την έκδοση της εφημερίδας ο αδελφός του Παρμενίων και αργότερα ο αδελφός τους Αλέκος ως το έτος 1985, Πουγαρίδης Κοσμάς, *Ο τοπικός τύπος, Εκδόσεις στην Εορδαία μετά την απελευθέρωση του 1912*, Πτολεμαΐδα 2013, σελ. 26.

Επίσης, με βάση τα προηγούμενα, τονίζουμε ιδιαίτερα την συμβολή των ποικίλων συζητήσεων και την ανταλλαγή σκέψεων με εργαζόμενους και συνταξιούχους της Δ.Ε.Η. αλλά και πολίτες της τοπικής κοινωνίας. Η μνήμη των γεγονότων, οι προσωπικές εκτιμήσεις και εν γένει η προφορική παράδοση συγκροτούν ένα πλαίσιο δεδομένων, το οποίο εκτιμήσαμε αναλόγως και το συσχετίζουμε με τα αρχειακά και βιβλιογραφικά δεδομένα.

Διεισδύοντας, σταδιακά, στην δομή της μελέτης, επικεντρώνουμε την σκέψη μας στην οργάνωση των κεφαλαίων. Ειδικότερα, καταρτίσαμε τρία βασικά κεφάλαια, στα οποία περνούμε από την στατικότητα των αρχειακών τεκμηρίων στην χρονική διάρκεια της ιστορίας, μέσα από μια ποικιλία πηγών, προερχόμενων από ξεχωριστούς φορείς και αφορούσες διαφορετικές χρονικές στιγμές. Προκειμένου να γίνει αντιληπτή αυτή η διάσταση, δημιουργήσαμε τα κεφάλαιά μας με γνώμονα την χρονική αλληλουχία, αλλά κυρίως την κυκλική τους και εξαρτώμενη θεωρητική προσέγγιση.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο κεφάλαιο, το οποίο φέρει την ονομασία «η νεότερη και σύγχρονη ιστορία της Εορδαίας ως το 1950», εστιάζει αφενός στο να δώσει πληροφορίες στον αναγνώστη για την ιστορική πορεία της περιοχής και αφετέρου μέσα από τα αρχειακά έγγραφα και τα δημοσιεύματα του τύπου της εποχής να αναδείξει νέα στοιχεία που εμπλουτίζουν περαιτέρω την κοινωνική και πολιτισμική της ταυτότητα.

Το δεύτερο κεφάλαιο, το οποίο φέρει την ονομασία «ο λιγνίτης ως μέσο ενεργειακής αυτοδυναμίας της χώρας και η ίδρυση της ΛΙΠΤΟΛ», αποτελεί το πρώτο βασικό μέρος της εργασίας μας. Σε αυτό, πραγματευόμαστε τα γεγονότα που σημάδεψαν την ενεργειακή πολιτική που ασκήθηκε από το ελληνικό κράτος την εικοσαετία που εξετάζουμε, και τους παράγοντες που συνέβαλαν ώστε να εγκριθεί από την ελληνική πολιτεία η εκμετάλλευση και εξόρυξη των λιγνιτικών αποθεμάτων που υπήρχαν στο υπέδαφος της Πτολεμαΐδας από την ΛΙΠΤΟΛ, καθώς και η πορεία της επιχείρησης τα χρόνια που ακολούθησαν.

Στο τρίτο μέρος της μελέτης μας, με τίτλο «1955 – 1975, μια περίοδος ανάπτυξης για την πόλη της Πτολεμαΐδας», επιχειρήθηκε να γίνει μια κοινωνική προσέγγιση του θέματος που εξετάζουμε. Η εκμετάλλευση του λιγνίτη ανέτρεψε τα πάντα. Τα Καϊλάρια εξελίχθηκαν σε ένα αστικό κέντρο, μέσου μεγέθους, την σημερινή Πτολεμαΐδα. Ο γεωργικός πληθυσμός της περιοχής μεταβλήθηκε από την μια στιγμή στην άλλη σε βιομηχανικούς εργάτες. Θα γίνει μια προσπάθεια να απαντηθούν ερωτήματα, όπως ποια είναι τα δεδομένα από τα οποία προκύπτει η αναπτυξιακή πορεία του τόπου, και πως αντιλήφθηκε, αντέδρασε και τελικά διαχειρίστηκε ο τοπικός πληθυσμός την νέα πραγματικότητα που προέκυψε.

Το πέρας της δομής των κεφαλαίων συμπληρώνεται από τα τελικά συμπεράσματα. Η επιγραμματική επικέντρωση στα γεγονότα που μας απασχολούν επιτυγχάνεται μέσα από μια τριπλή οριοθέτηση του συλλογισμού μας, η οποία αφορά τις δυνατότητες του λιγνίτη ως ενεργειακού καυσίμου, την επιχείρηση της ΛΙΠΤΟΛ και τον τρόπο λειτουργίας της, καθώς και την

διαμόρφωση βιομηχανικού προλεταριάτου στην πόλη της Πτολεμαΐδας και εν γένει στον νομό Κοζάνης. Ωστόσο, το ερώτημα το οποίο προβάλλει, τελικώς, επιτακτικό και σε αυτήν την συνοπτικού χαρακτήρα ανάπτυξη είναι, κατά πόσο τα στοιχεία που εξετάζουμε, αντικατοπτρίζουν ικανοποιητικά το πολιτικό κλίμα που είχε αναπτυχθεί σχετικά με την ενεργειακή πολιτική που θα ακολουθούσε η χώρα την περίοδο εκείνη, αλλά και τις οικονομικές και κοινωνικές δομές του τόπου που μελετούμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΟΡΔΑΙΑΣ ΕΩΣ ΤΟ 1950

1.1 Εορδαία και Πτολεμαΐδα

Η περιοχή της Εορδαίας και η πόλη της Πτολεμαΐδας πρέπει να νοηθούν συνδυαστικά. Δηλαδή, ως μια περιοχή και μια μεσαίου μεγέθους πόλη στον γεωγραφικό χάρτη της χώρας, ως μιας έκταση γης που έτυχε να διαθέτει στα βάθη της μεγάλες ποσότητες λιγνίτη, αλλά κυρίως ως το σύνολο των ανθρώπων που ζουν εκεί, με τα προβλήματά τους, τις επιδιώξεις τους, τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις τους.

Σε αυτό το κεφάλαιο, χρησιμοποιώντας τα στοιχεία που αντλούνται από τις αρχειακές πηγές, τον τύπο της εποχής και την βιβλιογραφία, θα γίνει μια προσπάθεια να συνθέσουμε και να καταγράψουμε τα σημαντικότερα γεγονότα και τις εξελίξεις που καθόρισαν την ιστορική και αναπτυξιακή πορεία της Πτολεμαΐδας από το 1920 ως το 1950.

Γεωγραφικά η επαρχία Εορδαίας βρίσκεται στην Δ. Μακεδονία και ανήκει στον Ν. Κοζάνης. Όμως, αποτελεί μια αυτόνομη περιοχή. Κυρίαρχη εικόνα το λεκανοπέδιό της, με μέσο απόλυτο ύψος τα 600 μ., και ο μεγάλος αριθμός λιμνών, αφού απλώνεται εντός του λεγόμενου «Οικοσυστήματος των Τεσσάρων Λιμνών». Δηλαδή, της Βεγορίτιδας, των Πετρών, της Χειμαδίτιδας και της Ζάζαρης. Τα πραγματικά της όρια, όπως αυτά διαμορφώθηκαν ήδη από τους αρχαίους χρόνους, ορίζουν στα βόρεια το Όρος Βόρας και οι Νομοί Φλώρινας και Πέλλας, στα νότιο και βορειοδυτικά τα Όρη Άσκιο(2.111 μ.) και Βέρνο/Βίτσι(2.128 μ.) και οι Νομοί Κοζάνης, Καστοριάς και Φλώρινας, καθώς και στα ανατολικά το Βέρμιο(2.052 μ.) και ο Νομοί Κοζάνης και Ημαθίας. Η ιστορική αυτή περιοχή σήμερα περιορίζεται κατά πολύ από τα πραγματικά της όρια. Υφίσταται διαιρεμένη, καθώς η κατά καιρούς εθνική πολιτική, έχει εντάξει τα διάφορα τμήματά της, διοικητικά και εκκλησιαστικά, σε 4 Νομούς με το κύριο της τμήμα να ανήκει στον Ν. Κοζάνης, ως επαρχία Εορδαίας.

Μία σύντομη αναδρομή στην ιστορία της περιοχής κρίνεται απαραίτητη. Σύμφωνα με τον Ευάγγελο Βενιτζέλο, καθηγητή Παλαιοντολογίας και Παλαιοβοτανικής στο Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, η Εορδαία έχει γεωλογική ηλικία που αρχίζει πριν εκατόν εξήντα εκατομμύρια χρόνια και πλούσια

ευρήματα¹³. Σήμερα από τις σωστικές ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν στην κοιλάδα της *Κίτρινης λίμνης* και αλλού, γνωρίζουμε ότι στην περιοχή της Εορδαίας υπήρξε πυκνή κατοίκηση από το 6.000 π.Χ.¹⁴ με αδιάλειπτη ιστορική συνέχεια.

Σύμφωνα με τον διαχωρισμό της Μακεδονίας από τους αρχαίους συγγραφείς σε ορεινή (Άνω) και πεδινή (Κάτω), οι σύγχρονοι νομοί Καστοριάς, Φλώρινας, Κοζάνης και Γρεβενών εντάσσονται στα όρια της Άνω Μακεδονίας. Μέσα στα γεωγραφικά όρια των παραπάνω νομών κατοικούσαν οι Ορέστες, οι Λυγκηστές, οι Εορδοί¹⁵, οι Τυμφαίοι και οι Ελιμιώτες. Η Εορδαία ήταν τοποθετημένη βόρεια της Ελιμίας, ανατολικά της Ορεστίδας, νότια της Λυγκιστίδας και δυτικά της Βοττιαίας, επαρχία της Κάτω Μακεδονίας¹⁶.

Η αλήθεια είναι ότι για την Άνω Μακεδονία και κατά συνέπεια για την Εορδαία οι ιστορικές πηγές είναι πενιχρές και μόνο με την σύγχρονη συστηματική αρχαιολογική έρευνα έγινε εφικτό να έρθουν στο φως στοιχεία για την ιστορία της, που άλλα επιβεβαιώνουν και άλλα ανατρέπουν τα υφιστάμενα ιστορικά δεδομένα. Πολλές από τις ανασκαφές που διενεργήθηκαν ως τώρα στην περιοχή της Εορδαίας ήταν σωστικού χαρακτήρα. Πραγματοποιήθηκαν λόγω του ότι βρέθηκαν σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα, όλων των εποχών, αφενός κατά τη διάρκεια εργασιών της Δ.Ε.Η. και αφετέρου λόγω της κατασκευής νέων οδικών αρτηριών στην περιοχή. Από τα ευρήματα γίνεται σαφές ότι η περιοχή της Άνω Μακεδονίας δεν είχε αποδυναμωθεί και απομονωθεί πολιτισμικά και κοινωνικά όπως δυστυχώς, από έλλειψη στοιχείων, Έλληνες και ξένοι ιστορικοί έχουν γράψει. Αυτό αποδεικνύεται από την υψηλή χρονολόγηση, τον πλούτο, την ποιότητα και τον χαρακτήρα των αρχαιολογικών ευρημάτων. Το υψηλό βιοτικό και πολιτιστικό επίπεδο προβάλλει ανάγλυφο μέσα από τα αρχαιολογικά ευρήματα, τα οποία μετατρέπονται σε ιστορικό λόγο και εντάσσουν την περιοχή στην πολιτιστική κοινή του υπολοίπου ελληνισμού. Υποθετική παραμένει με τα ως τώρα αρχαιολογικά δεδομένα η ταύτιση της αρχαίας πόλης της Εορδαίας με κάποια από τις γνωστές αρχαιολογικές θέσεις. Τα σημαντικότερα ευρήματα που μαρτυρούν το μακεδονικό παρελθόν της περιοχής (4^{ος} – 2^{ος} π.Χ. αιων.),

---

¹³ «Παράδοση της μελέτης για την παλαιοντολογική πτέρυγα του Παλαιοντολογικού και Ιστορικού Μουσείου Πτολεμαΐδας», *Δημότης Πτολεμαΐδας*, Αρ. Φύλ 15 – 16, Νοέμβριος 2009 ως Φεβρουάριος 2010.

¹⁴ Καραμήτρου – Μεντεσίδη Γεωργία, *Βόιον – Νότια Ορεστίς, Αρχαιολογική Έρευνα και Ιστορική Τοπογραφία*, Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 58 και σημ. 56, Χονδρογιάννη – Μετόκη Αρετή, «Φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον στη γεωλογική λεκάνη Πτολεμαΐδας – Κοζάνης», από το άρθρο που παρουσιάστηκε στην εκδήλωση «*Φως και Αρχαιότητες*», η οποία οργανώθηκε από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Κοζάνης και την Δ.Ε.Η. Α.Ε., 10/12/2016 και Σαμσάρης Δημήτριος, *Ιστορική Γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα*, εκδ. Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, σελ. 53.

¹⁵ Βυζάντιος Στέφανος, *Εθνικά Α – Ι*, εκδ. Κάκτος, σελ. 248.

¹⁶ Ηρόδοτος, 7.134.4: *εσβολήν ες Θεσσαλούς κατά την άνω μακεδονίην, δια Περραιβών κατά Γόννων πόλιν...η στρατιά η Ξέρξεω...*, 8.137 – 139: *εξ Άργεως έφυγον...υπερβαλόντες ες την άνω μακεδονίην και Θουκυδίδης*, 2.99.1-2.

αποτελούνται από επιγραφές και μιλιάρια¹⁷, από νομίσματα και από τους δύο μακεδονικούς τάφους που εντοπίστηκαν. Το 1983 ανακαλύφθηκε ο πρώτος μακεδονικός τάφος στους Πύργους της Εορδαίας αλλά η αρχαιολογική υπηρεσία προχώρησε σε ανασκαφή το καλοκαίρι του 1995. Το μνημείο ανήκει στο τελευταίο τέταρτο του 4^{ου} π.Χ. αιώνα. Πρόκειται για τάφο οικονομικά εύρωστου άνδρα ή γυναίκας. Το χρυσό στεφάνι μυρτιάς, το οποίο αποτελούσε μέρος των πλούσιων νεκρικών κτερισμάτων, αποτελεί ασφαλές τεκμήριο για την οικονομική ευμάρεια και την υψηλή κοινωνική θέση που κατείχε ο νεκρός εν ζωή. Ο δεύτερος μακεδονικός τάφος ανακαλύφθηκε το 1986–87, κοντά στο χωριό Σπηλιάς της Εορδαίας. Ο τάφος ήταν υπόγειος. Αυτό είναι φανερό από το σχεδιασμό των κιόνων, οι οποίοι έχουν ραβδώσεις μόνο μέχρι το μισό πάνω μέρος, διότι μέχρι εκείνο το σημείο ήταν υπέργειος και ορατή η πρόσοψή του.

Οι μακεδονικοί τάφοι και τα κτερίσματα που βρέθηκαν στο εσωτερικό τους, επιβεβαιώνουν πρώτον την κοινή ταυτότητα ταφικών εθίμων και πρακτικών μεταξύ Άνω και Κάτω Μακεδονίας και προσθέτουν δύο ακόμη δείγματα στην ποικιλία αρχιτεκτονικής μορφής που παρουσιάζει το είδος των μνημείων αυτών. Δεύτερον, η αρχιτεκτονική μορφή του τάφου της Σπηλιάς, επιτρέπει την σύγκριση με άλλα του ίδιου είδους, όπως του τάφου του Φιλίππου και του Πρίγκιπα στην Βεργίνα, καθώς και με τον μεγάλο τάφο των Λευκαδίων Νάουσας. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η χώρα Εορδαία ήταν οικονομικά και στρατιωτικά ισχυρή¹⁸. Επιπλέον, το υψηλό βιοτικό επίπεδο των Εορδαίων πιστοποιείται και από το ότι κάποιος από αυτούς είχαν την δυνατότητα να γίνουν θεωροδόκοι, δηλαδή, χορηγοί. Σε μεγάλα ιερά διασώθηκαν κατάλογοι θεωροδόκων και έτσι σήμερα γνωστοί είναι ο Αριστόνους Πεισαίου Εορδαίος¹⁹, ο οποίος υπήρξε θεωροδόκος στα Νέμεα το 323/2 π.Χ. και ο Μενέλαος Νικάνορος εξ Εορδαίας που αναφέρεται σε επιγραφή του 4^{ου} π.Χ. αιώνα με κατάλογο θεωροδόκων στην Επίδαυρο.

Από αυτή λοιπόν την Εορδαία οι περισσότερες ιστορικές πηγές συμφωνούν ότι καταγόταν ο φίλος και συμπολεμιστής του Αλεξάνδρου και αργότερα ιδρυτής της Πτολεμαϊκής δυναστείας στην Αίγυπτο, ο Πτολεμαίος Α΄ Λάγου, του οποίου το όνομα φέρει η πόλη της Πτολεμαΐδας. Ο Πτολεμαίος γεννήθηκε το 367 ή το 364 π.Χ.. Η καταγωγή του δεν είναι σαφής. Ήταν γιός του Μακεδόνα Λάγου και της Αρσινόης²⁰. Υπήρξε στενός φίλος του Αλεξάνδρου

¹⁷ Ριζάκης Αθ./ Τουράτσογλου Ι., *Επιγραφές Άνω Μακεδονίας*, τ. Α΄, Αθήνα 1985.

¹⁸ Τρύφωνας Στέφανος, *Η Εορδαία στην ιστορική της πορεία*, Εορδαϊκή Βιβλιοθήκη Νομ.6, Εκδ. Ταρπάνη, Κοζάνη 2006, σελ. 21 – 22.

¹⁹ Για τον Αριστόνου υπάρχουν δύο διαφορετικές εκδοχές καταγωγής στα έργα του Αρριανού. Σύμφωνα με τον Αρριανό ήταν ένας από τους επτά σωματοφύλακες του Αλεξάνδρου, «είναι δε αυτώ επτά εις τότε σωματοφύλακες, Λεοννάτου Αντέου, Ηφαιστίωνα του Αμύντορος, Λυσίμαχον Αγαθοκλέους, Αριστόνου Πεισαίου, τούτους μεν Πελλαίους, Περδίκκαν δε Ορόντου εκ της Ορεστίδος, Πτολεμαίου δε Λάγου και Πείθωνα Κρατεύα Εορδαίους», Αρριανός, *Ανάβασις Αλεξάνδρου*, ΣΤ΄, 28., και «Αλέξανδρος γαρ, επειδή οι παρεσκεύαστο το ναυτικόν επί του Υδάσπεω τήσιν όχθησιν...τριήραρχοι δε επεστάθησαν εκ Μακεδόνων...Εορδαίοι δε Πτολεμαίος τε ο Λάγου και Αριστόνοος ο Πισαίου», Αρριανός, *Ινδικά*, 18, 5.

²⁰ Πλούταρχος, *Ηθικά*, 6.458 Α – Β.

και προσωπικός του σωματοφύλακας²¹. Σύμφωνα με τους μελετητές, ο Πτολεμαίος χαρακτηριζόταν από σύνεση, αυτοπειθαρχία²² και υπήρξε ευφυής²³.

Σημαντικά κατάλοιπα από την Ρωμαϊοκρατία των πρώτων αιώνων, αλλά και την Βυζαντινή εποχή βρέθηκαν στα χωριά Περδίκας, Ερμακιά, Φούφας και Αναρράχη της Εορδαίας²⁴.

Οι γραπτές αναφορές για την περιοχή της Εορδαίας και την πόλη της Πτολεμαΐδας, τότε ονομαζόταν Καϊλάρια ή Καϊλάρ, γίνονται συχνότερες από τα τέλη του 15^{ου} αιώνα. Η παλιότερη βιβλιογραφική αναφορά συναντάται το 1661 από τον Τούρκο περιηγητή Εβλιγιά Τσελεμπί. Εκείνη την εποχή ο Ελβιγιά Τσελεμπί τελούσε καθήκοντα φοροεισπράκτορα για λογαριασμό του Μελέκ Αχμέτ πασά Μπεήλερμεπη της Ρούμελης²⁵, ο οποίος και του ανέθεσε την είσπραξη του έκτακτου φόρου ζωοτροφών από τις περιοχές Κοζάνης, Σερβίων και Καστοριάς. Από την περιοδεία του στην Μακεδονία η οποία διήρκεσε από τις 29/1/1667 ως 28/12/ 1670, πληροφορούμαστε ότι ο πληθυσμός του χωριού Καϊλάρ αποτελούνταν από μουσουλμάνους. Είχε διακόσια σπίτια, τζαμί, χάνι, λουτρό και μερικά καταστήματα. Στο Καϊλάρ έμενε και ο καδής της περιοχής²⁶. Σύμφωνα με τον Πουκενβίλ, το Καϊλάρ το 1806 ήταν καζάς, δηλαδή είχε δική του περιφέρεια και αποτελούσε το εμπορικό κέντρο ολάκερου του κάμπου²⁷.

Ο Κοζανίτης λόγιος Χαρίσιος Μεγδάνης (1765 – 1823), στην χειρόγραφη ανέκδοτη «Απογραφική Έκθεση Μεσημβρινού Μέρους Μακεδονίας»²⁸, αναφέρει ότι στην πεδιάδα του Σαρί – Γκιόλ υπάρχουν σαράντα χωριά κατοικημένα από Χριστιανούς και Τούρκους. Επισημαίνει ότι οι Τούρκοι ήταν περισσότεροι και μετοικίσθηκαν εκεί από το Ικόνιο. Έτσι, ονομαζόταν Ικονιάτες και στην γλώσσα τους Ικονιάρ. Οι κάτοικοι ασχολούνταν με την γεωργία, την κτηνοτροφία και πολλοί ήταν αγωγιάτες. Η γη τους πολύ εύφορη με ποικιλία γεννημάτων και πλούσια βοσκοτόπια. Οι ίπποι αυτής της χώρας ήταν επαινετοί για την ωραιότητα και την ταχύτητά τους. Η διοίκησή της βρισκόταν στο χωριό Καϊλάρ²⁹.

Σύμφωνα με στοιχεία από το αρχείο του Σπυρίδωνα Τρικούπη που εξέδωσε η Λυδία Τρίχα στην μελέτη της «Το βιλαέτι των Βιτωλίων 1881»³⁰,

---

²¹ Ματακούδης Κωνσταντίνος, *Πτολεμαίος ο Λάγου, Δυναστεία Πτολεμαίων*, πρόλογος Ανέστη Κεραμυδά, εκδ. Ιερά Ελλάδα, Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 15.

²² Ellis M. Walter, *Ptolemy of Egypt*, εκδ. Routledge, New York 2010, σελ. 10.

²³ Μπένγκτσον Χέρμαν, *Ιστορία της αρχαίας Ελλάδος*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1991, σελ. 326.

²⁴ Τρύφωνας Στέφανος, *ό.π.*, σελ. 41.

²⁵ Το ευρωπαϊκό τμήμα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ονομαζόταν Ρούμελη, δηλαδή, χώρα των Ρωμαίων και διοικούνταν από τον Ρούμελη πασιά ή Μπεηλέρμεπη, του οποίου η έδρα τον 15^ο αιώνα ήταν άλλοτε στην Σόφια και άλλοτε στο Μοναστήρι ή Ανδριανούπολη. Από τον 18^ο αιώνα έμενε συνήθως στο Μοναστήρι.

²⁶ Μανάδης Νικηφόρος, *Εορδαία ένας αιώνας*, εκδ. Παλιομονάστηρο Αρδάσσης, 2004, σελ. 24 και Τρύφωνας Στέφανος, *ό.π.*, σελ. 63.

²⁷ Τρύφωνας Στέφανος, *ό.π.*, σελ. 58.

²⁸ Μαζί με τα άλλα που έγραψε, άφησε και το χειρόγραφο 124 «Εγχειρίδιον περί Κοζάνης και των πέριξ κωμών», το οποίο σήμερα φυλάσσεται στο Ιστορικό Αρχείο Κοζάνης.

²⁹ Μανάδης Νικηφόρος, *ό.π.*, σελ. 24 και Τρύφωνας Στέφανος, *ό.π.*, σελ. 58.

³⁰ Τρίχα Λυδία, *Το βιλαέτι των Βιτωλίων 1881*, Φλώρινα

τα Καϊλάρια ήταν μια κωμόπολη 2.700 κατοίκων. Από αυτούς οι 2.000 ήταν Οθωμανοί και οι 700 Χριστιανοί. Η ίδια αναφέρει ότι στο «Διαμέρισμα Καϊλαρίων», ο συνολικός πληθυσμός ανέρχεται στις σαράντα τέσσερις χιλιάδες. Οι Χριστιανοί άγγιζαν τους 22.600 κατοίκους, ενώ οι Οθωμανοί τους 22.000. Ο αριθμός των χωριών του Διαμερίσματος Καϊλαρίων έφθανε τα 93. Στο Καϊλάρι και στα γύρω Κεφαλοχώρια υπήρχαν 27 φούρνοι, 28 υδρόμυλοι, 1 ανεμόμυλος και 20 αποθήκες που ανήκαν σε ιδιώτες. Στην περιοχή παραγόταν 35.000 κιλά κριθαριού, 30.000 κιλά σιταριού και 23.000 κιλά καλαμποκιού. Επίσης, από δημοσίευμα της εφημερίδας *Επαρχιακή Φωνή* το έτος 1931³¹, πληροφορούμαστε ότι τα Καϊλάρια, όπως και τα γύρω κοντινά χωριά, κατοικούνταν από Τούρκους (Κοϊνιάρηδες) οι οποίοι ήταν οπισθοδρομικοί. Δεν ενδιαφερόταν καθόλου για την ανάπτυξη της πόλης. Η πόλη έμοιαζε με νεκροταφείο. Οι Κοϊνιάρηδες ζούσαν με λιτό τρόπο και το μόνο που ήξεραν να κάνουν άψογα ήταν η καλλιέργεια της γης. Καλλιεργούσαν μόνο σιτηρά. Η καπνοκαλλιέργεια τους ήταν άγνωστη, όπως και η μελισσοκομία, η σηροτροφία και η δένδροκομία. Καραβάνια ολόκληρα γαϊδουριών ξεκινούσαν από τα Καϊλάρια κάθε μέρα για να εφοδιάσουν τις αγορές των Γρεβενών, της Κοζάνης και της Φλώρινας. Μέχρι και στα Ιωάννινα έφθαναν τα Καϊλαριώτικα σιτηρά. Επομένως, σύμφωνα με την άποψη του συγγραφέα του άρθρου, δικαίως ο κάμπος των Καϊλαρίων ονομάστηκε ο σιτοβολών της Δυτικής Μακεδονίας. Σε αυτό το σημείο να επισημανθεί ότι η άποψη του συγγραφέα για τον οθωμανικό πληθυσμό χρήζει αναλυτικότερης προσέγγισης. Οι Κοϊνιάρηδες ή Κονιάρηδες, ζούσαν με τα ήθη τα έθιμα και τις αρχές της Ισλαμικής θρησκείας που εκείνα τα χρόνια ήταν σαφώς πιο περιοριστικές για τους πιστούς από ότι σήμερα. Είχαν πολλή διαφορετική αντίληψη για τον κόσμο και την πραγματικότητα από τους Έλληνες χριστιανούς. Για τους Κονιάρους ο δυτικός τρόπος ζωής και τα δυτικά πρότυπα δεν αποτελούσαν παραδείγματα προς μίμηση. Εξάλλου και οι Κονιάρηδες των Καϊλαρίων ήταν νομάδες Γιουρούκων και πιθανόν να ήταν απόγονοι του πολέμαρχου πασά Γεγκίτ μπέη, πατέρα του Τουραχάν μπέη της Θεσσαλίας και να είχαν έρθει από το Σουραχάν, περιοχή μεταξύ Μαγνησίας και Αϊδινίου. Τον 17^ο αιώνα ασκούσαν τα παλιά στρατιωτικά τους καθήκοντα και έπαιρναν μέρος στις εκστρατείες, όταν τους καλούσε ο σουλτάνος με ειδικό διάταγμα.³²

Επισημαίνεται στο δημοσίευμα ότι από άποψη Παιδείας η περιοχή βρισκόταν σε βαθύ σκοτάδι, εκτός από την ελληνικότατη Βλάστη. Πολύ αργά ιδρύθηκε ελληνικό σχολείο, όταν πια οι ελληνικές οικογένειες είχαν αυξηθεί σε αριθμό. Σε αυτή την κατάσταση παρέμεινε ο τόπος από την απελευθέρωσή του το 1912 ως το 1922. Σύμφωνα με την απογραφή που προέβη κατά το

³¹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αριθ. Φύλ. 110, 12/7/1931.

³² Παπαντώνης Χαράλαμπος, *Εκπαιδευτική κίνηση και κοινωνική εξέλιξη στην Πτολεμαΐδα από το 1912 μέχρι σήμερα: Η συμβολή της Γενικής και της Επαγγελματικής εκπαίδευσης*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Μεταπτυχιακός κύκλος σπουδών, Θεσσαλονίκη, 2013, σελ.27 και Βακαλόπουλος Απόστολος, *Ιστορία της Μακεδονίας 1354 – 1833*, Εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1992, σελ.51.

έτος 1905 το Ελληνικό Προξενείο Ελασσώνας και αφορούσε τον Ελληνικό πληθυσμό της Δυτικής Μακεδονίας αλλά και τον αριθμό των Ελληνικών σχολείων στην περιοχή καταγράφηκαν έντεκα σχολεία δημοτικής εκπαίδευσης σε έντεκα χωριά της Εορδαίας. Η απουσία Ελληνικού σχολείου στο Καϊλάρι οφείλεται, όπως ήδη ειπώθηκε, στο ότι κατοικούσαν εξ ολοκλήρου από μουσουλμάνους³³. Σήμερα, γνωρίζουμε από τουρκικά και ελληνικά διοικητικά έγγραφα ότι προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα στην Επαρχία Καϊλαρίων τα ξένα σχολεία που λειτούργησαν σε 32 κοινότητες ήταν 47 τουρκικά και ένα ρουμανικό. Πιο συγκεκριμένα, στο Άνω Καϊλάρι λειτουργούσε μια κοινή σχολή, στην οποία δίδασκαν ο Χαφούζ Καζήμ και ο Τζεμάλ Χότζας σε 70 μαθητές και 30 μαθήτριες. Στο Κάτω Καϊλάρι υπήρχαν μια αστική σχολή και τρεις κοινές σχολές. Στην αστική σχολή δίδασκαν δύο διδάσκαλοι σε 80 μαθητές. Οι κοινές σχολές είχαν από έναν διδάσκαλο η κάθε μία. Στην αστική σχολή δίδασκαν ο Αχμέτ Εφένδης και ο Διασίν Ιμπρήμ. Στις κοινές σχολές φοιτούσαν 70 μαθητές και 65 μαθήτριες και δίδασκαν ο Χαβούζ Μουρτίζα, ο Αλή Χότζας και ο Ιμάμ Χαβούζ Εγιούπ. Όπως γίνεται φανερό, τα περισσότερα τούρκικα σχολεία ιδρύθηκαν εκείνη την εποχή. Το γεγονός αυτό αποδίδεται στην έντονη οικονομική ανάπτυξη που σημειώθηκε στη Μακεδονία τη συγκεκριμένη περίοδο³⁴.

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο για την περιοχή είναι και ο κλεφταρματολισμός που αναπτύχθηκε σε αυτήν κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα. Η κλεφτουριά της Κεντροδυτικής Μακεδονίας αδιαφορώντας για αρχικές φυλετικές αναγωγές και καταβολές, στηριγμένη περισσότερο στην κοινή ελληνορθόδοξη πίστη και στην παρόμοια ταξική και οικονομική της βάση, ενίσχυσε αναμφισβήτητα την τοπική κοινωνική και εθνική συνείδηση. Η εξέγερση του Θανάση Μπρούφα το 1896, χαιρετίστηκε θερμά και από τους σλαβόφωνους χριστιανούς της Κεντροδυτικής Μακεδονίας³⁵. Η κλεφτουριά κατάφερε να διαμορφώσει κάποιους ανθρωπιστικούς όρους συνύπαρξης, παρά την πολυπολιτισμική της σύνθεση.

Γενικότερα, η Δυτική Μακεδονία, που δεν είχε κινηθεί κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους της επανάστασης, επιδόθηκε σε σκληρό αγώνα στις αρχές του 1822. Σε αυτό συνετέλεσε η επαναστατική διάθεση της στρατιωτικής και πολιτικής ηγεσίας της περιοχής. Κέντρο του επαναστατικού αγώνα κατέστη η Νάουσα. Οι οπλαρχηγοί του Ολύμπου και της Δυτικής Μακεδονίας συμφώνησαν για τον ξεσηκωμό³⁶. Η απόφαση αυτή μπορεί να εκληφθεί ως απόδειξη ότι υπήρχε έντονη η διάθεση για ανεξαρτησία στους χριστιανικούς

---

³³ Αδάμος Γιάννης, *Η Κοζάνη μέσα από τα ανέκδοτα αρχεία του Ελληνικού Προξενείου Ελασσώνας 1882 – 1912*, εκδ. Σύνδεσμος Γραμμάτων και Τεχνών Ν. Κοζάνης, Κοζάνη 1994, σελ.253 – 255., και Μανάδης Νικηφόρος, *ό.π.*, σελ.186 – 187.

³⁴ Παπαντώνης Χαράλαμπος, *ό.π.*, σελ.63 – 64.

³⁵ Τρύφωνας Στέφανος, *ό.π.*, σελ. 75 και Λυριτζής Γεώργιος, *Η Εθνική Εταιρία και η δράσις αυτής*, Κοζάνη, 1986.

³⁶ Κόκκινος Α. Διονύσιος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, Τόμος Ε', Εκδ. Μέλισσα, 3^η Έκδοση, 1957, σελ.50.

πληθυσμούς της Βορείου Ελλάδας³⁷. Η επιθυμία για ανεξαρτησία γίνεται εμφανής από την συμμετοχή οπλαρχηγών από τη Δ. Μακεδονία στην πρώτη και δεύτερη σερβική επανάσταση (1804 – 1815). Στην πρώτη σερβική εξέγερση ήταν σημαντική η συμβολή του διπλωμάτη και έμπορα Πέτρου Ίτσκου με καταγωγή από την Κατράνιτσα Εορδαίας. Επιπλέον, στο κίνημα της Νάουσας ο οπλαρχηγός από τη Βλάστη Εορδαίας, Ιωάννης Φαρμάκης, υπήρξε μέλος της Φιλικής Εταιρείας. Καταγωγή από την Βλάστη είχε και ο οπλαρχηγός Δημήτριος Καραμήτσος, στον οποίο ανατέθηκε η αποστολή της στρατολόγησης ανδρών από τα περίχωρα των Βοδενών (Έδεσσα). Όμως, ο Καραμήτσος αποφάσισε να πραγματοποιήσει και επιδρομή κατά των κομωπόλεων Κατράνιτσας³⁸ και Γραμματικόβου (Άνω και Κάτω Γραμματικό) της περιφέρειας Μογλενών, όπου και σκότωσε όσους Τούρκους του αντιστάθηκαν. Πριν επιστρέψει στη Νάουσα κατέστρεψε τρεις κομωπόλεις, την Επισκοπή, το Όσλιανι και το Δαρζήλοβο. Πιθανόν, γιατί οι κάτοικοί τους δε φάνηκαν πρόθυμοι να συμμετάσχουν στην εξέγερση.

Επίσης, η ανεπτυγμένη ελληνική συνείδηση, πάντα βασισμένη στην ελληνορθόδοξη πίστη και παράδοση, των κατοίκων της περιοχής εκείνη την εποχή, επιβεβαιώνεται και αργότερα από την αλληλογραφία που σώθηκε μεταξύ του Επισκόπου Μογλενών και των κατοίκων αυτής, κατά τα έτη 1890 – 1912. Σε επιστολή που στάλθηκε στον Επίσκοπο Μογλενών από τους κατοίκους του χωριού Χασάνκιοϊ(Ασβεστόπετρα) το έτος 1904, πληροφορούμαστε την πρόθεση των κατοίκων να μην αφήσουν κανέναν να αμφισβητήσει την ελληνική καταγωγή τους και την πίστη τους στην Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία³⁹. Γίνεται φανερό ότι η μετεγκατάσταση των προσφύγων στις ακριτικές περιοχές της Μακεδονίας τα επόμενα χρόνια, είχε ως σκοπό την πληθυσμιακή αύξηση του ελληνικού στοιχείου και όχι την τόνωση της ελληνικής συνείδησης του γηγενούς πληθυσμού.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να ειπωθούν κάποιες πληροφορίες για την Επισκοπή Μογλενών. Η ύπαρξη της επισκοπής Μογλενών συνδέεται με τμήματα που αποσπάστηκαν από την πρωτόθρονη Καστοριάς, γεγονός που επιβεβαιώνεται από χειρόγραφο του 1481, οπότε και υπαγόταν στην πνευματική εξάρτηση της πρωτόθρονης Καστοριάς. Στα τέλη του 17^{ου} αιώνα, γύρω στα 1660, πραγματοποιείται η συγχώνευση της επισκοπής Μογλενών και της επισκοπής Μολεσχού. Σε ευρύτερο πλαίσιο η επισκοπή εντασσόταν στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδας⁴⁰. Έδρα της επισκοπής υπήρξαν δύο χριστιανικοί οικισμοί της Εορδαίας, η Κατράνιτσα ή Καστράνασσα (Πύργοι) και το Εμπόριο. Από το 1719 – 20 η έδρα της επισκοπής βρισκόταν στην Κατράνιτσα ως το 1765. Το 1765 ο Μητροπολίτης Γερμανός μετέφερε την έδρα της

³⁷ Κόκκινος Α. Διονύσιος, *ό.π.*, σελ. 52.

³⁸ Στο βιβλίο *Η προγονική ιστορία του δήμου Βερμίου*, Κοζάνη 2002, σελ.59, της Παρθένας Τσοκτουρίδου, αναφέρεται ότι πήραν μέρος 45 νέοι από την Κατράνιτσα στην εξέγερση της Νάουσας. Λόγω της μη παράθεσης πηγών, γίνεται απλή αναφορά στην πληροφορία.

³⁹ Μανάδης Νικηφόρος, *ό.π.*, σελ. 38.

⁴⁰ Τρύφωνας Στέφανος, *ό.π.*, σελ. 33 – 34.

μητροπόλεως από την Κατράνιτσα στο Εμπόριο. Κατά το χρονικό διάστημα που η έδρα βρισκόταν στο Εμπόριο είναι γνωστοί οκτώ Μητροπολίτες: Ναθαναήλ(1767), Γεδεών (1767 – 1774), Αγαθάγγελος (1774 – 1783), Γερμανός Β΄ (1783 – 1798), Τιμόθεος (1798 – 1824), Νεόφυτος (1824 – 1858) και Μελέτιος (1858 – 1861). Κατά τη διάρκεια των τριάντα τεσσάρων χρόνων αρχιερατείας του Δεσπότη Νεόφυτου, στο Εμπόριο λειτούργησε Ελληνικό εκπαιδευτήριο και σχολή Βυζαντινής μουσικής την επίβλεψη των οποίων είχε ο ίδιος μαζί με τη βοήθεια του τότε εφημέριου του οικισμού και Ιερομονάχου, Βησσαρίωνος Βρίγκα⁴¹. Το 1861 η έδρα μεταφέρθηκε στη Φλώρινα. Για τελευταία φορά η Εορδαία με έδρα την Πτολεμαΐδα, θα καταστεί επισκοπή με το όνομα «Μητρόπολη Πελαγονίας» από το 1924 ως το 1930 και «Μητρόπολη Πτολεμαΐδας – Εορδαίας» από το 1930 ως το 1935⁴².

Το Μακεδονικό ζήτημα, ως η κύρια αιτία των δύο Βαλκανικών Πολέμων 1912 – 1913, πήρε ουσιαστικό τέλος για ολόκληρη την Μακεδονία με την λήξη τους⁴³. Οι περισσότερες περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας απελευθερώθηκαν από τον ελληνικό στρατό κατά την διάρκεια του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου. Η πολεμική αναμέτρηση ανάμεσα στη Βαλκανική Συμμαχία (Ελλάδα, Σερβία, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο) και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τυπικά ξεκίνησε στις 25 Σεπτεμβρίου του 1912 με την κήρυξη πολέμου από το Μαυροβούνιο κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ολοκληρώθηκε στις 17 Μαΐου 1913 με την συνθήκη του Λονδίνου. Η Ελλάδα εισήλθε στον πόλεμο στις 5 Οκτωβρίου 1912. Η Στρατιά Θεσσαλίας, αφού απώθησε τα τουρκικά τμήματα, κατέλαβε στις 6 Οκτωβρίου την Ελασσόνα και συνέχισε την προέλασή της προς τα στενά του Σαρανταπόρου. Η 5^η Μεραρχία αφού καταδίωξε τους Οθωμανούς, στις 10 Οκτωβρίου εισήλθε στα Σέρβια και στις 11 Οκτωβρίου απελευθέρωσε την Κοζάνη. Η ίδια Μεραρχία, μετά από σφοδρή μάχη, απελευθέρωσε στις 15 Οκτωβρίου και την πόλη των Καϊλαρίων⁴⁴. Οι δύο σημαντικότερες μάχες που έδωσε ο ελληνικός στρατός για την απελευθέρωση της Εορδαίας ήταν του Κομάνου και του Νάλμπανκιόι(Περδίκκας). Οι μάχες που διεξήχθησαν ανάμεσα στον ελληνικό και τουρκικό στρατό, ήταν σφοδρές εξαιτίας του πολυάριθμου μουσουλμανικού πληθυσμού που διέμενε στην περιοχή και αντιστάθηκε σθεναρά. Την νικηφόρα προέλαση του ελληνικού στρατού, καθώς και την κατάληψη και απελευθέρωση του Καϊλαρίου και των γύρω χωριών αναφέρουν και αρκετές αθηναϊκές εφημερίδες⁴⁵.

Όπως, ήδη, αναφέρθηκε στο δημοσίευμα της εφημερίδας *Επαρχιακή Φωνή*, μέχρι και το 1922 και την Μικρασιατική καταστροφή, δεν επήλθε καμία

---

⁴¹ Παπαζιάκα Βασιλική, «Εμπόριο», Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Κοζάνη, 1998.

⁴² Δήμος Πτολεμαΐδας, «Πτολεμαΐδα, Η πρωταγωνίστρια της Ελληνικής Περιφέρειας», Πτολεμαΐδα, 2008.

⁴³ Πλουμίδης Σπυρίδωνας, «Ελληνικές οικονομικές αναλύσεις για την Μακεδονία (1880 – 1939)», *Ιστορία*, Τεύχ. 573, Μάρτιος 2016, εκδ. Πάπυρος, σελ. 70.

⁴⁴ Οι στρατιωτικές επιτυχίες της Ελλάδας στους Βαλκανικούς Πολέμους, κατοχυρώθηκαν με την Συνθήκη του Βουκουρεστίου.

⁴⁵ *Ακρόπολις*, αρ. φυλ. 10.148, 17/10/1912., και *Εμπρός*, αρ. φυλ. 5.745, 17/10/1912.

ουσιαστική αλλαγή στην ανάπτυξη της περιοχής. Διότι, παρά την ένταξη της περιοχής στο ελληνικό κράτος, εξακολουθούσαν να υπερτερούν πληθυσμιακά οι μουσουλμάνοι Κοϊνιάρηδες. Πραγματικά, οι Έλληνες που κατοικούσαν στο Καϊλάρ μέχρι το 1913, ήταν μόνο τρεις, Βλατσιώτες στην καταγωγή, και χωρίς τις οικογένειές τους. Ο Πέιος από το 1875, ο Σιόλιος, που με το χάνι του εξυπηρετούσε τους περαστικούς και τους ξένους εμπόρους τους οποίους προσέλκυε η εβδομαδιαία λαϊκή αγορά και ο Θανάσης Χατζηλέλεκας, που μαζί με τον γιό του Γιώργο, επιδιόρθωναν τα όπλα των Οθωμανών – Τούρκων⁴⁶.

Μετά την απελευθέρωση οι πρώτες Δημόσιες Αρχές με επικεφαλής τον διοικητή της υποδιοίκησης Καϊλαρίων Γεώργιο Μόδη, αποφάσισαν την τόνωση του ελληνικού πληθυσμού στο Καϊλάρ και προχώρησαν στην έγγραφη παραχώρηση των εγκαταλειμμένων κτημάτων, τα οποία προέκυψαν από τους φυγάδες Οθωμανούς μπέηδες και αγάδες, σε εκατόν πενήντα οικογένειες Βλατσιωτών. Το έγγραφο απέστειλε ο πρόεδρος της κοινότητας Καϊλαρίων Ζεϊρ-Μπέης προς τον δήμαρχο Βλάστης Θωμά Τσικρίκη. Το αίτημα και η προσφορά απορρίφθηκε από τους κατοίκους της Βλάστης. Λίγο αργότερα ήρθαν και εγκαταστάθηκαν κάποιες οικογένειες από την Κρήτη και το Μοναστήρι και έτσι ενισχύθηκε σε πολύ μικρό ποσοστό το ελληνικό και χριστιανικό στοιχείο στο Καϊλάρ. Υπό αυτές τις συνθήκες εμφανίστηκαν στην πόλη και τα πρώτα ελληνικά πλινθόκτιστα καταστήματα. Η καταγωγή των ιδιοκτητών ήταν από την Βλάστη, την Κλεισούρα και την Κοζάνη⁴⁷.

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι η πραγματική αλλαγή και ανάπτυξη για την πόλη και την γύρω περιοχή συντελέστηκε μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και την Μικρασιατική καταστροφή, καθώς η ανταλλαγή των πληθυσμών που συμφωνήθηκε μεταξύ των χωρών Ελλάδας και Τουρκίας, είχε ως αποτέλεσμα την εποίκηση των μακεδονικών εδαφών με αμιγώς ελληνικό πληθυσμό⁴⁸. Η Σύμβαση Περί ανταλλαγής των Ελληνικών και Τουρκικών πληθυσμών υπογράφηκε στην Λωζάννη της Ελβετίας στις 30 Ιανουαρίου 1923. Αφορούσε περίπου δύο εκατομμύρια άτομα. Από αυτά μόνο οι πεντακόσιες χιλιάδες ήταν μουσουλμάνοι οι οποίοι κατοικούσαν σε ελληνικό έδαφος. Βασικό κριτήριο του ανταλλάξιμου πληθυσμού ορίστηκε το θρήσκευμα και όχι η γλώσσα. Επίσης, το ίδιο έτος, στις 29 Οκτωβρίου, η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση ανακοίνωσε την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας. Πλέον η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε παραχωρήσει την θέση της στο κράτος της Τουρκίας.

Στο Καϊλάρι ήρθαν να κατοικήσουν περίπου 900 οικογένειες Ποντίων, 800 οικογένειες Μικρασιατών και 300 Θρακιωτών⁴⁹. Από δημοσίευμα της εφημερίδας *Επαρχιακή Φωνή*⁵⁰ το έτος 1929, πληροφορούμαστε το σύνολο των προσφυγικών οικογενειών που εποίκισαν την επαρχία Εορδαίας. Το

⁴⁶ Τρύφωνας Στέφανος, *ό.π.*, σελ. 97-98.

⁴⁷ Τρύφωνας Στέφανος, *ό.π.*, σελ.98.

⁴⁸ Τρύφωνας Στέφανος, *ό.π.*, σελ. 99, και *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ. 110, 12/7/1931.

⁴⁹ Τρύφωνας Στέφανος, *ό.π.*, σελ.104.

⁵⁰ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.11, 18/8/1929.

δημοσίευμα κοινοποιεί στατιστικά στοιχεία του Γεωργικού Γραφείου Εορδαίας, τα οποία παραδόθηκαν στον Υπουργό Γεωργίας κ. Σπυρίδη και στον διελθόντα από την πόλη Άγγλο καθηγητή Άνσελ, ώστε ο καθένας να λάβει γνώση για όλη την κίνηση του συγκεκριμένου γραφείου. Από τα στοιχεία που παρατίθενται διαπιστώνουμε ότι στην περιοχή κατοικούν 844 οικογένειες Θρακιωτών και άτομα 3.499, 1.367 οικογένειες Μικρασιατών και άτομα 5.981, 2.228 οικογένειες Ποντίων και άτομα 9.074 και 577 οικογένειες Καυκάσιων και άτομα 2.226. Το σύνολο των προσφυγικών οικογενειών στην Εορδαία ανέρχεται στις 5.026 οικογένειες και ο συνολικός αριθμός των ατόμων που τις απαρτίζουν ανέρχεται στις 20.826. Γίνεται φανερό από τα αριθμητικά δεδομένα που προαναφέρθηκαν ότι ένας μεγάλος αριθμός προσφύγων, σχεδόν ο μισός, που εγκαταστάθηκε στην περιοχή, εποίκησε την πόλη των Καϊλαρίων. Φυσικό αποτέλεσμα αυτής της εποίκησης ήταν η αύξηση του πληθυσμού στην πόλη και στην ευρύτερη περιοχή, αλλά και η εμφάνιση νέων και επιτακτικών αναγκών που ανέδειξαν την ανυπαρξία των απαραίτητων υποδομών για την αξιοπρεπή διαβίωση των νέων κατοίκων, οι οποίοι ήταν καθ' όλα διαφορετικοί από τους Κονιάρηδες. Αυτή η ανυπαρξία των υποδομών και οι αντιξοότητες που είχαν να αντιμετωπίσουν στην νέα τους πατρίδα, λειτούργησε ως κινητήρια δύναμη για την έντονη δραστηριότητα και μαχητικότητα που επέδειξαν σε όλους τους τομείς τα επόμενα χρόνια, και που είχε ως στόχο την ανάπτυξη του τόπου και την αναβάθμιση του βιοτικού τους επιπέδου.

Ένα από τα πρώτα πράγματα που αποφασίστηκε να αλλάξει μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1923, αλλά και ύστερα από δέκα πέντε χρόνια ελευθερίας, ήταν τα καθόλου εύηχα τούρκικα ονόματα των πόλεων και των χωριών της Μακεδονίας. Αρχικά, εκδόθηκαν τα ΦΕΚ για την σύσταση του Νομού Κοζάνης και την ανασύσταση της Επαρχίας Καϊλαρίων. Ο Νομός Κοζάνης συνέστη με το Βασιλικό Διάταγμα της 31^{ης} Μαρτίου/1^{ης} Απριλίου 1915, ΦΕΚ Α 120/1915 Περί διοικητικής διαιρέσεως των Νέων Χωρών με έδρα την Κοζάνη. Με Διάταγμα της προσωρινής Κυβερνήσεως της 11 Οκτωβρίου 1916 ανασυστάθηκε η Επαρχία Καϊλαρίων, και έντεκα χρόνια αργότερα, στις 12 Δεκεμβρίου 1927, ΦΕΚ Α 256/1928, η Επαρχία Καϊλαρίων μετονομάστηκε σε Επαρχία Εορδαίας με έδρα την Πτολεμαΐδα. Με το Διάταγμα 20/1/1927 ΦΕΚ Α 18/1927 το Καϊλάρ μετονομάζεται, με πρόταση του Παντελή Μελανοφρύδη, σε Πτολεμαΐδα. Σε αυτό το σημείο να διευκρινιστεί ότι το όνομα Καϊλάρ, όπως αναφέρει και ο τότε Υπουργός και Γενικός Διοικητής Μακεδονίας, Στυλιανός Γονατάς, σε δήλωσή του στην εφημερίδα *Μακεδονικό Βήμα*⁵¹, ήταν σλαβικής προελεύσεως και όχι τουρκικής. Στην σλαβική γλώσσα «κάλ» σημαίνει λάσπη. Και η αλήθεια είναι ότι το επόμενο όνομα που χρησιμοποιούσε η τοπική κοινωνία για να προσδιορίσει το Καϊλάρ, ήταν το «λασποχώρι».

Από δημοσίευμα στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Επαρχιακή Φωνή*⁵² το έτος 1931, αντλούμε πολύτιμες πληροφορίες για την πρόοδο που

⁵¹ *Μακεδονικό Βήμα*. Αρ.φυλ. 64, 19/5/1930.

⁵² *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ. 111, 19/7/1931.

σημειώθηκε στην πόλη κατά την οκταετία 1923 – 1931. Σύμφωνα με τον αρθρογράφο και εκδότη της εφημερίδας η Πτολεμαΐδα «*Σήμερα δε παρουσιάζεται τελείως αγνώριστος εις εκείνον που την βλέπει έπειτα από μίαν δετίαν*». Αρχικά, η πόλη διέθετε πλέον πολύ καλή Ρυμοτομία. Κάθε κτίριο χτιζόταν με βάση το σχέδιο πόλεως. Η πρώτη κίνηση προς αυτήν την κατεύθυνση επιτεύχθηκε με την μεταφορά της αγοράς από την Κάτω Πτολεμαΐδα στο μέσο των δύο πόλεων, δηλαδή της Άνω και Κάτω Πτολεμαΐδας. Μία απέραντη έκταση που κατά την διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας χρησιμοποιήθηκε ως χώρος αλωνιών. Επιπλέον, λειτουργούσε ημιγυμνάσιο και πραγματοποιήθηκε η ανέγερση Διοικητηρίου στο οποίο στεγάζονταν όλες οι δημόσιες υπηρεσίες. Στις 18 Μαΐου 1930, ο Υπουργός Συγκοινωνιών και Γενικός Διευθυντής Μακεδονίας, Γονατάς, κατέθεσε τον θέμελιο λίθο του νέου οκτατάξιου δημοτικού σχολείου Πτολεμαΐδας⁵³. Το νέο εκπαιδευτήριο θα χτιζόταν σύμφωνα με τα σχέδια του σχολείου Αμυνταίου ενώ ο προϋπολογισμός του θα έφτανε το ποσό των ενάμιση εκατομμυρίων δραχμών⁵⁴. Οι τοπικές αρχές και οι κάτοικοι της πόλης επιφύλαξαν θερμή υποδοχή στον Υπουργό. Κύριο μέλημά τους ήταν η ενημέρωσή του για τις προόδους που σημείωσε η πόλη και η επαρχία τα τελευταία έτη. Σε επόμενο δημοσίευμα της εφημερίδας, πληροφορούμαστε ότι ο Γονατάς μόλις επέστρεψε στην Θεσσαλονίκη προέβη σε δηλώσεις. Στις δηλώσεις μίλησε με πολύ ενθουσιασμό για τις προόδους που σημείωσε η πόλη της Φλώρινας. Δεν αναφέρθηκε καθόλου στην Πτολεμαΐδα η οποία, σύμφωνα με την άποψη του αρθρογράφου, σημείωσε την μεγαλύτερη ανάπτυξη από όλες της πόλεις της περιοχής. Ως αιτία αυτής της παράλειψης ο συγγραφέας του κειμένου θεωρεί τον ελάχιστο χρόνο που διέθεσε ο Γονατάς για την επίσκεψή του στην πόλη και ενδεχομένως το μειωμένο ενδιαφέρον του γι' αυτήν. Η απογοήτευση του γράφοντος είναι έκδηλη στο κείμενο⁵⁵. Ακόμη, στην πόλη είχαν ιδρυθεί και τρία αθλητικά σωματεία, ο *Πτολεμαίος*, η *Αναγέννησις* και η *Ελπίς*⁵⁶. Στο άρθρο επισημαίνεται ότι αυτές οι στεμμένες με επιτυχία ενέργειες οφείλονταν στον τοπικό βουλευτή και γιατρό Στέλιο Θεολογίδη⁵⁷. Ένα ακόμη ζωτικής σημασίας για τους κατοίκους της Πτολεμαΐδας έργο που ξεκίνησε αλλά παρέμενε ημιτελές μέχρι τότε, ήταν η ολοκλήρωση του δικτύου υδροδότησής της. Η υπηρεσία Ε.Α.Π. με διευθυντή Δυτικής Μακεδονίας τον Πετρόπουλο και της τεχνικής υπηρεσίας τον Βαμβακά, έκανε γεώτρηση στη θέση του σημερινού

⁵³ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.50, 18/3/1930.

⁵⁴ Παπαντώνης Χαράλαμπος, *ό.π.*, σελ. 66.

⁵⁵ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.51, 25/5/1930.

⁵⁶ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.27, 8/12/1929.

⁵⁷ Ο Στέλιος Θεολογίδης, το 1919 έλαβε μέρος στο μακρασιατικό μέτωπο ως γιατρός. Για την προσφορά του τιμήθηκε με το Χρυσούν Αριστείο Ανδρείας. Το 1921 προήχθη σε Υπίατρο. Μετά την Μικρασιατική καταστροφή επέστρεψε στην Ελλάδα και τοποθετήθηκε στο στρατιωτικό νοσοκομείο Λάρισας, όπου και υπηρέτησε μέχρι το 1923 που απολύθηκε των τάξεων του στρατού. Μετά την απόλυσή του επέστρεψε στην Πτολεμαΐδα. Το 1924 εκλέχθηκε βουλευτής με το κόμμα των Φιλελευθέρων. Αφιέρωσε όλες του τις δυνάμεις για την επίλυση των τεράστιων προβλημάτων του τόπου. Επίσης, συνετέλεσε τα μέγιστα στην ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας στην πόλη και την προαγωγή της κοινότητας Πτολεμαΐδας σε δήμο, Μανάδης Νικηφόρος, *ό.π.*, σελ. 309.

υδραυλικού σταθμού με την ελπίδα να επιτύχει αρτεσιανό. Η αποτυχία εύρεσης αρτεσιανού, ανάγκασε την υπηρεσία να εγκαταστήσει αντλητικό συγκρότημα με δεξαμενή υπό την επίβλεψη του Βαμβακά. Συνέπεσε τότε να πυρποληθούν, άγνωστο πως, τα γραφεία διευθύνσεως Δυτικής Μακεδονίας και να καταστραφούν όλα τα στοιχεία διαχείρισης της δαπάνης των έργων γεώτρησης Πτολεμαΐδας και να περιέλθει σε δύσκολη θέση ο Βαμβακάς. Μετά από πολυήμερη σκέψη επινόησε ως μέσο ανασύνταξης των στοιχείων της δαπάνης ένα ακτινωτό σχέδιο που περιλάμβανε όλους τους τομείς των εργασιών που ήταν απαραίτητοι για την ολοκλήρωση του έργου. Βάσει του σχεδίου αυτού κάλεσε τους Μεταφορείς, Προμηθευτές, Εργολάβους και Εργάτες. Συγκέντρωσε στοιχεία και κατάρτισε εκ νέου τον απολογισμό διαχειρίσεων των έργων υδρεύσεως που συνεχίσθηκαν ως ότου εγκαταστάθηκε και η διώροφος δεξαμενή για την άνω και κάτω Πτολεμαΐδα. Κατασκευάστηκε το εσωτερικό δίκτυο που συνδέθηκε με την δεξαμενή όπου διοχετεύτηκε το τρεχούμενο νερό «Καρυδιάς» από τα υψώματα Κρούβρυσης. Η υδροδότηση της πόλης ολοκληρώθηκε το 1934⁵⁸. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην συνεισφορά της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στην πρόοδο της πόλης. Οι ιδιώτες ανέγειραν καλαίσθητα κτίρια, ξενοδοχεία, καταστήματα και κέντρα. Από τις διαφημίσεις αλλά και τις διάφορες δευτερεύουσες δημοσιεύσεις στα εβδομαδιαία φύλλα τις εφημερίδας, διαπιστώνουμε ότι το έτος 1931 λειτουργούν στην Πτολεμαΐδα καταστήματα με αποικιακά είδη, με είδη νεωτερισμού και υφάσματα, βιβλιοπωλείο, φωτογραφείο, ζαχαροπλαστείο, εργοστάσιο ποτοποιίας, κατάστημα ξυλείας και σιδηρικών ειδών, το οποίο λειτουργούσε από το 1913, και ζυθοστιατόριο. Επίσης, η επαρχία Εορδαίας σημείωσε μεγάλη πρόοδο και στην παραγωγή γεωργικών προϊόντων. Οι νέοι κάτοικοι δεν περιορίστηκαν μόνο στην καλλιέργεια σιτηρών και δημητριακών. Ανέπτυξαν, κυρίως, την καλλιέργεια καπνού, με αποτέλεσμα η επαρχία Εορδαίας να καταστεί σημαντικό καπνοκαλλιεργητικό κέντρο στην Μακεδονία. Ένας άλλος κλάδος καλλιέργειας που αναπτύχθηκε μετά το 1923 στην Πτολεμαΐδα αλλά και στο Μυλοχώρι⁵⁹ ήταν η σηροτροφία. Το έτος 1931 υπήρχαν 300 στρέμματα μωρεώνων λίγο έξω από την πόλη της Πτολεμαΐδας. Σύμφωνα με το δημοσίευμα η σηροτροφία ευδοκίμοιζε στον τόπο λόγω του ότι την ευνοούσε το κλίμα. Επιπλέον, πρόοδο σημείωσαν και η μελισσοκομία αλλά και η αμπελοαγωγή στην περιοχή.

Σύμμαχος των αγροτών της Εορδαίας ήταν πάντα η τοπική εφημερίδα, που σε κάθε περίπτωση μέσω των άρθρων που φιλοξενούσε στις στήλες της αναδείκνυε τα προβλήματα που απασχολούσαν τον αγροτικό κόσμο και προάσπιζε τα συμφέροντα αυτού. Σε άρθρο της εφημερίδας με τίτλο «Ένας αντισυνταγματικός νόμος», επικρίνεται η απόφαση της κυβέρνησης Βενιζέλου να θεσπίσει την απαγόρευση να πολιτεύονται όσοι αγρότες ανήκαν στο διοικητικό συμβούλιο αγροτικών Συνεταιρισμών, Ενώσεων ή Συλλόγων. Η

⁵⁸ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.212, 25/6/1934.

⁵⁹ Μηλοχώρι ή Μυλοχώρι, κοινότητα της Επαρχίας Εορδαίας, με πληθυσμό που δεν ξεπερνά τους 800 κατοίκους. Σήμερα ανήκει στον Δήμο Πτολεμαΐδας. Βρίσκεται Βορειοδυτικά του Ν. Κοζάνης σε υψόμετρο 680 μ.

κυβέρνηση χαρακτηρίζεται ως όργανο της πλουτοκρατίας και ως όργανο των συμφερόντων της αστικής τάξεως⁶⁰. Ο συγκεκριμένος νόμος ανήκει σε ένα ευρύτερο σύνολο αυταρχικών και κατασταλτικών μέτρων που έλαβε ο Βενιζέλος την περίοδο εκείνη(1929 – 1931), ώστε να διαφυλάξει το αστικό κράτος από την επέκταση της επιρροής του ΚΚΕ, να περιορίσει τα δικαιώματα των εργατών, καθώς και να θέσει υπό τον έλεγχο του κράτους το συνδικαλιστικό κίνημα⁶¹.

Ακόμη, πληροφορούμαστε ότι το Κοινοτικό Συμβούλιο είχε πετύχει πριν λίγο καιρό την σύναψη δανείου ύψους ενός εκατομμυρίου δραχμών για τις ανάγκες της πόλης⁶². Μέρος αυτών των χρημάτων δαπανήθηκε για την κατασκευή και αποπεράτωση τριών δρόμων που θα διευκόλυναν την κίνηση στο εσωτερικό της Πτολεμαΐδας. Επιτεύχθηκε η σκυρόστρωση της αγοράς, η δημιουργία κοινοτικού πάρκου στο κέντρο της πόλης, η λειτουργία των κοινοτικών λουτρών, συντελέστηκαν κάποια μικρής κλίμακας έργα που θα βοηθούσαν στον περιορισμό των κρουσμάτων της ελονοσίας και θα αντιμετώπιζαν τα ορμητικά νερά των χειμάρρων που προκαλούσαν καταστροφικές ζημιές στην παραγωγή, καθώς και ο ηλεκτροφωτισμός της πόλης. Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να επισημάνουμε ότι η πρώτη αναφερόμενη άδεια ηλεκτροφωτισμού ήταν το 1929, και δόθηκε σε ιδιώτες με την επωνυμία «Γ.Μ. Παπακωνσταντίνου, Ηλεκτροφωτισμός Πτολεμαΐδας»⁶³. Η συγκεκριμένη πληροφορία επιβεβαιώνεται και από δημοσίευμα της *Επαρχιακής Φωνής*, το οποίο γνωστοποιεί στο κοινό της Εορδαίας ότι ο βιομήχανος Στέφανος Παπακωνσταντίνου έλαβε από το Υπουργείο Συγκοινωνιών την άδεια ηλεκτροφωτισμού και για το υπόλοιπο τμήμα της πόλης της Πτολεμαΐδας. Γι' αυτό τον λόγο, ο Παπακωνσταντίνου, υπέβαλε και σχετική αίτηση προς την κοινότητα⁶⁴.

Επιπλέον, ως μία κοινότητα με δραστήριες αρχές και δραστήριους πολίτες, κατάφερε εκσυγχρονίσει τις συνθήκες διεξαγωγής της ετήσιας εμποροπανηγυρής της και να προσελκύσει πλήθος εμπόρων από όλα τα μέρη της Μακεδονίας. Πλέον, ο χώρος διεξαγωγής της εμποροπανηγυρής ήταν η νέα αγορά και διέθετε 124 νεόκτιστα υπόστεγα και παραπήγματα για την έκθεση των εμπορευμάτων⁶⁵. Μεγάλη επιτυχία για την επαρχία Εορδαίας ήταν και η συμμετοχή της με τοπικά προϊόντα στην 4^η Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης το έτος 1929⁶⁶. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί και η έντονη κοινωνική δραστηριότητα που ανέπτυξαν οι κάτοικοι της περιοχής εκείνη την περίοδο. Ιδρύθηκαν νέοι σύλλογοι, όπως ο μουσικογυμναστικός σύλλογος της Άνω

---

⁶⁰ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.51, 25/5/1930.

⁶¹ Τζόκας Σπύρος, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το εγχείρημα του αστικού εκσυγχρονισμού 1928 – 1932*, εκδ.Θεμέλιο, Αθήνα, 2002, σελ.185 – 189.

⁶² *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.112, 26/7/1931.

⁶³ Σαμίου Δήμητρα, *ό.π.*, σελ.147.

⁶⁴ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.21, 27/10/1929.

⁶⁵ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.116, 23/8/1931.

⁶⁶ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.19, 13/10/1929.

Πτολεμαΐδας με την επωνυμία Άρης⁶⁷ και η σχολή εκμάθησης βυζαντινής μουσικής από τον Ιωάννη Κωτσομάνη, δημοδιδάσκαλο του τριτάξιου σχολείου της κάτω Πτολεμαΐδας, αλλά και οι υφιστάμενοι σύλλογοι, όταν το ευνοούσαν οι περιστάσεις, διοργάνωναν ομιλίες με ποικίλη θεματολογία, χορούς και θεατρικές παραστάσεις⁶⁸.

Εκείνη την εποχή στην Πτολεμαΐδα, ως αγροτικό κέντρο, λειτουργούσαν και δύο αγροτικά ιδρύματα. Το Αγροτικόν Οικοτροφείο με διτάξια Γεωργική Σχολή και το Δημόσιο Αγροκήπιο. Στόχος των δύο ιδρυμάτων ήταν η ανάπτυξη της γεωργίας. Το Οικοτροφείο στεγαζόταν σε ωραίο κτίριο που παλαιότερα είχε χρησιμοποιηθεί ως νοσοκομείο. Οι μαθητές τις σχολής διδασκόντουσαν μαθήματα που αφορούσαν την γεωργία και την κτηνοτροφία. Εκείνη την χρονιά είχαν αποφοιτήσει 26 τρόφιμοι. Οι μαθητές έκαναν την πρακτική τους σε δύο στρέμματα χωράφι. Έκταση ανεπαρκής για τις ανάγκες και την συνέχιση λειτουργίας της σχολής. Το Αγροκήπιο ιδρύθηκε το 1918. Τα ετοιμόρροπα κτίρια, που άλλοτε υπήρξαν τουρκικοί στρατώνες, χρησιμοποιούνταν για την λειτουργία του μέχρι και την στιγμή που γραφόταν το δημοσίευμα της εφημερίδας. Η κατάσταση υποδομών μπορεί να ήταν τραγική αλλά η έρευνα που διεξαγόταν ήταν σημαντική. Η έρευνα που αφορούσε την εύρεση ποικιλιών που ευδοκίμοιαν στην περιοχή, είχε θετικά αποτελέσματα. Αποδείχθηκε ότι η ποικιλία σιταριού *κολόνια* ευδοκίμοιαν στον τόπο, έδινε μεγαλύτερη παραγωγή, ήταν ανθεκτική στις ασθένειες, στο πλάγιασμα και ως πρώιμη ποικιλία δεν επηρεαζόταν η ποιότητα του καρπού της από τους θερμούς καλοκαιρινούς ανέμους. Επίσης, η ποικιλία κριθαριού *πράϊορ* διαπιστώθηκε ότι ήταν η πλέον κατάλληλη για να καλλιεργείται στην περιοχή και είχε μεγάλη ζήτηση στη ζυθοποιία. Τα γεωργικά οφέλη για την επαρχία Εορδαίας ήταν πολλαπλά από τις έρευνες που διεξήγαγε το ίδρυμα. Οι υπεύθυνοι του ιδρύματος επανειλημμένα είχαν ζητήσει πίστωση τριακοσίων χιλιάδων δραχμών, για την ανέγερση νέων κτιριακών εγκαταστάσεων, αλλά οι τοπικές και κρατικές αρχές δεν είχαν ανταποκριθεί στο αίτημα αυτό⁶⁹. Τελικά, η χορήγηση των εκατό στρεμμάτων που ήταν η απαραίτητη προϋπόθεση για την συνέχιση της λειτουργίας της γεωργικής σχολής, επιτεύχθηκε το έτος 1933⁷⁰. Το δημοσίευμα της *Επαρχιακής Φωνής*, όχι μόνο προβάλλει τα προβλήματα του τόπου αλλά και προσπαθεί να κινητοποιήσει τους αρμόδιους φορείς για να προβούν στις απαραίτητες ενέργειες που θα συντελούσαν στην γρήγορη επίλυσή τους.

Κρίνεται απαραίτητο να διευκρινιστεί ότι η κυβέρνηση Βενιζέλου κατά την τετραετία 1928 - 1932 στήριξε την ανάπτυξη της γεωργίας. Οι γεωργικές υπηρεσίες του κράτους αποκεντρώθηκαν με προφανή σκοπό να έρθουν σε άμεση επαφή με τον αγροτικό κόσμο. Ταυτόχρονα, η γεωργική εκπαίδευση αναβαθμίστηκε με την ίδρυση θεωρητικών και πρακτικών σχολών, και

⁶⁷ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.36, 9/2/1930.

⁶⁸ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.47, 7/4/1930.

⁶⁹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.113, 2/8/1931.

⁷⁰ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.203, 23/4/1933.

απεστάλησαν υπότροφοι στο εξωτερικό για ειδίκευση. Στόχος ήταν να αυξηθεί η παραγωγικότητα στον αγροτικό τομέα. Την ενδιέφερε ιδιαίτερα η αύξηση της σιτοπαραγωγής. Πραγματικά, αν εξαιρεθεί το έτος 1930, έτος που η παραγωγή καταστράφηκε από σκωρίαση, τα αποτελέσματα αυτών των προσπαθειών ήταν θεαματικά, καθώς η σιτοπαραγωγή του 1932 παρουσίασε αύξηση κατά 75% περίπου σε σχέση με το μέσο όρο των ετών 1927 – 1931. Η αύξηση αυτή της σιτοπαραγωγής είχε ως συνέπεια τη μείωση της εισαγωγής σιταριού και την εξοικονόμηση, το 1932, ποσού 1.000.000 λιρών στερλινών⁷¹.

Μια άλλη όψη του θέματος περιγράφεται την ίδια περίοδο σε άρθρο του γιατρού και τέως βουλευτού Θεολογίδη που φιλοξενήθηκε στο πρωτοσέλιδο της *Επαρχιακής Φωνής*⁷². Μέσα από το κείμενο γίνεται γνωστό ότι τον τελευταίο καιρό επικρατούσε στο Υπουργείο Παιδείας πνεύμα μεταρρυθμιστικό που αφορούσε την Μέση Εκπαίδευση με αντικειμενικό σκοπό τον περιορισμό των κλασικών γυμνασίων και την ίδρυση επαγγελματικών και γεωργικών σχολών. Η μεταρρυθμιστική αυτή προσπάθεια επικροτήθηκε από την κοινή γνώμη. Δυστυχώς, όμως, έμελλε να *ενταφιασθεί* αβασάνιστα και το μοναδικό ίδρυμα μέσης εκπαίδευσης της πολυπληθούς επαρχίας της Εορδαίας, το ημιγυμνάσιο της Πτολεμαΐδας. Πριν την εγκατάσταση των προσφύγων το μόνο ημιγυμνάσιο που λειτουργούσε στην επαρχία ήταν αυτό της ορεινής κωμόπολης της Βλάστης. Μετά την έλευση των προσφύγων και την μεγάλη αύξηση του ελληνικού πληθυσμού στον τόπο, η επαρχία Εορδαίας αριθμούσε πλέον 40.000 κατοίκους και η πόλη της Πτολεμαΐδας 10.000 κατοίκους, αποφασίστηκε η ίδρυση ημιγυμνασίου. Γρήγορα έγινε αντιληπτή η ανάγκη εξέλιξης του ημιγυμνασίου σε πλήρες γυμνάσιο, αφενός εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των φοιτώντων μαθητών και αφετέρου εξαιτίας ενός σοβαρού εθνικού λόγου, την γλωσσική ενσωμάτωση και αφομοίωση, του μεγαλύτερου ποσοστού του γηγενούς πληθυσμού, το οποίο ως γνωστόν ομιλούσε το ξενόφωνο μακεδονικό - σλαβικό ιδίωμα. Έτσι, προστέθηκε και τρίτη τάξη στο γυμνάσιο. Αυτή η τρίτη τάξη λειτούργησε μόνο για το έτος 1928 – 29. Εκείνο το έτος το ημιγυμνάσιο αριθμούσε 125 μαθητές, εκ των οποίων πολλοί ήταν ξενόφωνοι. Λειτούργησε μόνο ένα έτος, εξαιτίας του γενικού μέτρου του περιορισμού των κλασικών Γυμνασίων. Σύμφωνα με τον Θεολογίδη, το σλαβικό ιδίωμα είχε επιβληθεί στον τοπικό πληθυσμό με την ίδρυση βουλγαρικού σχολείου στο χωριό Εμπόριο της επαρχίας Εορδαίας κατά την εποχή που δρούσε στην περιοχή το Βουλγαρικό Κομιτάτο. Η επανασύσταση της τρίτης τάξης του γυμνασίου Πτολεμαΐδας κρινόταν αναγκαία. Εξάλλου, όπως αναφέρει ο συγγραφέας του κειμένου, στην Παλαιά Ελλάδα λειτουργούσαν πλήρης γυμνάσια με αρκετά λιγότερους μαθητές από αυτό της Πτολεμαΐδας, αλλά και το υπουργείο παιδείας θα έπρεπε να πάρει ως παράδειγμα τα εκπαιδευτικά

---

⁷¹ Τζόκας Σπύρος, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το εγχείρημα του αστικού εκσυγχρονισμού*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2002, σελ. 104 – 109.

⁷² *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.77, 23/11/1930.

μέτρα που ελήφθησαν στην Γαλλία για την Αλσατία και Λωρραίνη⁷³, μετά την απελευθέρωσή τους, προς αποσκοράκιση της επιβληθείσας ξενικής γλώσσας.

Από ένα ακόμη άρθρο που δημοσιεύτηκε στις 25 Νοεμβρίου του 1934,⁷⁴ αντλούμε επιπρόσθετα στοιχεία για την κατάσταση της εκπαίδευσης που επικρατούσε στην περιοχή. Συγγραφέας του άρθρου είναι ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος, ο οποίος ήταν και ο ιδρυτής του ιδιωτικού γυμνασίου της πόλης εκείνη την εποχή. Μέσα από το δημοσίευμα απευθύνει έκκληση προς τις τοπικές αρχές, ώστε να βρεθεί λύση στο πρόβλημα της στέγασης των τριάντα μαθητών του. Αρχικά, και πάντα σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου, οι πλειοψηφία των μαθητών στο γυμνάσιο της επαρχίας Εορδαίας προέρχονταν από την μεσαία και φτωχή αγροτική τάξη. Αντίθετα, σε άλλων πόλεων γυμνάσια η παιδεία έτεινε να μονοπωληθεί από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις. Αν και η φοίτηση στο εξατάξιο δημοτικό είναι υποχρεωτική το 1934, μόνο ένα ποσοστό μαθητών της τάξης του 40% καταφέρνει να αποφοιτήσει. Από τα ποσοστά που κατατέθηκαν στο κείμενο, γίνεται κατανοητό ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του ελληνικού πληθυσμού της επαρχίας διέθετε χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Η μικρή αστική τάξη της Εορδαίας κρίνεται αδύναμη να συντηρήσει μόνο υπέρ αυτής την λειτουργία γυμνασίου. Κρίνεται ανεπαρκής αφενός γιατί η θέση αυτής της μικροαστικής τάξης είναι επισφαλής και αφετέρου εξαιτίας της ασκούμενης κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής, η οποία επιδίωκε την κατάργηση πολλών ακόμη γυμνασίων. Εντέλει, στο συγκεκριμένο κοινοτικό γυμνάσιο χορηγήθηκε άδεια λειτουργίας από το κράτος το έτος 1933⁷⁵.

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που σχεδιάστηκε και ψηφίστηκε από την κυβέρνηση Βενιζέλου το 1929, είχε ως στόχο την παροχή αυτάρκους εκπαίδευσης σε όλα τα Ελληνόπουλα και την επαρκή προετοιμασία αυτών για την οικονομική ζωή. Αυτός ο στόχος θα υλοποιούνταν με την στροφή της εκπαίδευσης προς τα πρακτικά επαγγέλματα και το δραστικό περιορισμό των αποφοίτων κλασικών γυμνασίων. Με την συγκεκριμένη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση καθιερώθηκε ενιαίο εκπαιδευτικό σύστημα για την παλαιά και νέα Ελλάδα. Το νέο σύστημα καθιέρωνε σε ολόκληρη τη χώρα το εξατάξιο δημοτικό και το εξατάξιο γυμνάσιο⁷⁶.

Η πρόοδος που σημειώθηκε στην πόλη της Πτολεμαΐδας κατά την οκταετία 1923 – 1931 ήταν σίγουρα αδιαμφισβήτητη, υπήρχαν, όμως, πολλά ακόμη ανεπίλυτα προβλήματα. Ένα από αυτά ήταν και η κατασκευή και λειτουργία σιδηροδρομικού σταθμού, ώστε να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες της επαρχίας, είτε αυτές αφορούσαν την μετακίνηση των κατοίκων της είτε αφορούσαν την διάθεση της ντόπιας γεωργικής παραγωγής προς άλλους

---

⁷³ Η Αλσατία και η Λωρραίνη επιστράφηκαν στο γαλλικό κράτος μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Τελούσαν υπό γερμανική κατοχή. Το επίσημο τέλος του πολέμου δόθηκε στις 11/11/1918, Joll James, *Η Ευρώπη 1870 – 1970*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 2006, σελ.326.

⁷⁴ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.286,25/11/1934.

⁷⁵ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.227, 8/10/1933.

⁷⁶ Τζόκας Σπύρος, *ό.π.*,σελ.168.

προορισμούς. Από άρθρο στο πρωτοσέλιδο της *Επαρχιακής Φωνής*⁷⁷, πληροφορούμαστε ότι εγκρίθηκε η κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής Αμυνταίου – Πτολεμαΐδας – Κοζάνης την άνοιξη του 1930, διότι κρίθηκε απαραίτητη για την μεταφορά των βαρέων υλικών που ήταν αναγκαία για την υπό κατασκευήν σιδηροδρομική γραμμή Κοζάνης – Βέροιας. Σε επόμενο δημοσίευμα⁷⁸, δύο εβδομάδες αργότερα, που αφορά το συγκεκριμένο θέμα, διαπιστώνουμε ότι υπήρχαν αντιρρήσεις από τοπικούς ιθύνοντες για την κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής Πτολεμαΐδας – Κοζάνης. Αντιρρήσεις, τις οποίες ο εκδότης της εφημερίδας και συγγραφέας του άρθρου, Τάκης Πιπιλιαγκόπουλος, δεν διστάζει να στηλιτεύσει. Από το περιεχόμενο του άρθρου μας γίνεται γνωστό ότι οι αντιρρήσεις προήλθαν από τον βουλευτή Ημαθίας Α. Βουτυρά και από τον τοπικό βουλευτή Λάζαρο Ανδρεάδη. Οι αντιρρήσεις εκφράστηκαν μέσω δηλώσεων σε τοπικές εφημερίδες της Θεσσαλονίκης και της Κοζάνης αντίστοιχα. Σύμφωνα με την άποψη του Βουτυρά, δεν ήταν απαραίτητη η κατασκευή της γραμμής Αμυνταίου – Πτολεμαΐδας – Κοζάνης – Καλαμπάκας, αλλά μόνο η κατασκευή της γραμμής Βέροιας – Κοζάνης – Καλαμπάκας που εξ αρχής κρίθηκε απαραίτητη η κατασκευή της, και θα εξυπηρετούσε τις ανάγκες του Εμπορίου και της Βιομηχανίας των περιοχών της Δυτικής Μακεδονίας και της Ηπείρου. Ο συγγραφέας του άρθρου αντιτάσσει στο επιχείρημα του βουλευτή το γεγονός ότι η Εορδαία ήταν μια πολύ μεγάλη επαρχία με πληθυσμό που άγγιζε τις 45.000 χιλιάδες κατοίκων και με τεράστια παραγωγή δημητριακών και καπνού. Εκείνη την εποχή στο έδαφος της Εορδαίας παραγόntonτουσαν είκοσι εκατομμύρια οκάδες δημητριακών και δύο εκατομμύρια οκάδες καπνού. Μια τόσο παραγωγική επαρχία δεν μπορούσε να μείνει απομονωμένη και να οδηγηθεί σε μαρασμό. Εξάλλου, αυτός ήταν και ο σκοπός κατασκευής των σιδηροδρομικών γραμμών, η εξυπηρέτηση του εμπορίου και της βιομηχανίας.

Επίσης, αναφέρεται ότι από δημοσίευμα της εφημερίδας *Βόρειος Ελλάς* που εκδιδόταν στην πόλη της Κοζάνης, έγινε γνωστό ότι ο βουλευτής Ανδρεάδης παρουσιάστηκε στον Κυβερνητικό αντιπρόσωπο Σιδηροδρόμων και μεταβίβασε σε αυτόν την δυσφορία του λαού της Κοζάνης για την νέα κατεύθυνση της σιδηροδρομικής γραμμής. Ο αρθρογράφος θεώρησε σωστό να γνωστοποιήσει στο εορδαϊκό κοινό την πράξη αυτή του βουλευτή και να θυμίσει σε αυτόν, πως από την επαρχία Εορδαίας εξελέγη βουλευτής και για τα συμφέροντα αυτής θα έπρεπε να ενδιαφέρεται και όχι της Κοζάνης. Σε επόμενο άρθρο που δημοσιεύτηκε τον Αύγουστο του 1930⁷⁹, επανέρχεται στο θέμα της κατασκευής της σιδηροδρομικής γραμμής, εξαιτίας του ότι πληροφορήθηκε πως η Κοζάνη «...αντιδρά μυστικώς κατά της σιδηροδρομικής γραμμής Κοζάνης – Πτολεμαΐδας – Αμυνταίου.....επειδή το ζήτημα τούτο δι' ημάς αποτελεί ζήτημα ζωής και θανάτου ημών». Στα κείμενα είναι έκδηλη η αγάπη

---

⁷⁷ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.50, 18/5/1930.

⁷⁸ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.52, 1/6/1930.

⁷⁹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.65, 3/8/1930.

του γράφοντος για τον τόπο και η ανησυχία του για την πρόοδο της περιοχής, καθώς και ένας ανταγωνισμός μεταξύ των δύο μεγαλύτερων πόλεων της Δυτικής Μακεδονίας, της Πτολεμαΐδας και της Κοζάνης. Ένας ανταγωνισμός, ο οποίος θα γίνει πιο έντονος αργότερα, όπως θα δούμε από τα δημοσιεύματα του τύπου της εποχής.

Ένα ακόμη πρόβλημα που απασχολούσε τους κατοίκους της Εορδαίας ήταν και η απουσία κάποιου τραπεζικού υποκαταστήματος στην πρωτεύουσα της επαρχίας, το οποίο θα εξυπηρετούσε τις ανάγκες του μεγάλου αριθμού των κατοίκων που ασχολούνταν με την γεωργία, καθώς και τις ανάγκες και τα προβλήματα που θα προέκυπταν από τα προσφυγικά δάνεια. Το πρόβλημα γινόταν μεγαλύτερο μετά την απόφαση της Γενικής Διευθύνσεως Εποικισμού για την κατάργηση του Γραφείου Εποικισμού Εορδαίας και την μεταφορά του στην Φλώρινα. Γεγονός και ενέργεια που χαρακτηρίστηκε ως ακατανόητη, μιας και ο προσφυγικός πληθυσμός της Εορδαίας άγγιζε τις 40.000⁸⁰. Το μόνο ιδιωτικό τραπεζικό γραφείο που λειτουργούσε στην πόλη, των αδελφών Τζιούφα, εξυπηρετούσε περιορισμένες ανάγκες⁸¹. Το άρθρο που φιλοξενήθηκε στο πρωτοσέλιδο της *Επαρχιακής Φωνής* στις 3/11/1929 μας παρέχει πληροφορίες και για το έργο της Ε.Α.Π. (Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων) στην περιοχή. Οι πρόσφυγες της επαρχίας δανειοδοτήθηκαν από την Ε.Α.Π. σε χρήμα και είδος κατά την οχταετία 1922 – 1930 και καλούνταν να αποπληρώσουν τα ποσά μέσα σε διάστημα είκοσι ετών και με τόκο 8% επί του δανειοδοτούμενου κεφαλαίου. Σε κάθε προσφυγική οικογένεια δόθηκαν από είκοσι πέντε στρέμματα καλλιεργήσιμης γης. Επίσης, δεν είχαν λάβει ακόμη τους τίτλους ιδιοκτησίας, γεγονός που τους άφηνε εκτεθειμένους και ουσιαστικά μη αποκαταστημένους. Από την αλληλογραφία του Ανανία Νικολαΐδη⁸² προς τον Φώτη Βίττη το έτος 1975, μαθαίνουμε ότι η Ε.Α.Π. από το 1926 είχε αναθέσει σε τοπογράφο, τον απόστρατο ταγματάρχη Θωμά Μπάρμπανο, την τοπογράφιση της κτηματικής περιοχής Πτολεμαΐδας και την διάθεση κλήρων στους πρόσφυγες και στους γηγενείς ακτήμονες, σύμφωνα με τον αριθμό μελών που απάρτιζαν την κάθε οικογένεια και που ήταν καταχωρημένος στο μητρώο που του παραδόθηκε, ώστε να οριστικοποιηθεί η διανομή γαιών και της πόλεως αλλά και των συνοικισμών της επαρχίας. Τελικά, μόλις, το έτος 1933 διευθετήθηκε η διανομή γαιών, προσαρμοσμένη στα σχέδια του στρατού, ρυμοτομούμενη με τετράγωνα και με δρόμους κυκλοφορίας. Επιπλέον, πληροφορούμαστε ότι κατά το έτος 1930 υπήρχαν ακόμη εκκρεμότητες με τα χρέη των Τούρκων ανταλλάξιμων⁸³. Γεγονός που

---

⁸⁰ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.21, 27/10/1929.

⁸¹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.22, 3/11/1929.

⁸² Ανανίας Νικολαΐδης : Γεννήθηκε το 1888 στο χωριό Κορόνιζα της επαρχίας Χαλδίας Πόντου. Εκεί εξάσκησε για μια δεκαετία το επάγγελμα του δασκάλου. Το 1920 ήρθε στην Ελλάδα και εγκαταστάθηκε στην Πτολεμαΐδα. Εργάστηκε στον δήμο Πτολεμαΐδας ως Γενικός Γραμματέας μέχρι το 1946 που συνταξιοδοτήθηκε. Απεβίωσε τον Απρίλιο του 1984. Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από τον Μανάδη Νικηφόρο, *Εορδαία ένας αιώνας*, εκδ. Παλαιομονάστηρο Αρδάσσης, 2004, σελ. 306.

⁸³ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.47, 7/4/1930.

προκαλούσε προβλήματα στους Έλληνες πρόσφυγες, καθώς οι εκτάσεις γης που τους παρέχονταν βαρύνονταν ήδη με χρέη τα οποία επωμίζονταν οι νέοι ιδιοκτήτες.

Από τις σοβαρότερες ελλείψεις στην επαρχία Εορδαίας μέχρι και το έτος 1934 ήταν και η απουσία νοσοκομείου ή ιδιωτικής κλινικής. Τις ανάγκες για ιατρική περίθαλψη των κατοίκων εξυπηρετούσαν κάποιοι τοπικοί γιατροί. Όπως γίνεται αντιληπτό οι ντόπιοι γιατροί δεν επαρκούσαν για να καλυφθούν όλα τα είδη περιστατικών, γι' αυτό επισκέπτονταν την πόλη και γιατροί διαφόρων ειδικοτήτων από άλλες περιοχές σε τακτά χρονικά διαστήματα, ώστε να εξυπηρετήσουν τους ασθενείς της επαρχίας⁸⁴. Η ίδρυση της ίδρυσης κλινικής στην Κοζάνη το έτος 1931 με την επωνυμία *Ασκληπιός*, η οποία διέθετε και ακτινολογικό εξοπλισμό, χαιρέτηθηκε θερμά από τους κατοίκους όλου του νομού. Μέχρι εκείνη την χρονική στιγμή, οι κάτοικοι της Δυτικής Μακεδονίας ήταν υποχρεωμένοι για μια απλή ακτινογραφία να μεταβαίνουν στην πόλη της Θεσσαλονίκης ή στην πόλη των Αθηνών. Μια διαδικασία η οποία ήταν οικονομικά ασύμφορη αλλά και τόσο χρονοβόρα που μπορούσε να αποβεί μοιραία για την ζωή του εκάστοτε ασθενή⁸⁵.

Τα συνήθη λοιμώδη νοσήματα που ταλαιπωρούσαν τους κατοίκους της Εορδαίας, σύμφωνα με δημοσιεύματα της εποχής⁸⁶ κατά την δεκαετία του '30, ήταν ο τύφος, η ιλαρά, η οστρακιά και η διφθερίτιδα. Στις κοινότητες Άρδασσα, Έλος, Παλαιοχώρι και Εμπόριο τα κρούσματα τύφου και οστρακιάς ήταν αρκετά και κάποια από αυτά θανατηφόρα. Η επέμβαση του Νομιάτρου κατάφερε να περιορίσει την περαιτέρω εξάπλωσή τους στον πληθυσμό των προαναφερθέντων κοινοτήτων. Να τονιστεί ότι γινόταν αρκετά συχνά υγειονομικός έλεγχος στα σχολεία της περιοχής. Τους υγειονομικούς ελέγχους πραγματοποιούσαν ο Σχολικός Ιατρός και ο Επιθεωρητής της Δημόσιας Εκπαίδευσης. Σε διάλεξη του ο Θεολογίδης, η οποία έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια του Παιδαγωγικού Συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε στην Πτολεμαΐδα τον Ιούνιο του 1934, ασχολήθηκε με τα κυριότερα λοιμώδη νοσήματα που ταλάνιζαν τους κατοίκους της επαρχίας και κυρίως τους μαθητές, καθώς και με τους τρόπους αντιμετώπισης αυτών. Γίνεται εμφανής η σοβαρότητα του προβλήματος, αλλά και η συνειδητή προσπάθεια που κατέβαλαν οι αρχές του τόπου, ώστε να περιοριστούν τα κρούσματα που προέρχονταν από λοιμώδεις νόσους. Τα λοιμώδη νοσήματα οφείλονταν στη μη αποξήρανση των ελών. Οι κάμποι των Νέων Χωρών αποτελούσαν νοσογόνες εστίες και το καλοκαίρι και το φθινόπωρο οι περισσότεροι αγρότες ήταν άρρωστοι. Το 1916 – 1918, Γάλλοι και Άγγλοι είχαν στο Μακεδονικό μέτωπο περισσότερες απώλειες από την ελονοσία παρά από τα εχθρικά πυρά. Εκείνο

---

⁸⁴ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.36, 9/2/1930.

⁸⁵ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.124, 13/10/1931.

⁸⁶ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.262, 10/6/1934.

τον καιρό η Ελλάδα είχε τα διεθνή πρωτεία και σε παιδικές ασθένειες, όπως ο κοκίτης, ενώ ήταν η δεύτερη σε θανάτους από οστρακιά⁸⁷.

Η οικονομική κρίση και η πτώχευση που ακολούθησε το 1932, δεν ήταν δυνατόν να μην επηρεάσει την επαρχία Εορδαίας και τον αγροτικό της κόσμο. Όπως είναι γνωστό, η διεθνής κρίση του 1929 ξέσπασε ξαφνικά. Οι Η.Π.Α. ήταν η πρώτη χώρα στην οποία εκδηλώθηκε η κρίση. Οι επιπτώσεις από την αμερικανική κρίση ήταν τεράστιες σε παγκόσμια κλίμακα. Η Ελλάδα έχοντας συνδέσει την δραχμή με την λίρα κατόρθωσε να διατηρήσει την νομισματική σταθεροποίηση του 1928 ως το έτος 1931.⁸⁸ Στο εσωτερικό της Ελλάδας, οι συνθήκες χειροτέρευσαν εμφανώς το πρώτο τρίμηνο του 1932. Από τον Δεκέμβριο του 1931, άρχισε να γίνεται οδυνηρά αισθητός ο αντίκτυπος από τους περιορισμούς στις εισαγωγές και προκλήθηκε στάση εμπορίου.⁸⁹ Η παραδοσιακή μορφή εντάξεως της Ελλάδας στη διεθνή οικονομία ήταν οι εξαγωγές πρωτογενών και ιδιαίτερα αγροτικών προϊόντων. Στον 19^ο αιώνα, το στρατηγικό προϊόν που κατηύθυνε την διεθνή ένταξη της χώρας μας ήταν η σταφίδα. Στον 20^ο αιώνα η σταφίδα αντικαταστάθηκε από τον καπνό. Σε αυτό συνετέλεσε η εντυπωσιακή αύξηση της ελληνικής καπνοπαραγωγής και οι εξαιρετικές επιδόσεις των προσφύγων καλλιεργητών στον τομέα αυτό. Μετά το 1922, ο καπνός κάλυπτε τα 70% περίπου των εξαγωγών μας. Μεταξύ των ετών 1929 και 1933, οι εξαγωγές καπνού έπεσαν κατά το 1/3 σε ποσότητα και κατά 81% σε αξία.⁹⁰

Από τα δημοσιεύματα της τοπικής εφημερίδας κατά το πρώτο εξάμηνο του έτους 1932, και από τους τίτλους στα πρωτοσέλιδα, τίτλους όπως «Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ ΚΑΤΑΣΤΡΕΦΕΤΑΙ ΟΛΟΣΧΕΡΩΣ»⁹¹, «ΘΛΙΒΕΡΑ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ ΤΗ ΕΠΑΡΧΙΑ ΜΑΣ»⁹², δίνεται γλαφυρά η δυσχερής κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει ο τόπος. Ήδη από το έτος 1930, ήταν εμφανής η έντονα πτωτική τάση που σημείωσε η ζήτηση του καπνού. Με βάση δημοσίευμα της εποχής,⁹³ περίπου στις 400 χιλιάδες οκάδες καπνού παρέμεναν απούλητα στην επαρχία Εορδαίας. Σε πολλά χωριά της επαρχίας, όπως των Αμυγδάλων και της Ποντοκώμης, παρέμενε απούλητη όλη η σοδιά. Στην πόλη της Πτολεμαΐδας παρέμειναν για λίγες μέρες καπνέμποροι της εταιρείας Αδ. Παπαστράτου, οι οποίοι αγόρασαν μικρές μόνο ποσότητες καπνού.

Από τους κατοίκους της περιοχής κρίνεται ότι από καταβολής της η επαρχία Εορδαίας δεν βίωσε τέτοια πενία όπως αυτή των ετών 1930 ως 1932. Αρχικά η πείνα χτύπησε την πόρτα των γεωργών και στη συνέχεια μεταφέρθηκε στους επαγγελματίες, τους εμπόρους και τους κτηνοτρόφους. Γύρω στους είκοσι πλειστηριασμούς σε βάρος αυτών εκκρεμούσαν στο συμβολαιογραφείο της

⁸⁷ Κωστής Κώστας, *Ο πλούτος της Ελλάδας, Η ελληνική οικονομία από τους Βαλκανικούς πολέμους μέχρι σήμερα*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2018, σελ. 50 – 51 και σελ. 96.

⁸⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ.ΙΕ', σελ.328.

⁸⁹ Μαζάουερ Μάρκ, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου*, σελ.219.

⁹⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ό.π., σελ.332.

⁹¹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.144, 6/3/1932.

⁹² *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.150, 17/4/1932.

⁹³ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.45, 13/4/1930.

πόλης. Η Αγροτική Τράπεζα σταμάτησε να χορηγεί καλλιεργητικά δάνεια ακόμη και σε όσους είχαν εξοφλήσει τα χρέη τους προς αυτήν. Κυριαρχούσε το αίσθημα της γενικής απελπισίας στην επαρχία. Ως τα μοναδικά μέτρα που θα ανακούφιζαν την οικονομία της περιοχής θεωρούνταν, η άμεση δανειοδότηση των αγροτών που είχαν εξυπηρετήσει με συνέπεια τα δάνειά τους και η απόφαση της κυβερνήσεως να επεκτείνει το εμπορικό χρεωστάσιο.

Παρά την οικονομική κρίση, ο καιρός ευνόησε την παραγωγή δημητριακών στην περιοχή το καλοκαίρι του 1932. Σύμφωνα με διαθέσιμα στοιχεία, η κρίση δεν είχε να κάνει μόνο με την μεγάλη πτώση των διεθνών τιμών αλλά και με την κακή σοδειά ορισμένων προϊόντων, όπως τα σιτηρά, ο καπνός, το βαμβάκι και η σταφίδα⁹⁴. Από τα τέλη Μαΐου είχε αρχίσει ο αλωνισμός. Ο αλωνισμός γινόταν πλέον με τη βοήθεια μηχανών. Στην περιοχή αλωνιστική μηχανή διέθεταν οι τοπικοί επιχειρηματίες Παυλίδης και Αδαμόπουλος. Δύο ονόματα και δύο προσωπικότητες με τις οποίες θα ασχοληθούμε εκτενέστερα στην πορεία της εργασίας μας, μιας και τα ονόματά τους είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την εξόρυξη του λιγνίτη Πτολεμαΐδας.

Τα πολιτικά γεγονότα και οι εκλογές που ακολούθησαν την πτώχευση της χώρας που κηρύχθηκε τον Μάιο του 1932, και ιδιαίτερα η προεκλογική περίοδος, δεν έμειναν ασχολίαστα από τον τοπικό τύπο. Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να διευκρινιστεί ότι στις 21 Μαΐου 1932, δήλωσε παραίτηση η κυβέρνηση του Ελευθέριου Βενιζέλου. Στις 26 Μαΐου 1932 σχηματίστηκε η κυβέρνηση της Δημοκρατικής Ένωσης (Αγροτοεργατικό κόμμα) με πρωθυπουργό τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου και την στήριξη των Φιλελευθέρων. Στις 5 Ιουνίου 1932 σχηματίζεται και πάλι νέα κυβέρνηση Φιλελευθέρων ως «κυβέρνησης εκλογών», και αποφασίζεται να διεξαχθούν εκλογές στις 25 Σεπτεμβρίου του ιδίου έτους⁹⁵. Τα δημοσιεύματα της εποχής δεν αμελούσαν στο να προτρέπουν τους ψηφοφόρους της επαρχίας να επιλέγουν τοπικούς υποψηφίους, διότι μόνο βουλευτές προερχόμενοι από την Εορδαία, θα έδειχναν γνήσιο ενδιαφέρον για τον τόπο. Ενδεικτικό άρθρο αναφέρει ότι «...Δεν είναι ποτέ δυνατόν ο Σερβιώτης να ενδιαφερθή δια την Εορδαίαν. Ούτε ο Κοζανίτης. Πολύ δε περισσότερο ο εγκατεστημένος εις τας κλείνας Αθήνας, ο λίαν επιτηδείως υπαρπάζων κατά τας εκλογάς την ψήφον μας και εξαφανιζόμενος κατόπιν δια να εμφανισθή τότε μόνον εις τον ορίζοντά μας, όταν θα πρόκειται να υπαρπάση και πάλιν αυτήν.⁹⁶». Όπως είναι αναμενόμενο, τα πρωτοσέλιδα των φύλλων της τοπικής εφημερίδας ήταν εναρμονισμένα στο έντονο προεκλογικό κλίμα που επικρατούσε εκείνη την περίοδο. Κυριαρχούν τα δημοσιεύματα των διαφόρων υποψηφίων, οι ανακοινώσεις που είχαν ως σκοπό να ενημερώνουν τους πολίτες της επαρχίας για τις ημερομηνίες των ομιλιών του εκάστοτε υποψηφίου αλλά και οι διαφημιστικές καταχωρήσεις οι οποίες είχαν ως σκοπό να γνωστοποιήσουν και να αναδείξουν τα προσόντα του κάθε υποψηφίου που επιθυμούσε να πολιτευτεί. Μέσα από τα δημοσιεύματα της εφημερίδας *Επαρχιακή Φωνή*, ο

⁹⁴ Κωστής Κώστας, *ό.π.*, σελ. 192.

⁹⁵ Ρήγος Άλκης, *Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924 – 1928, Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής ζωής*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1999, σελ.352.

⁹⁶ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.163, 17/7/1932.

αναγνώστης εύκολα αντιλαμβάνεται την προτίμηση προς τον υποψήφιο των Φιλελευθέρων, Γεώργιο Βαρβούτη, ο οποίος και χαρακτηρίζεται ως ο εκλεκτότερος υποψήφιος βουλευτής από όλους τους συνδυασμούς.⁹⁷ Με την προσωπικότητα και το έργο του Βαρβούτη στην περιοχή, θα ασχοληθούμε εκτενέστερα στην συνέχεια.

Οι ευχάριστες και δυσάρεστες εξελίξεις εναλλάσσονταν για την επαρχία Εορδαίας στην δεκαετία 1930 – 1940. Από άρθρο του εκδότη στο πρωτοσέλιδο της *Επαρχιακής Φωνής* το φθινόπωρο του 1934⁹⁸, πληροφορούμαστε ότι ο Νομάρχης Κοζάνης αυθαίρετα και παράνομα άσκησε πειθαρχική δίωξη στον Πρόεδρο της Κοινότητας Πτολεμαΐδας, Χατζηευστρατίου, για παραπτώματα που έλαβαν χώρα κατά το έτος 1929. Έτσι, τον έπαυσε από πρόεδρο της κοινότητας για ένα μήνα. Το θέμα έλυσε ο Γενικός Διοικητής Μακεδονίας, Ράλλης, ο οποίος καταδίκασε τις ενέργειες του Νομάρχη Κοζάνης και επανάφερε στην θέση του τον Χατζηευστρατίου. Σύμφωνα με τον αρθρογράφο κύρια αιτία αυτής της αντιπαράθεσης ήταν η κομματική αντιπαλότητα. Παρόμοιες αδικίες, όπως απολύσεις, παύσεις και εκβιασμούς, υπέστησαν και οι κοινότητες Αναρράχης, Έλους, Άρδασσας, Ανατολικού και Καρδιάς. Κοινό γνώρισμα όλων των κοινοτήτων ήταν ότι οι πρόεδροι τους ανήκαν πολιτικά στην φιλελεύθερη παράταξη. Ο συγγραφέας του δημοσιεύματος υποθέτει, πως αυτό το γεγονός εξόργιζε τον Νομάρχη, ο οποίος ιδεολογικά ανήκε στην συντηρητική παράταξη.

Σε άρθρο του ίδιου φύλλου πληροφορούμαστε και μια ακόμη θετική εξέλιξη στην περιορισμένη τοπική βιομηχανία. Μέχρι το έτος 1934 η μικρή βιομηχανία της Πτολεμαΐδας δεν αντιπροσωπεύεται παρά μόνο από λίγους πετρελαιοκίνητους αλευρόμυλους. Δεν είχε ιδρυθεί ούτε κάποιο εργοστάσιο καπνού ούτε ταπητουργίας. Αλλά, όμως, η Πτολεμαΐδα διέθετε, πλέον, το μοναδικό μηχάνημα «Φάρος». Όμοιό του δεν υπήρχε σε καμία άλλη πόλη της Δυτικής Μακεδονίας. Το είχε προμηθευτεί πριν λίγο καιρό ο ακούραστος και προοδευτικός τοπικός βιομήχανος Ιωάννης Παντελείου. Με αυτό το μηχάνημα μεταβαλλόταν το κριθάρι σε ρύζι. Το ρύζι που προέκυπτε από την επεξεργασία ονομαζόταν «περλόβαγια γκρουπά». Επίσης, με την βοήθεια του συγκεκριμένου μηχανήματος παρασκευάζονταν και πλιγούρι από την επεξεργασία του σιταριού.

Ακόμη, σε ανακοίνωση που δημοσιεύεται στο ίδιο φύλλο γνωστοποιείται η έναρξη της ένατης διεθνούς εκθέσεως Θεσσαλονίκης. Η επαρχία Εορδαίας θα συμμετείχε για μια ακόμη φορά με την παρουσίαση των αγροτικών προϊόντων της. Η επιτυχία θεωρούνταν δεδομένη.

Στα μέσα του έτους 1936, και συγκεκριμένα στις αρχές Ιουνίου, φεύγει από την ζωή, σε πολύ νεαρή ηλικία, ο εκδότης και διευθυντής της μοναδικής εφημερίδας που εκδιδόταν στην πόλη της Πτολεμαΐδας, ο Τάκης Πιπιλιαγκόπουλος⁹⁹. Την έκδοσή της ανέλαβαν να συνεχίσουν τα δύο αδέρφια του εκλιπόντος, ο Παρμενίων και ο Μιχαήλ.

⁹⁷ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.170, 4/9/1932.

⁹⁸ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.275, 9/9/1934.

⁹⁹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.257, 7/6/1936.

Επιπλέον, το έτος 1936, σηματοδοτεί την αρχή της μεταξικής περιόδου(1936 – 1940). Ο Γεώργιος ο Β΄ αποτελεί αναμφισβήτητα το βασικό μοχλό και τον καταλύτη στην απόφαση κατάργησης των δημοκρατικών θεσμών. Ο Μεταξάς δεν υπήρξε παρά το εκτελεστικό όργανο¹⁰⁰ μιας πολιτικής που κατοχύρωνε την αντιδημοκρατική, βασιλόφρονα στροφή της χώρας, την στιγμή ακριβώς που τα δύο μεγάλα κόμματα, Λαϊκό και Φιλελευθέρων, συμφωνούσαν στις 22 Ιουλίου 1936, ένα δεκαήμερο πριν από την κήρυξη της δικτατορίας, να άρουν το πολιτικό αδιέξοδο και να προχωρήσουν σε κυβέρνηση συνασπισμού¹⁰¹. Αμέσως μετά την αναστολή των άρθρων του Συντάγματος την 4^η Αυγούστου του 1936, ιδρύθηκε το Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού. Σκοπός του συγκεκριμένου Υφυπουργείου ήταν η λογοκρισία και η προπαγάνδα¹⁰². Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται και κάποια άρθρα στα πρωτοσέλιδα των φύλλων¹⁰³ της *Επαρχιακής Φωνής* το έτος 1937, τα οποία εξαίρουν την πολιτική που ασκούνταν από το δικτατορικό καθεστώς.

Στο πρωτοσέλιδο του φύλλου της 17^{ης} Οκτωβρίου του 1937¹⁰⁴, δημοσιεύτηκε το κείμενο – υπόμνημα που συνέταξαν τα σωματεία και οι σύλλογοι της Πτολεμαΐδας με παραλήπτη τον πρωθυπουργό της χώρας, στο οποίο εξέθεταν τα σημαντικότερα προβλήματα της επαρχίας. Μέσα στο κείμενο απαριθμούνται έξι σημαντικά προβλήματα που έχριζαν την άμεση παρέμβαση του κράτους. Το πρώτο κατά σειρά πρόβλημα ήταν η απουσία υποκαταστήματος στην περιοχή της Αγροτικής Τραπέζης. Θεωρούνταν επιβεβλημένη η ίδρυσή του, ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες της ανεπτυγμένης γεωργίας, της κτηνοτροφίας αλλά και οι ανάγκες της βιοτεχνίας και των μεγάλων λιγνιτωρυχείων¹⁰⁵ που διέθετε η περιοχή, καθώς και του εμπορικού κόσμου. Με βάση το κείμενο πληροφορούμαστε ότι η επαρχία Εορδαίας εκείνη την περίοδο αριθμούσε 55.000 κατοίκους. Μάλιστα, τονίζεται ότι η Εορδαία απέδιδε ετησίως στον δημόσιο προϋπολογισμό από άμεσους φόρους πάνω από δέκα πέντε εκατομμύρια δραχμές.

Το επόμενο αίτημα των κατοίκων της Εορδαίας αφορούσε την εκπαίδευση. Η λειτουργία της αστικής σχολής αρρένων αντί του διτάξιου ημιγυμνασίου, κρινόταν ανεπαρκής για τα δεδομένα της επαρχίας. Οι φορείς της πόλης της Πτολεμαΐδας αιτούνταν προς τον πρωθυπουργό την ίδρυση και λειτουργία πεντατάξιου γυμνασίου, την ίδρυση αστικής σχολής θηλέων και την ίδρυση επιθεωρήσεως δημοτικής εκπαιδεύσεως.

Σημαντικό θέμα προς επίλυση αποτελούσε και η ανασύσταση της καταργηθείσης Ιεράς Μητροπόλεως Πτολεμαΐδας και Εορδαίας, λόγω της

---

¹⁰⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΕ΄, σελ.380.

¹⁰¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΕ΄, σελ. 379.

¹⁰² Λιναρδάτος Σπύρος, *Ο Ιωάννης Μεταξάς και οι Μεγάλες Δυνάμεις (1936 – 1940)*, εκδ. Προσκήνιο, 1993, σελ. 37.

¹⁰³ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.402, 18/4/1937 και Αρ.φυλ.418, 8/8/1937.

¹⁰⁴ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.428, 17/10/1937.

¹⁰⁵ Αναφέρεται στα λιγνιτωρυχεία των Παυλίδη και Αδαμόπουλου.

μετενθρόνισης του Μητροπολίτη κ. Ιωακείμ στην Ξάνθη. Η ανασύσταση της μητροπόλεως θεωρούνταν απαραίτητη για εθνικούς και θρησκευτικούς λόγους.

Επίσης, ο αγροτικός κόσμος της επαρχίας, που η πλειονότητά του αποτελούνταν από καπνοκαλλιεργητές, επιζητούσε την τροποποίηση των διατάξεων του αναγκαστικού νόμου «περί ρυθμίσεως της καπνοκαλλιέργειας», ώστε να καθορίζεται η καλλιεργήσιμη έκταση σύμφωνα με τον αριθμό των μελών της κάθε οικογένειας.

Τελευταίο πρόβλημα και αίτημα το οποίο έχριζε άμεσης επίλυσης, ήταν η ανασύσταση του καταργηθέντος Πταισματοδικείου Εορδαίας. Το Πταισματοδικείο είχε ιδρυθεί και λειτουργούσε από την χρονιά της απελευθέρωσης της πόλεως ως και λίγους μήνες πριν. Εξέδιδε ετησίως περίπου στις δύο χιλιάδες αποφάσεις. Η απόφαση της κατάργησής του δημιουργούσε σοβαρό κενό. Συσσωρεύτηκε μεγάλος όγκος εργασίας στο Ειρηνοδικείο, με αποτέλεσμα να γίνεται δυσχερής η απονομή της δικαιοσύνης. Από το κείμενο του υπομνήματος, γίνεται έκδηλη η αγωνία των τοπικών φορέων για την πρόοδο της επαρχίας.

Σε επόμενα δημοσιεύματα, γνωστοποιείται η ανεπάρκεια ηλεκτροφωτισμού της πόλεως¹⁰⁶. Με την έναρξη του χειμώνα κατέστη καταφανής η ανεπάρκεια του ηλεκτροφωτισμού των οδών της πόλεως. Ορισμένα, μάλιστα, σημεία της πόλεως βρισκόντουσαν σε απόλυτο σκότος. Το πρόβλημα ήταν ιδιαίτερα έντονο στην περιοχή της παλιάς αγοράς. Η ηλεκτρική εταιρεία που ήταν υπεύθυνη για τον ηλεκτροφωτισμό της Πτολεμαΐδας, προχωρούσε το έργο με πολύ αργούς ρυθμούς. Εκείνη την εποχή η ηλεκτροδότηση γινόταν εφικτή με την χρήση πετρελαιομηχανών και γεννητριών εναλλασσομένου ρεύματος. Οι τοπικές ιδιωτικές εταιρείες ηλεκτροφωτισμού, κάθε φορά που κρινόταν αναγκαία η επέκταση των γραμμών του δικτύου, εισέπρατταν από το Δήμο ή την Κοινότητα τα χρήματα για την δαπάνη της¹⁰⁷.

Η πρόληψη και η αντιμετώπιση των νοσημάτων του τοπικού πληθυσμού, αποτελούσε ένα από τα πιο σημαντικά θέματα που απασχολούσε τους φορείς της κοινότητας Πτολεμαΐδας. Σύμφωνα με υγειονομική έκθεση η οποία αφορούσε το έτος 1937 και που δημοσιεύτηκε στο πρωτοσέλιδο της *Επαρχιακής Φωνής* στις 14 Φεβρουαρίου,¹⁰⁸ το νόσημα που σημείωσε αύξηση περιστατικών ήταν η ελονοσία. Μία νόσος, της οποίας τα περιστατικά είχαν περιοριστεί κατά πολύ στην επαρχία τα τελευταία έτη. Ο Θεολογίδης, ο οποίος ως γιατρός συνέταξε την υγειονομική έκθεση, θεωρούσε ότι η αύξηση των κρουσμάτων ελονοσίας οφείλονταν στην έντονη βροχόπτωση που σημειώθηκε στην περιοχή κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, αλλά και από το νερό που έρεε ασταμάτητα από τις κρήνες, λόγω της έλλειψης συγκεντρωτικής δεξαμενής υδάτων στο υδραγωγείο της κοινότητας Κρυόβρυσης. Τα συγκεκριμένα δεδομένα είχαν ως συνέπεια τον σχηματισμό νέων ελών. Τα επόμενα κατά

¹⁰⁶ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.430, 31/10/1937, και *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.432, 14/11/1937.

¹⁰⁷ Σαμίου Δήμητρα, *ό.π.*, σελ.15, και σελ.39.

¹⁰⁸ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ.393, 14/2/1937.

σειρά νοσήματα που ταλαιπωρούσαν τον πληθυσμό ήταν η γρίπη, η γαστρεντερίτιδα και η πνευμονία. Εντύπωση προκαλεί και ο αριθμός αυτών που νοσούσαν από καρκίνο, μόνο στην κοινότητα της Πτολεμαΐδας το έτος εκείνο αριθμούνταν οκτώ βεβαιωμένα περιστατικά.

Σε άρθρο στο πρωτοσέλιδο της τοπικής εφημερίδας τον Δεκέμβριο του 1937¹⁰⁹, γίνεται λόγος, από τις σπάνιες φορές, για την κατάσταση που επικρατούσε στα λιγνιτωρυχεία της πόλης. Η λειτουργία των λιγνιτωρυχείων αποτελούσε μια από τις πολλές επιχειρηματικές δραστηριότητες, αλλά την σπουδαιότερη τους στην περιοχή, του Γεωργίου Παυλίδη και του Κωνσταντίνου Αδαμόπουλου. Σύμφωνα με δημοσίευμα της εφημερίδας *Ηχώ*,¹¹⁰ η οριστική παραχώρηση των μεταλλείων στους δύο επιχειρηματίες πραγματοποιήθηκε στις 6 Ιουνίου 1929, με την υπ' αριθμόν πράξη 542. Το άρθρο μας ενημερώνει ότι τα λιγνιτωρυχεία βρισκόταν σε μικρή απόσταση έξω από την πόλη της Πτολεμαΐδας, ένα τέταρτο με το αυτοκίνητο ή μιας ώρας με τα πόδια. Σε μικρή απόσταση από τα λιγνιτωρυχεία στεκόταν σε αναμονή ένας μεγάλος αριθμός από κάρρα. Τα κάρρα ήταν το κύριο μεταφορικό μέσο του λιγνίτη προς τους καταναλωτές. Το κρύο τσουχτερό και μεγάλη η ζήτηση του κάρβουνου από τους κατοίκους της περιοχής. Ο δρόμος που οδηγούσε στα λιγνιτωρυχεία ήταν στρωμένος με σκυρόδεμα. Σε τρία περιποιημένα σαν στρατώνες σπιτάκια διαμένουν τα 40 περίπου άτομα που εργάζονται στα λιγνιτωρυχεία. Πληρώνονται αδρά, μέχρι και 100 δρχ. ημερησίως. Σε μικρή απόσταση από τα καταλύματα των εργατών γίνονται ορατά τα φρεάτια που δημιουργούνται για την εξόρυξη του λιγνίτη. Η μεγαλύτερη διανοιγμένη στοά φτάνει σε βάθος τα δύο χιλιόμετρα. Τις στοές φωτίζουν φανάρια. Η σκαπάνη των εργατών ακούγεται βαρειά. Επίσης, έντονος θόρυβος δημιουργείται από το ντεκοβίλ, καθώς κυλά στις γραμμές. Τα βαγόνια πάνε και έρχονται συνεχώς και η αισιοδοξία του Παυλίδη μεγάλη για τον όγκο και την ποιότητα των κοιτασμάτων.

Επόμενη αναφορά στα λιγνιτωρυχεία γίνεται και πάλι σε άρθρο του πρωτοσέλιδου στις 6 Μαρτίου 1938¹¹¹. Πληροφορούμαστε ότι οι δύο ιδιοκτήτες των λιγνιτωρυχείων προχώρησαν σε έρευνα η οποία πιστοποίησε την ύπαρξη εκμεταλλεύσιμου λιγνίτη σε ποσότητα 22 περίπου τόννων ανά τετραγωνικό μέτρο. Η περιοχή που ερευνήθηκε ανερχόταν σε 55 χιλιάδες στρέμματα. Δηλαδή, η ποσότητα των εκμεταλλεύσιμων κοιτασμάτων αναμενόταν τεράστια. Στο άρθρο επισημαίνεται ότι και η περιοχή της Κοζάνης που χαρακτηρίζεται από τον δριμύ χειμώνα και την απουσία δασών, θα έπρεπε να στραφεί προς προμήθεια καύσιμης ύλης στα λιγνιτωρυχεία της Πτολεμαΐδας. Η επαρχία Εορδαίας απαρτιζόταν από 45 κοινότητες εκείνη την εποχή.

Σημαντικό γεγονός του ιδίου έτους είναι και η ίδρυση υποκαταστήματος της Αγροτικής Τραπέζης¹¹² στην πόλη. Ήδη ο διευθυντής

¹⁰⁹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ.436. 12/12/1937.

¹¹⁰ *Ηχώ*, Αρ.φυλ.905. 2/2/1930.

¹¹¹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ. 448, 6/3/1938.

¹¹² *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ. 459, 22/5/1938.

της Αγροτικής Τραπεζής του υποκαταστήματος της Κοζάνης είχε έρθει στην Πτολεμαΐδα με σκοπό την ανεύρεση κατάλληλου χώρου για την στέγαση των γραφείων αυτής. Έτσι οι αγρότες και οι παραγωγοί της Εορδαίας θα ανακουφιζόταν από την ταλαιπωρία να μεταβαίνουν σε γειτονικές πόλεις για τις τραπεζικές συναλλαγές τους.

Τρία σημαντικά γεγονότα συνέβησαν στην πόλη το έτος 1939, τα οποία θα παρατεθούν με χρονολογική σειρά. Το πρώτο ήταν η ανακάλυψη αρχαιολογικών ευρημάτων στην κοινότητα Μαυροπηγής¹¹³. Το πρώτο αρχαιολογικό εύρημα, όχι όμως και το μοναδικό, βρέθηκε από χωρικό στο χωράφι του. Επρόκειτο για ένα αργυρό τετράδραχμο της εποχής του Φιλίππου Β'. Από άλλους χωρικούς εντοπίστηκαν και άλλα ευρήματα, όπως ένα ορειχάλκινο αγαλματίδιο, δύο ανάγλυφες πλάκες και τρεις μεγάλοι σε μέγεθος πίθοι. Το μακεδονικό παρελθόν της Εορδαίας ήταν αναμφισβήτητο. Το δεύτερο σημαντικό γεγονός αφορούσε τον τομέα της υγείας. Εγκρίθηκε από την κυβέρνηση Μεταξά η ίδρυση πολυιατρείου στην Πτολεμαΐδα και κρατικού νοσοκομείου στην Κοζάνη¹¹⁴. Το τρίτο γεγονός αφορούσε την εκμετάλλευση του λιγνίτη και τις νέες προοπτικές προόδου που αυτή θα έφερνε στην πόλη. Σύμφωνα με το δημοσίευμα οι δύο επιχειρηματίες, Γεώργιος Παυλίδης και Κωνσταντίνος Αδαμόπουλος, και ο δεκαπενταετής αγώνας τους άρχισε να δικαιώνεται. Αρχικά, κατάφεραν να εδραιώσουν τον λιγνίτη ως καύσιμη ύλη όχι μόνο στην Πτολεμαΐδα και την Κοζάνη αλλά σε ολόκληρο τον νομό. Πλέον ο λιγνίτης χρησιμοποιούνταν σε όλες τις κατοικίες και τα δημόσια ιδρύματα ως θερμαντική ύλη. Ο βασιλιάς Γεώργιος Β' και ο κυβερνήτης Μεταξάς κατά την περιοδεία τους ανά την Δ. Μακεδονία το προηγούμενο έτος, επισκέφθηκαν τα λιγνιτωρυχεία και εκτίμησαν την κολοσσιαία και συστηματική εκμετάλλευση του λιγνίτη που γινόταν στην περιοχή. Κατανόησαν την μεγάλη σημασία του εθνικού αυτού πλούτου. Ο υπουργός σιδηροδρόμων μαζί με τον καθηγητή Κέγκελ, ο οποίος ήταν ειδικός σε αυτά τα θέματα, παρακολούθησαν την συντελούμενη εργασία και αποφάσισαν ότι ο συγκεκριμένος λιγνίτης θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και ως κινητήρια ύλη στους ελληνικούς σιδηροδρόμους. Στάλθηκαν στην Γερμανία 180 τόννοι, οι οποίοι μετατράπηκαν σε πλίνθους και δοκιμάστηκαν στους σιδηροδρόμους. Τα αποτελέσματα υπήρξαν πολύ ικανοποιητικά, ακόμη και για τις ταχείες αμαξοστοιχίες. Επιπλέον, υπεγράφη σύμβαση μεταξύ Δημοσίου και του Γεωργίου Ε. Φίλη, ο οποίος ήταν δικηγόρος και κατοικούσε μόνιμα στην Αμερική. Με την σύμβαση αυτή ο Φίλης αποκτούσε το δικαίωμα της αναζήτησης και της εκμετάλλευσης κοιτασμάτων λιγνίτη στην περιοχή¹¹⁵. Το γεγονός έγινε θετικά αποδεκτό από την τοπική κοινωνία.

Προς τα τέλη του έτους 1940 και ένα μήνα πριν την κήρυξη του Ελληνο-ιταλικού πολέμου, γνωστοποιείται από άρθρο στο πρωτοσέλιδο της

---

¹¹³ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ. 497, 12/2/1939.

¹¹⁴ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ. 520, 23/7/1939.

¹¹⁵ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ. 538, 26/11/1939.

τοπικής εφημερίδας¹¹⁶ ότι με νόμο που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως συστάθηκε υπηρεσία λιγνιτικών έργων προς την εκμετάλλευση του λιγνίτη της περιοχής. Σκοπός της υπηρεσίας αυτής ήταν η εξόρυξη λιγνίτη με επιστημονικό τρόπο, καθώς και η μεταφορά και διάθεση λιγνιτικών προϊόντων ταυτόχρονα με τη μελέτη κάθε ζητήματος που αφορούσε την προαγωγή της λιγνιτοπαραγωγής.

Με την έναρξη του Ελληνο – ιταλικού πολέμου, την κατοχή αλλά και τον εμφύλιο πόλεμο που ακολούθησε, τα σχέδια για την αξιοποίηση του λιγνίτη έμειναν στάσιμα. Η εισβολή των Ιταλών στην Ελλάδα οφειλόταν στον φόβο του Μουσολίνι ότι θα έμενε έξω από την μοιρασιά των λαφύρων στη Νέα Ευρώπη. Γι' αυτό το λόγο αποφάσισε να αιφνιδιάσει τον Χίτλερ με την κατάληψη της Ελλάδας. Η εισβολή στην Ελλάδα τον Οκτώβριο του 1940, υπήρξε το πρώτο ατόπημα του Άξονα σε όλο τον πόλεμο. Ο Μουσολίνι δίχως να περιμένει την εκπνοή του τελεσιγράφου που έστειλε, εξαπέλυσε 140.000 Ιταλούς στρατιώτες, σε μερικά από τα πιο κακοτράχαλα βουνά της Ευρώπης, την ώρα που έπεφταν τα πρώτα χιόνια. Οι Έλληνες αντιπάλεψαν, καταπλήσσοντας τους πάντες με την σθεναρή τους αντίσταση και σύντομα έγινε φανερό ότι είχαν αναχαιτίσει την ιταλική προέλαση¹¹⁷. Στον ελληνο – ιταλικό πόλεμο αλλά και στον ελληνο - γερμανικό που ακολούθησε, τα έτη 1940 – 41, οι δυτικομακεδόνες που θυσιάστηκαν ήταν σε σύνολο 897. Από τον Ν. Κοζάνης καταγόταν οι περισσότεροι πεσόντες. Ο επίσημος αριθμός ήταν 394 άτομα, εκ των οποίων οι 9 ήταν αξιωματικοί¹¹⁸. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής και ειδικότερα από τον Φεβρουάριο ως τον Μάιο του 1943, οι Γερμανοί οργάνωσαν τις μυστικές τους υπηρεσίες. Οι κατάσκοποι συνέλεξαν πληροφορίες για τους αντάρτες. Πληροφορίες που αφορούσαν τη δύναμή τους, την ηγεσία τους και τον εξοπλισμό τους. Έτσι, ίδρυσαν παραρτήματα μυστικών υπηρεσιών στις περιοχές που υπήρχε έντονη παρουσία ανταρτών, στην Κατερίνη, στο Κιλκίς, στη Φλώρινα, στην Κοζάνη και στην Πτολεμαΐδα. Ο φρούραρχος του παραρτήματος της Πτολεμαΐδας ονομαζόταν Φρίντριχ Μπρόνλιχ¹¹⁹.

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τα βάσανα για την Ελλάδα δεν τελείωσαν. Ο εμφύλιος πόλεμος επέφερε νέα δεινά. Ήταν το αιματηρό ξεκαθάρισμα των ιδεολογιών που έγινε στην χώρα μας. Η Απελευθέρωση βρήκε το αριστερό ΕΑΜ/ΕΛΑΣ να αποτελεί την κυρίαρχη δύναμη μέσα στη χώρα. Ο Τσώρτσιλ, όμως, θεώρησε ότι οι Βρετανοί μπορεί να μην είχαν στρατηγικά συμφέροντα στη Γιουγκοσλαβία αλλά είχαν στην Ελλάδα. Έτσι, όταν το χειμώνα του 1944 ξέσπασαν συγκρούσεις ανάμεσα στο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και στην κυβέρνηση

¹¹⁶ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ. 582, 29/9/1940.

¹¹⁷ Mark Mazower, *Η Αυτοκρατορία του Χίτλερ, Ναζιστική εξουσία στην κατοχική Ευρώπη*, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2009, σ. 132.

¹¹⁸ Δεληγιάννης Νικόλαος, *Δυτικομακεδόνες που θυσιάστηκαν στον ελληνο – ιταλικό και ελληνο - γερμανικό πόλεμο 1940 – 1941*, Θεσσαλονίκη, 1996, σ. 10.

¹¹⁹ Δορδανάς Στράτος, *Αντίποινα των Γερμανικών αρχών κατοχής στη Μακεδονία (1941 – 1944)*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2002, σελ.226 και 299.

εθνικής ενότητας του Γεωργίου Παπανδρέου που είχε επιστρέψει στη χώρα, η Βρετανία υποστήριξε την κυβέρνηση εθνικής ενότητας. Ηττήθηκε το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, ο βασιλιάς επέστρεψε στη χώρα και σχηματίστηκε νέα κυβέρνηση¹²⁰. Μεγάλες οι καταστροφές και πολλά τα θύματα. Πάντως, και στην αντίσταση κατά την διάρκεια της κατοχής και στον εμφύλιο στις γραμμές του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και του Δημοκρατικού Στρατού, η συμμετοχή της Εορδαίας ήταν μαζική¹²¹. Το τέλος του εμφυλίου πολέμου σήμανε και την αρχή ενός καλύτερου μέλλοντος για την Πτολεμαΐδα και τον λιγνίτη που έκρυβε στο υπέδαφός της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΛΙΓΝΙΤΗΣ ΩΣ ΜΕΣΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΥΝΑΜΙΑΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΛΙ.ΠΤΟΛ.

2.1. Ο λιγνίτης ως ορυκτό

Οι γαιάνθρακες ή ορυκτοί άνθρακες (coal), είναι προϊόντα που προέκυψαν από την ενανθράκωση φυτικών υλών. Περιέχουν ποικίλο ποσοστό στοιχειακού άνθρακα (C), το οποίο είναι εξαρτώμενο από το είδος της φυτικής ύλης που προήλθε αλλά και από τον βαθμό ενανθράκωσης. Για τον λόγο αυτό διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες, τον ανθρακίτη, τον πισσούχο λιθάνθρακα, τον λιγνίτη και την τύρφη.

Εκτός τον άνθρακα που αποτελεί το κύριο συστατικό τους, περιέχουν υδρογόνο, οξυγόνο, θείο, μικρή ποσότητα αζώτου και ανόργανων προσμίξεων, καθώς και ποσοστό υγρασίας το οποίο ποικίλλει σημαντικά ανάλογα με την ποιότητά τους και τις κοιτασματολογικές τους συνθήκες.

Η αποσύνθεση των φυτικών υλών στους ορυκτούς άνθρακες έγινε με την απουσία αέρος και με την επίδραση διαφόρων μικροοργανισμών, οι οποίοι υποβοήθησαν την αναερόβιο βιοχημική αποσύνθεση. Αυτή η αποσύνθεση χαρακτηρίζεται και αυτανθράκωση. Λόγω της προέλευσής τους από τον έμβιο κόσμο και μάλιστα τον φυτικό, οι ορυκτοί άνθρακες ονομάστηκαν και φυτοβιόλιθοι.

Παρόλο που ορισμένοι άνθρακες αποτέθηκαν πριν τετρακόσια περίπου εκατομμύρια χρόνια, η μεγάλη ανάπτυξη των ανθρακοφόρων οριζόντων έγινε πριν από διακόσια πενήντα περίπου εκατομμύρια χρόνια κατά την διάρκεια του Κατώτερου και Ανώτερου Λιθανθρακοφόρου¹²². Το σχετικά θερμό και υγρό κλίμα που επικράτησε κατά τις περιόδους αυτές σε πολλές περιοχές του πλανήτη ευνόησε την ανάπτυξη έντονης βλάστησης, κυρίως από γιγαντιαίες πτέριδες και πρωτόγονα γυμνόσπερμα. Η ταφή των φυτών αυτών σε αβαθή έλη είχε ως αποτέλεσμα την αποσύνθεσή τους και τη δημιουργία ορυκτών ανθράκων.

¹²⁰ Mark Mazower, *ό.π.*, σ. 518.

¹²¹ Τρύφωνας Στέφανος, *ό.π.*, σ. 169.

¹²² Στην Ελλάδα ο λιγνίτης δημιουργήθηκε από τις αρχές του Καινοζωϊκού αιώνα, πριν 60 εκατομμύρια χρόνια, μέχρι τους πρόσφατους γεωλογικούς χρόνους.

Ο λιγνίτης είναι ένα ορυκτό στερεό καύσιμο το οποίο δημιουργήθηκε στα έγκατα της γης ύστερα από μακροχρόνιες διαδικασίες που ονομάστηκαν διεργασίες ενανθράκωσης, επειδή έχουν ως αποτέλεσμα τον εμπλουτισμό των φυτικών υπολειμμάτων σε άνθρακα. Οι λιγνιτικές λεκάνες αποτελούσαν αβαθείς λίμνες και έλη όπου αναπτύσσονταν πλούσια βλάστηση. Με την πάροδο του χρόνου μεγάλες ποσότητες φυτικού υλικού, κάτω από την πίεση γαιωδών υλικών και με την επίδραση μικροοργανισμών, μετατράπηκαν σταδιακά σε λιγνίτη. Το αρχικό στάδιο της ενανθράκωσης έχει ως συνέπεια την μετατροπή των φυτών σε τύρφη, που είναι ο πιο φτωχός γαιάνθρακας σε άνθρακα. Με την πάροδο του χρόνου, την επίδραση της θερμοκρασίας και της πίεσης, η τύρφη μετατρέπεται σε λιγνίτη. Μάλιστα, για τον σχηματισμό 1m³ λιγνίτη έχει υπολογιστεί ότι απαιτείται ένα χρονικό διάστημα που κυμαίνεται από 1000 ως 4.000 χρόνια. Οι λιγνίτες περιέχουν 65 – 80% άνθρακα, 5,5% υδρογόνο, 15% οξυγόνο, 10 – 60% υγρασία, 45 – 60% πτητικά και θερμαντική ικανότητα 1800 – 7000kcal/kg. Η θερμαντική αυτή ικανότητα των λιγνιτών είναι 3 ως και 7 φορές μικρότερη από αυτή των λιθανθράκων και 5 ως 10 φορές μικρότερη από αυτή του πετρελαίου.

Η ηλικία του ελληνικού λιγνίτη σχετίζεται με την γεωλογική ιστορία και την παλαιογραφική εξέλιξη της Ελλάδας. Κατά τη διάρκεια της Καινοζωικής περιόδου και συγκεκριμένα προς το τέλος της Πλειόκαινου και στην αρχή της Πλειστόκαινου περιόδου, οι επικρατούσες συνθήκες για τη δημιουργία των λιγνιτών ήταν ευνοϊκές. Την περίοδο αυτή διακρίνουμε δύο κατηγορίες λεκανών μέσα στις οποίες σχηματίστηκαν και αναπτύχθηκαν τα ελληνικά κοιτάσματα: τις παράκτιες και τις ηπειρωτικές λεκάνες¹²³.

Οι παράκτιες λεκάνες αποτελούσαν αβαθή παράκτια έλη, τα οποία δημιουργήθηκαν από την απόσυρση της θάλασσας. Μέσα στα αβαθή αυτά έλη αναπτυσσόταν η λιγνιτοφορία υπό μορφή στρωμάτων. Πολλές φορές η θάλασσα επίκλυε και πάλι τις περιοχές, με αποτέλεσμα να σταματά η λιγνιτοφορία και να αποτίθενται θαλάσσια ιζήματα. Το φαινόμενο της απόκλισης και της επίκλησης της θάλασσας επαναλήφθηκε πολλές φορές και αυτό είχε σαν συνέπεια τη συχνή εναλλαγή λιγνιτοφόρων ιζημάτων με στείρα ιζήματα θαλάσσιας προέλευσης. Τέτοιες παράκτιες λεκάνες είναι οι λεκάνες της Πρέβεζας, της Πελοποννήσου, της Ακαρνανίας, κ.ά.¹²⁴.

Σε αντίθεση με τις παράκτιες λεκάνες, οι ηπειρωτικές λιμναίες λεκάνες βρίσκονταν στο εσωτερικό της χώρας. Οι λεκάνες αυτές σχηματίστηκαν σαν τεκτονικές τάφροι με μήκος πολλές φορές δεκάδων και εκατοντάδων χιλιομέτρων, όπως η τάφος Μοναστηρίου – Φλώρινας – Πτολεμαΐδας – Ελασσόνας. Αυτή η τάφος σχηματίστηκε εξαιτίας της ρηξιγενούς τεκτονικής που επηρέασε τον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο εκείνη. Είναι γεγονός ότι

---

¹²³ Σταματίου Γιώργος, *Ανάλυση κύκλου ζωής και κοστολόγηση κύκλου ζωής του λιγνίτη για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας: Εφαρμογή στην ελληνική περίπτωση*, Διπλωματική Εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Μηχανολόγων Μηχανικών, Τμήμα Θερμότητας, Αθήνα 2015, σ. 19.

¹²⁴ Σταματίου Γιώργος, *ό.π.*, σ. 19.

τα περισσότερα από τα πλέον σημαντικά λιγνιτικά κοιτάσματα δημιουργήθηκαν στις ενδότερες ηπειρωτικές λεκάνες όπως η Πτολεμαΐδα, η Δράμα και η Μεγαλόπολη, ενώ μικρότερα λιγνιτικά αποθέματα δημιουργήθηκαν και σε άλλες περιοχές, όπως την Ορεστιάδα, τον Πύργο, την Ολυμπία, κ.ά.¹²⁵

Γεωλογικές έρευνες έχουν αποδείξει ότι μεταξύ των 43 περίπου λιγνιτοφόρων λεκανών της Ελλάδας, το 75% κατατάσσεται χρονολογικά στη Νεογενή περίοδο, όπως Φλώρινα, Πτολεμαΐδα, Αμύνταιο και Ελασσόνα, το 16% στην Τεταρτογενή περίοδο, όπως η Μεγαλόπολη, Δράμα, Φίλιπποι κ.ά., και το 9% στον Ηώκαινο – Ολιγόκαινο, όπως το κοιτάσμα της Ορεστιάδας. Σε κάθε λεκάνη ο αριθμός και το πάχος των στρωμάτων λιγνίτη διαφέρουν κατά πολύ. Γενικότερα, ο μέσος όρος της ποιότητας του ελληνικού λιγνίτη δεν υστερεί από τους λιγνίτες της υπόλοιπης Ευρώπης. Από τις αναλύσεις ειδικών επιστημόνων προέκυψε το συμπέρασμα ότι τόσο η σύσταση όσο και η θερμαντική του δύναμη δεν απέχει από τα κοιτάσματα άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Βέβαια, παρουσιάζει διαφοροποιήσεις η ποιότητά του από περιοχή σε περιοχή.¹²⁶

Το μεγαλύτερο λιγνιτικό δυναμικό της χώρας βρίσκεται συγκεντρωμένο στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας και συγκεκριμένα στον άξονα Φλώρινα – Πτολεμαΐδα – Ελασσόνα. Με βάση τα συνολικά εκμεταλλεύσιμα αποθέματα λιγνίτη της χώρας και τον προγραμματιζόμενο ρυθμό κατανάλωσης στο μέλλον, υπολογίζεται ότι τα αποθέματα αυτά επαρκούν για 40 χρόνια στην περιοχή της Δ. Μακεδονίας και 20 περίπου χρόνια στην περιοχή της Μεγαλόπολης. Οι Πλειοκαινικοί λιγνίτες εμφανίζονται κυρίως στη λεκάνη Πτολεμαΐδας – Αμυνταίου. Πρόκειται για στιβάδες που αποτελούνται από εναλλαγές στρωμάτων μικρού πάχους λιγνίτη με αργίλους και μάργες. Ο λιγνίτης είναι καστανόχρωμος μέχρι μαύρος, μαλακός και αποτέθηκε σε τοπογενείς τυρφώνες με χαμηλή βλάστηση (ποώδη). Η μέση υγρασία του λιγνίτη Πτολεμαΐδας είναι 50 - 60%, η τέφρα επί ξηρού 35% και η κατώτερη θερμαντική ικανότητα 1.370kcal/kg. Παρόμοια ποιοτικά χαρακτηριστικά διαθέτει και ο λιγνίτης Αναργύρων – Αμυνταίου με ελαφρά μικρότερη θερμαντική ικανότητα 1250kcal/kg¹²⁷.

Πρέπει να τονιστεί ότι στη λεκάνη Πτολεμαΐδας – Αμυνταίου υπάρχει το 67% των εκμεταλλεύσιμων αποθεμάτων λιγνίτη της χώρας. Η εκμετάλλευση γίνεται από την Δ.Ε.Η. Η παραγωγή λιγνίτη το 1993 έφθασε τους 42 Mt. Ποσότητα μικρότερη του 2% χρησιμοποιείται για την παρασκευή λιγνιτοπλίνθων ή αλλιώς μπρικεττών, λιγνιτόσκονης και λιπασμάτων, ενώ ο κύριος όγκος της παραγωγής τροφοδοτεί τους Α.Η.Σ. της Δ.Ε.Η. στην περιοχή. Το σύνολο της εγκατεστημένης ισχύος των Α.Η.Σ. στο Λιγνιτικό Κέντρο

¹²⁵ Σταματίου Γιώργος, *ό.π.*, σ. 19.

¹²⁶ Μπάτσης Δημήτρης, *Η Βαρειά Βιομηχανία στην Ελλάδα*, 8^η Έκδοση, Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1977, σελ. 47.

¹²⁷ Καραχάλιου Γ. Αναστασία, *Αξιοποίηση αργιλικών οριζόντων από λιγνιτικά κοιτάσματα των περιοχών Φλώρινας και Πτολεμαΐδας, για χρήση τους στην κεραμική*, Διπλωματική Εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Τμήμα Μηχανικών Μεταλλείων Μεταλλουργών, Αθήνα 2011, σ. 17.

Πτολεμαΐδας – Αμυνταίου είναι 4.048 MW και αποτελεί το 50% της ολικής εγκατεστημένης ισχύος της Δ.Ε.Η. Εδώ παράγεται το 70% της ηλεκτρικής ενέργειας της χώρας¹²⁸.

Τα ορυχεία στη λεκάνη της Πτολεμαΐδας είναι τα ακόλουθα:

1. Το **Κύριο** Πεδίο του οποίου η εξόρυξη άρχισε το 1955 και η παραγωγή τροφοδότησε τους πρώτους Α.Η.Σ. της Δ.Ε.Η. Το κοιτάσμα έχει εξαντληθεί αλλά η εξόρυξη συνεχίζεται στα δύο γειτονικά ορυχεία, τα οποία είναι το **Βόρειο** Πεδίο και το Πεδίο **Κομάνου**. Η εξόρυξη στο **Βόρειο** άρχισε το 1981 και στο Πεδίο **Κομάνου** το 1982.

2. Το ορυχείο **Καρδιάς** του οποίου η εξόρυξη άρχισε το 1970, με ετήσια παραγωγή 10 Mt και η εκμετάλλευση του οποίου έχει ήδη ολοκληρωθεί. Η εξόρυξη συνεχίζεται σε διπλανά ορυχεία.

3. Το **Νότιο** Πεδίο του οποίου η εξόρυξη άρχισε το 1979 και αναμένεται να διαρκέσει μέχρι 2040. Η ετήσια παραγωγή του είναι 16 Mt και μπορεί να φτάσει τους 20 Mt. Τα απολήψιμα αποθέματα ανέρχονται σε 900 Mt και συνιστούν το 50% των αποθεμάτων του κοιτάσματος της Πτολεμαΐδας. Η λιγνιτική στιβάδα έχει μέσο πάχος 35 m με μέγιστο πάχος τα 140 m, ενώ το μέσο πάχος των υπερκείμενων αγόνων είναι 160 m. Το ολικό βάθος της εκσκαφής φθάνει τα 250 m. Είναι το μεγαλύτερο λιγνιτωρυχείο της Ελλάδας και ένα από τα μεγαλύτερα στον κόσμο¹²⁹.

Τα κοιτασματολογικά χαρακτηριστικά των πολυστρωματικών κοιτασμάτων της λιγνιτοφόρου λεκάνης Πτολεμαΐδας, που αποτελούνται από εναλλασσόμενες στρώσεις λιγνίτη και αγόνων ποικίλου πάχους, απαιτούν για την εκμετάλλευσή τους εκλεκτική εξόρυξη του λιγνίτη. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τους αναγκαίους υψηλούς ρυθμούς παραγωγής, επέβαλε από την έναρξη της εξορυκτικής δραστηριότητας, την επιλογή της μεθόδου επιφανειακής εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων με την εφαρμογή της συνεχούς εξόρυξης, μεταφοράς και απόθεσης με σύστημα πολλαπλών βαθμίδων. Η μέθοδος αυτή συνδυάζει τη χρησιμοποίηση ηλεκτροκίνητων μηχανημάτων μεγάλης δυναμικότητας και συνεχούς λειτουργίας, τόσο κατά την εκσκαφή (καδοφόροι εκσκαφείς), όσο και κατά τη μεταφορά (ταινιόδρομοι) και την απόθεση (αποθέτες) τόσο του λιγνίτη όσο και των υπερκείμενων και ενδιάμεσων αγόνων στρώσεων. Η μέθοδος εφαρμόζεται με επιτυχία για περισσότερα από 50 έτη στα ορυχεία της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα, η μέθοδος συνεχούς εξόρυξης αναπτύχθηκε και εφαρμόστηκε πρώτα στα ορυχεία της Γερμανίας¹³⁰.

---

¹²⁸ Καραχάλιου Γ. Αναστασία, *ό.π.*, σ. 17.

¹²⁹ Καραχάλιου Γ. Αναστασία, *ό.π.*, σ. 18.

¹³⁰ Σταματίου Γεώργιος, *ό.π.*, σ. 22.

2.2. Η ενέργεια και ο ηλεκτρισμός στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1950 – 1970

Στη μέχρι τώρα πορεία της ανθρωπότητας, η ανάπτυξη εμφανίζεται άμεσα συνδεδεμένη ή ακόμα και εξαρτημένη από τις εξελίξεις στον τομέα της ενέργειας. Την υπόθεση αυτή ενισχύει η ιστορική πραγματικότητα, αφού αφετηρία πλέον σημαντικών περιόδων στην ανάπτυξη των σύγχρονων κοινωνιών, αποτέλεσαν οι ανακαλύψεις και οι νέες εφαρμογές στον τομέα της ενεργειακής τεχνολογίας. Η οικονομική ανάπτυξη και το βιοτικό επίπεδο μιας χώρας συνδέεται άμεσα με την κατανάλωση ενέργειας, τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά της οποίας αποτελούν αποφασιστικό παράγοντα για την προώθηση των αναπτυξιακών επιλογών. Η μεταπολεμική ταχεία οικονομική ανάπτυξη στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στην αυξημένη κατανάλωση ενέργειας και στην ταχεία διείσδυση του πετρελαίου που εκτόπισε σε μεγάλο βαθμό από τα ενεργειακά ισοζύγια τον άνθρακα, που κυριαρχούσε κατά την προπολεμική περίοδο. Σύμφωνα με εκτιμήσεις εμπειρογνομόνων η κατανάλωση ενέργειας από το 1950 και μετά, είναι ίση με την ενέργεια που καταναλώθηκε στον πλανήτη στο σύνολο των προηγούμενων ιστορικών περιόδων¹³¹.

Η παγκόσμια αγορά ενέργειας, στη διάρκεια των τριών πρώτων δεκαετιών μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου, χαρακτηρίζεται από την ταχύτατη διείσδυση του πετρελαίου, που μαζί με το φυσικό αέριο εκτοπίζουν σταδιακά τον άνθρακα. Μεταξύ των ετών 1950 και 1970 η συμμετοχή της κατανάλωσης άνθρακα στην παγκόσμια κατανάλωση πρωτογενών μορφών ενέργειας, μειώνεται κατά 43,9% και φθάνει στο επίπεδο του 31,8%, ενώ αντίστοιχα η συμμετοχή του πετρελαίου και φυσικού αερίου φθάνει στα 61,9%. Στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα οι μεταβολές είναι πιο εντυπωσιακές, αφού αμέσως μετά τον πόλεμο τα στερεά καύσιμα καλύπτουν πάνω από το 80% των ενεργειακών αναγκών για να περιορισθούν σταδιακά μέχρι το 1973 στο 23%. Η συμμετοχή του πετρελαίου από 10% στις αρχές της δεκαετίας του '50 έφθασε στο 59% το 1973, αναδεικνύοντας το μέγεθος του προβλήματος της εξάρτησης των οικονομιών της κοινότητας από τις εξελίξεις στις πετρελαϊκές αγορές¹³².

Τα μεγάλα πλεονεκτήματα του ηλεκτρισμού, τα οποία είναι η υψηλή παραγωγικότητα και καθαριότητα, η εύκολη μεταφορά και διανομή σε επιθυμητά μεγέθη, η δυνατότητα άμεσης χρήσης κ.ά., σε συνδυασμό με την ταχεία ανάπτυξη συσκευών καθημερινής χρήσης και μηχανολογικού εξοπλισμού που καλύπτει το σύνολο σχεδόν των παραγωγικών αναγκών, είχαν ως αποτέλεσμα τη μεγέθυνση της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας με ρυθμούς πολλαπλάσιους αυτών της ζήτησης πρωτογενών μορφών ενέργειας. Έτσι, υπερδιπλασιάστηκε το ποσοστό της πρωτογενούς ενέργειας που καλύπτει τις ανάγκες της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Η παγκόσμια παραγωγή ενέργειας από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μέχρι και το 1990 εκτιμάται σε 222.000

¹³¹ Τσοτσόρος Στάθης, *ό.π.*, σ. 23.

¹³² Τσοτσόρος Στάθης, *ό.π.*, σ. 25.

TWH, εκ των οποίων το 68,3% παράχθηκε από θερμικούς σταθμούς, το 24,1% από υδροηλεκτρικούς και το 7,5% από πυρηνικούς σταθμούς¹³³.

Η παγκόσμια κατά κεφαλή κατανάλωση ενέργειας από 1,09 ΤΙΠ/κατ. το 1960 αυξήθηκε σε 1,65 ΤΙΠ/κατ. Η κατά κεφαλή κατανάλωση ενέργειας στις διάφορες περιοχές εμφανίζει έντονες διαφοροποιήσεις, τόσο στα απόλυτα μεγέθη, όσο και στους μέσους ρυθμούς μεταβολής, σε διάφορες χρονικές περιόδους¹³⁴. Σήμερα, με τη χρήση των καυσίμων, οι Έλληνες καταναλώνουν περίπου είκοσι φορές περισσότερη εξωγενή ενέργεια από αυτή που μπορούν να παράγουν οι ίδιοι με τη μυϊκή τους δύναμη. Δηλαδή, ο κάθε Έλληνας χρησιμοποιεί τόση ενέργεια, όση είναι αυτή που θα μπορούσαν να παράγουν και να θέσουν στη διάθεσή του είκοσι συνάνθρωποί του, συγχρόνως και χωρίς διακοπή¹³⁵. Όπως γίνεται κατανοητό υπάρχει μεγάλη διαφορά με την κατά κεφαλή παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Η κατά κεφαλή παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας ανερχόταν σε μόλις 85 κιλοβατώρες ετησίως ανά κάτοικο, που έφερνε την Ελλάδα στις τελευταίες θέσεις της ιεραρχίας των ευρωπαϊκών χωρών¹³⁶.

Το ελληνικό ενεργειακό σύστημα στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο δεν διέφερε σημαντικά από αυτό της προπολεμικής περιόδου. Η χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου αυξήθηκε με την ίδρυση μονάδων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, τοπικής περισσότερο κλίμακας¹³⁷. Οι περιορισμένες και τοπικής εμβέλειας επιχειρήσεις ηλεκτρισμού, η επιχείρηση φωταερίου της Αθήνας, το υποτυπώδες σύστημα διακίνησης των πετρελαιοειδών και η ελάχιστη εξορυκτική δραστηριότητα λιγνίτη, συνέθεταν τα βασικά σημεία αναφοράς του συστήματος¹³⁸. Από τη συγκριτική ανάλυση των ενεργειακών ισοζυγίων των ετών 1938 και 1948, προκύπτουν σημαντικές διαφορές, τόσο στο επίπεδο της κατανάλωσης πρωτογενών μορφών, όσο και τελικής ενέργειας. Ως κυριότερη από τις μεταβολές κρίνεται η αντικατάσταση του λιθάνθρακα με πετρελαιοειδή στη ναυτιλία, τη βιομηχανία και την παραγωγή ηλεκτρισμού. Συνέπεια της μεταβολής αυτής είναι η κατά 37,4 ποσοστιαίες μονάδες υποχώρηση της θέσης του λιθάνθρακα στο εμπορικό ισοζύγιο κατανάλωσης πρωτογενών μορφών ενέργειας, έναντι ενίσχυσης της θέσης των πετρελαιοειδών κατά 43,4 ποσοστιαίες μονάδες. Βασικό όμως χαρακτηριστικό των ενεργειακών ισοζυγίων των ετών 1938 και 1948 παρά τις σημαντικές διαφοροποιήσεις στη σύνθεση, αποτελεί η σχεδόν αποκλειστική εξάρτηση από το εξωτερικό¹³⁹. Συγκεκριμένα, από την ενέργεια που παράγονταν προπολεμικά στην Ελλάδα από στερεά καύσιμα, 97% έδινε το εισαγόμενο κάρβουνο και 3% ο εγχώριος λιγνίτης. Τα υγρά καύσιμα, πετρέλαιο και βενζίνη,

---

¹³³ Τσοτσόρος Στάθης, *ό.π.*, σ. 31.

¹³⁴ Τσοτσόρος Στάθης, *ό.π.*, σ. 41.

¹³⁵ Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.*, σ. 34.

¹³⁶ Κωστής Κώστας, *ό.π.*, σελ. 221.

¹³⁷ Κωστής Κώστας, *ό.π.*, σελ. 219.

¹³⁸ Κωστής Κώστας, *ό.π.*, σελ. 220.

¹³⁹ Τσοτσόρος Στάθης, *ό.π.*, σ. 59.

εισάγονταν 100% από το εξωτερικό και η εγχώρια ηλεκτρική ενέργεια βασιζόταν στις εισαγωγές καυσίμων κατά 95% και μόνο κατά 5% στις ντόπιες πηγές ενέργειας.¹⁴⁰

Η βελτίωση του δείκτη ενεργειακής αυτοδυναμίας αποτέλεσε στόχο του ενεργειακού προγράμματος 1948 – 1958, που εκφράστηκε με την υποστήριξη και προώθηση της πολιτικής αξιοποίησης του λιγνίτη και των υδροηλεκτρικών έργων. Σύμφωνα με τις προβλέψεις για το ενεργειακό ισοζύγιο του 1958 ο λιγνίτης θα συμμετείχε κατά 60,8% στην κατανάλωση πρωτογενών μορφών ενέργειας έναντι 33,9% των πετρελαιοειδών.¹⁴¹

Ο βαθμός ενεργειακής αυτοδυναμίας ορίζεται ως το ποσοστό ζήτησης της ενέργειας το οποίο καλύπτεται από την εγχώρια παραγωγή. Μετά την ενεργειακή κρίση του 1973, ο βαθμός ενεργειακής αυτοδυναμίας γίνεται περισσότερο σημαντικός λόγω του αυξημένου κόστους και της συναλλαγματικής δαπάνης για το τμήμα της εισαγόμενης ενέργειας. Στην περίπτωση της Ελλάδας παρατηρείται μετά το 1973 μια σημαντική ενίσχυση του βαθμού ενεργειακής αυτοδυναμίας, που από το 12,6% το 1960 και 18,9% το 1973, έφθασε το 39,8% το 1990. Η ενίσχυση της ενεργειακής αυτοδυναμίας οφείλεται κυρίως στην εντατικοποίηση της παραγωγής λιγνίτη και μετά το 1981 στη συμμετοχή των προϊόντων εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου του Πρίνου και της νότιας Καβάλας¹⁴².

Σε αυτό το σημείο να επισημανθεί ότι η βελτίωση της ενεργειακής αυτοδυναμίας επιτεύχθηκε μέσα από τις προτάσεις της Ελληνικής Επιτροπής που αφορούσαν το πρόγραμμα ανασυγκρότησης της χώρας στα πλαίσια του Σχεδίου Μάρσαλ και της Πράξης Ευρωπαϊκής Ανόρθωσης. Το Σχέδιο Μάρσαλ, ως αναπτυξιακό πλαίσιο, προωθούσε πολύ περισσότερο τον μακροχρόνιο προγραμματισμό, από το Δόγμα Τρούμαν που είχε προηγηθεί. Το Δόγμα Τρούμαν, εξυπηρετούσε περισσότερο τις άμεσες στρατιωτικές προτεραιότητες, αφήνοντας τις αναπτυξιακές προτεραιότητες σε δεύτερη μοίρα¹⁴³. Το πιο σημαντικό τμήμα του Τετραετούς Προγράμματος 1948 – 1952, αφορούσε τη βιομηχανική ανάπτυξη και την ενέργεια. Φιλοδοξούσε να κινήσει την ελληνική βιομηχανία προς μια τελείως νέα κατεύθυνση, καθώς η επιστροφή στα προπολεμικά πρότυπα δεν θα έλυne το οικονομικό πρόβλημα της χώρας. Το βιομηχανικό πρόγραμμα απαιτούσε συνολικά 123 εκατομμύρια δολάρια σε συνάλλαγμα και ένα αντίστοιχο ποσό σε δραχμές. Οι επενδύσεις ήταν συγκεντρωμένες σε λίγους κλάδους, όπως στη μεταλλουργία, στη βαριά χημική βιομηχανία, στα διυλιστήρια, στην εξόρυξη μεταλλευμάτων και λιγνίτη. Αυτοί οι κλάδοι κάλυπταν το 80% του προγράμματος. Η ανάπτυξη αυτών των κλάδων επικεντρωνόταν σε μικρό αριθμό νέων μονάδων, το διυλιστήριο πετρελαίου, το

---

¹⁴⁰ Μπάτσης Δημήτρης, *Η Βαρειά Βιομηχανία στην Ελλάδα*, 8^η Έκδοση, Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1977, σελ. 42.

¹⁴¹ Τσοτσωρός Στάθης, *ό.π.*, σ. 59 – 60.

¹⁴² Τσοτσωρός Στάθης, *ό.π.*, σ. 75.

¹⁴³ Θωμαδάκης Β. Σταύρος, *Κράτος και ανάπτυξη στην Ελλάδα, Ένα εξελικτικό δίδυμο*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2011, σ. 341.

λιγνίτη της Πτολεμαΐδας, τον βωξίτη, το μαγνήσιο, το χάλυβα, τα αζωτούχα λιπάσματα και τη σόδα. Ήταν επτά νέες επενδύσεις που θα απορροφούσαν το 65% του συνολικού προγράμματος. Η όγδοη μεγάλη επένδυση ήταν στον κλάδο των τιμέντων¹⁴⁴. Το 1950 πάντως υπογράφηκε επιτέλους η συμφωνία για την κατασκευή των τεσσάρων πρώτων εργοστασίων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, και του συστήματος μεταφοράς ρεύματος 150.000 βολτ. Η συνολική δαπάνη της επένδυσης υπολογίστηκε σε 90.000.000 δολάρια, εκ των οποίων τα 55.000.000 αποτελούσαν δαπάνες σε συνάλλαγμα, με τα 10.000.000 να αποτελούν άμεσες πιστώσεις από την αμερικανική βοήθεια. Οι δραχμικές δαπάνες θα προέρχονταν πάλι από την αμερικανική βοήθεια και συγκεκριμένα από τον Λογαριασμό Δραχμών Ανασυγκροτήσεως, από την Ελληνοϊταλική Συμφωνία για Οικονομική Συνεργασία και από πιστώσεις που θα εξασφαλιζόνταν στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης Πληρωμών. Το σχέδιο προέβλεπε την κατασκευή τριών υδροηλεκτρικών έργων (του Άγρα, του Λάδωνα και του Λούρου) αλλά και την κατασκευή του θερμοηλεκτρικού εργοστασίου στο Αλιβέρι¹⁴⁵. Με τη συγκεκριμένη συμφωνία, σταδιακά θα άρχιζε να λύνεται το πρόβλημα της εγχώριας ηλεκτροδότησης. Η τιμές του εισαγόμενου γαιάνθρακα και πετρελαίου αλλά και των νομισματικών ισοτιμιών, θέματα που δυσκόλεψαν πολύ τη λειτουργία της πρώτης μονάδας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1889 με την επωνυμία Γενική Εταιρία Εργοληψιών, θα μπορούσαν να ξεπεραστούν¹⁴⁶.

2.3. Η ίδρυση της ΛΙ.ΠΤΟΛ.

Η ύπαρξη λιγνιτοφόρων λεκανών στη χώρα μας ήταν γνωστή από την αρχαιότητα. Οι πρώτες έρευνες και διαπιστώσεις λιγνιτικών κοιτασμάτων διεξήχθησαν την εποχή του Καποδίστρια στην Κύμη της Εύβοιας, στην Πελοπόννησο και στην περιοχή του Αλφειού, για την οποία υπάρχουν αναφορές αρχαίων ιστορικών. Οι περιοχές αυτές μετά από πρόσκληση του Καποδίστρια, μελετήθηκαν το 1830 από γαλλική επιστημονική αποστολή. Στη συνέχεια, ο βασιλιάς Όθων κάλεσε τον γεωλόγο Fiedler, ο οποίος περιέγραψε τα περισσότερα κοιτάσματα της τότε Ελλάδας. Ταυτόχρονα, το υπουργείο Εσωτερικών διενήργησε συστηματικές έρευνες στην Κύμη με τη βοήθεια Βαυαρών σκαπανέων. Οι πρώτες προσπάθειες χρησιμοποίησης του λιγνίτη έγιναν το 1833, χρονιά που αποφασίστηκε η εκμετάλλευση του κοιτάσματος της Κύμης για τις ανάγκες των ναύσταθμων του Ναυπλίου και του Πόρου,

¹⁴⁴ Σταθάκης Γιώργος, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ, Η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2004, σ. 275 – 276.

¹⁴⁵ Κωστής Κώστας, *ό.π.*, σελ. 345 – 346.

¹⁴⁶ Παντελάκη Σ. Νίκου, *Ο εξηλεκτρισμός της Ελλάδας, Από την ιδιωτική πρωτοβουλία στο κρατικό μονοπώλιο (1889 – 1956)*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1991, σελ. 40 – 41.

αλλά και της ατμοπλοΐας. Το «εθνικό ανθρακωρυχείο» Κύμης, έκτασης 3.152 στρεμμάτων, αποτέλεσε την πρώτη οργανωμένη εκμετάλλευση απευθείας από το Δημόσιο, υπό την εποπτεία του υπουργείου Στρατιωτικών. Στη συνέχεια, το 1869, η ΕΜΕ μίσθωσε και εκμεταλλεύτηκε το ορυχείο από το 1870 ως το 1874. Από το 1875 ως το 1883, τα ορυχεία τα εκμεταλλεύονταν οι Αχιλλέας Κορωναίος και Κλεάνθης Ζάννος. Τα ορυχεία της Κύμης περιήλθαν γύρω στα 1889 στην ΕΔΔΕ. Επιπλέον, στη δεκαετία του 1870 άρχισε και μια συστηματικότερη εκμετάλλευση των κοιτασμάτων λιγνίτη του Ωρωπού, από τον μεταλλειολόγο Ανδρέα Κορδέλλα και τον Φ. Σερπιέρη, ενώ στα τέλη του 19^{ου} αιώνα εγκαινιάστηκαν εκμεταλλεύσεις λιγνιτωρυχείων από μικρές επιχειρήσεις, στο Αλιβέρι, στην Αθήνα και τα Μέγαρα¹⁴⁷. Αποδοτική αποδείχτηκε η κατανάλωση του λιγνίτη στην πύρωση και φρύξη των μεταλλευμάτων του Λαυρίου, στην απαργύρωση του μολύβδου και στην απόσταξη του ορυκτού θείου της Μήλου. Η πρώτη σοβαρή εξυπηρέτηση των αναγκών της χώρας σε καύσιμα από τη χρησιμοποίηση του λιγνίτη σημειώθηκε το 1871, διότι ήταν πολύ δύσκολη η εισαγωγή λιθάνθρακα, λόγω του Γαλλογερμανικού πολέμου. Στατιστικά στοιχεία των λιγνιτωρυχείων της Κύμης και του Ωρωπού, τα οποία λειτούργησαν σχεδόν χωρίς διακοπή μέχρι και το 1910, υπάρχουν από το 1880. Από τους πίνακες στατιστικής της Μεταλλευτικής Βιομηχανίας της Ελλάδας, τους οποίους εξέδιδε προπολεμικά το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, προκύπτει ότι η καταγραφή της παραγωγής του λιγνίτη αρχίζει μετά το 1914¹⁴⁸.

Η επόμενη σοβαρή προσπάθεια για την εκμετάλλευση λιγνιτικών κοιτασμάτων άρχισε στο Αλιβέρι της Εύβοιας το 1873, με υπόγεια λιγνιτωρυχεία. Δυστυχώς, όλες οι επιφανειακές και υπόγειες εγκαταστάσεις εξόρυξης καταστράφηκαν από πλημμύρα το 1897. Η εκμετάλλευση 'συνεχίστηκε μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Σε αυτό το σημείο να προστεθεί, πως μετά το τέλος του πολέμου και την πτώση των τιμών και της παραγωγής, ακολούθησε κύμα εξαγορών και συγχωνεύσεων. Έτσι, η «Εταιρεία Ανθρακωρυχείων Κύμης» συγχωνεύθηκε το 1920 στην «Εταιρεία Εκμεταλλεύσεως Ελληνικών Ανθρακωρυχείων» και στον Ωρωπό η επιχείρηση Δεσπιάν και Ραφαήλ μετατράπηκε στην «Ανώνυμη Εταιρεία Ανθρακωρυχείων Ωρωπού»¹⁴⁹. Το 1922 η ετήσια παραγωγή έφθασε τους 23.000 τόνους και διατηρήθηκε ως το 1927. Το επόμενο έτος η εκμετάλλευση σταμάτησε για οικονομικούς λόγους. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η ανάγκη εξηλεκτισμού της χώρας οδήγησε στην απόφαση κατασκευής ατμοηλεκτρικού σταθμού στο Αλιβέρι που θα λειτουργούσε αποκλειστικά με λιγνίτη. Το 1951 ανέλαβε η ΔΕΗ την υπόγεια εκμετάλλευση των ορυχείων του Αλιβερίου. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 σταμάτησε όμως η λειτουργία του¹⁵⁰.

---

¹⁴⁷ Παπαστεφανάκη Λήδα, *Η φλέβα της γης, Τα μεταλλεία της Ελλάδας 19^{ος} – 20^{ος} αιώνας*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2017, σελ. 90.

¹⁴⁸ Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.*, σ. 36 – 39.

¹⁴⁹ Παπαστεφανάκη Λήδα, *Η φλέβα της γης*, σελ. 92.

¹⁵⁰ Σταματίου Γεώργιος, *ό.π.*, σ. 22 – 23, και Κωστής Κώστας, *ό.π.*, σελ. 346.

Ο λιγνίτης στο νομό Κοζάνης ήταν γνωστός από την εποχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι Οθωμανοί μέχρι και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, είχαν στρέψει την προσοχή τους στην εξόρυξη άλλων μεταλλευμάτων, όπως τον άργυρο και τον μόλυβδο. Μετά τη δημιουργία του οθωμανικού νόμου *Περί Μεταλλείων* το 1861 και ο οποίος τροποποιήθηκε αρκετές φορές ως το 1909, στράφηκαν και στην εκμετάλλευση του λιγνίτη της Κεντρικής Μακεδονίας¹⁵¹. Στην περιοχή της Εορδαίας, σε πολλά σημεία αρκούσε μια απλή εκσκαφή που αφορούσε τη δημιουργία ενός πηγαδιού ή την θεμελίωση μιας οικίας, για να αποκαλυφθούν τα πρώτα στρώματα λιγνίτη. Πέρασαν όμως πολλά χρόνια μέχρι να γίνουν αντιληπτές οι δυνατότητές του, έστω και ως υποκατάστατο του ξύλου¹⁵².

Άνθρωποι ανήσυχοι, όπως ο Γεώργιος Παυλίδης και ο Κωνσταντίνος Αδαμόπουλος, αντιλήφθηκαν τη σημασία του λιγνίτη στα μέσα της δεκαετίας του 1920 και κατέβαλαν αξιόλογες προσπάθειες για να αναπτύξουν συστηματικές εκμεταλλεύσεις και να πείσουν τους κατοίκους των γύρω περιοχών να χρησιμοποιούν λιγνίτη αντί για ξύλο. Όπως ήδη ειπώθηκε παραπάνω, η οριστική παραχώρηση της εκμετάλλευσης των μεταλλείων στους δύο επιχειρηματίες έγινε στις 6 Ιουνίου 1929 και δημοσιεύτηκε το γεγονός σε εφημερίδα της Κοζάνης στις 2 Φεβρουαρίου 1930.

Όμως, υπήρξαν και άλλες αξιόλογες προσπάθειες στην περιοχή που αφορούσαν την εκμετάλλευση του λιγνίτη, όπως του Νικόλαου Διαμαντόπουλου, ο οποίος δεν κατάφερε ποτέ να του παραχωρηθεί οριστικά κάποια έκταση και του Γεωργίου Βαρβούτη, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως άριστος ποινικολόγος και δεινός ρήτωρ¹⁵³. Το 1933 πολιτεύθηκε με το κόμμα των Φιλελευθέρων. Υπήρξε ο ιδρυτής της ΒΙΟΛΙΓΝΙΤ, στην οποία είχαν παραχωρηθεί τα κοιτάσματα Βεύης και Αμυνταίου. Το 1941 ιδρύει την εταιρεία ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΑ ΒΕΥΗΣ Α.Ε. και πετυχαίνει να μεταβιβαστούν σε αυτήν τα μισθωτικά δικαιώματα της εταιρείας Γ. ΠΑΛΛΗΣ και ΣΙΑ ΟΕ, στην οποία είχε μισθώσει το Δημόσιο τα Λιγνιτωρυχεία Βεύης για 50 χρόνια, με την υπ' αριθμό 10031/23.9.1935 σύμβαση εκμετάλλευσης. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου και μέχρι το 1950, η εταιρεία λειτουργούσε μόνο κατά περιόδους και με πάρα πολλά οικονομικά προβλήματα. Μετά το 1954, οι δραστηριότητές της παρουσίασαν άνοδο. Το 1961 περιήλθε στον Βαρβούτη το 99% των μετοχών της εταιρείας Δημήτρης Κ. Διαμαντόπουλος και Σια Α.Ε., η οποία ήδη από τη δεκαετία του 1920 είχε ξεκινήσει την εκμετάλλευση των δημόσιων λιγνιτωρυχείων Βεγόρας – Αμυνταίου. Η νέα εταιρεία ονομάστηκε ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΑ ΑΜΥΝΤΑΙΟΥ Α.Ε.¹⁵⁴

¹⁵¹ Ιορδανίδου Δόμνα, *Τα μεταλλεία στην Βόρεια Ελλάδα 1912 – 1940, Δημοσίευτη διδακτορική διατριβή*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ιωάννινα, Φεβρουάριος 2021, σελ. 35 – 40.

¹⁵² Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.*, σ. 40.

¹⁵³ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ. 196, 4/3/1933.

¹⁵⁴ Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.*, σ. 47, 137.

Παρόμοια οικονομικά και τεχνικά προβλήματα κατά την δεκαετία του 1940 παρατηρούνται και στις δραστηριότητες του Παυλίδη – Αδαμόπουλου. Ο εμφύλιος που μαινόταν στην περιοχή και η φτώχεια που επικρατούσε δεν επέτρεπαν την ανάπτυξη αξιόλογης παραγωγής. Τα μηχανήματα που διέθεταν προπολεμικά οι δύο επιχειρηματίες είχαν υποστεί ανεπανόρθωτες ζημιές κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου πολέμου. Μετά το θάνατο του Γεωργίου Παυλίδη το 1947, η οικονομική κατάσταση της εταιρείας επιδεινώνεται περισσότερο, διότι αυξάνεται και ο ανταγωνισμός. Η αγορά είναι περιορισμένη και απευθύνονται σε αυτήν πλέον και νέες επιχειρήσεις. Εκτός του Βαρβούτη, ήδη από την εποχή της κατοχής, αρκετοί πρώην εργαζόμενοι στα λιγνιτωρυχεία της περιοχής, συνεταιρίστηκαν και δημιούργησαν την ένωση «Αγία Βαρβάρα». Αυτή η ένωση αποτελούσε έναν ισχυρό ανταγωνιστή για την εταιρεία του Αδαμόπουλου και των κληρονόμων του Παυλίδη. Μια λύση ήταν να δανειοδοτηθεί η εταιρεία τους από το Σχέδιο Μάρσαλ. Αυτό, όμως, ήταν αδύνατο σε μια εποχή που το Κράτος προγραμμάτιζε την ευρύτερη εκμετάλλευση των λιγνιτωρυχείων Πτολεμαΐδας και οικονομικοί και πολιτικοί ισχυροί παράγοντες προσέβλεπαν στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους, με την ενεργό ανάμιξή τους στην εκμετάλλευση του λιγνίτη. Λογικό ήταν, άνθρωποι απλοί σαν τον Αδαμόπουλο και τους κληρονόμους του Παυλίδη, να πειστούν ότι η συνεργασία με επιφανείς επιχειρηματίες, θα τους έδινε την δυνατότητα να εκμεταλλευτούν με τον καλύτερο τρόπο την πλούσια σε λιγνίτη έκταση των 7.440 στρεμμάτων που τους ανήκε από το 1930. Στις 15/3/1950, μισθώνεται το λιγνιτωρυχείο για 50 χρόνια στην Ανώνυμο Βιομηχανική Εταιρεία Ορυκτών Καυσίμων (Α.Β.Ε.Ο.Κ.), με ένα αμφιβόλου αξίας μίσθωμα και με απεμπόληση σχεδόν όλων των δικαιωμάτων των εκμισθωτών.¹⁵⁵

Η τοπική εφημερίδα τον Δεκέμβριο του 1950¹⁵⁶, γνωστοποιεί με δημοσίευμα τις αποφάσεις που έλαβε το Υπουργείο Συντονισμού μετά από έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σχετικά με την εκμετάλλευση των εγχώριων λιγνιτικών κοιτασμάτων. Αποφασίστηκε ότι η βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας θα στηριχτεί κυρίως στις ορυκτές πρώτες ύλες που βρίσκονται στο υπεδάφος της. Θεωρήθηκε, πως η γνώση για τα ελληνικά κοιτάσματα χρησίμων ορυκτών ήταν ανεπαρκής. Έτσι, αμέσως, μετά την ανάληψη της ευθύνης για την εφαρμογή του σχεδίου βιομηχανικής ανασυγκροτήσεως της χώρας η ΥΣΕΣΑ άρχισε τη συστηματική έρευνα του υπεδάφους με τη βοήθεια Ελλήνων και ξένων ειδικών επί του θέματος. Τα λιγνιτικά κοιτάσματα της χώρας αποτέλεσαν το σημαντικότερο πεδίο έρευνας και εργασίας του Σταθμού Ερευνών του υπεδάφους μέχρι εκείνη τη χρονική στιγμή. Γεωλογικό συνεργείο προέβη σε πλήρη γεωλογική χαρτογράφηση της λιγνιτοφόρου λεκάνης της Πτολεμαΐδας. Διαχώρισε τους στρωματογραφικούς ορίζοντες των υπερκείμενων του λιγνίτη στρωμάτων και προσδιόρισε το πάχος αυτών. Με αυτόν τον τρόπο έγινε

¹⁵⁵ Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.*, σ. 140., και Τρύφωνας Στέφανος, *ό.π.*, σ. 120.

¹⁵⁶ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ. 587/12, 3/12/1950.

εφικτός ο προσδιορισμός του βάθους του λιγνιτικού στρώματος σε μια επιφάνεια 155.000 στρεμμάτων.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται καλό να επισημανθεί ότι μετά την εμφάνιση της διεθνούς οικονομικής κρίσης του 1929 και των συναλλαγματικών επιπτώσεων πάνω στην ελληνική οικονομία, οι συνεχείς παραστάσεις προς την κυβέρνηση των ιδιοκτητών των λιγνιτωρυχείων που επέζησαν φέρνουν για πρώτη φορά καρπούς. Με πρώτο το νόμο 4834/1930 «περί προστασίας του λιγνίτου», ο οποίος ψηφίστηκε τον Ιούλιο του 1930, θεσπίζονται τα επόμενα χρόνια μια σειρά από νομοθετήματα διοικητικού και φορολογικού χαρακτήρα, που αποβλέπουν στην ενίσχυση της παραγωγής λιγνίτη. Με αυτόν τον νόμο οι λιγνιτικές επιχειρήσεις απαλλάσσονταν από δημόσιους, δημοτικούς ή τοπικούς φόρους, καθώς και τα κεφάλαια που είχαν χρησιμοποιηθεί¹⁵⁷. Η νομοθεσία αυτή μπόρεσε να ασκήσει μόνο μικρή τονωτική επίδραση πάνω στην εξόρυξη λιγνίτη που παρέμενε σε χαμηλά επίπεδα. Παρατηρείται μόνο μια μετατόπιση της εξορυκτικής δραστηριότητας από τα ορυχεία της Παλιάς Ελλάδας προς τη Μακεδονία. Στη Μακεδονία όμως σημειώνεται και η μόνη επιχειρηματική προσπάθεια με κάποια εμβέλεια. Φορέας της είναι το Αγγλοελληνικό Συνδικάτο Λιγνίτου, που συγκροτείται το 1928 και που στρέφει την προσοχή του στη Βορειοδυτική Μακεδονία, μια περιοχή παραμελημένη από τους Έλληνες επιχειρηματίες¹⁵⁸. Το 1929 το Συνδικάτο εκχωρεί τα δικαιώματά του στη Grecian Mining and development Company, στην οποία συμμετέχουν η Barclays Bank και Έλληνες επιχειρηματίες του Λονδίνου. Η εταιρεία εκμισθώνει την άνοιξη του 1931 τα ορυχεία Βεύης – Αμυνταίου και αρχίζει εργαστηριακές δοκιμές στην Αγγλία για να εξετάσει τη δυνατότητα παρασκευής κώκ ή πετρελαίου από το λιγνίτη. Πιο συγκεκριμένα, τον Ιούνιο του 1930 φορτίο από το ορυχείο του Αμυνταίου τέθηκε υπό δοκιμή ανθρακοποίησης στην Αγγλία, στο Γουέμπλεϋ. Τον Μάρτιο και Ιούνιο του 1931 έγιναν δοκιμές στο Μπέρμιγχαμ. Αποδείχθηκε ότι ο γαιάνθρακας ήταν άριστης ποιότητας. Παρόλο που τα αποτελέσματα θεωρήθηκαν θετικά για την παρασκευή κώκ για οικιακή χρήση, η εταιρεία διέκοψε τις εργασίες της μετά από μια πυρκαγιά που κατέστρεψε το ορυχείο τον Ιούνιο του 1932 και στις 27 Ιουλίου του 1932 κηρύχθηκε έκπτωτη η Grecian Mining¹⁵⁹.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το θέμα του λιγνίτη ανακινήθηκε ξανά επί καθεστώτος Μεταξά το 1937 – 38. Αν και το νέο ενδιαφέρον για τον λιγνίτη συνέπιπτε χρονικά με τη συζήτηση για το εφικτό της ίδρυσης σιδηρουργίας στην Ελλάδα, τα δύο θέματα σχεδόν ποτέ δεν συσχετίστηκαν. Η πρωτοβουλία ξεκινά από το υπουργείο Συγκοινωνιών και ο αρχικός στόχος ήταν η

---

¹⁵⁷ Ιορδανίδου Δόμνα, *Τα μεταλλεία στη Βόρεια Ελλάδα, 1912 – 1940*, Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ιωάννινα, Φεβρουάριος 2021, και Παπαστεφανάκη Λήδα, *Η φλέβα της γης*, σελ. 43 – 45.

¹⁵⁸ Χατζηιωσήφ Χρήστος, *Η γηραιά σελήνη, η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία, 1830 – 1940*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, σ. 191.

¹⁵⁹ Ιορδανίδου Δόμνα, *ό.π.*, σελ. 211.

εξασφάλιση λιγνίτη για την κίνηση των ΣΕΚ. Μόνο στην περίπτωση που τα κοιτάσματα θα αποδεικνύονταν αρκούντως πλούσια θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί και το ενδεχόμενο της κατασκευής θερμικών σταθμών παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος. Η έρευνα των αποθεμάτων του λιγνίτη ανατίθεται στο Γερμανό καθηγητή Kegel της Bergakademie του Φράιμπεργκ της Σαξωνίας και διαρκεί από το καλοκαίρι του 1937 ως τα τέλη του 1939. Παρόλο που η ελληνική κυβέρνηση, για στρατηγικούς λόγους αλλά και εξαιτίας της πίεσης που δέχεται από τους ιδιοκτήτες των ορυχείων της Παλιάς Ελλάδας, δηλώνει την προτίμησή της στα ορυχεία της Εύβοιας και της Αττικής, ο Κέγκελ επιβάλλει τελικά την άποψή του ότι τα μεγαλύτερα κοιτάσματα βρίσκονται στην περιοχή της Πτολεμαΐδας και ότι θα μπορούσαν να τα εκμεταλλευτούν με επιφανειακή εξόρυξη. Μάλιστα, σε έκθεση που συνέταξε ο Οργανισμός Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως των Ηνωμένων Εθνών (ΟΥΝΡΡΑ), αναφέρεται ότι στη λεκάνη της Πτολεμαΐδας τα συνολικά αποθέματα λιγνίτη αγγίζουν το ποσό των 300 εκατομμυρίων τόνων¹⁶⁰. Τα συγκεκριμένα πορίσματα δεν γίνονται δεκτά με τον αναμενόμενο ενθουσιασμό. Όταν, το 1938 γνωστοποιούνται οι πρώτες διαπιστώσεις του Κέγκελ κρίνονται από ορισμένους «υπερβολικά αισιόδοξες» και εμφανίζεται ξανά η άποψη για τη «λελογισμένη» ανάπτυξη και τη χρησιμοποίηση των κοιτασμάτων για τις ανάγκες των ΣΕΚ¹⁶¹. Πίσω από αυτούς τους δισταγμούς πιθανόν να κρύβονταν ομάδες συμφερόντων της Αθήνας που ενδιαφέρονταν να μην εκμηδενιστεί η σημασία των υφιστάμενων λιγνιτωρυχείων¹⁶². Τελικά, η ελληνική κυβέρνηση παραχωρεί την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων λιγνίτη της Πτολεμαΐδας σε ελληνοαμερικανικό όμιλο, επικεφαλής του οποίου εμφανίζεται ο δικηγόρος Γ. Φίλης, παλιός ύπατος αρχηγός της ΑΧΕΠΑ¹⁶³. Η παραχώρηση γινόταν για 40 χρόνια. Στη διάρκεια των πρώτων 25 ετών οι ΣΕΚ ανέλαβαν να απορροφήσουν τα δύο τρίτα της παραγωγής μπρικεττών λιγνίτη. Το ύψος της συνολικής επένδυσης υπολογιζόταν σε 1.200.000 δολάρια, σε συνάλλαγμα. Ο ανάδοχος αποκτά το δικαίωμα να εξάγει κάθε χρόνο κέρδη ίσα με το 6% του επενδεδυμένου κεφαλαίου. Ο Γ. Φίλης δεν ανταποκρίθηκε στις συμβατικές του υποχρεώσεις με αποτέλεσμα να κηρυχθεί έκπτωτος τον Αύγουστο του 1940. Ένα μήνα αργότερα ιδρύεται κρατική υπηρεσία λιγνιτικών έργων υπό την εποπτεία του υπουργού Συγκοινωνιών. Η γερμανική πλευρά αποφάσισε να συνεργαστεί στον τομέα των εγκαταστάσεων. Τα επιχειρήματα που συνηγόρησαν υπέρ αυτής της άποψης ήταν να επωφεληθούν και να

---

¹⁶⁰ Οργανισμός Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως των Ηνωμένων Εθνών(ΟΥΝΡΡΑ), *Ο ορυκτός πλούτος της Ελλάδος*, πρόλογοι: Buell F. Maben αρχηγού UNRRA Αποστολή Ελλάδος και Ι. Γ. Ζίγδη οικονομικού συμβούλου, εκδ. Πυρσού Α.Ε., Αθήνα 1947, σελ. 24 – 25.

¹⁶¹ Μπάτσης Δημήτρης, *Η Βαρεία Βιομηχανία στην Ελλάδα*, 8^η Έκδοση, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1977, σελ. 45.

¹⁶² Χατζηιωσήφ Χρήστος, *ό.π.*, σ. 193., και Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.*, σ. 144.

¹⁶³ ΑΧΕΠΑ: Στις 26 Ιουλίου του 1922, οχτώ Έλληνες μετανάστες στην Ατλάντα της Αμερικής συνέλαβαν την ιδέα να ιδρύσουν την οργάνωση: American Hellenic Educational Progressive Association (ΑΗΕΡΑ ή ελληνικά ΑΧΕΠΑ). Σκοπός της οργάνωσης ήταν να βοηθήσουν τους Έλληνες μετανάστες να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα της ζωής τους.

πουλήσουν τουλάχιστον τον βιομηχανικό εξοπλισμό, αφού θα έχαναν ούτως ή άλλως τις πωλήσεις του κάρβουνου, μιας και οι εγκαταστάσεις μπορούσαν να γίνουν και με αμερικανικό εξοπλισμό. Μάλιστα, ο Κέγκελ, σε συνεργασία με ένα τμήμα της Siemens, υπολόγισε σε 10.900 τόνους τις ποσότητες σιδήρου που απαιτούνταν για την ολοκλήρωση των εγκαταστάσεων¹⁶⁴.

Όπως ήδη αναφέρθηκε πιο πάνω, μεταπολεμικά και για ένα σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα, η εταιρεία A.B.E.O.K. είχε ένα σημαντικό μερίδιο στην εκμετάλλευση του λιγνίτη που ανήκε στην περιοχή της Πτολεμαΐδας. Η επιχειρηματική δραστηριότητα της A.B.E.O.K. αποσκοπούσε αρχικά στην κάλυψη των αναγκών σε θέρμανση που είχαν τα νοικοκυριά της περιοχής. Τα νέα και μεγαλύτερα μηχανήματα που χρησιμοποιήθηκαν για τις εκσκαφές έδιναν τη δυνατότητα η εκμετάλλευση να είναι και επιφανειακή. Με αυτόν τον τρόπο μεγιστοποιούνταν η παραγωγή και έπεφτε το κόστος. Δυστυχώς, το πλεονέκτημα αυτό εξανεμιζόταν για τους καταναλωτές, διότι η εταιρεία απέβλεπε αποκλειστικά και μόνο στη μεγιστοποίηση των κερδών της. Μάλιστα, μετά την απορρόφηση εκ μέρους της και του Συνεταιρισμού «Αγία Βαρβάρα», είχε ουσιαστικά το μονοπώλιο του λιγνίτη στην περιοχή¹⁶⁵.

Καθ' όλη την διάρκεια λειτουργίας της A.B.E.O.K., η τοπική εφημερίδα *Επαρχιακή Φωνή* δεν έπαψε να διαμαρτύρεται για την υψηλή τιμή του λιγνίτη που είχε επιβάλλει η εταιρεία αλλά και για τις κακές συνθήκες εργασίας που επικρατούσαν στα λιγνιτωρυχεία της. Η προχειρότητα και η έλλειψη μακροπρόθεσμου σχεδιασμού από μέρους της εταιρείας γίνεται εμφανής από το τρίτο κατά σειρά ατύχημα που στοίχισε την ζωή σε εργάτη του λιγνιτωρυχείου τον Οκτώβρη του 1954¹⁶⁶. Με βάση το δημοσίευμα η εταιρεία ενώ υποχρεούνταν από την σύμβαση να διατηρεί μόνιμο μηχανικό, λόγω του επικίνδυνου της εργασίας, καλούσε κάποιον μηχανικό από την Αθήνα μόνο μια φορά τον μήνα για να ελέγξει τις στοές.

Από άλλο δημοσίευμα του ίδιου φύλλου, αντλούμε πληροφορίες σχετικές με την πορεία προώθησης των έργων Πτολεμαΐδας, τις οποίες ανακοίνωσε ο Γενικός Γραμματέας του υπουργείου Συντονισμού. Γνωστοποιείται ότι θα εκπονηθεί μελέτη για την ανέγερση θερμικού εργοστασίου ισχύος 80.000kw. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 το ελληνικό κράτος αποφάσισε ότι για την επίτευξη της βιομηχανικής ανάπτυξης και ειδικότερα της βαριάς βιομηχανίας, ήταν απαραίτητη η εκμετάλλευση των εγχώριων κοιτασμάτων¹⁶⁷. Διότι, αν οι βιομηχανίες που θα ιδρύονταν, δεν θα στηρίζονταν σε φθηνά καύσιμα, μετά τη λήξη του σχεδίου Μάρσαλ, θα ήταν αδύνατο να επιβιώσουν. Η αδυναμία συνέχισης της λειτουργίας τους, θα οφειλόταν είτε στην απουσία συναλλάγματος για την εισαγωγή καυσίμων είτε στην αύξηση της τιμής των προϊόντων από τα ακριβά καύσιμα. Μέχρι τότε το ελληνικό κράτος δαπανούσε ετησίως 30 εκατομμύρια δολάρια για εισαγωγές

¹⁶⁴ Χατζηιωσήφ Χρήστος, *ό.π.*, σ. 193 – 194.

¹⁶⁵ Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.*, σ. 145.

¹⁶⁶ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/102, 17/10/1954.

¹⁶⁷ Μπάτσης Δημήτρης, *ό.π.*, σελ. 28.

υγρών καυσίμων και 5 εκατομμύρια δολάρια για στερεά καύσιμα. Μετά τον εκβιομηχανισμό, θα δαπανούσε ετησίως 70 εκατομμύρια δολάρια¹⁶⁸.

Η εκπόνηση της μελέτης ανατέθηκε στη Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (Δ.Ε.Η.), η οποία θα αναλάμβανε και την ανέγερση του θερμικού εργοστασίου. Η εκπόνηση της μελέτης θεωρούνταν απαραίτητη προϋπόθεση για την έναρξη των έργων της Πτολεμαΐδας, δηλαδή του λιγνιτωρυχείου και του μπρικετοποιείου¹⁶⁹. Η κατασκευή του θερμικού εργοστασίου αποτελούσε όρο της συμφωνίας που έθεσαν οι ενδιαφερόμενοι, ο γερμανικός οίκος «Κρούπ» σε συνεργασία με την Εταιρεία Λιπασμάτων, την οποία εκπροσωπούσε ο Μποδοσάκης. Το εργοστάσιο υπολογιζόταν να καταναλώνει 1.600.000 τόννους λιγνίτη ετησίως, και σε συνδυασμό με τη χρήση μπρικέτας και κώκ θα εξασφαλιζόταν η βιωσιμότητα της επιχείρησης.

Την μελέτη θα κατάρτιζε η ΕΜΠΑΣΚΟ για λογαριασμό της Δ.Ε.Η. Η παραγωγή του εργοστασίου θα εντασσόταν στο εθνικό σύστημα διανομής. Επίσης, το δημοσίευμα μας πληροφορεί ότι το θέμα της ιδρύσεως του εργοστασίου αζώτου δεν αποτελούσε την προϋπόθεση για την έναρξη των έργων, μιας και η εταιρεία που θα αναλάμβανε την εκμετάλλευση των λιγνιτών Πτολεμαΐδας θα ανέγειρε δικό της θερμικό εργοστάσιο ισχύος 20.000kw¹⁷⁰.

Σε επόμενο δημοσίευμα τον Δεκέμβριο του 1954¹⁷¹ της ίδιας εφημερίδας μαθαίνουμε, πως συνήλθε η αντιπροσωπευτική συνέλευση της Δ.Ε.Η. στις 7/12/1954, και ενέκρινε οριστικά την κατασκευή του θερμοηλεκτρικού εργοστασίου ισχύος 80.000kw στην Πτολεμαΐδα.

Στις αρχές του επόμενου έτους¹⁷² η αμερικανική εταιρεία ΕΜΠΑΣΚΟ ολοκλήρωσε την μελέτη και πρότεινε την κατασκευή θερμοηλεκτρικού εργοστασίου στην Πτολεμαΐδα ισχύος 65.000kw. Επίσης, η ΕΜΠΑΣΚΟ έκρινε αναγκαία και την κατασκευή των υδροηλεκτρικών εργοστασίων του Μέγδοβα και του Αχελώου, συνολικής ισχύος 260.000kw. Σύμφωνα με ανακοίνωση της Δ.Ε.Η., η χρηματοδότηση του θερμοηλεκτρικού εργοστασίου θα γινόταν εξολοκλήρου από την ίδια. Τα κεφάλαια που θα απαιτούνταν, η Δ.Ε.Η. υπολόγιζε να προέλθουν από τα έσοδά της κατά τα προσεχή έτη. Σε καμία περίπτωση η εταιρεία δεν θα τα αναζητούσε από τον κρατικό προϋπολογισμό, ώστε να αποφευχθεί η περίπτωση οποιασδήποτε πληθωριστικής πίεσης.

Τον Μάρτιο του ίδιου έτους¹⁷³, οι διαπραγματεύσεις μεταξύ του Γκέρτσου, αναδόχου της εκμεταλλεύσεως των λιγνιτών Πτολεμαΐδας, και του

---

¹⁶⁸ Σακελλαρίου Αλέξανδρος (Βουλευτής Αττικό - Βοιωτίας), *Αγορεύσεις εις την Βουλήν, 1. Της συγκεντρώσεως σίτου, 2. Του λιγνίτου Πτολεμαΐδος και εκβιομηχανισμού της χώρας*, Αθήνα – Ιούλιος 1950, σελ. 28.

¹⁶⁹ Η Δ.Ε.Η. ιδρύθηκε τον Αύγουστο του 1950. Σύμφωνα με το πρόγραμμα της ΕΜΠΑΣΚΟ, η κατασκευή των νέων υδροηλεκτρικών και θερμοηλεκτρικών εργοστασίων, απαιτούσε έναν ενιαίο διαχειριστή, Παντελάκη Σ. Νίκου, *Ο εξηλεκτρισμός της Ελλάδας, Από την ιδιωτική πρωτοβουλία στο κρατικό μονοπώλειο*, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1991, σελ. 417.

¹⁷⁰ Παντελάκη Σ. Νίκου, *ό.π.*, σελ. 417, 421.

¹⁷¹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/105, 12/12/1954.

¹⁷² *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/109, 6/2/1955.

¹⁷³ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/111, 13/3/1955.

Μποδοσάκη οδεύουν προς το τέρμα. Η σχετική συμφωνία αναμενόταν να υπογραφεί στις επόμενες μέρες, ώστε να μη παραστεί ανάγκη να κηρυχθεί έκπτωτος με νόμο ο παλιός ανάδοχος. Το επόμενο στάδιο ήταν η υπογεγραμμένη συμφωνία από τον Μποδοσάκη να υποβληθεί στη Βουλή προς κύρωση. Έτσι, η εταιρεία Λιπασμάτων θα αναλάμβανε την εξόρυξη λιγνιτών και την κατασκευή μπρικετοποιείου, τροφοδοτώντας με καύσιμη ύλη το θερμοηλεκτρικό εργοστάσιο που θα κατασκεύαζε η Δ.Ε.Η. στην Πτολεμαΐδα, τους σιδηροδρόμους και αρκετές βιομηχανίες. Ταυτόχρονα, η Α.Β.Ε.Ο.Κ. παρακολουθώντας αυτές τις εξελίξεις, αύξησε κατά 4 δραχμές την τιμή του λιγνίτη στον τόνο, κίνηση που δημιούργησε την αγανάκτηση στην τοπική κοινωνία.

Μέχρι και τα μέσα Απριλίου η συμφωνία δεν είχε υπογραφεί¹⁷⁴. Τα δημοσιεύματα στην *Επαρχιακή Φωνή* εναντίον του τρόπου λειτουργίας της Α.Β.Ε.Ο.Κ. όλο και πληθαίνουν, κατηγορώντας την για εκμετάλλευση, εκβιασμούς και απειλές σε βάρος των εργατών¹⁷⁵.

Στις αρχές Ιουνίου, έρχόμενη από την Κοζάνη, διήλθε από την πόλη της Πτολεμαΐδας η βασίλισσα Φρειδερίκη. Γεγονός πολύ σημαντικό για την τοπική κοινωνία. Η πόλη και οι κοινότητες Ανατολικού, Κομνηνών, Πύργων και Μεσόβουνου που επισκέφθηκε, της επιφύλαξαν θερμή υποδοχή¹⁷⁶.

Στο τέλος του δεύτερου δεκαημέρου του Ιουνίου, η *Επαρχιακή Φωνή* με άρθρο στο πρωτοσέλιδό της, ενημερώνει τον τοπικό κόσμο ότι το συντονιστικό συμβούλιο ενέκρινε τη σύμβαση για τα έργα της Πτολεμαΐδας. Η υπογραφή της συμβάσεως ορίστηκε για το Σάββατο 18/6/1955 στις 11 η ώρα το πρωί. Με την συγκεκριμένη σύμβαση παραχωρείται για 40 χρόνια η εκμετάλλευση των λιγνιτών στην εταιρεία Λιπασμάτων που εκπροσωπείται από τον Μποδοσάκη. Μετά τη λήξη του ανωτέρου χρόνου, όλες οι εγκαταστάσεις περιλαμβανομένου και του αποθεματικού, θα περιέλθουν στη δικαιοδοσία του Κράτους. Το έργο θα στοιχίσει 20.000.000 δολάρια, από τα οποία τα 13.500.000 θα προέλθουν από τα κεφάλαια της αμερικανικής βοήθειας και εσόδων του ΟΧΟΑ (Οργανισμός Χρηματοδοτήσεως Οικονομικής Αναπτύξεως)¹⁷⁷, 3.500.000 δολάρια από την ανάδοχο εταιρεία και άλλα 3.000.000 τα οποία θα αποτελούν γερμανικές πιστώσεις. Η εκμετάλλευση θα περιλάμβανε την παραγωγή λιγνίτη 1.800.000 τόννων και επί πλέον 200.000 τόννων μπρικετών εκ των οποίων 120.000 ως 150.000 θα διατίθονταν στους ΣΕΚ και οι υπόλοιποι στην κατανάλωση. Το κράτος θα μετείχε στα κέρδη εφ' όσον αυτά θα υπερβαίναν το οριζόμενο ανώτατο όριο διανεμητέου μερίσματος¹⁷⁸.

¹⁷⁴ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/113, 17/4/1955.

¹⁷⁵ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/116, 15/5/1955, και Αρ. φυλ. 587/117, 29/5/1955.

¹⁷⁶ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/118, 12/6/1955.

¹⁷⁷ ΟΧΟΑ: Ιδρύθηκε σύμφωνα με τη σύμβαση της 29ς Ιουλίου του 1954 «Περί καταργήσεως της Κεντρικής Επιτροπής Δανείων και ιδρύσεως Οργανισμού Χρηματοδοτήσεως Οικονομικής Αναπτύξεως», η οποία συνομολογήθηκε από το Ελληνικό Δημόσιο, την Αποστολή Εφαρμογής Προγραμμάτων των ΗΠΑ και την Τράπεζα της Ελλάδας.

¹⁷⁸ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/119, 19/6/1955.

Λίγες μέρες αργότερα γνωστοποιούνται με λεπτομέρεια οι όροι της συμβάσεως που υπογράφηκε μεταξύ του δημοσίου και της εταιρείας Λιπασμάτων¹⁷⁹. Εκτός από τους όρους που αναφέρθηκαν πιο πάνω, ο έλεγχος της εκτελέσεως των αναλαμβανομένων υποχρεώσεων από την ανάδοχο εταιρεία, θα ασκούνταν από το υπουργείο βιομηχανίας. Το ίδιο υπουργείο θα ασκούσε και τον έλεγχο των τιμών του εξοπλισμού. Η προμήθεια των απαραίτητων μηχανημάτων θα γινόταν κατόπιν ζήτησεως προσφορών από επαρκή αριθμό οίκων, ιδιαίτερα για αγορά μηχανημάτων, των οποίων η αξία θα πληρωνόταν από τις γερμανικές πιστώσεις. Επίσης, δόθηκε τετράμηνη προθεσμία για την υποβολή της μελέτης του έργου. Αν η μελέτη εγκρινόταν από το υπουργείο βιομηχανίας, το έργο έπρεπε να είναι έτοιμο προς λειτουργία εντός 36 μηνών. Την ανωτέρα σύμβαση, είχαν το δικαίωμα να καταγγείλουν είτε το δημόσιο είτε η ανάδοχος εταιρεία στην περίπτωση που δεν θα εξασφαλιζόταν τα απαραίτητα κεφάλαια μέσα στο χρονικό διάστημα που είχε καθοριστεί.

Πραγματικά, με το Νόμο 3304/55 περί κυρώσεως α) της από 18 Ιουνίου 1955 Συμβάσεως «περί λύσεως της από 24/4/1951 συμβάσεως περί αξιοποιήσεως των λιγνιτών Πτολεμαΐδας της συνομολογηθείσης δια του νόμου 1717/1951» και β) της από 18 Ιουνίου 1955 συμβάσεως «περί αξιοποιήσεως λιγνιτοφόρου περιοχής Πτολεμαΐδας», λύεται η σύμβαση της 24/4/1951 περί αξιοποιήσεως των λιγνιτών Πτολεμαΐδας, η οποία είχε συνομολογηθεί δυνάμει του Νόμου 1717/1951 μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου, της εν Αθήναις εδρευούσης Ελληνοαμερικανικής Εταιρείας Γενικών Προϊόντων Λιγνίτου και του Οργανισμού Χρηματοδοτήσεως Οικονομικής Αναπτύξεως (ΟΧΟΑ), και νέος ανάδοχος οριζόταν η εταιρεία Λιπασμάτων που την εκπροσωπούσε ο Μποδοσάκης. Η Ελληνοαμερικανική Εταιρεία Γενικών Προϊόντων Λιγνίτου, ανήκε στον Γ. Φίλη, ο οποίος παρά το ότι τον Αύγουστο του 1940 είχε κηρυχθεί έκπτωτος, το 1946 κατάφερε να ανανεώσει την σύμβαση με το Δημόσιο για την εκμετάλλευση των λιγνιτών Πτολεμαΐδας. Η εν λόγω εταιρεία κατέθεσε την 30/12/1950, όπως είχε υποχρέωση, το μετοχικό της κεφάλαιο που ήταν 400.000 δολάρια, και στη συνέχεια προχώρησε σε διαπραγματεύσεις με το Ελληνικό Δημόσιο από τις οποίες διατυπώθηκε πλήρες σχέδιο Συμβάσεως, το οποίο εγκρίθηκε από την Βουλή με τον Νόμο 1717/1951¹⁸⁰.

Στις αρχές Ιουλίου, με άρθρο στο πρωτοσέλιδο η *Επαρχιακή Φωνή* εξυμνεί την συμβολή του Βαρβούτη σε σχέση με την υπογραφή της συμβάσεως. Ο Βαρβούτης ως πληρεξούσιος των παλιών αναδόχων Γκέρτσου και Φίλη, κατάφερε, ως νομικός, να δώσει τη λύση, ώστε να παύσει η αποτελμάτωση στην οποία είχε πέσει το ζήτημα της εκτελέσεως των έργων Πτολεμαΐδας, εξαιτίας των άγονων διαπραγματεύσεων μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Ελληνοαμερικανικής εταιρείας. Μάλιστα, αρνήθηκε

¹⁷⁹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/120, 26/6/1955.

¹⁸⁰ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΟΣ, *Το έργο Πτολεμαΐδος, Έκδοσις περιλαμβάνουσα τα σχετικά νομοθετήματα, συμβάσεις, καταστατικόν της εταιρείας κλπ*, εκδ. Λ. Θωμαΐδη, Αθήνα, 1956, σ. 7 – 8.

οποιαδήποτε αμοιβή για τις νομικές υπηρεσίες που παρείχε στην τόσο σημαντική αυτή υπόθεση¹⁸¹.

Λίγες μέρες αργότερα από την υπογραφή της νέας συμβάσεως και της ανάληψης της εκτελέσεως των λιγνιτικών έργων από την εταιρεία Μποδοσάκη, ο αντιπρόσωπος της στην περιοχή, Μίλερ, διέθεσε στην κατανάλωση τον λιγνίτη προς 75 δραχμές τον τόννο. Η νέα αυτή κατάσταση θορύβησε τον υπεύθυνο της εταιρείας Α.Β.Ε.Ο.Κ., ο οποίος έσπευσε να προτείνει στον Μίλερ να αναλάβει αυτός τη διάθεση του λιγνίτη της νέας εταιρείας με την τιμή των 90 δραχμών, και να κρατήσει μόνο ένα μικρό ποσοστό από τα κέρδη της διαφοράς των 15 δραχμών. Ο εκπρόσωπος της εταιρείας Μποδοσάκη, τάχθηκε κατά αυτής της προτάσεως¹⁸². Ο Μίλερ, Γερμανός μεταλλειολόγος, συνείσφερε σε μεγάλο βαθμό στην οργάνωση του λιγνιτωρυχείου και στην εκπαίδευση των Ελλήνων μηχανικών. Μέσα σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα ενεργοποίησε τα μηχανήματα που διέθετε η Ελληνοαμερικανική Εταιρεία και ξεκίνησε εργασίες διάνοιξης του ορυχείου και κατάφερε την παραγωγή μικρής ποσότητας λιγνίτη. Τόσο η άμεση ενεργοποίηση όσο και η πολιτική χαμηλής πώλησης του λιγνίτη, εντασσόταν σε μια τακτική του Μποδοσάκη με την οποία επεδίωκε την δημιουργία ευνοϊκού κλίματος για την εταιρεία του στους κατοίκους της περιοχής, διότι ως επιχειρηματίας αντιλαμβανόταν ότι αυτό αποτελούσε πρωταρχική προϋπόθεση για την εύρυθμη λειτουργία της. Αυτόν τον στόχο τον πέτυχε σε τέτοιο βαθμό, που πολλοί τον αποκαλούσαν *ευεργέτη*. Η αλήθεια είναι πως ο Μποδοσάκης στάθηκε ευγνώμων προς την Πτολεμαΐδα, με την οποία ανέπτυξε μια ιδιαίτερη συναισθηματική σχέση. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το ότι στη διαθήκη του προέβλεψε τη διάθεση μεγάλου χρηματικού ποσού για την κατασκευή ενός πλήρως εξοπλισμένου νοσοκομείου. Η λειτουργία του νοσοκομείου αυτού, το οποίο ονομάστηκε *Μποδοσάκειο*, ξεκίνησε στις αρχές του 1993¹⁸³.

Πριν την εκπνοή του μήνα Ιουλίου, ο Γενικός Διευθυντής της Εταιρείας Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων Μποδοσάκης – Αθανασιάδης, πραγματοποίησε συνέντευξη τύπου. Δέχθηκε Έλληνες και ξένους δημοσιογράφους και προέβη σε εκτενείς ανακοινώσεις σχετικά με το αναληφθέν υπό της Εταιρείας του έργο της αξιοποιήσεως της λιγνιτοφόρου περιοχής της Πτολεμαΐδας. Τόνισε ότι η Πτολεμαΐδα ανοίγει τεράστιες προοπτικές για την εκβιομηχάνιση της χώρας και ότι η Εταιρεία Λιπασμάτων ήδη εκτελούσε προκαταρκτικές τεχνικές φύσεως εργασίες στην περιοχή. Στις 2 Αυγούστου θα αναχωρούσε για την Δ. Γερμανία, προκειμένου να υπογράψει τα συμβόλαια βάσει των οποίων ο Οίκος Κρούπ θα χρηματοδοτούσε το έργο με το ποσό των 5.000.000 δολλαρίων. Στο μεταξύ προχωρούσαν με ικανοποιητικό ρυθμό οι διαπραγματεύσεις με τη Δ.Ε.Η. και τον οργανισμό Σιδηροδρόμων του Ελληνικού Κράτους. Σύμφωνα με τη σύμβαση η Δ.Ε.Η. είχε

¹⁸¹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/121, 10/7/1955, και Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.*, σ. 137.

¹⁸² *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/122, 24/7/1955.

¹⁸³ Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.*, σ. 202.

την υποχρέωση μετά την πάροδο 36 μηνών από την υπογραφή της μετά της Εταιρείας Λιπασμάτων συμβάσεως της, να αρχίσει να προμηθεύεται λιγνίτη, ανεξάρτητα με το αν έχει αποπερατωθεί η κατασκευή του θερμοηλεκτρικού εργοστασίου της. Ο Μποδοσάκης διευκρίνισε επίσης, ότι ειδικά οι Σ.Ε.Κ. τις μπρικέττες Πτολεμαΐδας θα τις χρησιμοποιούσαν μόνο για την κίνηση των εμπορικών αμαξοστοιχιών. Κλείνοντας την συνέντευξή του, δήλωσε πως είχαν εξασφαλιστεί πιστώσεις 10 – 15.000.000 δολλαρίων για την κατασκευή από τη Δ.Ε.Η. του θερμοηλεκτρικού εργοστασίου της. Τις πιστώσεις αυτές παρείχε ο γερμανικός Οίκος Κρούπ, με δεκαετή εξόφληση και με ετήσιο επιτόκιο 6%. Η Κυβέρνηση ήταν ενήμερη επί του θέματος¹⁸⁴.

Στις 14 Οκτωβρίου 1955 υπογράφονται η σύμβαση μεταξύ της Δ.Ε.Η. και της Ανωνύμου Ελληνικής Εταιρείας Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων Α.Ε. «περί αγοραπωλησίας λιγνίτου», και η σύμβαση μεταξύ των Σιδηροδρόμων του Ελληνικού Κράτους και της Ανωνύμου Ελληνικής Εταιρείας Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων Α.Ε. «περί αγοραπωλησίας λιγνιτοπλίνθων Πτολεμαΐδος». Με την πρώτη σύμβαση η Δ.Ε.Η. ήταν υποχρεωμένη να προμηθεύεται ποσότητα 900.000 τόννων λιγνίτη ετησίως. Η υπολογιζόμενη μέση τιμή ανά τόννο παραδοτέο στις εγκαταστάσεις του υπό ανέγερση θερμοηλεκτρικού εργοστασίου της Δ.Ε.Η. στην Πτολεμαΐδα, θα ήταν 1,12 δολλάρια. Η τιμή του τόννου για τις ανάγκες των Σ.Ε.Κ. διαμορφώθηκε στα 6 δολλάρια¹⁸⁵.

Όπως είχε ανακοινώσει στη συνέντευξη τύπου, στις 2 Αυγούστου αναχώρησε ο Μποδοσάκης για την Δ. Γερμανία, όπου και στις 10 Αυγούστου στην πόλη Έσσεν υπογράφηκε σύμβαση αφενός του Οίκου Φρειδερίκου Κρούπ και αφετέρου της Ανώνυμης Ελληνικής Εταιρείας Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων Α.Ε.¹⁸⁶

Αξίζει να αναφερθεί ότι στις 25 Σεπτεμβρίου, δημοσιεύτηκε στο πρωτοσέλιδο της τοπικής εφημερίδας η ευχαριστήρια επιστολή που απέστειλε ο Μποδοσάκης Αθανασιάδης προς το Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου Πτολεμαΐδας, θέλοντας να ευχαριστήσει τον δήμο για το συγχαρητήριο ψήφισμα που εξέδωσε προς τιμήν του. Επίσης, διαβεβαιώνει τον Δήμο Πτολεμαΐδας, πως σε σύντομο χρονικό διάστημα τα έργα Πτολεμαΐδας θα τεθούν σε λειτουργία¹⁸⁷.

Στις αρχές του επόμενου έτους και συγκεκριμένα στις 7 Ιανουαρίου 1956, υπογράφεται η Σύμβαση (συμβόλαιον υπ' αριθ. 66400 συμ/φου Αθηνών Δήμου Δημοκωστούλα), μεταξύ της Εθνικής Κτηματικής Τραπέζης της Ελλάδος και της Ανωνύμου Ελληνικής Εταιρείας Χημικών Προϊόντων και Λιπασμάτων Α.Ε. περί χορηγήσεως δανείου τοκοχρεωλυτικού ύψους 13.836.000 δολλαρίων.

---

¹⁸⁴ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/123, 31/7/1955.

¹⁸⁵ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΟΣ, *ό.π.*, σ. 39,69., και *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/133, 23/10/1955.

¹⁸⁶ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΟΣ, *ό.π.*, σ. 107.

¹⁸⁷ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/130, 25/9/1955.

Το δάνειο έπρεπε να εξοφληθεί μέσα σε 25 χρόνια και έξι μήνες και είχε ετήσιο τόκο 5%. Στη σύμβαση τονίζεται ότι το δάνειο χορηγήθηκε με σκοπό την εκμετάλλευση της λιγνιτοφόρου περιοχής Πτολεμαΐδας, της επαρχίας Εορδαίας. Το συνολικό κόστος του έργου υπολογιζόταν ότι θα ανέλθει στο ποσό των 20.929.000 δολλαρίων, το υπόλοιπο ποσό θα καλυπτόταν, όπως ειπώθηκε, με την συμμετοχή του ανάδοχου και από Γερμανικές πιστώσεις¹⁸⁸. Η σύμβαση υπογράφηκε από τον Κάρολο Αρλιώτη, Διοικητή της Εθνικής Κτηματικής Τραπέζης και από τους Πρόδρομο ή Μποδοσάκη Αθανασιάδη και Παντελή Τσιτσεκλή εκ μέρους της Εταιρείας Λιπασμάτων. Στην υπογραφή της συμβάσεως παρέστησαν ο Διοικητής της Εθνικής Τραπέζης, Κυριακόπουλος και ο Πρόεδρος του Ο.Χ.Ο.Α., Δ. Γαλάνης¹⁸⁹.

Στα μέσα του έτους 1956, η *Επαρχιακή Φωνή* με δημοσίευσμά της πληροφορεί το αναγνωστικό κοινό ότι η εκτέλεση των έργων Πτολεμαΐδας θα ανατεθεί σε αμερικανικό όμιλο¹⁹⁰, γεγονός που προκάλεσε έντονη δυσαρέσκεια στην Γερμανία. Σύμφωνα με το δημοσίευμα η Δ.Ε.Η. θα προχωρούσε σε διεθνή διαγωνισμό, ώστε να επιλέξει ανάδοχο για την κατασκευή του θερμοηλεκτρικού εργοστασίου στην Πτολεμαΐδα. Υπήρχαν πληροφορίες ότι η εκλογή είχε περιοριστεί μεταξύ της αμερικανικής εταιρείας «Westing House» και του γερμανοελβετικού ομίλου «Σούλτσε – Έρλικον». Θεωρούνταν βέβαιο πως θα προκρινόταν ο αμερικανικός οίκος.

Όμως, όπως ήταν γνωστό, το 1950 ο Γ. Παπανδρέου, τότε αντιπρόεδρος της κυβερνήσεως¹⁹¹, κατά την επίσκεψή του στη Δ. Γερμανία που σκοπό είχε την προώθηση των ελληνικών καπνών στη γερμανική αγορά, υποσχέθηκε σε αντάλλαγμα ότι στη γερμανική βιομηχανία θα ανατίθετο η κατασκευή των μεγάλων έργων που ανήκαν στο πρόγραμμα βιομηχανικής ανασυγκροτήσεως της χώρας. Η γερμανική καπνοβιομηχανία τηρώντας την συμφωνία έφτασε να προμηθεύεται ετησίως ελληνικά καπνά αξίας πάνω των 20.000.000 δολλαρίων. Από την επίσκεψη του Παπανδρέου και μετά, η γερμανική καπνοβιομηχανία περιόρισε σταδιακά τις εισαγωγές καπνού από την Αμερική και αύξησε τις εισαγωγές καπνού από την Ελλάδα. Αντίστοιχα, η Ελληνική Βουλή επικύρωσε σύμβαση με την οποία όλο το συγκρότημα Πτολεμαΐδας θα ανατίθετο στη γερμανική βιομηχανία υπό ελληνικούς ομίλους ως αναδόχους. Γι' αυτό το λόγο και η Εταιρεία Λιπασμάτων συμφώνησε με την επιθυμία της κυβερνήσεως το θερμικό εργοστάσιο να κατασκευαστεί από τη Δ.Ε.Η. και μεταβίβασε σε αυτή τη χρηματοδοτική πρόταση του δεκαετούς δανείου με τόκο 6% του Οίκου Κρούπ. Όμως, η Δ.Ε.Η. άφησε επί διετίας χωρίς απάντηση την προσφορά της πιστώσεως Κρούπ. Έτσι, στον διεθνή διαγωνισμό οι γερμανικές εταιρείες θα συμμετείχαν με μεγάλη απροθυμία.

---

¹⁸⁸ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΟΣ, *ό.π.*, σ. 88.

¹⁸⁹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/139. 15/1/1956.

¹⁹⁰ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/152, 29/7/1956.

¹⁹¹ Γ. Παπανδρέου: Διετέλεσε αντιπρόεδρος της κυβέρνησης από το 1950 ως το 1952.

Η γερμανοελβετική εταιρεία «Σούλτσε – Έρλικον», βάσει του δημοσιεύματος, θεωρούσε πολύ πιο συμφέρουσα την δική της προσφορά χρηματοδότησης, αφενός, γιατί ήταν κατά 25% φθηνότερη από αυτή του αμερικάνικου ομίλου και αφετέρου, γιατί η απόσβεση της οφειλής, από μέρους της ελληνικής πλευράς, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με τον καπνό και άλλα ελληνικά προϊόντα και όχι μόνο με συνάλλαγμα.

Κρίνεται απαραίτητο να επισημανθεί ότι η ελληνική οικονομία έμεινε στάσιμη μετά το τέλος του Εμφυλίου. Από τα τέλη του '50 και μέχρι τη μεταρρύθμιση Μαρκεζίνη, την άνοιξη του '53, αντιμετώπισε, για πρώτη φορά, μεταπολεμικά μια παρατεταμένη οικονομική ύφεση. Αυτό οφειλόταν στο σταθεροποιητικό πρόγραμμα που επέβαλαν οι Αμερικανοί, σε δύο φάσεις, το '51 και το '52, και το οποίο εφαρμόστηκε από τις κυβερνήσεις του Κέντρου. Παράλληλα, η οικονομική βοήθεια περικόπηκε και για το 1952–1953, το πρώτο έτος μετά το Σχέδιο Μάρσαλ, έφθασε σε ασήμαντα ποσά. Η υποτίμηση της δραχμής το 1953 ήταν η τελευταία πράξη του σταθεροποιητικού προγράμματος και κατά τύχη συνδέθηκε με το πρόσωπο του Μαρκεζίνη, καθώς αυτός δεν είχε καμία ανάμειξη, ούτε με το σταθεροποιητικό πρόγραμμα ούτε με το μέγεθος της υποτίμησης. Η εφαρμογή του σταθεροποιητικού προγράμματος έγινε από μια σημαντική προσωπικότητα της εποχής, τον Καρτάλη. Η υποτίμηση συνδέθηκε με τη μετατόπιση της αμερικανικής στήριξης, από τις κυβερνήσεις του Κέντρου, στον Παπάγο και το Συναγερμό¹⁹².

Στο ζήτημα της ανάπτυξης, η αμερικανική πλευρά μπορεί εντέλει να απεμπόλησε το Τετραετές πρόγραμμα στήριξης, αλλά ταυτόχρονα διέσωσε ένα μέρος του ενεργειακού προγράμματος και επενέβη δραστικά στο θεσμικό πλαίσιο. Δημιουργήθηκε ένα νέο πλαίσιο κινήτρων προς το ξένο κεφάλαιο και τις εγχώριες επιχειρήσεις και ιδρύθηκαν οι κρατικές επιχειρήσεις που θα αναλάμβαναν την γρήγορη επέκταση των υποδομών ή την οργάνωση νέων τομέων στην οικονομία (Δ.Ε.Η., Ο.Τ.Ε., Ε.Ο.Τ. κλπ)¹⁹³.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται αναγκαίο να δοθούν κάποιες απαραίτητες πληροφορίες για την τύχη της Α.Β.Ε.Ο.Κ. Ο Μποδοσάκης ήταν μια οικονομική και πολιτική δύναμη που στο διάβα της δεν μπορούσε να αντισταθεί κανείς εκείνη την εποχή. Έπρεπε, όμως, να εξαγοράσει την περιοχή εκμετάλλευσης λιγνίτη που είχε στην διάθεσή της η Α.Β.Ε.Ο.Κ και η οποία της είχε παραχωρηθεί για 40 χρόνια από τους μεταλλειοκτήτες Παυλίδη και Αδαμόπουλο. Στην αρχή η Α.Β.Ε.Ο.Κ. προσπάθησε, μέσω και της στήριξης των αιτημάτων των κληρονόμων Παυλίδη, να μεγιστοποιήσει την αποζημίωσή της. Η διαπραγματευτική δύναμη της Α.Β.Ε.Ο.Κ. ήταν ισχνή λόγω της κακής διαχείρισης, η οποία την είχε καταστήσει υπερχρεωμένη στον ΟΧΟΑ. Με τη μεσολάβηση του δικηγόρου Βαμβέτσου, φάνηκε καταρχήν ότι οι κληρονόμοι Παυλίδη και ο Αδαμόπουλος θα ήταν δυνατό να αποζημιωθούν για την πώληση των δικαιωμάτων τους με 30.000 χρυσές λίρες Αγγλίας. Ένα τέτοιο

---

¹⁹² Σταθάκης Γιώργος, *ό.π.*, σ. 24.

¹⁹³ Σταθάκης Γιώργος, *ό.π.*, σ. 25.

ποσό θα δημιουργούσε και για την Α.Β.Ε.Ο.Κ. μια καλή διαπραγματευτική βάση. Ο Μποδοσάκης όμως ήταν το νέο αφεντικό και σε αυτόν προσπαθούσαν όλοι να προσφέρουν την εκδούλευσή τους. Ένας από αυτούς ήταν και ο διευθυντής της Α.Β.Ε.Ο.Κ., στρατηγός Μαυρογιάννης, ο οποίος είχε θέσει ως επιδίωξη την πρόσληψή του στη ΛΙΠΤΟΛ, και ο οποίος υπέδειξε στον Γενικό Διευθυντή της ΛΙΠΤΟΛ, Γεωργαντά, τρόπους να κρατηθούν οι αποζημιώσεις σε χαμηλά επίπεδα. Τελικά, η περιοχή που ανήκε στους κληρονόμους Παυλίδη και τον Αδαμόπουλο, και εντός της οποίας κατασκευάστηκε το βιομηχανικό συγκρότημα της ΛΙΠΤΟΛ και έγινε η διάνοιξη του πρώτου ορυχείου, πέρασε στην ιδιοκτησία της ΛΙΠΤΟΛ με συμβολαιογραφική πράξη στις 2 Μαΐου 1957, έναντι του ποσού των 2.450.000 δραχμών¹⁹⁴.

Από τις 6 Αυγούστου του 1956, άρχισαν οι εργασίες των πρώτων έργων, όπως κτιριακών εγκαταστάσεων και γεφυρών, ώστε να επιτευχθεί η εκμετάλλευση του λιγνίτη της περιοχής, με εργολάβο τον μηχανικό από την Κοζάνη, Νικόλαο Αθανασιάδη¹⁹⁵. Μάλλον, επρόκειτο για προπαρασκευαστικά έργα, διότι οι εταιρείες στις οποίες ο Μποδοσάκης ανέθεσε την εκτέλεση των μεγάλων δομικών έργων, ήταν οι αθηναϊκές *Δομική, Αστερινού* και *Αλαφούζου*¹⁹⁶.

Τα εγκαίνια παραρτήματος του εργατοϋπαλληλικού Κέντρου Κοζάνης στην Πτολεμαΐδα, πραγματοποιήθηκαν στις 21 Οκτωβρίου του 1956 με κάθε επισημότητα. Η ίδρυση του Εργατικού Κέντρου χαιρετίστηκε με ιδιαίτερη χαρά από την τοπική κοινωνία της πόλης, μιας και η οργάνωση της εργατικής τάξης ήταν απαραίτητη για την διασφάλιση των εργασιακών δικαιωμάτων τους¹⁹⁷.

Ήδη στα τέλη του έτους 1956, η λιγνιτοφόρος περιοχή της Πτολεμαΐδας είχε γίνει γνωστή σχεδόν πανελλαδικά, μέσω του τύπου και του ραδιοφώνου. Μάλιστα, είχε χαρακτηριστεί ως «η πόλις του μέλλοντος». Η εκμετάλλευση του λιγνίτη της περιοχής και η αδιαμφισβήτητη συμβολή του στην ενεργειακή αυτοδυναμία της χώρας, εγκωμιάστηκε επανειλημμένα¹⁹⁸.

Επαγγελματίες, έμποροι και απλοί άνθρωποι από άλλα μέρη της Ελλάδας άρχισαν να έρχονται στην πόλη της Πτολεμαΐδας, με την προοπτική να ανοίξουν καταστήματα ή να δουλέψουν στα υπό κατασκευή εργοστάσια. Δηλαδή, δημιουργήθηκε μιας μικρής κλίμακας εσωτερική μετανάστευση από ανθρώπους περιοχών με μειωμένες προοπτικές ανάπτυξης, προς μια ελπιδοφόρα για την επίτευξη οικονομικής ευρωστίας περιοχή. Από το έτος 1953 ως το έτος 1956 χτίστηκαν περίπου 220 νέες κατοικίες και καταστήματα. Ο Εμπορικός Σύλλογος Πτολεμαΐδας από 18 μέλη που αριθμούσε το 1932, έφτασε να αριθμεί 180 μέλη το 1956. Η πόλη είχε εισέλθει πλέον σε μια περίοδο ταχείας αναπτυξιακής πορείας¹⁹⁹.

¹⁹⁴ Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.*, σ. 203 – 205.

¹⁹⁵ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/153, 12/8/1956.

¹⁹⁶ Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.* σ. 206.

¹⁹⁷ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/158, 28/10/1956.

¹⁹⁸ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/159, 11/11/1956.

¹⁹⁹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/163, 6/1/1957.

Όσο προχωρούσε η αποπεράτωση των έργων από την εταιρεία Λιπασμάτων και πλησίαζε η ημέρα έναρξης της λειτουργίας των εργοστασίων, το κλίμα ικανοποίησης που κυριαρχούσε εδώ και λίγο καιρό στους κατοίκους της περιοχής, αυξανόταν. Συγχρόνως, κάποιοι πολίτες με άρθρα τους στην τοπική εφημερίδα, επισημαίναν τις ελλείψεις της πόλης και τόνιζαν την ανάγκη που υπήρχε να ενεργήσει άμεσα ο δήμος, ώστε η εικόνα της να δίνει την εντύπωση του σύγχρονου και του ανεκτού διαμονής, ιδιαίτερα στα μάτια των ξένων, οι οποίοι με διαφόρους τρόπους θα μετείχαν στην αποπεράτωση των έργων ή άλλων βοηθητικών υπηρεσιών²⁰⁰.

Στα μέσα Ιουλίου η θεμελίωση των κυρίων κτιρίων στα οποία θα ήταν εγκατεστημένα τα μηχανήματα παραγωγής μπρικεττών, ως και το μικρό ηλεκτρικό εργοστάσιο παραγωγής, ισχύος 10MW, του οποίου η ηλεκτρική δύναμη θα διατίθεντο για την εξόρυξη του λιγνίτη και την μπρικετοποίηση αυτού, είχαν σχεδόν ολοκληρωθεί. Παράλληλα τα διάφορα μηχανήματα, τα οποία είχαν παραγγελθεί από τη Γερμανία, θα μεταφέρονταν στην περιοχή το αμέσως επόμενο διάστημα. Μετά από σχετική δημοπρασία, σοβαρός διεθνής Οίκος είχε αναλάβει τη μεταφορά αυτών στην περιοχή. Έτσι, ανακοινώθηκε επίσημα ότι τα εγκαίνια και η εντοίχιση της αναμνηστικής πλακός της δημιουργίας του νέου βιομηχανικού κέντρου Πτολεμαΐδας, θα λάμβαναν χώρα την 26^η Ιουλίου παρουσία των Βασιλέων, της Κυβερνήσεως και άλλων επισήμων. Το ακριβές πρόγραμμα θα γνωστοποιούνταν πολύ σύντομα²⁰¹.

Την Παρασκευή 26 Ιουλίου 1957, με κάθε μεγαλοπρέπεια πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια των λιγνιτικών έργων Πτολεμαΐδας. Τον θεμέλιο λίθο κατέθεσε η Α.Μ. ο Βασιλεύς Παύλος, , με την παρουσία του αναδόχου του έργου Μποδοσάκη Αθανασιάδη, των πρεσβευτών Αμερικής και Γερμανίας, μελών της Κυβερνήσεως, των βουλευτών του Νομού και άλλων επισήμων. Ο Γενικός Διευθυντής της Εταιρείας, Γεωργαντάς, στην ομιλία του αναφέρθηκε στην μεγάλη ποσότητα των κοιτασμάτων, σε τεχνικά ζητήματα και στο ότι το σύνολο του έργου θα αποτελούνταν από δύο μεγάλα συγκροτήματα, το συγκρότημα εξορύξεως του λιγνίτη και το συγκρότημα των εργοστασίων παραγωγής μπρικεττών, κώκ και ηλεκτρικού ρεύματος. Στη συνέχεια πήρε το λόγο ο ανάδοχος του έργου, Μποδοσάκης Αθανασιάδης, ο οποίος τόνισε την σπουδαιότητα του έργου για την εκβιομηχάνιση της χώρας αλλά και την ανάπτυξη της περιοχής. Το σύνολο των έργων θα ολοκληρωνόταν σε μία διετία. Πράγματι, τον Ιούνιο του 1959, οι καμινάδες του εργοστασίου παραγωγής λιγνιτοπλίνθων κάπνισαν για πρώτη φορά²⁰².

Πριν προχωρήσουμε στην παράθεση πληροφοριών για την πορεία της ΛΙΠΤΟΛ μέσα από δημοσιεύματα του τύπου της εποχής, θα ήταν καλό να παραθέσουμε κάποια πρώτα στοιχεία για την εταιρεία, τα οποία αντλούνται από το καταστατικό της.

---

²⁰⁰ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ.φυλ. 587/167, 10/3/1957.

²⁰¹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/176, 14/7/1957.

²⁰² *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/177, 4/8/1957., και *Δυτική Μακεδονία*, Αρ. φυλ. 381, 29/7/1957., και Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.*, σ. 211.

Το καταστατικό της Ανωνύμου Εταιρείας υπό την επωνυμία «Ανώνυμος Ελληνική Μεταλλευτική και Βιομηχανική Εταιρεία Λιγνιτωρυχείων Πτολεμαΐδας «ΛΙΠΤΟΛ», εγκρίθηκε από την Επιτροπή Ανωνύμων Εταιρειών, στις 25 Ιανουαρίου 1956²⁰³.

Σύμφωνα με αυτό, η διάρκεια της Εταιρείας οριζόταν από της συστάσεως αυτής μέχρι της 31 Δεκεμβρίου 1995. Σκοπός της Εταιρείας ήταν η αναζήτηση και εκμετάλλευση λιγνίτη στην περιοχή Πτολεμαΐδας, σε μια ορισμένη περιοχή. Επιπλέον, η ίδρυση εργοστασίου παραγωγής λιγνιτοπλίνθων και κώκ, η ίδρυση θερμοηλεκτρικού εργοστασίου ηλεκτρικής ενεργείας, η ίδρυση και εκμετάλλευση παντός άλλου εργοστασίου για την παραγωγή του οποίου ο λιγνίτης ή τα προϊόντα αυτού αποτελούσαν πρώτη ύλη και τέλος η εμπορία των προϊόντων του λιγνιτωρυχείου και των ανωτέρω εργοστασίων. Ακόμη, η Γενική Συνέλευση των μετόχων είχε το δικαίωμα με απόφασή της να αυξήσει στο σύνολο ή εν μέρει το εταιρικό κεφάλαιο με την έκδοση νέων μετοχών, μέχρι και τέσσερις φορές περισσότερο από το αρχικά καταβεβλημένο κεφάλαιο. Το Διοικητικό Συμβούλιο θα απαρτιζόταν από επτά το ελάχιστο και δέκα το ανώτατο μέλη, των οποίων η πλειοψηφία θα έπρεπε να είναι πρόσωπα Ελληνικής Υπηκοότητας²⁰⁴. Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο, του οποίου η θητεία έληγε το έτος 1961, απαρτιζόταν από εννέα μέλη, με πρόεδρο τον Μποδοσάκη Αθανασιάδη²⁰⁵. Τα ονόματα δύο μελών του πρώτου Διοικητικού Συμβουλίου κινούν το ενδιαφέρον, του Β. Βαμβέτσου και του Γ. Φίλη. Η συμμετοχή του Φίλη στο Διοικητικό Συμβούλιο της νέας Εταιρείας, πιθανόν, ήταν αποτέλεσμα των υποχωρήσεων στις οποίες προέβηκε ο Μποδοσάκης, ώστε να επέλθει συμβιβασμός με την Ελληνοαμερικανική Εταιρεία,²⁰⁶ αλλά η συμμετοχή του Βαμβέτσου, ίσως, να ήταν το αποτέλεσμα καθαρά προσωπικών του επιδιώξεων ή να αποτελούσε ταυτόχρονα και ένα είδος ανταμοιβής, για τις νομικές υπηρεσίες που πρόσφερε ή καλύτερα δεν πρόσφερε, ο Βαμβέτσος, στην υπόθεση των κληρονόμων Παυλίδη και Αδαμόπουλου.

Στις 18 Ιουνίου 1959, και κατά τη συνεδρίαση της επιτροπής εξουσιοδοτήσεως, έγινε συζήτηση περί κυρώσεως της υπ' αριθμόν 29/59 πράξεως του υπουργικού συμβουλίου και ψήφιση νομοθετικού διατάγματος²⁰⁷. Ο εισηγητής της πλειοψηφίας, Παπαρηγόπουλος, τόνισε ότι ήταν απαραίτητη η επικύρωση πράξεως του υπουργικού συμβουλίου, με την οποία η εταιρεία ΛΙΠΤΟΛ, η οποία είχε αναλάβει την αναζήτηση και εκμετάλλευση του λιγνιτωρυχείου Πτολεμαΐδας, δεχόταν να παραιτηθεί της συμβάσεως του 1955

---

²⁰³ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΑΣ, *ό.π.*, σ. 125.

²⁰⁴ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΑΣ, *ό.π.*, σ. 130.

²⁰⁵ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΙΓΝΙΤΩΡΥΧΕΙΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΑΣ, *ό.π.*, σ. 140.

²⁰⁶ Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.*, σ. 201.

²⁰⁷ *Μακεδονία*, 19/6/1959, σ. 6.

και να γίνει μεταβίβαση των μετοχών, οι οποίες βρισκόταν στην κατοχή της Εταιρείας Λιπασμάτων του Μποδοσάκη Αθανασιάδη, προς την Δ.Ε.Η.

Ο Παπαρηγόπουλος τόνισε ότι έπρεπε να ειπωθεί, πως η εταιρεία ΛΙΠΤΟΛ – Μποδοσάκη είχε αποπληρώσει τις οικονομικές της υποχρεώσεις, αλλά υπήρχε δυσαναλογία μεταξύ μετοχικού κεφαλαίου και δανειοδοτήσεως. Αυτή η δυσαναλογία είχε δημιουργήσει δισταγμούς για τη συνέχιση του έργου. Σε αυτό το διάστημα είχαν προκύψει νέα δεδομένα τα οποία μετέβαλαν την αρχική σύμβαση. Η σημασία της λειτουργίας των λιγνιτωρυχείων Πτολεμαΐδας έλαβε μεγάλες διαστάσεις. Κρίθηκε απαραίτητη η κατασκευή και δευτέρου θερμικού εργοστασίου της Δ.Ε.Η., προκειμένου να τροφοδοτεί το πρώτο και να ηλεκτροδοτηθεί και το εργοστάσιο αζώτου. Ήταν προφανές ότι και με το νέο δάνειο ύψους 1.300.000 δολάρια που ζήτησε η ΛΙΠΤΟΛ, δεν θα μπορούσε να ανταπεξέλθει στις νέες απαιτήσεις. Η ανάγκη διπλασιασμού της παραγωγής, από 2.000.000 σε 4.000.000 τόννους ετησίως, απαιτούσε νέα κεφάλαια και νέες εγκαταστάσεις.

Υπό αυτές τις συνθήκες, οι μέτοχοι της ΛΙΠΤΟΛ έκριναν ότι δεν δύνανται να συνεχίσουν τη νέα επέκταση και ζήτησαν τη μεταβίβαση των υποχρεώσεών τους. Για το γενικότερο συμφέρον της εθνικής οικονομίας και για το τεράστιο κέντρο παραγωγικότητας, στο οποίο εξελισσόταν η Πτολεμαΐδα, το ελληνικό κράτος όφειλε να δεχτεί την πρόταση μεταβίβασης των μετοχών της ΛΙΠΤΟΛ. Αποφασίστηκε λοιπόν πως καλύτερος φορέας από την Δ.Ε.Η., που να είναι σε θέση να συνεχίσει το έργο, δεν υπήρχε. Εξάλλου, η Δ.Ε.Η. αποτελούσε τον μεγαλύτερο πελάτη των λιγνιτωρυχείων Πτολεμαΐδας και είχε κάθε συμφέρον για την αποπεράτωση των έργων. Έτσι, η κυβέρνηση έκρινε την μεταβίβαση των μετοχών της ΛΙΠΤΟΛ στη Δ.Ε.Η., και με μελλοντικό ενδεχόμενο ένα μέρος των μετοχών να περάσουν στην Εθνική Τράπεζα. Η έγκριση της μεταβίβασης γινόταν με πράξη του υπουργικού συμβουλίου, διότι το θέμα ήταν σοβαρό και επείγον.

Στα μέσα φθινοπώρου του ίδιου έτους²⁰⁸, ο Γενικός Διευθυντής του υπουργείου Συντονισμού, Γ. Σαμαράς, με δημοσίευσμά του γνωστοποιεί ότι η ελληνική αντιπροσωπεία στη Βόννη, υπό την προεδρία του πρεσβευτή Υψηλάντη, προχωρά ομαλά στο έργο της, το οποίο είναι η επιλογή ανεξαρτήτων μελετητών για την συνέχιση της κατασκευής του έργου Πτολεμαΐδας.

Προς τα τέλη του χρόνου, ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, Π. Κανελλόπουλος, με ανακοίνωσή του αναφέρθηκε στη σπουδαιότητα των έργων Πτολεμαΐδας και τόνισε ότι η μεταβίβαση των μετοχών της ΛΙΠΤΟΛ προς τη Δ.Ε.Η, υπήρξε αναγκαία λόγω του τεραστίου κόστους της αποπερατώσεως των έργων. Στους μετόχους της ΛΙΠΤΟΛ θα αποδιδόταν από τους νέους μετόχους το καταβληθέν από αυτούς κεφάλαιο. Επισημάνθηκε πως σταδιακά θα αντιμετωπιζόταν η διεύρυνση του κεφαλαίου της επιχειρήσεως, καθώς η διάθεση μετοχών σε ενδιαφερόμενους, κυρίως ιδιώτες, αποτελούσε επιδίωξη της κυβέρνησης. Η κυβέρνηση αποσκοπούσε στη βαθμιαία μεταβίβαση σε

---

²⁰⁸ *Ελευθερία*, 5/11/1959, σ. 4.

ιδιώτες των υπό του δημοσίου ιδρυομένων μεγάλων επιχειρήσεων. Στο τέλος της ανακοίνωσης του δεν παρέλειψε να αναφερθεί με επαινετικά σχόλια στη συμβολή του Μποδοσάκη Αθανασιάδη στην αξιοποίηση των λιγνιτών²⁰⁹.

Το 1961 μέσω του τύπου, παρουσιάζεται πολύ περισσότερο μεγεθυμένο το θέμα της παροδικής μείωσης στην παραγωγή της ΛΙΠΤΟΛ. Η δυσπιστία προς την δυνατότητα εκβιομηχάνισης της χώρας είναι ολοφάνερη. Θεωρείται ότι ναυάγησε η προσπάθεια εκμετάλλευσης των λιγνιτών. Η μείωση παραγωγής μπρικεττών και κώκ, λόγω της παύσης λειτουργίας της εταιρείας Λαρίμνης, η οποία προμηθευόταν αξιόλογες ποσότητες λιγνίτη από τη ΛΙΠΤΟΛ, παίρνει διαστάσεις εθνικής τραγωδίας. Σύμφωνα με το δημοσίευμα η ζημία ανέρχεται στα 6.000.000 δολάρια και θα την επωμιστεί η εταιρεία της Δ.Ε.Η., γεγονός που θα έπρεπε να οδηγήσει το κράτος στην απόφαση του κλεισίματος των εργοστασίων της Πτολεμαΐδας²¹⁰.

Δύο χρόνια αργότερα, η ΛΙΠΤΟΛ συνεχίζει να παρουσιάζει οικονομικά προβλήματα. Τα οικονομικά προβλήματα της εταιρείας οξύνθηκαν λόγω του ότι οι ΣΕΚ και η μεταλλουργία Λαρίμνης έπαψαν να προμηθεύονται λιγνιτοπλίνθους ή μπρικέττες. Όμως, η ανέγερση της τρίτης μονάδας των 120 MW από τη Δ.Ε.Η., και η επικείμενη έναρξη του εργοστασίου αζωτούχων λιπασμάτων επέβαλαν την επαύξηση της δυναμικότητας του ορυχείου. Από 1.800.000 τόννους ετησίως η παραγωγή θα έπρεπε να φτάσει σε 4.600.000 τόννους ετησίως. Αξιοσημείωτη άνοδο σημείωσε και η κατανάλωση λιγνιτοπλίνθων στις μικρές βιομηχανικές μονάδες, στη βιοτεχνία και στην οικιακή χρήση. Η μέση ζήτηση άγγιξε τους 800 με 900 τόννους ημερησίως, δηλαδή το 80% ως 90% της παραγωγικής δυναμότητας του πλινθοποιείου. Αν η ζήτηση των λιγνιτοπλίνθων παρουσίαζε σταθεροποίηση, το μέλλον της ΛΙΠΤΟΛ προβλεπόταν ευοίωνο²¹¹.

Λίγους μήνες μετά, συστάθηκε με υπουργό τον Ζίγδη, επιτροπή ελέγχου η οποία αφού μελετούσε το θέμα της ΛΙΠΤΟΛ, θα επέβαλε το πόρισμά της, με σκοπό την εξυγίανση της εταιρείας. Αιτία αυτής της αποφάσεως υπήρξε η θλιβερή οικονομική κατάσταση στην οποία περιήλθε η εταιρεία, και απόδειξη γι' αυτό αποτελούσε το γεγονός ότι είχαν συσσωρευθεί χρέη 836.000.000 δραχμών, ενώ υπήρχε η ανάγκη περαιτέρω χρηματοδοτήσεως του ύψους των 807.000.000 δραχμών για την ολοκλήρωση του έργου²¹².

Στα τέλη του ίδιου έτους, δηλαδή το 1964, λύνεται ένα βασικό πρόβλημα των εργαζομένων της ΛΙΠΤΟΛ, κατόπιν ενεργειών του βουλευτού Κοζάνης Γ. Λαζαρίδη, της συντάξεως εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας. Σε σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στο υπουργείο Βιομηχανίας υπό την προεδρία του Ζίγδη, και στην οποία μετείχαν ο Γενικός Διευθυντής της ΛΙΠΤΟΛ, Ανδρεάκος, ο βουλευτής Λαζαρίδης, εκπρόσωποι του υπουργείου Εργασίας και εκπρόσωποι των σωματείων ΛΙΠΤΟΛ Πτολεμαΐδας, αποφασίστηκε η σύνταξη

²⁰⁹ *Μακεδονία*, 11/12/1959, σ. 5.

²¹⁰ *Μακεδονία*, 15/2/1961, σ. 5.

²¹¹ *Μακεδονία*, 23/10/1963, σ. 4.

²¹² *Μακεδονία*, 15/3/1964, σ. 9.

του εσωτερικού κανονισμού της εταιρείας να ολοκληρωθεί το αργότερο εντός εξαμήνου, δηλαδή στο πρώτο εξάμηνο του έτους 1965. Ο Ζίγδης άμεσα θα εξέδιδε υπουργική απόφαση με την οποία θα όριζε οκταμελή επιτροπή που θα την αποτελούσαν δύο εκπρόσωποι του υπουργείου Βιομηχανίας, δύο εκπρόσωποι του υπουργείου Εργασίας, δύο της Γενικής Διευθύνσεως ΛΙΠΤΟΛ και δύο εκπρόσωποι των εργαζομένων, ώστε να συνταχθεί ο κανονισμός. Ο εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας, ήταν ένα θέμα που απασχολούσε δέκα ολόκληρα χρόνια τους εργαζόμενους της ΛΙΠΤΟΛ και επιτέλους δόθηκε ένα αίσιο τέλος στην υπόθεση. Στις 22 Δεκεμβρίου, είχε οριστεί ήδη επιτροπή για την σύσταση του κανονισμού²¹³.

Τις 23 Μαρτίου 1965, τέθηκε η δεύτερη μονάδα της ΛΙΠΤΟΛ των 33.000kw σε λειτουργία και από την 1^η Απριλίου σε εμπορική εκμετάλλευση. Υπήρξε μια μεγάλη καθυστέρηση στην έναρξη της λειτουργίας της. Κατόπιν δημοσίου διεθνούς διαγωνισμού, διενεργηθέντος τον Ιανουάριο του 1964, προτιμήθηκε από τη Δ.Ε.Η η προσφορά της εταιρείας *Brown Doberi*. Η συμβατική τιμή προμήθειας ανήλθε στο ποσό των 2.074.000 δολλαρίων. Η ποινική ρήτρα, για την μη έγκαιρη εγκατάσταση και λειτουργία της μονάδας, ανέρχονταν σε ποσοστό 5% της τιμής της προμήθειας. Παρά την καθυστέρηση λειτουργίας της εν λόγω μονάδας, οι πρόσθετες ανάγκες του εθνικού συστήματος κατά τους χειμερινούς μήνες εκείνου του έτους, καλύφθηκαν με την λειτουργία τεσσάρων αεριοστροβίλων²¹⁴. Παράλληλα, πριν τεθεί η συγκεκριμένη μονάδα σε λειτουργία, η ΛΙΠΤΟΛ με ανακοίνωσή της, την οποία δημοσίευσε και στον τύπο, καλούσε έμπειρους αλλοδαπούς Οίκους να συμμετάσχουν σε προσεχή μειοδοτικό διαγωνισμό για την προμήθεια, εγκατάσταση και θέσιν εις λειτουργία του τεχνικού εξοπλισμού του δεύτερου υπαίθριου ορυχείου εκμεταλλεύσεως της ΛΙΠΤΟΛ στο χωριό Καρδιά της περιοχής Πτολεμαΐδας. Οι δηλώσεις ενδιαφέροντος θα γινόταν δεκτές το αργότερο ως 5 Απριλίου του 1965²¹⁵. Ο τεχνικός εξοπλισμός που ήταν απαραίτητος για τη λειτουργία του ορυχείου αποτελούνταν από εκσκαφείς υπερκειμένου, εκσκαφείς μετά καδοφόρου, αποθετών επί ερπυστριών, συστήματα μεταφορικών ταινιών και λοιπών μηχανημάτων.

Τα υπό κατασκευή βιομηχανικά συγκροτήματα της Βορείου Ελλάδας, αντιπροσώπευαν επενδύσεις 18.000.000.000 δραχμών. Συγκεκριμένα, 6.000.000.000 δραχμές επρόκειτο να διατεθούν για την περιοχή Πτολεμαΐδας, 8.000.000.000 για την περιοχή Θεσσαλονίκης, 3.000.000.000 για την περιοχή Καβάλας και τα υπόλοιπα για άλλες περιοχές του βορειοελλαδικού χώρου. Αρχικά, όσο αφορά την περιοχή Πτολεμαΐδας, προγραμματιζόταν μέσα στα επόμενα δύο έτη να τεθεί σε λειτουργία το ορυχείο Καρδιάς και παράλληλα να κατασκευαστεί και τρίτος ατμοηλεκτρικός σταθμός για τις ανάγκες της Δ.Ε.Η. Επίσης, στα επόμενα πέντε έτη, το κράτος στόχευε στην κατασκευή άλλων

²¹³ *Μακεδονία*, 17/12/1964, σ. 7 και 22/12/1964, σ. 3.

²¹⁴ *Μακεδονία*, 1/4/1965, σ. 8 και *Ελευθερία* 31/3/1965, σ. 8.

²¹⁵ *Ελευθερία*, 24/2/1965, σ. 8.

δύο ατμοηλεκτρικών σταθμών στην περιοχή, ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες της χώρας σε ηλεκτρικό ρεύμα. Ήδη, η προμήθεια ταινιοδρόμων από τον γερμανικό Οίκο *Βεζεφούττε*, που προοριζόταν για το ορυχείο Καρδιάς, βρισκόταν σε εξέλιξη²¹⁶.

Η υποβολή προσφορών για τον νέο διαγωνισμό της ΛΙΠΤΟΛ, ο οποίος αφορούσε τον μηχανολογικό εξοπλισμό του ορυχείου Καρδιάς, αναμενόταν στο πρώτο δεκαήμερο του Ιανουαρίου του 1967. Οι σχετικοί όροι και οι προδιαγραφές θα ανακοινωνόταν στους ενδιαφερόμενους υπό του αγγλικού οίκου «Πάουελ – Ντάφριν», τεχνικού συμβούλου της ΛΙΠΤΟΛ. Η αξία του μηχανικού εξοπλισμού ήταν της τάξεως των 20 - 25.000.000 δολλαρίων²¹⁷. Στα τέλη του ίδιου έτους, το υπουργείο Βιομηχανίας αποφάσισε ότι η ΛΙΠΤΟΛ θα συνέχιζε να τροφοδοτεί με λιγνίτη την Δ.Ε.Η. και το εργοστάσιο αζώτου, δηλαδή την Α.Ε.Β.Α.Λ., της Πτολεμαΐδας²¹⁸.

Τον Μάρτιο του 1967, πεθαίνει ο Δημήτριος Χέλμης, ο οποίος διετέλεσε Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της εταιρείας ΛΙΠΤΟΛ για οκτώ χρόνια. Στο ψήφισμα που εξέδωσε το Διοικητικό Συμβούλιο για τον θάνατό του, συνδέεται ολοφάνερα η προσφορά του στην εταιρεία με την ενεργειακή ανάπτυξη της χώρας²¹⁹.

Στα μέσα του επόμενου χρόνου, η ΛΙΠΤΟΛ με ανακοίνωσή της στον τύπο, γνωστοποιεί την πρόθεσή της να προχωρήσει στην πρόσληψη τεχνικού προσωπικού, ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες της επιχείρησης. Οι επιθυμητές ειδικότητες ήταν αυτές του μηχανικού και του ηλεκτροτεχνίτη²²⁰. Η εύρυθμη λειτουργία των ατμοηλεκτρικών σταθμών και των ορυχείων απαιτούσε πρωτίστως ειδικευμένο προσωπικό και δευτερευόντως ανειδίκευτους εργάτες. Οι ανάγκες της εξόρυξης και διανομής του λιγνίτη ήταν τεράστιες. Έτσι, η ΛΙΠΤΟΛ για να είναι εμπρόθεσμη στις υποχρεώσεις της προς τη Δ.Ε.Η., ανέθετε μέρος του έργου σε ιδιωτικές επιχειρήσεις. Ένας τέτοιος μειοδοτικός διαγωνισμός, είχε ως στόχο την εξεύρεση αξιόπιστης εταιρείας με εργολαβικό πτυχίο Ε΄ τάξεως, ειδικευμένη σε μεγάλα χρωματοουργικά έργα, για την ανάληψη της εξόρυξης και μεταφοράς στις αποθήκες της Δ.Ε.Η. 2.700.000 τόννων λιγνίτη²²¹.

Το καλοκαίρι του 1969, παραγγέλθηκε ο μηχανικός εξοπλισμός για την αξιοποίηση του λιγνιτωρυχείου Καρδιάς, αφού υπογράφηκε σύμβαση για την προμήθεια του μεταξύ της ΛΙΠΤΟΛ και του οίκου «Κρούπ Λ.Μ Έξπορτ Γιούνιον Μπάκτουελ», συνολικής αξίας 50.734.748 γερμανικών μάρκων. Επίσης, συνομολογήθηκε δανειστική σύμβαση υπό της ΛΙΠΤΟΛ μετά της γερμανικής τραπεζής «Λάντεομπανκ» μέχρι ποσού 38.051.062 μάρκων. Το δάνειο αυτό έπρεπε να εξοφληθεί σε 18 μήνες, με επιτόκιο 6,5% ετησίως. Η Τράπεζα της

---

²¹⁶ *Μακεδονία*, 25/4/1965, σ. 8.

²¹⁷ *Μακεδονία*, 17/7/1966, σ. 4.

²¹⁸ *Μακεδονία*, 4/12/1966, σ. 4.

²¹⁹ *Ελευθερία*, 23/3/1967, σ. 6.

²²⁰ *Μακεδονία* 29/6/1968, σ. 4.

²²¹ *Μακεδονία*, 2/7/1968, σ. 4.

Ελλάδας, ως εγγύηση του ελληνικού δημοσίου, θα εξέδιδε εγγυητικές επιστολές κατά εντολή και για λογαριασμό της ΛΙΠΤΟΛ. Ήδη, η νομισματική επιτροπή είχε συνέλθει υπό την προεδρία του υπουργού συντονισμού Μακαρέζου και ενέκρινε την παρά του ταμείου παρακαταθηκών και δανείων χρηματοδότηση της ΛΙΠΤΟΛ μέχρι του ποσού των 500.000.000 δραχμών²²².

Σε αυτό το σημείο, οφείλουμε να επισημάνουμε την αλλαγή της στάσης του εγχώριου τύπου απέναντι στις προσπάθειες εκβιομηχάνισης και εκμετάλλευσης του ορυκτού πλούτου της χώρας. Η δυσπιστία για το όλο εγχείρημα έδωσε τη θέση της στην αισιοδοξία αλλά και στην βεβαιότητα ανάγκης της υλοποίησης αυτού. Δηλαδή, χρειάστηκε κάτι παραπάνω από δέκα χρόνια, για να εδραιωθεί στη συνείδηση όλων η σημαντικότητα του λιγνίτη στην επίτευξη της ενεργειακής αυτοδυναμίας της χώρας.

Η εφημερίδα *Μακεδονία* της Θεσσαλονίκης σε άρθρο που δημοσίευσε, μετά από σχετική έρευνα σε στοιχεία του Ο.Α.Ε.Δ., με θέμα τις περιοχές στις οποίες υπήρχαν ευκαιρίες εργασιακής απασχόλησης το έτος 1970, μετά την περιοχή της Θεσσαλονίκης, στην οποία δραστηριοποιούνταν 407 βιομηχανικές επιχειρήσεις που απασχολούσαν 20.000 περίπου μισθωτούς, ως επόμενη περιοχή με γρήγορους ρυθμούς ανάπτυξης ανέφερε την Πτολεμαΐδα. Σύμφωνα με τα στοιχεία που υπήρχαν, η ΛΙΠΤΟΛ απασχολούσε 1.494 άτομα, το εργοστάσιο της Α.Ε.Β.Α.Λ. 1.203 άτομα και η Δ.Ε.Η. 492 άτομα. Μάλιστα, αναμενόταν εντός του έτους η ΛΙΠΤΟΛ να απορροφήσει άλλα 500 άτομα, η Α.Ε.Β.Α.Λ. ακόμη 400 και η Δ.Ε.Η. εκατοντάδες μισθωτούς για τις ανάγκες των ορυχείων. Από το δημοσίευμα αντλείται και η πληροφορία ότι η Δ.Ε.Η. είχε ήδη αρχίσει τις ενέργειες για την δημιουργία οικισμού, ώστε να στεγαστούν οι απασχολούμενοι μισθωτοί της²²³.

Οι μειοδοτικοί διαγωνισμοί για τις διάφορες ανάγκες της εταιρείας ΛΙΠΤΟΛ που αφορούσαν την εξόρυξη λιγνίτη, συνεχίζονταν με ταχείς ρυθμούς. Για την ανάγκη της ανοικοδόμησης κτιρίων που αποσκοπούσαν στον έλεγχο των ταινιοδρόμων, η εταιρεία αναζητούσε προσφορές εργολάβων δημοσίων έργων, οι οποίοι διέθεταν εργολαβικό πτυχίο Δ' τάξεως, κατάλληλο για την ανάληψη οικοδομικών έργων²²⁴.

Σε σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στα τέλη του 1971, υπό την προεδρία του αντιπροέδρου της κυβερνήσεως, Μακαρέζου, εξετάστηκαν θέματα σχετικά με την λειτουργία της Α.Ε.Β.Α.Λ (Ανώνυμος Ελληνική Βιομηχανία Αζωτούχων Λιπασμάτων) και της ΛΙΠΤΟΛ. Συζητήθηκαν λεπτομερώς τα μέχρι τότε αποτελέσματα εκμεταλλεύσεως της Α.Ε.Β.Α.Λ. αλλά και οι προοπτικές λειτουργίας της εταιρείας για το μέλλον. Αποφασίστηκε να πραγματοποιηθούν χωρίς καθυστέρηση οι προγραμματισμένες επενδύσεις της εταιρείας που είχαν σκοπό την αύξηση της παραγωγής και ταυτόχρονα της μείωσης του κόστους παραγωγής λιπασμάτων. Τονίστηκε η συμβολή της Α.Ε.Β.Α.Λ. στην επιτυχία της

---

²²² *Μακεδονία*, 20/8/1969, σ. 5.

²²³ *Μακεδονία*, 18/5/1970, σ. 4.

²²⁴ *Μακεδονία*, 25/7/1970, σ. 6.

αγροτικής πολιτικής που εφαρμόστηκε από την κυβέρνηση και ιδιαίτερα ότι με τη λειτουργία της διαμορφώθηκαν οι προϋποθέσεις, οι οποίες επέτρεψαν την επί σειρά ετών διατήρηση σε χαμηλά επίπεδα των τιμών στα χορηγούμενα λιπάσματα προς τον αγροτικό κόσμο της χώρας. Στη συνέχεια της σύσκεψης συζητήθηκαν τα θέματα που αφορούσαν την ΛΙΠΤΟΛ και γενικότερα τον ελληνικό λιγνίτη. Επισημάνθηκε η ανάγκη ουσιαστικής αποκεντρώσεως όχι μόνο των κρατικών διοικητικών υπηρεσιών αλλά και των υπηρεσιών που είχαν στην περιφέρεια την παραγωγική τους δράση. Έγινε σύσταση προς τις διοικήσεις των εταιρειών ΛΙΠΤΟΛ και Α.Ε.Β.Α.Λ. να προχωρήσουν στην άμεση αποκέντρωση των υπηρεσιών τους και στην άμεση μετακίνηση του μεγαλύτερου αριθμού των υπαλλήλων τους, προς τις εγκαταστάσεις τους που βρίσκονταν στην επαρχία²²⁵. Οι συνεχείς μειοδοτικοί διαγωνισμοί, οι οποίοι ανακοινώνονταν στον τύπο και είχαν ως σκοπό να καλύψουν τις ανάγκες των εταιρειών της ΛΙΠΤΟΛ και της Δ.Ε.Η., παρέχουν ένα πλήθος πληροφοριών για τον τρόπο λειτουργίας τους, κυρίως, όμως, γίνεται εμφανής η συμβολή των δύο επιχειρήσεων στην ανάπτυξη και άλλων επιχειρηματικών και επαγγελματικών κλάδων²²⁶.

Πριν προχωρήσουμε στο έτος 1975, κατά τη διάρκεια του οποίου πραγματοποιήθηκε η πλήρη εξαγορά της ΛΙΠΤΟΛ από την Δ.Ε.Η., επιβάλλεται να ειπωθούν κάποια πράγματα τα οποία αφορούν το πιο ζωτικό κομμάτι μιας επιχείρησης, που δεν είναι άλλο από τους εργαζόμενους σε αυτήν. Όπως, ήδη αναφέρθηκε, στις αρχές της δεκαετίας του '70 η ΛΙΠΤΟΛ απασχολούσε περίπου 1.500 άτομα και υπήρχε σωματειακή οργάνωση. Εκτός από ανειδίκευτους εργάτες, οι συχνότερες ειδικότητες του προσωπικού που η επιχείρηση προσλάμβανε ήταν αυτές του ηλεκτροτεχνίτη, του τεχνίτη οχημάτων και βαρέων μηχανημάτων, του τορναδόρου, του χειριστή εκσκαφών, των οδηγών οχημάτων και των ηλεκτροσυγκολλητών²²⁷.

Από δημοσιεύματα του τύπου της εποχής²²⁸, πληροφορούμαστε ότι σχεδόν δύο χρόνια από την έναρξη λειτουργίας του εργοστασίου της ΛΙΠΤΟΛ, δηλαδή το έτος 1961, σημειώθηκε και η πρώτη μεγάλη απεργία των εργαζομένων σε αυτήν. Ο πρόεδρος του εργατικού κέντρου, *Αδαμίδης*, σε δήλωσή του κατηγόρησε την διεύθυνση της ΛΙΠΤΟΛ για την αντιεργατική τακτική που ακολουθούσε και στίλιτευσε το γεγονός ότι η εταιρεία προχώρησε στην κήρυξη του lock-out²²⁹. Η εικοσιτετράωρη μαζική απεργία των εργαζομένων στέφθηκε από επιτυχία, και τα αιτήματά των θα εξετάζονταν άμεσα σε σύσκεψη μεταξύ του υπουργού εργασίας και της Ο.Μ.Ε.²³⁰

---

²²⁵ *Μακεδονία*, 18/1/1971, σ. 6.

²²⁶ *Μακεδονία*, 12/9/1972, σ. 10.

²²⁷ *Μακεδονία*, 18/10/1971, σ. 8., 14/1/1972, σ. 6, 20/6/1972, σ. 8.

²²⁸ *Μακεδονία*, 9/7/1961, σ. 3.

²²⁹ Λόκ - άουτ: Το προσωρινό κλείσιμο μιας επιχείρησης από τον εργοδότη ως αντίδραση σε απεργία των εργαζομένων.

²³⁰ Ο.Μ.Ε.: Ομοσπονδία Μεταλλωρύχων Ελλάδας.

Τον Οκτώβριο του 1964, με ανακοίνωσή της η Ο.Μ.Ε. γνωστοποιεί ότι η αφιχθείσα στην Αθήνα αντιπροσωπεία του σωματείου εργατοτεχνιτών και υπαλλήλων ΛΙΠΤΟΛ Πτολεμαΐδας, ήρθε σε διαπραγματεύσεις με τη γενική διεύθυνση της εταιρείας, με θέμα την αύξηση των ημερομισθίων και την επίλυση σοβαρών αιτημάτων, τα οποία απασχολούσαν τους 900 περίπου εργαζομένους της ΛΙΠΤΟΛ από ετών. Οι διαπραγματεύσεις είχαν επιτυχή έκβαση για τους εργαζόμενους. Συγκεκριμένα, χορηγήθηκε αύξηση 12% στους χαμηλούς μισθούς και τα ημερομίσθια και 10% στους ανώτερους μισθούς. Επίσης, η διεύθυνση της ΛΙΠΤΟΛ αποδέχτηκε το αίτημα περί προσλήψεως όλων των τέκνων των εργαζομένων, τα οποία θα ήταν άνω των 16 ετών και εφόσον είχαν ακολουθήσει τεχνικούς κλάδους και υποσχέθηκε την ίδρυση εσωτερικής σχολής μαθητείας²³¹.

Σε αυτό το σημείο να προσθέσουμε ότι από μαρτυρίες ανθρώπων που εργάστηκαν στην ΛΙΠΤΟΛ από την έναρξη της λειτουργίας της, από το 1959, πληροφορούμαστε ότι τα πρώτα χρόνια οι περισσότεροι εργαζόμενοι ήταν ημερομίσθιοι. Περίπου το 1958 - 59 το ημερομίσθιο ήταν της τάξεως των 40 δραχμών. Γνωρίζουμε ότι με αποφάσεις του κράτους τα έτη 1954 και 1957, τα ημερομίσθια των εργαζομένων στα λιγνιτωρυχεία της χώρας είχαν διαμορφωθεί στις 33 δραχμές το 1954 και στις 42 δραχμές το 1956²³². Με συμβάσεις εργασίας απασχολούνταν μόνο οι πτυχιούχοι, όπως οι ηλεκτρολόγοι και οι τορναδόροι. Τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του εργοστασίου το εξειδικευμένο τεχνικό προσωπικό προερχόταν κυρίως από την Αθήνα. Γεγονός απόλυτα λογικό, μιας και η τοπική οικονομία στηριζόταν αποκλειστικά στην γεωργία και την κτηνοτροφία. Οι εργαζόμενοι που προσλαμβάνονταν για πρώτη φορά και δεν είχαν πτυχίο, ξεκινούσαν από το 12 κλιμάκιο. Οι πτυχιούχοι ξεκινούσαν από το 11 κλιμάκιο. Ο αριθμός των διοικητικών υπαλλήλων ήταν μικρός. Τα πρώτα χρόνια οι εργαζόμενοι στη ΛΙΠΤΟΛ ήταν περίπου τριακόσιοι στον αριθμό. Η μεταφορά των εργαζομένων από την πόλη της Πτολεμαΐδας προς τις εγκαταστάσεις του εργοστασίου γινόταν με τραίνο, το οποίο παραλάμβαναν από τον σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης. Οι μαθητευόμενοι έκαναν την πρακτική τους υπό διαφορετικό καθεστώς. Τους χορηγούσε η εταιρεία την βεβαίωση προϋπηρεσίας και τους ασφάλιζε για κάθε ενδεχόμενο, αλλά δεν τους παρείχε ένσημο.

Το 1972 και στο φύλλο της εφημερίδας της κυβερνήσεως με αριθμό 297, δημοσιεύτηκε η νέα συλλογική σύμβαση εργασίας της ΛΙΠΤΟΛ Α.Ε., με την οποία αυξάνονταν εκ νέου κατά 10% οι βασικοί μισθοί των εργατοτεχνιτών και υπαλλήλων της επιχείρησης. Συγκεκριμένα, η αύξηση θα χορηγούνταν σε δύο δόσεις. Η πρώτη δόση θα ξεκινούσε να καταβάλλεται από τον Ιανουάριο του 1972 και η δεύτερη από τον Ιούλιο του ίδιου έτους. Η πρώτη αύξηση θα ήταν της τάξεως του 7%. Υπήρχαν 14 κλιμάκια στα οποία ανήκαν οι

---

²³¹ *Μακεδονία*, 18/10/1964, σ. 9.

²³² Υπ. απόφ. 27528)54 (ΦΕΚ 184 Β της 17/9/54) και Υπ. αποφ. 32918)57 (ΦΕΚ 145 Β της 18/5/57),

εργαζόμενοι της εταιρείας, ανάλογα με τα προσόντα και τα χρόνια υπηρεσίας τους. Δηλαδή, ένας νεοπροσλαμβανόμενος χωρίς κάποιο πτυχίο εξειδίκευσης, ανήκε στο δέκατο τέταρτο κλιμάκιο και λάμβανε τον χαμηλότερο μισθό, ο οποίος, όπως όριζε η νέα σύμβαση, ήταν στις 2.400 δραχμές. Την ίδια στιγμή ένας εργαζόμενος που ανήκε στο πρώτο κλιμάκιο, ο μισθός του θα έφτανε στις 12.000 δραχμές²³³.

Πριν την εκπνοή του ιδίου έτους, μια νέα αύξηση έρχεται να προστεθεί στους μισθούς των εργαζομένων της ΛΙΠΤΟΛ, αρχικά με τη μορφή μηνιαίου επιδόματος των πεντακοσίων δραχμών. Ο εναρκτήριοις μήνας της καταβολής του, προς όλους τους εργαζομένους της επιχείρησης, ορίστηκε ο Νοέμβριος. Ειδικότερα, με την παρουσία του υφυπουργού εθνικής οικονομίας υπεγράφη ειδική συλλογική σύμβαση, με την οποία από 1^{ης} Νοεμβρίου 1972 θα χορηγούνταν προς όλο το προσωπικό της ΛΙΠΤΟΛ προσωρινό επίδομα 500 δραχμών μηνιαίως. Από 1^{ης} Απριλίου 1973 το ανωτέρω προσωρινό επίδομα θα προστίθονταν κανονικά στους μισθούς του προσωπικού της εταιρείας, οι οποίοι θα διαμορφώνονταν ανά κλιμάκιο ως εξής: 1^α 12.500, 1^{ον} 11.300, 2^{ον} 10.100, 3^{ον} 9.100, 4^{ον} 7.900, 5^{ον} 7.100, 5^β 6.550, 6^{ον} 6.000, 6^β 5.700, 7^{ον} 5.450, 8^{ον} 5.150, 9^α 4.850, 9^β 4.600, 10^α 4.300, 10^β 4.050, 11^{ον} 3.750, 12^{ον} 3.550, 13^{ον} 3.200 και 14^{ον} 2.900. Τη σύμβαση υπέγραψαν ο διοικητής της ΔΕΗ και πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου της ΛΙΠΤΟΛ, καθώς και η διοίκηση του σωματείου εργατοτεχνιτών της ΛΙΠΤΟΛ²³⁴. Στο δημοσίευμα δεν περιλαμβάνονται σημαντικές λεπτομέρειες όπως, αν οι μισθοί αυτοί μεταβάλλονται ανοδικά, προσαυξάνονται, με την χορήγηση επιδόματος γάμου, επικινδύνου εργασίας και άλλων. Παρόλα αυτά, οι μηνιαίες αποδοχές ενός εργαζομένου που ανήκε στο κατώτατο κλιμάκιο, ήταν κατά πολύ μεγαλύτερες από έναν εργαζόμενο στις φορτωεκφορτώσεις την ίδια εποχή και σε τοπικό επίπεδο, (βλ. εικ).

Φυσικά, πρέπει να τονιστεί ότι η επιχείρηση συνεχίζει την αναπτυξιακή της πορεία και αυτό γίνεται φανερό όχι μόνο από τις αυξήσεις που παραχωρεί στις μηνιαίες αποδοχές των υπαλλήλων της, αλλά και από τις συνεχείς προκηρύξεις που δημοσιεύονται στον τύπο της εποχής και αφορούν την αναζήτηση εξειδικευμένου τεχνικού προσωπικού για την λειτουργία του νέου Ορυχείου Νοτίου Πεδίου της Πτολεμαΐδας²³⁵, καθώς και εργολάβων που θα αναλάμβαναν την κατασκευή νέων και απαραίτητων κτηριακών εγκαταστάσεων για την εύρυθμη λειτουργία των λιγνιτωρυχείων. Επίσης, εκείνη την περίοδο η ΛΙΠΤΟΛ εφάρμοζε εποχιακό τιμολόγιο για την πώληση της μπρικέττας. Από 1^{ης} Απριλίου μέχρι 31^{ης} Αυγούστου η μπρικέττα πωλούνταν προς 350 δραχμές τον τόννο αντί των 390 δραχμών. Αυτή η πολιτική της επιχείρησης αφενός είχε ως στόχο την αποφυγή πλεονάζοντος αποθέματος και αφετέρου την προσέλκυση νέων πελατών²³⁶.

---

²³³ Μακεδονία, 5/5/1972, σ. 8.

²³⁴ Μακεδονία, 28/10/1972, σ. 9.

²³⁵ Μακεδονία, 21/7/1272, σ. 6.

²³⁶ Μακεδονία, 15/4/1972, σ. 7.

Τον Οκτώβριο του 1973, δημοσιεύτηκε στο υπ' αριθμόν 1193 τεύχος Β' φύλλο της «Εφημερίδος της Κυβερνήσεως», συλλογική σύμβαση εργασίας, με την οποία καθορίζονταν εκ νέου τα κλιμάκια μισθών του προσωπικού της ΔΕΗ και της ΛΙΠΤΟΛ.

Τα κλιμάκια μισθών του προσωπικού της ΔΕΗ διαμορφώνονταν ως εξής: Α' Διευθυντού 18.200 δραχμές, Β' υποδιευθυντού 17.300, 1^{ον} 15.750, 2^{ον} 13.050, 3^{ον} 11.850, 4^{ον} 10.510, 5^{ον} 9.350, 6^{ον} 7.980, 7^{ον} 7.280, 8^{ον} 6.670, 9^{ον} 6.050, 10^{ον} 5.530, 11^{ον} 4.850, 12^{ον} 4.330, 13^{ον} 3.920, 14^{ον} 3.400 δραχμές.

Αντίστοιχα τα κλιμάκια μισθών του προσωπικού της ΛΙΠΤΟΛ είχαν ως εξής: 1^α 14.000 δραχμές, 1^{ον} 13.000, 2^{ον} 12.000, 3^{ον} 11.000, 4^{ον} 9.500, 5^{ον} 8.500, 5β 8.000, 6^{ον} 7.500, 6β 7.200, 7^{ον} 6.900, 8^{ον} 6.500, 9^{ον} 6.050, 9β 5.800, 10^{ον} 5.530, 10β 5.000, 11^{ον} 4.850, 12^{ον} 4.330, 13^{ον} 3.920, 14^{ον} 3.400 δραχμές.

Από τα στοιχεία που έχουν παρατεθεί γίνεται φανερό ότι δεν υπήρχαν ιδιαίτερες μισθολογικές διαφορές μεταξύ του προσωπικού των δύο εταιρειών. Υπήρχε, μόνο, μια μικρή μισθολογική διαφορά στα ανώτερα κλιμάκια υπέρ του προσωπικού που ανήκε στην επιχείρηση της ΔΕΗ²³⁷.

Η αυξανόμενη εξορυκτική δραστηριότητα της επιχείρησης, δημιουργούσε ανάγκες, κυρίως συντήρησης του υφιστάμενου μηχανικού εξοπλισμού αλλά και της χρήσης διαφόρων άλλων βαρέων οχημάτων, τα οποία δεν διέθετε, λόγω της περιστασιακής τους χρησιμότητας²³⁸. Έτσι, γρήγορα δημιουργήθηκε μια ολόκληρη κατηγορία ιδιωτικών επιχειρήσεων με μοναδικό σκοπό την εξυπηρέτηση των αναγκών της εξόρυξης λιγνίτου, από την πώληση ανταλλακτικών, την συντήρηση ως και την λίπανση των βαρέων οχημάτων. Συγχρόνως, εμφανίστηκαν και νέες ειδικότητες τεχνικού προσωπικού, όπως φρεζαδόροι, εφαρμοστές και καμινευτές²³⁹.

Το ίδιο έτος με τηλεγράφημα προς τον υπουργό Βιομηχανίας Χ. Πρωτοπαπά²⁴⁰, ο βρετανικός οίκος εμπειρογνομόνων «Standerson Engineering Group» ζητούσε την καταβολή του υπολοίπου της αμοιβής του, η οποία ήταν ύψους 16.500 στερλινών και έπρεπε να είχε εξοφληθεί από τα τέλη του 1973. Η αμοιβή αυτή κάλυπτε την εργασία αξιολογήσεως από τον ανωτέρω οίκο των προσφορών από τις εταιρείες «Group Machine Export» και «Μπουκάου Βόλφ», για την προμήθεια εκσκαφών και αποθετών προς την ΛΙΠΤΟΛ. Δεν ήταν όμως η μοναδική οικονομική εκκρεμότητα που άφησε η επταετής διακυβέρνηση της χώρας από το στρατιωτικό καθεστώς, τη γνωστή Χούντα των Συνταγματαρχών, στην εταιρεία της ΛΙΠΤΟΛ. Επίσης, τον υπουργό Βιομηχανίας επισκέφθηκαν οι εκπρόσωποι της κοινοπραξίας των γαλλικών εταιρειών «Κόχ» και «Μερλέν Ζερέν», στις οποίες είχε αναθέσει η προηγούμενη κυβέρνηση την προμήθεια προς την ΛΙΠΤΟΛ ταινιοδρόμων, για τα λιγνιτωρυχεία Πτολεμαΐδας. Το θέμα της συζήτησής τους ήταν η κατά ένα μήνα παράταση της προθεσμίας

²³⁷ Μακεδονία, 17/10/1973, σ. 8.

²³⁸ Μακεδονία, 30/1/1974, σ. 4.

²³⁹ Μακεδονία, 15/4/1975, σ. 10.

²⁴⁰ Χαράλαμπος Πρωτόπαπας: Διετέλεσε υπουργός Βιομηχανίας στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του 1974 με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή.

καταβολής από την ΛΙΠΤΟΛ της πρώτης δόσεως της αξίας του υλικού, πρόταση που έγινε αποδεκτή από τις γαλλικές εταιρείες²⁴¹.

Δύο μήνες σχεδόν αργότερα συγκροτήθηκε σε σώμα το νέο διοικητικό συμβούλιο της ΛΙΠΤΟΛ με πρόεδρο τον Α. Λιβιεράτο, πολιτικό μηχανικό και αντιπρόεδρο τον Θ. Σκουλικίδη, καθηγητή στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Γενικός διευθυντής τοποθετήθηκε ο Ι. Παπασταματίου, καθηγητής του Πολυτεχνείου. Μέλη του συμβουλίου ορίστηκαν ο Ν. Καραγεωργίου, πολιτικός μηχανικός, ο Γ. Σταμόπουλος, δικηγόρος και ο Α. Δρασόπουλος, επίσης δικηγόρος²⁴².

Πάγια πολιτική της ΛΙΠΤΟΛ καθ' όλη την διάρκεια λειτουργίας της, ήταν η στήριξη της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας. Εκτός από την προσφορά εργασίας προς τον τοπικό πληθυσμό, η εταιρεία σε τακτά χρονικά διαστήματα προχωρούσε στην υπογραφή συμβάσεων με τοπικούς επιχειρηματίες και εμπόρους για την προμήθεια μιας ποικιλίας ειδών, όπως υγρά καύσιμα, δομικά υλικά και στολών εργασίας, που ήταν απαραίτητα για την ομαλή συνέχιση του εξορυκτικού της έργου²⁴³.

Στις αρχές του έτους 1975, συστάθηκε ομάδα εργασίας για την μελέτη του επενδυτικού και χρηματοδοτικού προγράμματος της ΔΕΗ. Κύριο έργο της ομάδας αυτής θα ήταν η έρευνα και σύνταξη πλήρους μελέτης για τα θέματα που αφορούσαν το γενικότερο επενδυτικό πρόγραμμα της ΔΕΗ αλλά και τις τρέχουσες και μελλοντικές ανάγκες εκμεταλλεύσεως της επιχείρησης.

Η μελέτη αυτή εντάσσονταν στο ευρύτερο πλαίσιο ενεργειακής πολιτικής και θα συνδυαζόταν με παρόμοια έρευνα η οποία θα διεξαγόταν για λογαριασμό της ΛΙΠΤΟΛ σχετικά με το επενδυτικό και χρηματοδοτικό πρόγραμμά της, την μελλοντική πορεία της εταιρείας και θεμάτων που αφορούσαν την αξιοποίηση των εγχώριων ηλεκτροπαραγωγικών χώρων και την εν γένει ενεργειακή πολιτική της κυβερνήσεως. Εν τω μεταξύ και μέχρι περατώσεως των παραπάνω μελετών, εκκρεμούσε πρόταση της ΛΙΠΤΟΛ για την έγκριση από την νομισματική επιτροπή εγχωρίου τραπεζικής χρηματοδοτήσεώς της, με ευνοϊκούς όρους και με την εγγύηση του δημοσίου, του ποσού των 6 δισεκατομμυρίων δραχμών περίπου, που θα κάλυπτε το πρόγραμμα επενδύσεων της εταιρείας για την περίοδο 1974 – 1983. Το πρόγραμμα αυτό προέβλεπε την επέκταση των εγκαταστάσεων της ΛΙΠΤΟΛ και την ίδρυση νέου ορυχείου που ονομάστηκε Νότιο πεδίο, για λόγους ενεργειακής εκμεταλλεύσεως των εκτεταμένων λιγνιτικών κοιτασμάτων που ανακαλύφθηκαν και είχαν εκτιμηθεί ότι έφταναν τους 500.000.000 τόννους στην περιοχή της Πτολεμαΐδας²⁴⁴.

---

²⁴¹ *Μακεδονία*, 31/8/1974, σ. 6.

²⁴² *Μακεδονία*, 21/10/1974, σ. 6.

²⁴³ *Μακεδονία*, 14/1/1975, σ. 8., και 23/4/1975, σ. 4.

²⁴⁴ *Μακεδονία*, 11/3/1975, σ. 11.

Στα μέσα του ίδιου έτους,²⁴⁵ ψηφίστηκε νομοσχέδιο που αφορούσε τη διοίκηση της ΔΕΗ και σύμφωνα με το οποίο αυξάνονταν από τρεις σε πέντε οι γενικές διευθύνσεις, προστίθονταν δύο μέλη στο διοικητικό συμβούλιο, τα οποία δεν ανήκαν στο προσωπικό της εταιρείας και δημιουργούνταν θέση υποδιοικητού. Επίσης, συζητήθηκε η ανάγκη συγχώνευσης των εταιρειών ΔΕΗ και ΛΙΠΤΟΛ, ώστε να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα και η ανταγωνιστικότητα τους. Με την συγχώνευση της ΛΙΠΤΟΛ ο αριθμός των υπαλλήλων της ΔΕΗ θα ανέρχονταν σε 28.000 περίπου.²⁴⁶ Λίγες μέρες αργότερα ο σύλλογος μισθωτών κεντρικής διευθύνσεως ΛΙΠΤΟΛ, με υπόμνημα προς τον πρόεδρο της κυβερνήσεως και τους υπουργούς συντονισμού και βιομηχανίας τόνιζε ότι το προσωπικό της ΛΙΠΤΟΛ που αποτελούνταν από 3.000 εργαζομένους, θεωρούσε ως ορθή και πρακτικά επιβεβλημένη την συγχώνευση των δύο επιχειρήσεων μιας και η ΛΙΠΤΟΛ ήδη ανήκε σε ποσοστό 98,2% στη ΔΕΗ²⁴⁷.

Ένα μήνα σχεδόν αργότερα, υπεγράφη από τον υπουργό συντονισμού Παπαληγούρα και τον υπουργό βιομηχανίας Κονοφάγο, το σχετικό νομοσχέδιο της συγχωνεύσεως της ΛΙΠΤΟΛ στη ΔΕΗ και προωθήθηκε αυθημερόν στη νομοπαρασκευαστική επιτροπή προκειμένου εν συνεχεία να κατατεθεί προς ψήφιση στη Βουλή. Όπως αναφερόταν στην εισηγητική έκθεση επί του νομοσχεδίου για την συγχώνευση, αναμενόταν ότι έτσι θα επιτευχθεί η καλύτερη οργάνωση και ο μέγιστος συντονισμός της παραγωγής των περισσότερων λιγνιτωρυχείων της χώρας. Ακόμη, η ενιαία πολιτική προμηθειών και προτυποποίησης του εξοπλισμού των λιγνιτωρυχείων που πλέον θα εφαρμοζόταν, θα οδηγούσε στην επίτευξη ευνοϊκότερων τιμών και όρων πιστοδοτήσεως, κάτι που θα προσέδιδε μεγαλύτερο κύρος στη ΔΕΗ. Επιπλέον, θα επιτυχανόταν εξοικονόμηση δαπανών από την ενιαία διοίκηση και τη δημιουργία κοινών υπηρεσιών για τις δύο επιχειρήσεις. Τέλος, μετά τη συγχώνευση προβλεπόταν η ένταξη του προσωπικού της ΛΙΠΤΟΛ στο προσωπικό της ΔΕΗ, καθώς και η προσχώρηση αυτού στην κοινωνική ασφάλιση που είχε οριστεί για τους υπαλλήλους της ΔΕΗ²⁴⁸.

Πραγματικά λίγες μέρες αργότερα και χωρίς βασικές αντιρρήσεις από πλευράς αντιπολιτεύσεως ψηφίστηκε το νομοσχέδιο που αφορούσε τη συγχώνευση της ΛΙΠΤΟΛ με τη ΔΕΗ. Ο Γ. Ροδίου, εισηγητής της πλειοψηφίας, τόνισε ότι η ελληνική παραγωγή λιγνίτη το 1974, ανήλθε στους 14.000.000 τόννους περίπου. Από αυτή την ποσότητα, τα 63% παρήχθησαν από τα ορυχεία της Πτολεμαΐδας που ανήκαν στη ΛΙΠΤΟΛ, τα 34,5% από τα ορυχεία της Μεγαλουπόλεως και Αλιβερίου τα οποία εκμεταλλεύονταν η ΔΕΗ και το υπόλοιπο 2,5% από ορυχεία που ανήκαν σε ιδιώτες. Ο Ροδίου επισήμανε ότι

---

²⁴⁵ Εκείνη την περίοδο (21.11.1974 έως 28.11.1977), πρωθυπουργός της χώρας υπήρξε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Η νεοσυσταθείσα από τον Κ. Καραμανλή Νέα Δημοκρατία (ΝΔ), με αρχηγό τον ίδιο, έλαβε ποσοστό 54% (220 έδρες) στις εκλογές που διεξήχθησαν την 17^η Νοεμβρίου 1974 και αναδείχθηκε σε ισχυρή κυβέρνηση με ευρύτατη κοινοβουλευτική πλειοψηφία, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ. ΙΣΤ, Εκδοτική Αθηνών, 2000, σ. 317.

²⁴⁶ *Μακεδονία*, 11/6/1975, σ. 9.

²⁴⁷ *Μακεδονία*, 15/6/1975, σ. 4.

²⁴⁸ *Μακεδονία*, 2/7/1975, σ. 9.

η παραγωγή λιγνίτη από την ΛΙΠΤΟΛ, σημείωσε κατακόρυφη ανοδικά πορεία από το πρώτο έτος της εκκινήσεώς της ως το 1975. Το πρώτο έτος παρήγε 500.000 τόννους λιγνίτη και αναμενόταν να ανέλθει η παραγωγή κατά το έτος 1985 στους 30.000.000 τόννους ετησίως, κυρίως μετά την διάνοιξη του Νοτίου Πεδίου²⁴⁹. Υπολογιζόταν ότι τα αποθέματα του μεγάλου λιγνιτικού κοιτάσματος Πτολεμαΐδας ανερχόταν σε 1.500.000.000 τόννους. Για την ηλεκτροδότηση της χώρας μέχρι εκείνη τη στιγμή χρησιμοποιούνταν 40% πετρέλαιο, 40% λιγνίτης και 20% νερό. Στόχος ήταν οι παραπάνω συντελεστές παραγωγής μέχρι το 1985 να διαμορφωθούν ως εξής, 60% λιγνίτης, 20% πετρέλαιο και 20% νερό²⁵⁰.

Όμως, η διάνοιξη και ανάπτυξη των ορυχείων δημιούργησε την ανάγκη απαλλοτριώσεων χιλιάδων καλλιεργήσιμων στρεμμάτων, ακόμη και τη μετεγκατάσταση ολόκληρων οικισμών. Από τους πρώτους οικισμούς που χρειάστηκε να μετεγκατασταθούν, ώστε να προχωρήσει η ανάπτυξη του Ορυχείου Πεδίου Καρδιάς, ήταν η κοινότητα Καρδιάς Εορδαίας. Από επερώτηση που κατέθεσε ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, Απόστολος Κακλαμάνης, προς τους υπουργούς βιομηχανίας, εσωτερικών και προεδρίας κυβερνήσεως και η οποία δημοσιεύτηκε στον τύπο, πληροφορούμαστε ότι τον Απρίλιο του 1975 απαλλοτριώθηκε ολόκληρη η κοινότητα Καρδιάς. Η απαλλοτρίωση πραγματοποιήθηκε την υπ' αριθμό Β 1115/2537/1975 (ΦΕΚ 93/75 τ. Δ') οικονομικών και βιομηχανίας²⁵¹. Η κυβέρνηση υποσχέθηκε πως θα καταβληθεί στους κατοίκους πλήρης αποζημίωση και το χωριό θα μεταφερόταν σε θέση που θα επέλεγαν οι ίδιοι οι κάτοικοι. Την υπόσχεση αυτή έδωσε ο τότε υπουργός προεδρίας, Ράλλης. Παρόλα αυτά, όμως, η επιτροπή που προεξετίμησε την αποζημίωση, καθόρισε χαμηλές ως εξευτελιστικές τιμές, 460 δραχμές ανά κυβικό μέτρο σπιτιού. Επιπλέον, ο νομάρχης Κοζάνης με έγγραφα και τηλεγραφήματα και κάθε λογής πιέσεις, προσπαθούσε να εγκαταστήσει τους κατοίκους στην ανθυγιεινή περιοχή Κοίλων Κοζάνης²⁵². Έτσι, ο βουλευτής επερώτησε τον υπουργό προεδρίας γιατί δεν παρεμβαίνει για την εκπλήρωση της υπόσχεσής του, τον υπουργό βιομηχανίας γιατί δεν επιβάλλει στη ΛΙΠΤΟΛ την παραχώρηση της ιδιόκτητης εκτάσεως κοντά στην Πτολεμαΐδα για την εγκατάσταση του χωριού και τον υπουργό εσωτερικών για την ανεπίτρεπτη ενέργεια του νομάρχου Κοζάνης²⁵³. Παράλληλα, η κήρυξη απαλλοτριώσεως από την ΛΙΠΤΟΛ εκτάσεως 4.000 περίπου στρεμμάτων που ανήκαν σε κατοίκους της κοινότητας Χαραυγής Κοζάνης, προξένησε την αντίδραση των κατοίκων της κοινότητας, οι οποίοι με υπόμνημά τους τόνισαν ότι με τις συνεχείς απαλλοτριώσεις η κοινότητά τους οδηγούνταν σε απομόνωση και οικονομικό μαρασμό. Επίσης, θεωρούσαν ότι η καθορισθείσα τιμή μονάδος σε 7.500

²⁴⁹ Η αρχική διάνοιξη του ορυχείου Νοτίου Πεδίου πραγματοποιήθηκε το έτος 1979.

²⁵⁰ *Μακεδονία*, 7/8/1975, σ. 14.

²⁵¹ *Μακεδονία*, 14/11/1975, σ. 8.

²⁵² Η κοινότητα Καρδιάς αποτελεί τη μοναδική περίπτωση που κατά την μετεγκατάστασή των κατοίκων της, χωρίστηκε σε δύο οικισμούς. Ο ένας οικισμός βρίσκεται δίπλα στην πόλη της Πτολεμαΐδας και ο άλλος στην περιοχή Κοίλων Κοζάνης.

²⁵³ *Μακεδονία*, 12/11/1975, σ. 5.

δραχμές ανά στρέμμα, ως τιμή αποζημίωσης, ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τις τιμές του 1970 που είχαν οριστεί σε 10.000 δραχμές. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αισθάνονται διπλά ζημιωμένοι, αφενός έχαναν τα χωράφια τους σαν αγρότες και αφετέρου η αποζημίωση δεν αντιστάθμιζε την τεράστια απώλεια²⁵⁴. Για την διευθέτηση του ζητήματος των απαλλοτριωθέντων εκτάσεων της κοινότητας Καρδιάς από την ΛΙΠΤΟΛ, ο υπουργός βιομηχανίας Κονοφάγος μετέβη στο εργοστάσιο της ΛΙΠΤΟΛ, όπου και προήδρευσε συσκέψεως, στην οποία έλαβαν μέρος ο νομάρχης Κοζάνης, Αθανάσιος Καραγκουνίδης, επιτροπή των κατοίκων της Καρδιάς και υπηρεσιακοί παράγοντες της ΛΙΠΤΟΛ. Στη σύσκεψη αποφασίστηκε η πρόσληψη των κατοίκων της κοινότητας Καρδιάς από την εταιρεία της ΛΙΠΤΟΛ²⁵⁵.

Πάντως, σε γενικές γραμμές η κυβέρνηση της χώρας έδειχνε εξαιρετικά ικανοποιημένη με τους καρπούς που απέφερε η μέχρι τότε εφαρμοζόμενη ενεργειακή πολιτική, η οποία είχε ως στόχο την ενεργειακή αυτονομία της Ελλάδος.

Μετά την πλήρη εξαγορά της ΛΙΠΤΟΛ, υπό τον έλεγχο της ΔΕΗ βρισκόταν το μεγαλύτερο ποσοστό των λιγνιτωρυχείων της χώρας. Έτσι λύθηκε το επί πολλά έτη εκκρεμές θέμα του κανονισμού του προσωπικού της ΔΕΗ. Διευρύνθηκε η βάση συνεργασίας με τις ελληνικές βιομηχανίες για την αποδοχή προσφορών από Έλληνες σιδηροβιομήχανους για την κατασκευή ταινιοδρόμων και επιτεύχθηκε η διεύρυνση της συνεργασίας της ΔΕΗ με τους αντίστοιχους οργανισμούς των γειτονικών βαλκανικών κρατών. Η διασύνδεση με την Αλβανία ήταν πλέον σε λειτουργία, ενώ κατασκευαζόταν ισχυρότερη διασύνδεση των δικτύων Ελλάδας με Γιουγκοσλαβία. Ήδη το έτος 1975 βρισκόταν σε λειτουργία σταθμοί παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας εγκατεστημένης ολικής ισχύος 4.500 MW. Προβλεπόταν ως το 1979 να τεθεί σε λειτουργία το έργο Πουρναρίου, ισχύος 300 MW, το οποίο βρισκόταν υπό κατασκευή. Το 1980 είχε προγραμματιστεί να τεθεί σε λειτουργία μια τέταρτη λιγνιτική μονάδα 300 MW στη Μεγαλόπολη. Ακόμη, το 1981 θα λειτουργούσαν οι υδροηλεκτρικές μονάδες των φραγμάτων Σφηκιάς και Ασωμάτων του Αλιάκμονα, ολικής ισχύος 420 MW. Την ίδια χρονιά θα λειτουργούσε και ο θερμικός σταθμός λιγνίτη στην Πτολεμαΐδα, η μονάδα 3 της Καρδιάς με ισχύ 300 MW, ενώ το 1982 θα λειτουργούσε και η τέταρτη μονάδα της Καρδιάς, ισχύος 300 MW. Έτσι, στα τέλη του 1982 θα υπήρχε εγκατεστημένη ολική ισχύ 6.120 MW. Το 1985, είχε προγραμματιστεί να λειτουργήσει και η πρώτη πυρηνική μονάδα της Ελλάδος με ισχύ 600 MW. Για την πραγματοποίηση του πυρηνικού σταθμού είχαν ήδη αρχίσει οι σχετικές ενέργειες. Το ζητούμενο ήταν η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας να καλύπτεται κατά 65% από τη λιγνιτική παραγωγή, κατά 13% από υδροηλεκτρικούς σταθμούς, κατά 2% από την πυρηνική μονάδα και μόνο κατά 20% από σταθμούς πετρελαίου²⁵⁶.

---

²⁵⁴ *Μακεδονία*, 21/8/1975, σ. 11.

²⁵⁵ *Μακεδονία*, 2/9/1975, σ. 13.

²⁵⁶ *Μακεδονία*, 13/9/1975, σ. 4.

Παρά το ότι, η συγχώνευση της ΛΙΠΤΟΛ με τη ΔΕΗ θεωρήθηκε, όπως ειπώθηκε παραπάνω, από όλους ως η καλύτερη λύση για την βιωσιμότητα και την ανάπτυξη των δύο επιχειρήσεων, στις αρχές Δεκεμβρίου κήρυξαν 48ωρη απεργία αφενός η ένωση τεχνικού προσωπικού ΔΕΗ Πτολεμαΐδας και αφετέρου η ένωση προσωπικού ατμοηλεκτρικού σταθμού Καρδιάς. Η απεργία είχε αποφασιστεί σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την προνομιακή ένταξη του προσωπικού της ΛΙΠΤΟΛ στον κανονισμό καταστάσεως του προσωπικού της ΔΕΗ. Θεωρήθηκε ότι η ένταξη των 3.000 περίπου εργαζομένων της ΛΙΠΤΟΛ στη ΔΕΗ, με προνομιακό καθεστώς, παρεμπόδιζε την μισθολογική και βαθμολογική εξέλιξη του προσωπικού της ΔΕΗ. Η απεργία λύθηκε μετά την απόφαση της κυβερνήσεως να επιστρατευτεί το προσωπικό και των δύο ατμοηλεκτρικών σταθμών²⁵⁷.

2.4 Συνδικαλισμός και σωματειακή οργάνωση στην Ελλάδα

Η προσπάθεια προάσπισης των εργασιακών συμφερόντων των ατόμων που συνυπάρχουν σε όμοιο εργασιακό περιβάλλον, ονομάζεται συνδικαλισμός. Οι πρώτες χώρες που ανέπτυξαν έντονη συνδικαλιστική δράση ήταν η Αγγλία, η Γαλλία και οι ΗΠΑ. Στις αρχές, η συνδικαλιστική δράση παρουσιάζεται στις βιομηχανίες και σταδιακά επεκτάθηκε σε όλο τον εργαζόμενο πληθυσμό. Το Συνδικαλιστικό Κίνημα αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε με διαφορετικό τρόπο σε κάθε χώρα. Στη χώρα μας παρουσιάστηκε κάπως καθυστερημένα σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες και ακολούθησε τη δική του πορεία.

Πιο αναλυτικά, θα μπορούσαμε να χωρίσουμε την πορεία του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος σε τρεις περιόδους. Η πρώτη περίοδος αρχίζει το 1875 και τελειώνει το 1918. Η δεύτερη διαρκεί από το 1919 ως το 1936 και η τρίτη από το 1947 μέχρι και σήμερα²⁵⁸. Σήμερα, προτείνεται και μια εναλλακτική περιοδολόγηση του συνδικαλισμού βασισμένη στο ότι τα εργατικά συνδικάτα επιτελούν διαρκώς λειτουργίες και ρόλους που σχετίζονται με την προσφορά εργασίας και την οικονομία, δεν παύουν ωστόσο να διαγράφουν τις τροχιές τους στον κοινωνικό και ταξικό χώρο. Επειδή, η νέα αυτή περιοδολόγηση αρχίζει μετά τη χρονική περίοδο που εξετάζετε στη παρούσα εργασία, δεν θα μας απασχολήσει προς το παρόν²⁵⁹.

Η πρώτη περίοδος μπορούμε να πούμε ότι ανοίγει με την προκήρυξη απεργίας στη Σύρο, τη νομιμοποίηση του συνδικαλισμού το 1914 και κλείνει

---

²⁵⁷ *Μακεδονία*, 4/12/1967, σ. 7.

²⁵⁸ Μαντά Αναστασία, *Ο Συνδικαλισμός στην Ελλάδα και την Ευρώπη και η μετάλλαξή του στην Ελλάδα της κρίσης*, Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Διοίκηση Επιχειρήσεων, Πάτρα 2016, σελ. 13 – 17.

²⁵⁹ Μπιθουμήτρης Γιώργος και Κωτσονόπουλος Λουδοβίκος, «Μετασχηματισμοί του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος από τη μεταπολίτευση μέχρι την κρίση: συνέχειες και ρήξεις», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τ. 44, Ν. 1, 99 – 122, 2018, σελ. 104.

με την ίδρυση της Γ.Σ.Ε.Ε. το 1918. Οι πρώτες συνδικαλιστικές οργανώσεις παρουσιάζονται από το 1875 και μετά. Η μετακίνηση του αγροτικού πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα, είχε ως συνέπεια τη δημιουργία μόνιμου εργατικού δυναμικού αλλά και τη δημιουργία της εργατικής τάξης. Το 1879, οι ξυλουργοί που εργαζόταν στα ναυπηγεία της Σύρου προχώρησαν σε απεργίες για να υποστηρίξουν τα οικονομικά τους συμφέροντα, καθώς ο μισθός τους είχε μειωθεί κατά 30%. Την Τετάρτη 14 Φεβρουαρίου του 1879, ο «Αδελφικός Σύλλογος των Ξυλουργών του Ναυπηγείου Σύρου», ο οποίος υπήρξε το πρώτο εργατικό σωματείο της Ελλάδας, κατέβηκε σε απεργία με αιτήματα την μείωση των ωρών εργασίας και τον καθορισμό του μεροκάματου κατά ειδικότητα. Μετά από πέντε ημέρες η απεργία έληξε με συμβιβαστική λύση. Τα αμέσως επόμενα χρόνια, και συγκεκριμένα τα έτη 1882 – 3, ακολουθούν μια σειρά από απεργίες, χωρίς την ύπαρξη κάποιας συνδικαλιστικής οργάνωσης, στην Αθήνα, τον Πειραιά και στο Λαύριο, η οποία υπήρξε και η μεγαλύτερη απεργιακή κινητοποίηση της εποχής. Θα ήταν παράλειψη, αν δεν αναφερθούμε στην πρώτη μορφή απεργίας που αναφέρεται στην Ελλάδα και είναι «η άρνηση εργασίας» των εργαζομένων στο τυπογραφείο της *Γενικής Εφημερίδος της Ελλάδος* στο Ναύπλιο το 1826. Οι απεργοί απαίτησαν την καταβολή των δεδουλευμένων μισθών τους, που ο επιστάτης της Εθνικής Τυπογραφίας, Θεόκλητος Φαρμακίδης, «ξεχνούσε» να καταβάλει εγκαίρως και όταν αποφάσιζε να πληρώσει, το έκανε με «εθνικές ομολογίες», τις οποίες κάποιοι επιτήδειοι τις εξαργύρωναν σε εξευτελιστικές τιμές.

Αν και στο τέλος του 19^{ου} αιώνα υπήρξαν αλληπάλληλες κρίσεις, όπως η σταφιδική κρίση, η πτώχευση και ο ελληνοτουρκικός πόλεμος, η Ελλάδα άλλαζε. Το κέντρο βάρους της οικονομίας μετατοπιζόταν από τον αγροτικό στον αστικό τομέα και κατά συνέπεια στη βιομηχανία. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα την ανάκαμψη της βιοτεχνίας, σύντομα την ακολούθησε και η βιομηχανία. Ιδρύθηκαν νέα εργοστάσια βαμβακουργίας, ποτοποιίας, μηχανουργείων και οικοδομικών υλικών²⁶⁰. Η Ελλάδα ήδη από το 1865 ως το 1914, είχε διανύσει δύο περιόδους προσπάθειας εκβιομηχάνισης της οικονομίας της. Μέσα σε αυτό το αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα και παρά την έντονη παρουσία του εργατικού κινήματος στην ελληνική κοινωνία, τον πολλαπλασιασμό των σωματείων και την συνεχώς αυξανόμενη δυναμικότητα των εργατικών αγώνων, μεγάλο μέρος της εργατικής τάξης παρέμενε εκτός των εργατικών οργανώσεων. Την ανάγκη της εργατικής τάξης για οργάνωση θα καλύψει η δημιουργία των Εργατικών Κέντρων²⁶¹.

Στην πόλη του Βόλου ιδρύεται το πρώτο Εργατικό Κέντρο στην Ελλάδα το έτος 1908. Το 1909 ιδρύεται από τον σοσιαλιστή Αβραάμ Ελιέζερ Μπεναρόγια, η Φεντερασιόν (Εργατική Σοσιαλιστική Ομοσπονδία) στη

²⁶⁰ Κρεμμυδάς Βασίλης, *Εισαγωγή στη Νεοελληνική Οικονομική Ιστορία, 18^{ος} – 20^{ος} αιώνας*, εκδ. Τυπωθήτω, σ. 173.

²⁶¹ Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας, *100 Χρόνια 1918 – 2018, Τα Συνδικάτα ήταν, είναι και θα είναι εδώ!*, Ιστορικό Λεύκωμα, εκδ. Καμπύλη ΑΕΒΕ, Αθήνα, 2018, σ. 31.

Θεσσαλονίκη. Ο Μπεναρόγια γίνεται και ένας από τους πρωτεργάτες της ίδρυσης του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης το 1917. Στις 26 Φεβρουαρίου 1910 ιδρύεται το Εργατικό Κέντρο Αθήνας από τέσσερα σωματεία: των ραφτάδων, των μαρμαρογλυπτών, των λατόμων και των τυπογράφων. Τον Σεπτέμβριο του 1910, στελέχη του Εργατικού Κέντρου Βόλου πηγαίνουν στη Λάρισα και σε συνεργασία με εργάτες και τα Σωματεία Υποδηματεργατών και Αρτεργατών προχωρούν στην ίδρυση του Εργατικού Κέντρου Λάρισας. Το 1912 συγκροτείται το Εργατικό Κέντρο Πειραιά, που εκείνη την εποχή εξελίσσεται σε σημαντικό οικονομικό κέντρο, με υψηλά επίπεδα συνδικαλισμένων εργατών. Αποκορύφωμα των προσπαθειών για την οργανωτική ενότητα και το συντονισμό της δραστηριότητας του συνδικαλιστικού κινήματος αποτελεί η ίδρυση της ΓΣΕΕ το 1918, η οποία έδωσε την δυνατότητα στους εργάτες να αναγνωρίσουν τον εαυτό τους ως μια ξεχωριστή και διακριτή τάξη²⁶².

Η έναρξη της δεύτερης περιόδου χαρακτηρίζεται από την ίδρυση, την διάσπαση και την λήξη της Γ.Σ.Ε.Ε. το 1936. Εκείνη τη χρονιά θεμελιώνεται ο κρατικός συνδικαλισμός από τον Ιωάννη Μεταξά.

Η τρίτη και τελευταία περίοδος, με υποπεριόδους, η οποία διαρκεί ως τις μέρες μας, συνδέεται με την ανάπτυξη της οικονομικής θεωρίας του καπιταλισμού. Αυτή η σύνδεση επήλθε κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, φτάνοντας κατά την δεκαετία του 1970 να αποδίδει τα μεγαλύτερα ποσά ημερομισθίων. Στη συγκεκριμένη περίοδο υπήρξε μεγάλη συνδικαλιστική δράση στους τότε δημόσιους φορείς παροχής υπηρεσιών όπως ήταν η ΔΕΗ και ο ΟΤΕ. Τα αιτήματα των συνδικαλιστών είχαν να κάνουν με τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, τις αποζημιώσεις και τις απολύσεις.

Όπως έχει ήδη επισημανθεί από μελετητές, το συνδικαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από πολλές ιδιαιτερότητες και δυσλειτουργίες, που το καθιστούν ανεπαρκές ως προς τον σκοπό του, δηλαδή την προάσπιση των συμφερόντων των μισθωτών εργαζομένων. Σαν πρώτο χαρακτηριστικό αυτής της δυσλειτουργίας αναφέρεται η περιπλοκότητα που παρουσιάζει στη δομή του. Υπάρχουν τα πρωτοβάθμια σωματεία, τα Εργατικά Κέντρα και οι Ομοσπονδίες. Οι λόγοι της ύπαρξης τόσο πολλών οργάνων εκπροσώπησης είναι κυρίως δύο, είτε προσωπικοί είτε πολιτικοί. Έτσι, υπάρχει το πρόβλημα ο ίδιος εργαζόμενος να εκπροσωπείται στη ΓΣΕΕ τόσο από το Εργατικό Κέντρο, όσο και από την Ομοσπονδία που είναι οργανωμένο το σωματείο του. Ένα άλλο μεγάλο μειονέκτημα του συνδικαλισμού είναι η έλλειψη αυτονομίας του. Οι οργανώσεις εκπροσώπησης εξαρτώνται άμεσα από το κράτος, την περίοδο που εξετάζουμε, μέσω του προγράμματος της Εργατικής Εστίας, η οποία ιδρύθηκε το 1935 με το νόμο 5204²⁶³ και έμμεσα από τον εκάστοτε εργοδότη. Επίσης, την έλλειψη αυτονομίας ενισχύει και το ότι οι οργανώσεις εκπροσώπησης έχουν παραταξιακή δομή, με σαφή προσανατολισμό σε κάποιο πολιτικό κόμμα.

²⁶² Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας, *ό.π.*, σ. 32 – 37.

²⁶³ Σπύρος Τζόκας, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το εγχείρημα του αστικού εκσυγχρονισμού 1928 – 1932. Η οικοδόμηση του αστικού κράτους*, Εκδ. Θεμέλιο, 2002, σελ. 192.

Οπότε, η οργάνωση εκπροσώπησης λειτουργεί σύμφωνα με τις επιδιώξεις της παράταξης που προεδρεύει και η οποία λειτουργεί με βάση τις επιδιώξεις του κόμματος που εκπροσωπεί. Όταν συμβαίνει το κόμμα που εκπροσωπεί να είναι και το κυβερνών, τότε χάνεται από την οργάνωση όχι μόνο η αυτονομία αλλά και η ανεξαρτησία. Ως τελευταίο δυσλειτουργικό χαρακτηριστικό του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος, θα αναφέρουμε την χαμηλή συνδικαλιστική πυκνότητα. Στη λήψη αποφάσεων συμμετέχει με την ψήφο του πολύ μικρότερος αριθμός μελών από το σύνολο των εγγεγραμμένων.

Παρά τις προσπάθειες του κρατικού μηχανισμού να ελέγχει τα εργατικά σωματεία, δεν μπορούμε να αμφισβητήσουμε την τεράστια προσφορά τους. Σε αυτό βοήθησε η αναγνώριση της συνδικαλιστικής ελευθερίας, η οποία κατοχυρώθηκε με το νόμο 1264/1982, καθώς και ότι πλέον τα αριστερά κόμματα συμμετέχουν στην κυβέρνηση. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα το ξεπέρασμα του εμφύλιου διχασμού και την συστράτευση όλων των επίσημων πολιτικών δυνάμεων στην υπηρεσία της εθνικής ανάπτυξης και προόδου. Το συνδικαλιστικό κίνημα συνέβαλε στην οργάνωση και στον συντονισμό των αγώνων που έκαναν οι μισθωτοί εργαζόμενοι στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, ώστε να βελτιώσουν τις συνθήκες εργασίας τους, καθώς και στην εδραίωση της εργατικής τάξης ως ξεχωριστής και υπολογίσιμης τάξης μέσα στο εγχώριο κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο.

2.5 Τα σωματεία στην Εορδαία

Μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων και του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου που είχαν ως αποτέλεσμα την προσάρτηση της Μακεδονίας στο ελληνικό κράτος, εμφανίζονται δειλά στην Εορδαία οι πρώτες προσπάθειες σωματειακής οργάνωσης, αρχικά με τη μορφή συλλόγων και συνδέσμων.

Σε αυτή την προσπάθεια πρωτοστάτησε ο προσφυγικός πληθυσμός που εγκαταστάθηκε στην περιοχή. Αφενός για να εξυπηρετηθούν οι επαγγελματικές τους δραστηριότητες και ανάγκες και αφετέρου για να διατηρηθούν οι μνήμες και οι παραδόσεις τους. Έτσι, ακόμη και η ίδρυση, κατά το διάστημα του μεσοπολέμου, του Εμπορικού Συλλόγου Πτολεμαΐδας το 1924, του συνδέσμου των αυτοκινητιστών ή κάποιων αθλητικών συλλόγων, δεν μπορούμε να πούμε ότι είχαν τα γνωρίσματα του συνδικαλισμού, διότι δεν ιδρύθηκαν με σκοπό την προάσπιση των συμφερόντων της μισθωτής εργασίας. Το ίδιο συνέβη και με το σωματείο λιγνιτωρύχων «Αγία Βαρβάρα». Δεν ενδιέφερε τα ιδρυτικά μέλη να συνενώσουν τους λιγνιτωρύχους της ευρύτερης περιοχής και να αγωνιστούν για την βελτίωση των συνθηκών και των όρων εργασίας τους. Είδαν την οργάνωσή τους ως ένα ξεκίνημα, το οποίο θα τους βοηθούσε να εισέλθουν στον επιχειρηματικό κόσμο.

Οι πρώτες σωματειακές οργανώσεις εμφανίστηκαν αμέσως μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και αρκετά χρόνια νωρίτερα πριν την

λειτουργία παραρτήματος του Εργατικού Κέντρου Κοζάνης στην Πτολεμαΐδα²⁶⁴ το 1956 αλλά και την ίδρυση, ένα χρόνο αργότερα, του Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας²⁶⁵.

Τα αρχαιότερα σωματεία που ιδρύθηκαν στην Πτολεμαΐδα και γενικότερα στην Εορδαία ήταν, το σωματείο φορτοεκφορτωτών «Άγιος Γεώργιος» το 1947, το Τμήμα Σωματείου Ενώσεως Διπλωματούχων – Πρακτικών Μηχανικών το 1949, το σωματείο Ένωσης Λιγνιτωρύχων Εργατών Περιφέρειας Εορδαίας το 1951, το σωματείο καραγωγέων Πτολεμαΐδας η «Αγία Τριάς» το 1953, το σωματείο οικοδόμων η «Πρόδος» το 1953, το σωματείο εκδοροσφαγέων Πτολεμαΐδας το 1956, ο Σύνδεσμος Συνεταιριστικών Υπαλλήλων Εορδαίας το 1957, το σωματείο Τεχνιτών και Εργατών Τυροκόμων το 1957, το σωματείο κεραμοπλινθοποιίας η «Αλληλεγγύη» το 1957, το σωματείο εθνικοφρόνων εργατών η «Πρόδος» το 1957, το σωματείο φορτοεκφορτωτών Αρδάσσης ο «Άτλας» το 1957, το σωματείο λατόμων Ποντοκώμης η «Ενότης» το 1957, το σωματείο οδηγών αυτοκινήτων η «Πρόδος» το 1957, το σωματείο αχθοφόρων Κομνηνών, ο «Διγενής» το 1958, το σωματείο αχθοφόρων αμυγδάλων Φιλώτα, ο «Φάρος» το 1959 και το σωματείο αρτεργατών και μυλεργατών Πτολεμαΐδας, ο «Φάρος» το 1959²⁶⁶. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, ο αριθμός των σωματείων που εκπροσωπούσαν το βιομηχανικό προσωπικό αυξήθηκε, ώστε να εξυπηρετηθούν τα εργασιακά θέματα που προέκυπταν στις διάφορες ειδικότητες των εργαζομένων στα ορυχεία.

Πριν ασχοληθούμε με τον σκοπό ίδρυσης των σωματείων και τη δράση που ανέπτυξαν οι μισθωτοί εργαζόμενοι μέσα από τις σωματειακές οργανώσεις και που καταγράφονται με πολλή λεπτομέρεια στα καταστατικά ιδρύσεώς τους αλλά και στα πρακτικά συνεδριάσεων, ας δούμε κάποια πρώτα χαρακτηριστικά του συνδικαλισμού, που αναπτύχθηκε τα πρώτα χρόνια στην επαρχία Εορδαίας.

Γίνεται φανερό, από τις ιδρυτικές ημερομηνίες των σωματείων, πως η συσπείρωση των έμμισθων εργατών και υπαλλήλων γύρω από κάποιον συνδικαλιστικό φορέα αναπτύχθηκε ραγδαία μετά τις επίσημες διαβεβαιώσεις για την έναρξη της εντατικής εξόρυξης του λιγνίτη της περιοχής. Πλέον οι εργαζόμενοι της περιοχής άρχισαν να εισέρχονται σε μια νέα εργασιακή αλλά και κοινωνική νοοτροπία, αυτή του προλετάριου. Με τον όρο προλεταριάτο ονομάζουμε την τάξη των σύγχρονων μισθωτών εργατών, που μη κατέχοντας δικά τους μέσα παραγωγής είναι αναγκασμένοι να πουλήσουν την εργατική τους δύναμη για να επιβιώσουν. Επίσης, η επιλεγμένη ονοματοδοσία των σωματειακών οργανώσεων, όπως *Πρόδος*, *Αλληλεγγύη*, *Ενότης* και *Εθνικοφρόνων Εργατών*, αντικατοπτρίζουν αφενός την είσοδο στην νέα αυτή εργασιακή κατάσταση και πίστη σε ένα ελπιδοφόρο μέλλον αλλά αφετέρου γίνεται έκδηλη μια έντονη φοβία απέναντι στον κομμουνισμό και σε ότι

²⁶⁴ *Επαρχιακή Φωνή*, αρ. φυλ. 587/158, 28/10/1956.

²⁶⁵ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Καταστατικό Ιδρύσεως Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας.

²⁶⁶ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Φάκελοι Σωματείων Α, Β, Γ, Δ.

αντιπροσωπεύει η συγκεκριμένη πολιτική και κοινωνική ιδεολογία. Ένα φόβος που καλλιεργήθηκε από τα χρόνια της διακυβέρνησης του Ελευθερίου Βενιζέλου, για την προστασία του αστικού καθεστώτος, και την ψήφιση του *ιδιωνύμου*.²⁶⁷ Αυτή η φοβία αποτυπώνεται πολύ χαρακτηριστικά μέσα από δημοσίευμα της εφημερίδας *Επαρχιακής Φωνής* και το οποίο αφορούσε την απαίτηση κάποιων, οι οποίοι κατείχαν υψηλά κρατικά αξιώματα, να παραιτηθεί η τότε διοίκηση του παραρτήματος του Εργατικού Κέντρου Κοζάνης που είχε ιδρυθεί στην Πτολεμαΐδα πριν ένα μήνα από την δημοσίευση του συγκεκριμένου άρθρου. Σύμφωνα πάντα με τον συγγραφέα του άρθρου, δεν υπήρχαν σοβαροί λόγοι για κάτι τέτοιο, παρά μόνο ότι η διοίκηση του Εργατικού Κέντρου είχε διαφορετικές πεποιθήσεις και αντιλήψεις από αυτούς που ζητούσαν την παραίτησή της, με αφορμή την απουσία εκπροσώπων της διοίκησης στον εορτασμό της 28^{ης} Οκτωβρίου του έτους 1956. Όπως τονίζει ο αρθρογράφος η εθνοφροσύνη δεν ήταν μονοπώλιο του ενός μόνον κόμματος που υπηρετούσαν οι αιτούντες την παραίτηση της διοικήσεως, της οποίας τα μέλη ήταν υγειών κοινωνικών φρονημάτων.²⁶⁸

Επίσης, από τις πρώτες γραμμές του κειμένου γνωστοποιείται η πρόθεση της εφημερίδας να σταθεί *μαχητικός συμπαραστάτης* στις επιδιώξεις της εργατικής τάξης. Μάλιστα, χαρακτηρίζει την εργατική τάξη ως την πλέον υγιή μερίδα της ελληνικής κοινωνίας και την ύπαρξη της ως τον βασικό παράγοντα ευημερίας ενός κράτους. Γίνεται φανερό ότι και σε μια μικρή επαρχιακή πόλη, πριν να βιώσει την τεράστια βιομηχανική δραστηριότητα των επόμενων ετών, η εργατική τάξη κατά την δεκαετία του '50, ήταν αναγνωρίσιμη και υπολογίσιμη.

2.6 Η δράση των σωματείων

Μέσα στο καταστατικό ιδρύσεως του ΕΘΝΙΚΟΥ ΕΡΓΑΤΟΥΠΑΛΛΗΛΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΟΣ ΚΑΙ ΕΟΡΔΑΙΑΣ, παραθέτονται αναλυτικά οι σκοποί, οι επιδιώξεις και οι κανόνες που διέπουν την λειτουργία του συγκεκριμένου σωματειακού φορέα²⁶⁹. Όπως, θα δούμε αναλυτικά παρακάτω, παρόμοιοι είναι και οι στόχοι ιδρύσεως των υπολοίπων σωματείων της επαρχίας, τα οποία αποτελούν και τα μέλη του Εργατικού Κέντρου.

Το Εργατικό Κέντρο Πτολεμαΐδος αναγνωρίστηκε με την υπ. αριθ. 82 απόφαση του Πρωτοδικείου Κοζάνης στις 11 Απριλίου 1957 και καταχωρήθηκε με τον αύξοντα αριθμό 318 στα αναγνωρισμένα σωματεία του Πρωτοδικείου στις 8 Ιουνίου 1957. Σύμφωνα με το άρθρο δύο του καταστατικού, η ίδρυσή του αποσκοπεί, πρώτον στη συνένωση των επαγγελματικών σωματείων της

²⁶⁷ Σπύρος Τζόκας, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το εγχείρημα του αστικού εκσυγχρονισμού 1928 – 1932*, εκδ. Θεμέλιο, 2002, σελ.178.

²⁶⁸ *Επαρχιακή Φωνή*, αρ. φυλ. 587/160, 25/11/1956.

²⁶⁹ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Καταστατικό Εθνικού Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου Πτολεμαΐδας – Εορδαίας, σελ.1.

Εορδαίας με μοναδικό στόχο την προστασία των ηθικών, επαγγελματικών και κοινωνικών συμφερόντων των μελών αυτών. Δεύτερον, να ενισχύσει την εθνική, πνευματική και κοινωνική ανύψωση των εργατών και υπαλλήλων της περιοχής με το να παρέχει κάθε δυνατή βοήθεια στην επαγγελματική κατάρτιση και ειδίκευση αυτών. Τρίτον, να μεριμνά για την εξέλιξη της εργατικής και κοινωνικής νομοθεσίας και για την επίβλεψη της εφαρμογής αυτής.

Στο άρθρο τρία του καταστατικού, αναφέρεται ως μέσο για την επίτευξη των προαναφερόμενων στόχων, η επιδίωξη του Εργατικού Κέντρου να οργανώσει τους εργάτες σε σωματεία και δια μέσω αυτών να αναπτυχθεί στο εργατικό δυναμικό αστική συνείδηση όσο αφορά τα επαγγελματικά, ασφαλιστικά, συνεταιριστικά και παραγωγικά θέματα. Στο άρθρο τέσσερα, επισημαίνεται ότι το Εργατικό Κέντρο Πτολεμαΐδος αποτελεί τμήμα της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ), ότι αποδέχεται το καταστατικό αυτής, ακολουθεί τις αρχές του Ελευθέρου Δημοκρατικού Συνδικαλισμού και έχει την υποχρέωση να καλεί εκπρόσωπο αυτής κατά την διεξαγωγή των Γενικών Συνελεύσεων του.²⁷⁰

Στο άρθρο οκτώ, γίνεται γνωστό ότι οι πόροι του Εργατικού Κέντρου προέρχονται από την εφ' άπαξ εγγραφή των Σωματείων, από τη μηνιαία συνδρομή των φυσικών μελών των Σωματείων, την οικονομική ενίσχυση από τον ΟΔΕΠΕΣ και από τυχόν δωρεές που μπορεί να υπάρξουν.²⁷¹ Για την δεκαετία του '70, η εφ' άπαξ καταβολή οριζόταν στο ποσό των 500 δραχμών και η μηνιαία ατομική συνδρομή στο ποσό των τριών δραχμών. Η οικονομική ενίσχυση από τον Οργανισμό Διαχειρίσεως Ειδικών πόρων Εργασιακών Σωματείων (ΟΔΕΠΕΣ), ο οποίος είχε συσταθεί με το Ν.Δ 891/1971 και αφορούσε την οικονομική υποβοήθηση εργασιακών σωματείων και ενώσεων, από το 1982 παρεχόταν από τον Οργανισμό Εργατικής Εστίας (ΟΕΕ), όπως μα πληροφορεί το αναθεωρημένο καταστατικό του Εργατικού Κέντρου με ημερομηνία 26/8/1983 .

Για τον τρόπο λειτουργίας του συγκεκριμένου σωματειακού φορέα αντλούμαι πληροφορίες από το δέκατο πέμπτο άρθρο του καταστατικού²⁷². Το Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο διοικείται από τον πρόεδρο και 12μελή διοίκηση, εκλεγμένης με απλή ψηφοφορία ανά τριετία. Η ψηφοφορία είναι μυστική και δικαίωμα ψήφου έχουν οι αντιπρόσωποι των Σωματειακών μελών.

Από τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου ο Πρόεδρος, ο Γεν. Γραμματέας και ο Ταμίας λαμβάνουν μηνιαία αποζημίωση ή επιχορήγηση που καθορίζεται από την διοίκηση.

Στο άρθρο δεκαεννέα, καταγράφονται τα καθήκοντα της διοικήσεως, η οποία είναι και το εκτελεστικό όργανο του Εργατικού Κέντρου. Η διοίκηση

---

²⁷⁰ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Καταστατικό Εθνικού Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου Πτολεμαΐδας – Εορδαίας, σελ.2.

²⁷¹ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Καταστατικό Εθνικού Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου Πτολεμαΐδας – Εορδαίας, σελ.4.

²⁷² Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Καταστατικό Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου Πτολεμαΐδας – Εορδαίας, σελ.9.

εκτελεί τις αποφάσεις των Γεν. Συνελεύσεων, παύει και διορίζει τους έμμισθους υπαλλήλους του Κέντρου, παρακολουθεί τη δράση των σωματείων που είναι μέλη του, διαχειρίζεται μαζί με το σωματείο που απεργεί, κάθε απεργία που κηρύσσεται, διοργανώνει μορφωτικές διαλέξεις, εορτές και εκδρομές για τα μέλη του και αποφασίζει για την διάθεση των πόρων του Εργατικού Κέντρου.

Το καταστατικό με ημερομηνία 13 Μαρτίου 1957 υπογράφουν και οι αντιπρόσωποι των πρώτων σωματείων που εντάχθηκαν στη δύναμη του Εργατικού Κέντρου. Τα πρώτα σωματεία ήταν, το Σωματείο Μηχανικών, Οικοδόμων, Τυροκόμων, Κεραμεργατών, Φορτοεκφορτωτών, Εκδοροσφαγέων, Συναιτεριστικών Υπαλλήλων, Ελευθέρων Εργατών, Λιγνιτωρύχων Πτολεμαΐδας, Καρραγωγέων και Λιγνιτωρύχων Καρυχωρίου²⁷³.

Η σύμπνοια, η οποία χαρακτηρίζει τους στόχους των σωματειακών οργανώσεων γίνεται φανερή και στα καταστατικά σωματείων που ιδρύθηκαν και εντάχθηκαν στο Εργατικό Κέντρο Πτολεμαΐδας αρκετά χρόνια μετά την έναρξη της λειτουργίας του. Στο καταστατικό του επαγγελματικού σωματείου των υπαλλήλων του κρατικού εργοστασίου αζωτούχων λιπασμάτων (Α.Ε.Β.Α.Λ.) με την επωνυμία Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, το οποίο ιδρύθηκε στις 18 Δεκεμβρίου 1964²⁷⁴, στο δεύτερο άρθρο του αναφέρει ότι σκοπός του σωματείου είναι η συνένωση όλων των υπαλλήλων σε μια οργάνωση για την προστασία και προαγωγή των επαγγελματικών συμφερόντων τους. Το σωματείο επιδιώκει την εκπλήρωση αυτών των στόχων με το να βοηθήσει τα μέλη να αναπτύξουν επαγγελματική συνείδηση, να αποκτήσουν επαγγελματική κατάρτιση και να αναπτύξουν δεσμούς αλληλεγγύης και συναδελφοσύνης μεταξύ τους²⁷⁵.

Τα πρακτικά συνελεύσεων των πρώτων σωματείων της Πτολεμαΐδας παρέχουν ποικίλες σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο λειτουργίας και τις επιδιώξεις τους. Κυρίως, γιατί μέσα σε αυτά καταγράφονται με κάθε λεπτομέρεια ο χρόνος, τα πεπραγμένα και οι αποφάσεις τους.

Όπως ήδη έχει ειπωθεί τα πρώτα σωματεία ιδρύθηκαν πριν τη λειτουργία του Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας. Από τα πρακτικά συνεδριάσεων του σωματείου Καρραγωγέων, Άτλας με ημερομηνία 12 Απριλίου 1953²⁷⁶ αλλά και του σωματείου Πρακτικών Διπλωματούχων Μηχανικών και Βοηθών με ημερομηνία 30 Σεπτεμβρίου 1949²⁷⁷, πληροφορούμαστε ότι οι συνεδριάσεις πραγματοποιούνταν σε καφενεία και κινηματογράφους της πόλης και συνήθως ημέρα Κυριακή, ώστε να υπάρχει απαρτία των μελών. Το θέμα της στέγασης

---

²⁷³ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Καταστατικό Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου Πτολεμαΐδας – Εορδαίας, σελ.15.

²⁷⁴ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Καταστατικό Σωματείου Υπαλλήλων Κρατικού Εργοστασίου Αζωτούχων Λιπασμάτων Πτολεμαΐδας, σελ.12.

²⁷⁵ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Καταστατικό Σωματείου Υπαλλήλων Κρατικού Εργοστασίου Αζωτούχων Λιπασμάτων Πτολεμαΐδας, σελ.1.

²⁷⁶ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Συνεδριάσεων Γενικής Συνελεύσεως Σωματείου Καρραγωγέων Άτλας, Πράξη 1^η.

²⁷⁷ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Συνεδριάσεων Γενικής Συνελεύσεως Σωματείου Πρακτικών Διπλωματούχων Μηχανικών, Πράξη 5^η.

των σωματείων επιλύθηκε σταδιακά με την έξαρση της ανοικοδόμησης που σημειώθηκε τα επόμενα χρόνια στην Πτολεμαΐδα.

Το γεγονός ότι ο αριθμός των μελών που συμμετείχαν ενεργά στις δραστηριότητες των σωματείων, ήταν αρκετά μικρότερος από τον συνολικό αριθμό εγγεγραμμένων μελών, και το οποίο αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά του συνδικαλισμού που αναπτύχθηκε στη χώρα μας, επαληθεύεται από τα πρακτικά συνεδριάσεων των περισσότερων τοπικών σωματείων. Θα μπορούσε να δοθεί ως εξήγηση σε αυτή την απροθυμία συμμετοχής όλων των μελών στις δράσεις των σωματείων, η σχεδόν ανύπαρκτη αστική κουλτούρα του πληθυσμού. Όμως, τις δεκαετίες '50 και '60, που έχουμε την έναρξη μιας πιο οργανωμένης συνδικαλιστικής δραστηριότητας στην Εορδαία, η μη κομματική αρχικά σύσταση των σωματείων ευνοούσε περισσότερο την ανάπτυξη της αλληλεγγύης. Αλλά το φαινόμενο αυτό συνεχίζει να υφίσταται ως και σήμερα. Ενδεικτικά, θα αναφέρουμε ότι στην πρώτη συνέλευση που διενήργησε το σωματείο Καρραγωγέων στις 12 Απριλίου 1953 από τα 21 εγγεγραμμένα μέλη, συμμετείχαν τα 17. Το ίδιο βλέπουμε να συμβαίνει και με τα μέλη του σωματείου Λιγνιτωρύχων *Εθνική Ένωση*, από τα 78 εγγεγραμμένα μέλη, ψήφισαν μόνο 55 για την ανάδειξη διοικητικού συμβουλίου στις 11 Νοεμβρίου 1956²⁷⁸.

Έτσι, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η μειωμένη συμμετοχή ανδρών και γυναικών στις συνδικαλιστικές οργανώσεις σχετίζεται με τους τρόπους ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων της χώρας και με τους μηχανισμούς εκπροσώπησης των εξαρτημένων τάξεων. Η κρατική παρέμβαση στον συνδικαλισμό, η νομιμοποίηση των σωματείων μέσω της δικαστικής εξουσίας και η προσπάθεια κατάργησης της πολιτικής αυτονομίας των εργατικών οργανώσεων, είναι στοιχεία που διαμόρφωσαν το συνδικαλιστικό κίνημα και το κατέστησαν μη μαζικό και κατακερματισμένο. Επίσης, από τα πρώτα βήματα του συνδικαλισμού, η γυναικεία παρουσία περιοριζόταν αφενός από την ίδια τη νομοθεσία με τον Ν. 281/1914 και Β.Δ. 15^η Μαΐου 1920 και αφετέρου πολλά καταστατικά σωματείων απέκλειαν τη γυναικεία συμμετοχή²⁷⁹. Όσο αφορά τα μεταλλεία και τις μεταλλευτικές επιχειρήσεις, οι μόνες γυναίκες που αναφέρονται είναι οι σύζυγοι και οι μητέρες των μηχανικών. Οι ειδικότητες των μηχανικών και μεταλλειολόγων, εξαρχής συγκροτήθηκαν ως ανδρικά επαγγέλματα²⁸⁰.

Την απόφαση της ιδρύσεως του Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, δέχτηκαν με ιδιαίτερη ικανοποίηση τα τοπικά σωματεία. Το πρώτο σωματείο που αποφάσισε την ένταξή του στη δύναμη του Εργατικού Κέντρου, ήταν αυτό των Καρραγωγέων. Μάλιστα, μπορούμε να πούμε ότι το συγκεκριμένο

---

²⁷⁸ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Συνεδριάσεων Γενικής Συνελεύσεως Λιγνιτωρύχων Πτολεμαΐδας, Πράξη 2^η.

²⁷⁹ Παπαστεφανάκη Λήδα, *Εργασία, Τεχνολογία και Φύλο στην Ελληνική Βιομηχανία, Η κλωστοϋφαντουργία του Πειραιά, 1870 – 1940*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2009, σελ.378.

²⁸⁰ Παπαστεφανάκη Λήδα, *Η φλέβα της γης, Τα μεταλλεία της Ελλάδας, 19^{ος} – 20^{ος} αιώνας*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2017, σελ. 160 – 163.

σωματείο υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής αυτής της αποφάσεως. Στην τέταρτη και έκτακτη Γενική Συνέλευση που πραγματοποίησε με ημερομηνία 28 Ιανουαρίου 1957 και ημέρα Δευτέρα, ως πρώτο θέμα, αποφασίστηκε η διαγραφή του σωματείου από το Εργατικό Κέντρο Κοζάνης. Αιτία γι' αυτή την απόφαση καταγράφηκε το γεγονός ότι η παραμονή συμμετοχής στο Εργατικό Κέντρο Κοζάνης δεν πρόσφερε καμία εξυπηρέτηση στα σωματεία της Εορδαίας. Ως δεύτερο και τελευταίο θέμα της συνελεύσεως συζητήθηκε και αποφασίστηκε η ίδρυση του Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου Πτολεμαΐδας. Όπως γίνεται κατανοητό από τις ημερομηνίες, οι ανεπίσημες συζητήσεις, που αφορούσαν την ίδρυση του Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου στην πόλη, είχαν ξεκινήσει ήδη από το έτος 1956. Από τις αιτήσεις εγγραφής που διατηρούνται στο αρχείο του Εργατικού Κέντρου, πληροφορούμαστε ότι αμέσως μετά την ίδρυση του, τα σωματεία που αιτήθηκαν να ενταχθούν στη δύναμή του, ήταν αυτά των Τυροκόμων και των Πρακτικών Διπλωματούχων Μηχανικών.²⁸¹

Η συνεισφορά του Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας προς το εργατικό δυναμικό της περιοχής υπήρξε και παραμένει πολύπλευρη και σημαντική. Βοήθησε τους μισθωτούς εργάτες και υπαλλήλους να συσπειρωθούν γύρω από σωματειακές οργανώσεις, ώστε να μπορούν οργανωμένα και αποτελεσματικά να διεκδικούν καλύτερες συνθήκες εργασίας και υποστήριξε την επαγγελματική κατάρτιση των ανειδίκευτων εργατών και εργατριών με την οργάνωση ενημερωτικών εκδηλώσεων αλλά και μέσα από προγράμματα του κρατικού φορέα της Εργατικής Εστίας, τα οποία δημιουργήθηκαν γι' αυτό το σκοπό. Τέλος, διαχειρίστηκε με επιτυχία και καταγγελίες ατομικών περιπτώσεων που αφορούσαν την καταπάτηση των εργασιακών τους δικαιωμάτων²⁸².

Η χρονική περίοδος που εξετάζεται απηχεί τις επιδιώξεις των πρώτων σωματείων, λίγα χρόνια πριν και λίγα χρόνια μετά την έναρξη λειτουργίας της ΛΙΠΤΟΛ και του ΑΗΣ Πτολεμαΐδας. Περισσότερο, όμως, θα σταθούμε στα θέματα και τα προβλήματα που απασχόλησαν τα σωματεία των λιγνιτωρύχων.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να ειπωθεί ότι από καταστάσεις των μελών ορισμένων σωματείων, εκείνης της περιόδου, το πιο δυναμικό σωματείο από την άποψη εγγεγραμμένων μελών, ήταν το σωματείο οικοδόμων, *Η πρόοδος*, με 708 εγγεγραμμένους και με τα περισσότερα μέλη να δηλώνουν ως τόπο μόνιμης κατοικίας την πόλη της Πτολεμαΐδας. Επίσης, το σωματείο λιγνιτωρύχων *Η Ένωσις*, είχε ιδρυθεί από τους εργαζόμενους στην εταιρεία της Α.Β.Ε.Ο.Κ., για την οποία έχει γίνει ήδη λόγος.

Από τη μελέτη των πρακτικών συνεδριάσεων των διαφόρων σωματείων και άλλων σχετικών εγγράφων, γίνεται σαφές ότι στα πρώτα χρόνια της βιομηχανικής δραστηριότητας που αναπτύχθηκε στην περιοχή, το κυρίαρχο αίτημα των μισθωτών υπήρξε η αύξηση των αποδοχών τους και σε αρκετά μικρότερο βαθμό τους απασχόλησε το θέμα της βελτίωσης των συνθηκών εργασίας τους. Έτσι, πληροφορούμαστε από έγγραφο του σωματείου

²⁸¹ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Φάκελοι Σωματείων Γ, Δ.

²⁸² Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Φάκελος Σωματείων Δ.

φορτοεκφορτωτών Πτολεμαΐδας, *Η Μεγάλη Ελλάς*, προς την Γενική Διοίκηση Βορείου Ελλάδας και ειδικότερα προς τη Διεύθυνση Επιθεωρήσεως Εργασίας, το οποίο στάλθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου 1950, ότι οι εργαζόμενοι του κλάδου αιτήθηκαν την διαφοροποίηση του τιμολογίου αμοιβής των. Ως αιτιολογία αυτού του αιτήματος παρουσιάστηκε η οικονομική δυσπραγία που έπληττε τα μέλη, με αποτέλεσμα να είναι αδύνατο να βιοποριστούν οι ίδιοι και οι οικογένειές τους²⁸³. Από πίνακες τιμολογίων και καταστάσεις καταβολής του δώρου των Χριστουγέννων, έγγραφα που αφορούν τις μισθολογικές εξελίξεις των επόμενων ετών, αντλούμε την πληροφορία ότι όχι μόνο, το συγκεκριμένο αίτημα, επαναλήφθηκε αλλά και ικανοποιήθηκε. Προσαυξήσεις οι οποίες εγκρίθηκαν στο τιμολόγιο των φορτοεκφορτώσεων επισημαίνουμε το έτος 1968 κατά 10%, το 1972 εγκρίθηκε προσαύξηση 12% και πιθανόν και το έτος 1974, κρίνοντας από την αρκετά μεγάλη αύξηση που σημείωσαν οι μισθολογικές αποδοχές των εργαζομένων στο ποσό που τους καταβλήθηκε ως δώρο Χριστουγέννων. Δηλαδή, το έτος 1973 – 1974 το καθαρό ποσό που έλαβε έκαστος εργαζόμενος, ήταν 589,55 δραχμές ενώ το έτος 1974 – 1975 έλαβε έκαστος εργαζόμενος το καθαρό ποσό των 1.990 δραχμών.

Η επιστολή του τότε τοπικού πολιτευτή Γεωργίου Ελευθεριάδη προς το σωματείο φορτοεκφορτωτών με ημερομηνία 20 Μαρτίου 1951, μας κάνει γνωστό ότι τα Σωματεία και οι Οργανώσεις της Επαρχίας Εορδαίας απέστειλαν υπόμνημα προς το Υπουργείο Παιδείας, το οποίο αφορούσε την κάλυψη των αναγκών του γυμνασίου της Πτολεμαΐδας. Από αυτή την ενέργεια κατανοούμε την αποτελεσματικότητα των συντονισμένων αιτημάτων αλλά και την έντονη κοινωνική δράση που είχαν αναπτύξει οι διάφορες σωματειακές οργανώσεις της περιοχής²⁸⁴.

Το πιο γνωστό παλαιότερο σωματείο λιγνιτωρύχων, το οποίο είχε ιδρυθεί πριν το 1949, είχε την επωνυμία *Συνεταιρισμός λιγνιτωρύχων Πτολεμαΐδας – Εορδαίας, η Αγία Βαρβάρα*. Από δύο έγγραφα που διασώθηκαν σε ιδιωτικό αρχείο, αντλούμε κάποια ελάχιστα στοιχεία²⁸⁵. Το ένα έγγραφο καταγράφει τον αριθμό εργαζομένων με την ειδικότητα του λιγνιτωρύχου από την Πτολεμαΐδα, στην Ελληνοαμερικανική Εταιρεία, την καταγωγή τους και την ειδικότητά τους και το δεύτερο έγγραφο μας γνωστοποιεί το ποσό που έπρεπε κάποιος να καταβάλει, ώστε να αποκτήσει το δικαίωμα του μέλους στον συνεταιρισμό. Και τα δύο έγγραφα συντάχθηκαν το έτος 1949. Επίσης, μια σύγκριση της κατάστασης ονομάτων των εργαζομένων στην Ελληνοαμερικανική Εταιρεία με τα ονόματα του πρώτου διοικητικού συμβουλίου του σωματείου λιγνιτωρύχων Η ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ, το οποίο ιδρύθηκε δυο χρόνια αργότερα, μας επιβεβαιώνει τις προφορικές μαρτυρίες, που σύμφωνα με τις οποίες οι πρώτοι

²⁸³ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Φάκελος Σωματείων Γ.

²⁸⁴ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Φάκελος Σωματείων Γ.

²⁸⁵ Ιδιωτικό Αρχείο Κοκοβιάδη Γεωργίου, Προάστειο – Εορδαίας.

λιγνιτωρύχοι μετακινούνταν από εργοδότη σε εργοδότη με κύριους στόχους την αποφυγή της ανεργίας και τις καλύτερες αποδοχές²⁸⁶.

Από την τρίτη κατά σειρά συνεδρίαση του σωματείου ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 14 Σεπτεμβρίου του 1951, πληροφορούμαστε την απόφαση του σωματείου να ενταχθεί στο Εργατικό Κέντρο Κοζάνης με στόχο την καλύτερη προστασία των εργαζομένων στα λιγνιτωρυχεία. Εκείνη την εποχή το σωματείο αριθμούσε 35 μέλη. Η εκχώρηση των λιγνιτοφόρων εκτάσεων που ανήκαν στους Παυλίδη και Αδαμόπουλου στην Α.Β.Ε.Ο.Κ., μια εταιρεία σχεδόν απρόσωπη, δημιούργησε την ανάγκη της συσπείρωσής τους, γύρω από έναν φορέα πιο οργανωμένο και αποτελεσματικό.

Από τα πρώτα θέματα που απασχόλησαν το σωματείο, ήταν η βελτίωση των αποδοχών τους. Στις 25 Μαΐου του 1952, το διοικητικό συμβούλιο αποφάσισε να θέσει ως θέμα στα μέλη του σωματείου, την αύξηση αποδοχών κατά τόννο από την εταιρεία της Α.Β.Ε.Ο.Κ.²⁸⁷. Η αύξηση, η οποία επρόκειτο να αιτηθεί ήταν η εξής: εξόρυξη γαλαρίας 20.000 δραχμές ανά τόννο, εξόρυξη βουλιμέντο 17.000 δραχμές ανά τόννο, σαβούρα 4.000 δραχμές το βαγόνι, μεταφορά λιγνίτου 4.000 δραχμές ανά τόννο και ξυλοδεσία 20.000 δραχμές ανά τόννο. Για τις διαπραγματεύσεις με την εταιρεία, ως εκπρόσωποι του σωματείου ορίστηκαν οι Σάββας Παπαδόπουλος και Σάββας Τσοκαρίδης²⁸⁸. Να τονιστεί ότι το έτος 1952, το σωματείο είχε 67 εγγεγραμμένα μέλη. Ο διπλασιασμός των μελών μέσα σε ένα έτος, κάνει φανερή την αύξηση του μεριδίου της μισθωτής εργασίας στην περιοχή, ως κύρια απασχόληση. Έτσι, στη Γενική Συνέλευση των μελών που πραγματοποιήθηκε στις 8 Ιουνίου του 1952, εκτός από τα οικονομικά θέματα που αφορούσαν την βελτίωση των αποδοχών των λιγνιτωρύχων, αποφασίστηκε να συμπεριλάβουν στις διαπραγματεύσεις με την εταιρεία και δύο θέματα που αφορούσαν τις συνθήκες εργασίας τους. Το πρώτο θέμα αφορούσε την παύση της υποχρέωσης των εργαζομένων να συμμετέχουν σε διάφορες εργασιακές αγγαρείες, οι οποίες δεν είχαν καμία σχέση με το αντικείμενο της δουλειάς τους και το δεύτερο αφορούσε την ανάγκη να αναλάβει η εταιρεία τη μεταφορά του προσωπικού από την πόλη της Πτολεμαΐδας προς τα ορυχεία της εταιρείας, τα οποία βρισκόταν αρκετά χιλιόμετρα μακριά της. Στο κείμενο της συγκεκριμένης πράξης τονίζεται ότι οι εργαζόμενοι είχαν την ιδιότητα του υπερεργολάβου. Γι' αυτό το λόγο θα ζητούσαν από την εταιρεία να προσλάβει απλούς εργάτες για την διεκπεραίωση εργασιών δευτερεύουσας σημασίας, ως προς την εξορυκτική δραστηριότητα²⁸⁹.

---

²⁸⁶ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Διοικητικού Συμβουλίου του σωματείου, *Ένωση Λιγνιτωρύχων Εργατών Περιφέρειας Εορδαίας*, Πράξη 1^η.

²⁸⁷ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Διοικητικού Συμβουλίου του σωματείου, *Ένωση Λιγνιτωρύχων Εργατών Περιφέρειας Εορδαίας*, Πράξη 8^η, και Βιβλίο Γενικών Συνελεύσεων, Πράξη 6^η.

²⁸⁸ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Διοικητικού Συμβουλίου του σωματείου, *Ένωση Λιγνιτωρύχων Εργατών Περιφέρειας Εορδαίας*, Πράξη 8^η.

²⁸⁹ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Γενικών Συνελεύσεων του σωματείου, *Ένωση Λιγνιτωρύχων Εργατών Περιφέρειας Εορδαίας*, Πράξη 6^η.

Στο επόμενο χρονικό διάστημα το σωματείο προσπάθησε ώστε να βελτιωθούν ακόμη περισσότερο θέματα που αφορούσαν την οργάνωση και την λειτουργία του αλλά και τους όρους εργασίας των μελών του. Στην έβδομη Γενική Συνέλευση των μελών αποφασίστηκε η διαγραφή όσων εξασκούσαν και άλλη επαγγελματική δραστηριότητα εκτός αυτής του λιγνιτωρύχου²⁹⁰. Αυτή η απόφαση μας δείχνει ότι, πλέον, η άρρηκτη σύνδεση του συνδικαλισμού με τη μισθωτή εργασία είχε εδραιωθεί στις συνειδήσεις των εργαζομένων. Εργαζόμενους που η επιβίωσή τους εξαρτιόταν απόλυτα από αυτή.

Από το ίδιο πρακτικό συνέλευσης πληροφορούμαστε πως οι λιγνιτωρύχοι δικαιούνταν ένα ποσοστό από την καύσιμη ύλη, δηλαδή από το κάρβουνο. Δεν διευκρινίζεται, αν αυτό το ποσοστό χορηγούνταν για προσωπική θερμαντική τους χρήση ή μπορούσαν να το διαθέσουν προς πώληση. Επίσης, πληροφορούμαστε την οκτάωρη εργασία των λιγνιτωρύχων.

Η έγκαιρη υπογραφή των συλλογικών συμβάσεων και η προσπάθεια διατήρησης του ημερομισθίου σε αξιοπρεπή επίπεδα κατά τη διάρκεια απασχόλησης των μελών στην εταιρεία της Α.Β.Ε.Ο.Κ., ήταν ένα συχνό θέμα συζήτησης τόσο μεταξύ των μελών του διοικητικού συμβουλίου όσο και στις Γενικές Συνελεύσεις των επόμενων ετών²⁹¹.

Προς το τέλος του έτους 1960, αρκετά μέλη γνωστοποίησαν στο διοικητικό συμβούλιο του σωματείου την επιθυμία τους να ενταχθούν στο προσωπικό της ΛΙ.ΠΤΟΛ.. Για την επίλυση του αιτήματος το διοικητικό συμβούλιο θεώρησε απαραίτητο την σύσταση επιτροπής. Ως μέλη της επιτροπής ορίστηκαν ο πρόεδρος του σωματείου και κάποιος αντιπρόσωπος του Εργατικού Κέντρου Κοζάνης. Πιθανόν, το συγκεκριμένο σωματείο δεν είχε ενταχθεί στο Εργατικό Κέντρο Πτολεμαΐδας εκείνο το διάστημα. Η επιτροπή θα πραγματοποιούσε συνάντηση με τον νομάρχη στην πόλη της Κοζάνης, ώστε να επιληφθεί επί του θέματος²⁹². Όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, οι τοπικοί άρχοντες είχαν τη δυνατότητα να επεμβαίνουν σε τέτοιου είδους ζητήματα, ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της ΛΙ.ΠΤΟΛ.. Η ικανοποίηση των αιτημάτων της τοπικής κοινωνίας, υπήρξε επιχειρηματική τακτική που εφαρμόστηκε από τα χρόνια του Πρόδρομου Μποδοσάκη.

Η ανάπτυξη των ορυχείων, η κατασκευή νέων σταθμών παραγωγής, η εξόρυξη του λιγνίτη με σύγχρονο τεχνολογικό και μηχανικό εξοπλισμό κατέστησαν την εξορυκτική διαδικασία πλήρως επιφανειακή και δημιούργησαν νέες κατηγορίες εργαζομένων στο εργατικό και τεχνικό προσωπικό της επιχείρησης όπως, φύλακες, τραπεζοκόμοι και οδηγοί των τραινών για την μεταφορά του λιγνίτη από τα ορυχεία στους σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος. Σε αυτό το σημείο να τονιστεί ότι μέχρι το έτος 1970 είχαν

---

²⁹⁰ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Γενικών Συνελεύσεων του σωματείου *Ένωση Λιγνιτωρύχων Εργατών Περιφέρειας Εορδαίας*, Πράξη 7^η.

²⁹¹ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Διοικητικού Συμβουλίου του σωματείου *Ένωση Λιγνιτωρύχων Εργατών Περιφέρειας Εορδαίας*, Πράξη 9^η.

²⁹² Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Διοικητικού Συμβουλίου του σωματείου *Ένωση Λιγνιτωρύχων Εργατών Περιφέρειας Εορδαίας*, Πράξη 19^η.

κατασκευαστεί και τεθεί σε λειτουργία η δεύτερη μονάδα του ΑΗΣ Πτολεμαΐδας το 1962 και η τρίτη το έτος 1965. Επίσης, το 1965 είχε τεθεί σε λειτουργία η δεύτερη μονάδα του ΑΗΣ Λι.ΠΤΟΛ και το 1970 άρχισαν οι εργασίες διάνοιξης του Ορυχείου Πεδίου Καρδιάς. Όπως γίνεται κατανοητό, υπήρχαν οι εργαζόμενοι που απασχολούνταν στα ορυχεία, δηλαδή στην Λι.ΠΤΟΛ - ΔΕΗ και οι εργαζόμενοι που απασχολούνταν στους σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος (ΑΗΣ), οι οποίοι ανήκαν αποκλειστικά στην επιχείρηση της ΔΕΗ.

Από την δεκαετία του 1960 και μετά, τα θέματα αλλά και τα διάφορα προβλήματα που καλούνταν να επιλύσουν τα σωματεία των λιγνιτωρύχων, δεν είχαν ομοιότητες, τις περισσότερες φορές, με αυτά του υπόλοιπου δημόσιου τομέα.

Τα πρακτικά του σωματείου *Ένωση Προσωπικού ΔΕΗ/ΑΗΣ Πτολεμαΐδας*, μας πληροφορούν ότι κατά τη διάρκεια του έτους 1966 από τις πρώτες επιδιώξεις του σωματείου ήταν να λυθεί το θέμα μεταφοράς των υπαλλήλων που διέμεναν στα χωριά της περιοχής²⁹³, να δοθεί το ειδικό επίδομα της απομακρυσμένης περιοχής σε όλο το προσωπικό και να έχει συνεχή ενημέρωση σε ότι αφορά την πορεία εργασιών στον υπό ανέγερση Οικισμό ΔΕΗ Πτολεμαΐδας²⁹⁴.

Το ίδιο έτος και συγκεκριμένα στις 11 και 12 Μαΐου, καταγράφεται η πρώτη απεργιακή κινητοποίηση του προσωπικού των ΑΗΣ της χώρας με αφορμή τη σύνταξη του κανονισμού λειτουργίας των ορυχείων και των ΑΗΣ²⁹⁵. Οι εργαζόμενοι των ΑΗΣ θεώρησαν ότι ο νέος κανονισμός λειτουργίας που επρόκειτο να τεθεί σε ισχύ, έθιγε τα εργασιακά συμφέροντα των εργαζομένων στους σταθμούς παραγωγής και ευνοούσε μόνο τους διοικητικούς υπαλλήλους.

Ο Αύγουστος του 1966²⁹⁶, βρίσκει ακόμη το διοικητικό συμβούλιο του σωματείου να προσπαθεί να προωθήσει προς επίλυση τις θέσεις των εργαζομένων που εκπροσωπεί και που έχουν να κάνουν τόσο με την βελτίωση των αποδοχών τους όσο και με την ρύθμιση των εργασιακών σχέσεων. Οι συναντήσεις με κυβερνητικά στελέχη για το σκοπό αυτό, ήταν απαραίτητες. Οι προτάσεις εκτός από την αύξηση των επιδομάτων παραγωγής και απομακρυσμένης περιοχής κατά 30% και 55% αντίστοιχα επί του βασικού μισθού, περιλάμβαναν και την πρόταση οι εργάτες που απασχολούνταν σε όχι καθαρά εργατική εργασία να ονομασθούν *βοηθοί τεχνίτες* και οι ανειδίκευτοι εργάτες να εξελίσσονται κατά ένα κλιμάκιο περισσότερο από αυτό που ίσχυε μέχρι τότε. Ακόμη, πληροφορούμαστε πως λύθηκε το θέμα της υπαλληλικής ιδιότητας. Όλοι οι εργαζόμενοι ανεξαρτήτου ειδικότητας ή μη, θα θεωρούνταν

²⁹³ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Πρακτικών Εξελεγκτικής Επιτροπής του σωματείου *Ένωση Προσωπικού ΔΕΗ/ΑΗΣ Πτολεμαΐδας*, Πράξη 4^η.

²⁹⁴ Οικισμός που δημιουργήθηκε για τις ανάγκες στέγασης των υπαλλήλων της ΔΕΗ, οι οποίοι προέρχονταν από άλλες περιοχές της χώρας, κοντά στην κοινότητα Προαστείου.

²⁹⁵ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Πρακτικών Εξελεγκτικής Επιτροπής του σωματείου *Ένωση Προσωπικού ΔΕΗ/ΑΗΣ Πτολεμαΐδας*, Πράξη 6^η.

²⁹⁶ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Πρακτικών Εξελεγκτικής Επιτροπής του σωματείου *Ένωση Προσωπικού ΔΕΗ/ΑΗΣ Πτολεμαΐδας*, Πράξη 9^η.

υπάλληλοι της επιχείρησης ΔΕΗ. Μια ακόμη επιτυχία των εργαζομένων της ΔΕΗ το έτος 1966, υπήρξε και η καθιέρωση του επιδόματος ανθυγιεινής εργασίας²⁹⁷. Τα επιδόματα καθόριζαν σε μεγάλο ποσοστό την άνοδο της μισθοδοσίας.

Οι δεκαετίες του '60 και '70, υπήρξαν οι δεκαετίες κατά τις οποίες διαμορφώθηκαν οι εργασιακές σχέσεις μεταξύ των εργαζομένων και της επιχειρήσεως της ΛΙ.ΠΤΟΛ. και αργότερα ΔΕΗ. Εργασιακές σχέσεις που θεωρήθηκαν προνομιακές από άλλους κλάδους. Μέσα από τους συνεχείς αγώνες για την κατάκτηση βασικών εργασιακών δικαιωμάτων, εξελίχθηκε και ωρίμασε το συνδικαλιστικό κίνημα στην περιοχή. Πάνω σε αυτή τη βάση μπορεί να ενταχθεί και η απόφαση του σωματείου μεταφοράς δια συρμών του προσωπικού ΛΙ.ΠΤΟΛ./ΔΕΗ με την ονομασία ο Άτλας στις αρχές της δεκαετίας του 1980, να ενταχθεί στη δύναμη του Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας αλλά να διαγραφεί από την ομοσπονδία της Ο.Ε.Μ.Λ.Ε. και να γραφεί στην ομοσπονδία σταθμών παραγωγής και λιγνιτωρυχείων (Ο.Σ.Π. – Λ.», ώστε να εξυπηρετηθούν καλύτερα τα συμφέροντα του σωματείου²⁹⁸. Οι μετακινήσεις των σωματείων σε διαφορετικές ομοσπονδίες, μπορεί να εκληφθεί ως ένα δείγμα απόκτησης της απαιτούμενης γνώσης και εμπειρίας για τον τρόπο λειτουργίας των συνδικαλιστικών φορέων.

---

²⁹⁷ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Πρακτικών Εξελεγκτικής Επιτροπής του σωματείου Ένωση Προσωπικού ΔΕΗ/ΑΗΣ Πτολεμαΐδας, Πράξη 3^η.

²⁹⁸ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Βιβλίο Πρακτικών Γενικών Συνελεύσεων του σωματείου Ο ΆΤΛΑΣ, Πράξη 5^η.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

1955 – 1975, ΜΙΑ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑ ΣΥΝΕΧΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

3.1 Η προλεταροποίηση των αγροτών, θεωρητικές προσεγγίσεις

Ως προλεταριοποίηση εννοείται η διαδικασία της επεκτάσεως των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων, με αποτέλεσμα να χάνουν οι μεταβαλλόμενοι σε εργάτες παραγωγοί την ιδιοκτησία και τον έλεγχο στα μέσα παραγωγής και να αναγκάζονται να υπαχθούν σε σχέσεις μισθωτής εργασίας, πουλώντας την εργατική τους δύναμη²⁹⁹. Η ένταξη των χωρικών στο εργοστάσιο υπήρξε αρχικά το αντικείμενο μελέτης κοινωνιολόγων αλλά και ιστορικών, κυρίως της δύσης, μιας και οι κοινωνίες των ευρωπαϊκών χωρών πέρασαν στο στάδιο της εκβιομηχάνισης πολλά χρόνια νωρίτερα από την ελληνική κοινωνία. Έγινε μια προσπάθεια να δοθούν απαντήσεις τόσο στις συμπεριφορές των εργατών όσο και σε αυτές της εργοδοσίας. Η προλεταροποίηση των χωρικών στο εργοστάσιο δεν είναι μια απλή προσαρμογή. Είναι μια σύνθετη κοινωνική διεργασία, μια διαδικασία δύο διαστάσεων. Η μια διάσταση αφορά τους ίδιους τους χωρικούς, την κίνησή τους προς το εργοστάσιο και η δεύτερη διάσταση αφορά τις ανάγκες της εργοδοσίας για εργατικό δυναμικό και την ικανότητά της να το καταστήσει ικανό για τη βιομηχανική λειτουργία. Η ανάλυση της διαδικασίας ένταξης των χωρικών στο εργοστάσιο αφενός έχει να κάνει με την οικονομική προλεταροποίηση των χωρικών πριν μετακινηθούν στο εργοστάσιο και αφετέρου με την προλεταροποίηση στο εργοστάσιο, δηλαδή τη στιγμή που ο εργαζόμενος αρχίζει να οργανώνει τη ζωή του με βάση τον μόνιμο βιομηχανικό μισθό και η επαγγελματική του εξέλιξη συμπορεύεται με τον βιομηχανικό τομέα.

Στις διάφορες μελέτες που αφορούν τη συμπεριφορά των πληθυσμών που υφίστανται τις κοινωνικές αλλαγές και οι οποίες απορρέουν από την εκβιομηχάνιση, άσκησε μεγάλη επιρροή η άποψη του βάρους της πράξης των πληθυσμών που θίγονται από τις αλλαγές αυτές. Αυτοί οι πληθυσμοί δεν αντιδρούν απλώς αλλά δρουν σύμφωνα με τη συνολική συσσωρευμένη εμπειρία τους. Αυτό αντιτίθεται στην αντίληψη η οποία θεωρεί τις κοινωνικές ομάδες ως μια μάζα παθητική που υφίσταται τις αλλαγές τότε με θετικό και τότε με αρνητικό τρόπο, ο οποίος εκδηλώνεται με αντιδράσεις. Ακόμη και ο όρος διαμόρφωση υποδηλώνει ότι πρόκειται για μια ενεργητική διαδικασία

---

²⁹⁹ Παπαστεφανάκη Λήδα, *ό.π.*, σελ. 76.

που προσδιορίζεται τόσο από τους φορείς δράσης όσο και από τις συνθήκες. Δηλαδή, η εργατική τάξη συμμετείχε ενεργά στη διαμόρφωσή της, μέσα από την συνολική εμπειρία, εργασιακή, θρησκευτική και πολιτική των εργατών. Ακόμη, η άποψη πως η μετάβαση από την αγροτική κοινωνία στην αστική βιώθηκε από τους πληθυσμούς ως κοινωνική άνοδος, δεν είναι απίθανη αλλά είναι ανεπαρκής για τη μελέτη των κοινωνιών που βίωσαν μια όψιμη και άνιση εκβιομηχάνιση λόγω του χαρακτήρα της οικονομίας τους³⁰⁰.

Σύμφωνα με αντιλήψεις που δέσποζαν για πολύ καιρό στην κοινωνιολογική και ιστορική φιλολογία, η εκβιομηχάνιση προκάλεσε και τη διάσπαση των προβιομηχανικών παραδοσιακών μοντέλων, αφού αποσπάστηκαν από τη βάση ύπαρξής τους και καταστράφηκε η οικογενειακή ενότητα και η σύνδεσή τους με την παράδοση³⁰¹. Όμως, πρόσφατες ιστορικές μελέτες αμφισβήτησαν αυτή την άποψη και έδειξαν ότι στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της εκβιομηχάνισης οι οικογένειες διατηρούσαν αρκετά στοιχεία από τις προηγούμενες συμπεριφορές τους, κάτι που συνέβαλε στην ευκολότερη προσαρμογή των νέων εργατών στο εργοστάσιο. Η ιδέα της ρήξης με τις παραδοσιακές λειτουργίες και συμπεριφορές αντικαταστάθηκε από την ιδέα περί επιλεκτικής συνέχειας των συμπεριφορών στις νέες συνθήκες. Η αγροτική οικογένεια όχι μόνο δεν ξεριζώθηκε αλλά αντίθετα, δημιούργησε οικογενειακούς θύλακες στη διαδικασία παραγωγής και άσκηση, προς όφελος των μελών της, έλεγχο σε θέματα που αφορούσαν τη μισθωτή σχέση³⁰².

Εμπειρικές έρευνες σε χώρες που εκβιομηχανίστηκαν πρόσφατα τόσο στην Ευρώπη όσο και σε άλλες ηπείρους, καταγράφουν ότι οι χωρικοί που τοποθετούνται στο εργοστάσιο είτε στην πατρίδα τους είτε σε ξένη χώρα, βιώνουν την νέα κοινωνική τους κατάσταση ως προσωρινή. Η προσκόλληση στη γη και η απέχθεια στους νέους τύπους βιομηχανικής απασχόλησης είναι ένα ενδημικό χαρακτηριστικό των αγροτικών κοινωνιών. Έτσι, συχνά αναπτύσσεται ένα μεικτό σύστημα εργασίας, όπου ο εργαζόμενος επιστρέφει στην κοινότητά του ύστερα από μια περίοδο εργασίας στο εργοστάσιο. Το γεγονός αυτό είχε ως συνέπεια να μην ενδιαφέρονται οι νέοι εργάτες να αποκτήσουν εξειδίκευση σε κάποιον τομέα της βιομηχανικής παραγωγής³⁰³.

Όσο αφορά την ελληνική περίπτωση η πρώτη διαδικασία εκβιομηχάνισης ξεκινά τον 19^ο αιώνα και διανύει τρεις περιόδους, 1830 – 1870, 1870 – 1890 και 1890 – 1912. Κύρια χαρακτηριστικά της υπήρξαν η έκρηξη που σημειώθηκε στη βαμβακουργία, την αλευροβιομηχανία, την ελαιουργία, στον τομέα της μηχανουργίας κ.ά. Βασικό γνώρισμα αυτής της πρώτης

---

³⁰⁰ Πετράκη Γεωργία, *Από το χωράφι στο εργοστάσιο, Η διαμόρφωση του βιομηχανικού προλεταριάτου στο σύγχρονο Λαύριο*, εκδ. Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 2002, σελ. 16.

³⁰¹ Παπαδοπούλου Σωτηρία, *Όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού σε περιοχές εντατικής βιομηχανικής ανάπτυξης. Οι πολιτισμικές επιπτώσεις της δραστηριότητας της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ) στον νομό Κοζάνης*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Μ.Π.Σ.: «ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΥΝΟΧΗ», Μυτιλήνη 2011, σελ. 18.

³⁰² Πετράκη Γεωργία, *ό.π.*, σελ. 32.

³⁰³ Πετράκη Γεωργία, *ό.π.*, σελ. 26.

εργοστασιακής βιομηχανίας ήταν ότι συγκεντρώθηκε σχεδόν αποκλειστικά σε πόλεις που ήταν και λιμάνια εξωτερικού εμπορίου, η βιομηχανική παραγωγή επικεντρώθηκε σε βασικά καταναλωτικά αγαθά, απευθυνόταν ουσιαστικά στην εγχώρια αγορά, εκτός από τον μεταλλευτικό κλάδο. Την τελευταία υποπερίοδο χαρακτηρίζουν η συντριπτική παρουσία μικρών μονάδων με περιορισμένη ή καθόλου εκμηχάνιση, η εμφάνιση επιχειρήσεων με μονοπωλιακό, σχεδόν, έλεγχο της αγοράς αλλά διατηρώντας από τεχνολογική άποψη και σε μεγάλο βαθμό μέρος των χειρωνακτικών μεθόδων εργασίας, καθώς και μια μεγαλύτερη συγκέντρωση των επιχειρήσεων, κυρίως, στον Πειραιά, στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, την Πάτρα και σε κάποιες άλλες πόλεις. Με αυτές τις δομές, η βιομηχανία και η βιοτεχνία που αναπτύχθηκε δεν μπορούσε να απορροφήσει το εργατικό δυναμικό που αποδεσμευόταν από τον αγροτικό χώρο. Δημιουργήθηκε μια ανισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης της εργασίας που συμπίεζε προς τα κάτω τα μεροκάματα. Ακόμη και η συχνή εναλλαγή του εργατικού δυναμικού είχε ως συνέπεια την επιβάρυνση της παραγωγικότητας των μονάδων, καθώς και τις τιμές των προϊόντων³⁰⁴.

Ουσιαστικά η Ελλάδα παρέμεινε μια γεωργική χώρα ως τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Κατά την περίοδο 1950 – 1974 η συμμετοχή του βιομηχανικού προϊόντος στο εθνικό προϊόν διπλασιάστηκε, ενώ υποδιπλασιάστηκε η συμμετοχή του γεωργικού προϊόντος. Το 1920 το σύνολο του απασχολούμενου πληθυσμού στη βιομηχανία και τη βιοτεχνία δεν ξεπερνούσε τα 150.000 άτομα. Το 1958 απασχολούνταν στη βιομηχανία 450.375 άτομα, από τα οποία τα 310.131 είχαν μισθωτή σχέση. Το 1971 ο αριθμός τους έφτασε τους 536.000, αριθμός που αντιπροσώπευε το 10,8% του ενεργού πληθυσμού³⁰⁵. Σε μακροσκοπικό επίπεδο, η μετατόπιση του παραγωγικού δυναμικού της χώρας από τον πρωτογενή στον δευτερογενή τομέα δεν περιορίστηκε στο πλαίσιο του ελληνικού κράτους. Ήταν στοιχείο των εξελίξεων της παγκόσμιας οικονομίας³⁰⁶.

Κατά κοινή παραδοχή η θέση της χειρωνακτικής και ιδιαίτερα της μισθωτής εργασίας στο σύστημα των κοινωνικών αξιών στην νεοελληνική οικογένεια βρισκόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Η ελληνική κοινωνία χαρακτηριζόταν από έλλειψη σαφών ταξικών ορίων αλλά και από τη δυνατότητα εύκολης κοινωνικής ανέλιξης. Για το λόγο αυτό, ένιωθε έντονη αποστροφή για τη χειρωνακτική εργασία, η οποία είχε ταυτιστεί με τη χαμηλή κοινωνική θέση. Ο αγρότης που έφτανε στην πόλη, έβλεπε την μισθωτή εργασία ως προσωρινή κατάσταση και κύρια επιδίωξή του ήταν να δημιουργήσει τη

---

³⁰⁴ Αγγριαντώνη Χριστίνα, Βιομηχανία, σελ. 219 – 251. *Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας τον 19^ο αιώνα*, Επιμέλεια Κώστας Κωστής και Σωκράτης Πετμεζάς, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006, σελ. 228.

³⁰⁵ Πετράκη Γεωργία, *ό.π.*, σελ. 28, και Ρηγίνος Μιχάλης, *Η ελληνική βιομηχανία 1900 – 1940*, σελ. 178 – 223. *Εισαγωγή στην νεοελληνική οικονομική ιστορία, 18^{ος} – 20^{ος} Αιώνας*, Επιμέλεια Βασίλης Κρεμμυδάς, εκδ. Τυπωθήτω – Δαρδανός, Αθήνα 2007, σελ. 215.

³⁰⁶ Αγγριαντώνη Χριστίνα, Βιομηχανία, *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*. Από τις αρχές του αιώνα μέχρι τη Μικρασιατική καταστροφή, *Όψεις πολιτικής και οικονομικής ιστορίας 1900 – 1940*, επιστημονική επιμέλεια Χρήστος Χατζηιωσήφ, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σελ. 261.

δική του μικροεπιχείρηση. Οι γυναίκες μόλις παντρευόταν έφευγαν από το εργοστάσιο και προτιμούσαν να ασχοληθούν με την οικοτεχνία, ώστε να προσφέρουν ένα βοηθητικό εισόδημα στις οικογένειές τους³⁰⁷. Από κάποιους μελετητές αυτή η συμπεριφορά θεωρήθηκε ως γνώρισμα του Έλληνα εργάτη. Ωστόσο η επαγγελματική συμπεριφορά του Έλληνα εργάτη δεν είναι απόρροια του χαρακτήρα του, ούτε δηλωτική κάποιας έμμονης προσκόλλησης στο καθεστώς του ανεξάρτητου παραγωγού. Η οργάνωση της εργασίας μέσω του συστήματος μαθητείας και τα χαμηλά ημερομίσθια πρέπει να αναζητηθούν ως βασικές αιτίες αυτής της επαγγελματικής συμπεριφοράς αλλά και της επαγγελματικής κινητικότητας. Αυτή η διαπίστωση αντί να οδηγήσει στην αύξηση των ημερομισθίων και τη βελτίωση των όρων διαβίωσης του εργατικού δυναμικού, μετακλίθηκε ως πρόβλημα των ίδιων των εργαζομένων, που δεν μπορούσαν να επιδείξουν την αρμόζουσα για τη βιομηχανική ανάπτυξη διαγωγή. Ουσιαστικά θεωρήθηκαν αδίκως απροσάρμοστοι στη νέα πραγματικότητα³⁰⁸.

Μετά την Μικρασιατική καταστροφή στην Ελλάδα των 5.000.000 κατοίκων κατέφυγαν 1.200.000 πρόσφυγες. Η πλειονότητα, 650.000 άτομα περίπου, εγκαταστάθηκαν στις πόλεις. Οι υπόλοιποι 580.000 εγκαταστάθηκαν, κυρίως, στη Μακεδονία και τη Θράκη. Οι άνδρες απορροφήθηκαν από τη βιομηχανία και το εμπόριο σε ποσοστό 49,45% και 23,41%, αντίστοιχα. Οι περισσότερες γυναίκες απασχολήθηκαν στη βιομηχανία, σε ποσοστό 71,73%, ενώ το 15,52% εργάστηκε ως υπηρετικό προσωπικό. Παρόλα που η Μικρασιατική καταστροφή δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την δημιουργία εργατικού δυναμικού στις πόλεις, ενός εργατικού δυναμικού το οποίο στερούνταν της δυνατότητας επανάκαμψης στο χωριό, λόγω της έλλειψης των κατάλληλων οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών μηχανισμών το αποτέλεσμα ήταν να διευρυνθεί η αναπαραγωγή των παραγωγικών σχημάτων και της δομής απασχόλησης που επικρατούσαν πριν τη Μικρασιατική καταστροφή³⁰⁹.

Υπό αυτές τις συνθήκες ξεκίνησε η έντονη εκβιομηχάνιση της χώρας που άρχισε από το 1955 και κράτησε ως το 1975. Οι μετασχηματισμοί που συντελέστηκαν στη γεωργία είχαν ως συνέπεια την αγροτική έξοδο η οποία πραγματοποιήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '50. Στο χρονικό διάστημα 1950 – 1981 ο αγροτικός πληθυσμός μειώθηκε κατά 17,2%, φτάνοντας έτσι να αποτελεί το 30,3% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, από 47,5% που ήταν ως τότε. Από τα σημαντικότερα ερωτήματα που απασχόλησαν τους μελετητές περιπτώσεων που αφορούσαν ελληνικές πόλεις, οι οποίες υπέστησαν ξαφνική και έντονη εκβιομηχάνιση τη συγκεκριμένη περίοδο, ήταν ο τρόπος στρατολόγησης του εργατικού προσωπικού από τον εργοδότη και αν η

---

³⁰⁷ Ρηγίνος Μιχάλης, *ό.π.*, σελ. 183.

³⁰⁸ Παπαστεφανάκη Λήδα, *ό.π.*, σελ. 91.

³⁰⁹ Ρηγίνος Μιχάλης, *ό.π.*, σελ. 219, και Κωστής Κώστας, *Ο πλούτος της Ελλάδας. Η ελληνική οικονομία από τους Βαλκανικούς πολέμους μέχρι σήμερα*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2018, σελ. 151 – 152.

στρατολόγηση ενός μέρους του εργατικού δυναμικού από χωρικούς, είχε ως μοναδικό σκοπό να αντιμετωπιστεί η έλλειψη σε εργατικά χέρια³¹⁰.

Στο επόμενο υποκεφάλαιο θα εξετάσουμε το κατά πόσο οι κοινωνικοί και οικονομικοί μετασχηματισμοί, οι οποίοι προκλήθηκαν από την έντονη βιομηχανική δραστηριότητα που αναπτύχθηκε στην περιοχή της Πτολεμαΐδας, παρουσιάζουν ομοιότητες ή και διαφοροποιήσεις από τις προαναφερθείσες απόψεις αλλά και διαπιστώσεις.

3.2 Η περίπτωση της Πτολεμαΐδας

Ελάχιστοι ερευνητές έχουν ασχοληθεί με τους κοινωνικούς και οικονομικούς μετασχηματισμούς που σημειώθηκαν στην περιοχή και οι περισσότεροι που ασχολήθηκαν, επικεντρώθηκαν σε γεωλογικής και τεχνικής φύσεως θέματα, τα οποία είχαν σχέση με τη διαδικασία της εξόρυξης λιγνίτη. Αυτό ίσως να οφείλεται σε κάποιους παράγοντες οι οποίοι λειτούργησαν ανασταλτικά, όπως το ότι δεν προβλήθηκε ικανοποιητικά από τοπικούς και κρατικούς φορείς η πολυετής και σημαντική προσφορά της πόλης στον εξηλεκτισμό της χώρας και όταν προβλήθηκε, έγινε με έναν αρνητικό και διαστρεβλωμένο τρόπο. Παράλληλα, η απομακρυσμένη γεωγραφική της θέση από τα περισσότερα μεγάλα αστικά κέντρα λειτούργησε ως τροχοπέδι στο να κινηθεί το ενδιαφέρον και να προκαλέσει την προσέλευση ερευνητών. Σε αυτό συνέβαλε και η λανθασμένη επικρατούσα θεωρία ότι η ιστορία της περιοχής ξεκινά μετά την προσάρτηση της στην ελληνική επικράτεια και την έλευση των προσφύγων, η οποία έχει ως συνέπεια την παραγραφή μεγάλων χρονικών περιόδων και τη σημαντική συρρίκνωση της συνολικής ιστορίας της Πτολεμαΐδας και της Εορδαίας. Ένα γεγονός που μειώνει το ενδιαφέρον των ερευνητών που ανήκουν στον κλάδο των ανθρωπιστικών επιστημών. Η μείωση του ενδιαφέροντος ενισχύθηκε και από την ίδρυση ιστορικού αρχείου στην Αθήνα, μιας και εκεί βρίσκονται τα κεντρικά γραφεία της επιχείρησης της ΔΕΗ, χωρίς να γίνει κάποια πρόβλεψη λειτουργίας παραρτήματος και στην Εορδαία. Η ίδρυση παραρτήματος, θα αποτελούσε ένα δίκαιο αίτημα της περιοχής.

Η εξεταζόμενη περίοδος, δηλαδή 1955 – 1975, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι υπήρξε το πρώτο στάδιο εκβιομηχάνισης της περιοχής, μιας και η εξορυκτική δραστηριότητα επεκτάθηκε τα επόμενα χρόνια και σε γειτονικές περιοχές, με τελευταία δραστηριότητα τη δημοπρασία της νέας μονάδας του ΑΗΣ Πτολεμαΐδας (Πτολεμαΐδα 5) το 2009. Στη διάρκεια αυτής της εικοσαετίας ιδρύθηκε το 1956 η ΛΙ.ΠΤΟΛ., το 1957 πραγματοποιήθηκε η έναρξη διάνοιξης του Ορυχείου Κυρίου Πεδίου, το 1959 κατασκευάστηκε η μονάδα 1(10 MW) του ΑΗΣ ΛΙ.ΠΤΟΛ., το εργοστάσιο λιγνιτοπλίνθων, καθώς και η μονάδα 1 (70

---

³¹⁰ Πετράκη Γεωργία, *ό.π.*, σελ. 3 και σελ. 103.

MW) του ΑΗΣ Πτολεμαΐδας. Η εξορυκτική δραστηριότητα συνεχίστηκε με την ανάπτυξη των ορυχείων αλλά και των μονάδων. Έτσι, το 1962 κατασκευάστηκε η μονάδα 2 (125 MW) του ΑΗΣ Πτολεμαΐδας και το 1965 κατασκευάστηκαν οι μονάδες 3 (125 MW) και 2 (33 MW) των ΑΗΣ Πτολεμαΐδας και ΛΙ.ΠΤΟΛ. αντίστοιχα. Σε αυτό το χρονικό σημείο να προστεθεί ότι το 1966 ξεκίνησε και η κατασκευή του εργοστασίου της Α.Ε.Β.Α.Λ.. Το 1970 πραγματοποιείται η έναρξη διάνοιξης του Ορυχείου Πεδίου Καρδιάς και το 1971 ενισχύεται ο ΑΗΣ Πτολεμαΐδας με την μονάδα 4 (300 MW). Τέλος, το 1975 κατασκευάζονται οι μονάδες 1 και 2 του ΑΗΣ Καρδιάς με ισχύ 300 MW η κάθε μία. Το γεγονός που πρέπει να επισημανθεί και που απορρέει από τα προαναφερθέντα στοιχεία, είναι ότι η βιομηχανική και εξορυκτική ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της ΔΕΗ στην περιοχή, υπήρξε σταδιακή και πολυετής.

Η περίπτωση εκβιομηχάνισης της Πτολεμαΐδας αλλά και της τοπικής της κοινωνίας, που υπέστη τις πολύπλευρες και αναμενόμενες μεταβολές, θα μπορούσε να θεωρηθεί μοναδική. Ο ισχυρισμός αυτός προκύπτει αρχικά από το γεγονός ότι η εκμετάλλευση των τεράστιων λιγνιτικών κοιτασμάτων της περιοχής, ήταν μια απόφαση του ελληνικού κράτους. Επιπλέον, μια και μόνο επιχείρηση ανέπτυξε τεράστια βιομηχανική δραστηριότητα, απασχολώντας εκατοντάδες εργαζόμενους ως μόνιμους υπαλλήλους του δημοσίου τομέα. Τέλος, η πολυπολιτισμικότητα που διέκρινε τον τοπικό πληθυσμό συνέβαλε καθοριστικά στον τρόπο με τον οποίο συντελέστηκαν οι κοινωνικές μεταβολές της εκβιομηχάνισης.

Η πολυπολιτισμικότητα αποτελούσε ήδη ένα γνώρισμα του γηγενούς πληθυσμού, από τα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας. Οι χριστιανικοί πληθυσμοί της επαρχίας Εορδαίας αποτελούνταν από ελληνόφωνους, σλαβόφωνους και βλαχόφωνους. Κοινός συνδετικός κρίκος αυτών αποτελούσε η ορθόδοξη θρησκευτική πίστη. Όπως ήδη ειπώθηκε, σε αυτό το πολιτισμικό μωσαϊκό το 1912 προστέθηκαν κάποιες οικογένειες Κρητικών. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και την ανταλλαγή των πληθυσμών, σύμφωνα με την επίσημη στατιστική που δημοσιεύτηκε από το Γεωργικό Γραφείο Εορδαίας, έφθασαν στην περιοχή 5.026 οικογένειες προσφύγων προερχόμενες από την Μ. Ασία, τον Πόντο, τη Θράκη και τον Καύκασο³¹¹. Με την εκβιομηχάνιση ο πληθυσμός της Πτολεμαΐδας ενισχύθηκε και πάλι αυξητικά με τους εργαζόμενους στην εξορυκτική δραστηριότητα από άλλες περιοχές της χώρας.

Η χρεωμένη στον γηγενή πληθυσμό υπανάπτυξη της περιοχής, αποτελεί μια μονόπλευρη θεώρηση του ζητήματος. Μπορεί να αποδοθεί στο ότι και μετά την απελευθέρωση το 1912, ο μουσουλμανικός πληθυσμός υπερτερούσε στην πόλη του Καϊλαρίου. Στην απογραφή του 1914 καταγράφονται 4.000 Τούρκοι και περίπου 1.600 Έλληνες³¹². Ακόμη, και ως το έτος 1920 ο δήμαρχος, όχι πρόεδρος, Καϊλαρίων ήταν ο Τούρκος Ουζεΐρ Χασάν Βέης³¹³. Η αριθμητική

³¹¹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 17, 29/09/1929, και Μανάδης Νικηφόρος, *ό.π.*, σελ. 161.

³¹² Μανάδης Νικηφόρος, *ό.π.*, σελ. 250.

³¹³ *Ηχώ της Μακεδονίας*, Αρ. φυλ. 499, 30/08/1920, και Μανάδης Νικηφόρος, *ό.π.*, σελ. 287.

υπεροχή των Τούρκων δημιουργούσε μια έκρυθμη κατάσταση, η οποία δεν άφηνε στην ουσία περιθώρια για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων στους χριστιανούς. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το τηλεγράφημα της υποδιοικήσεως Καϊλαρίων προς τη διοίκηση Κοζάνης μετά την αυτοκτονία του Τζεμάλ Βέη, η οποία συνέβη στις 6 Σεπτεμβρίου του 1922. Η είδηση της αυτοκτονίας του Μπέη δημιούργησε έντονη ανησυχία για την εκδήλωση εσωτερικών ταραχών, ώστε αποφασίστηκε από τις ελληνικές αρχές ο εκτοπισμός από τα Καϊλάρια κάποιων ατόμων, οι οποίοι θεωρούνταν ύποπτοι για πιθανή υποκίνηση τέτοιων φαινομένων³¹⁴. Μόνο μετά την οριστική αποχώρηση του μουσουλμανικού πληθυσμού το 1923, έγινε δυνατή η ανάπτυξη δραστηριοτήτων από τον ελληνικό πληθυσμό.

Η δεκαετία του '50 βρίσκει την κοινωνία της Πτολεμαΐδας να ασχολείται, κυρίως, με την καλλιέργεια σιτηρών και καπνού και να κυριαρχεί το καθεστώς της μικρής ιδιοκτησίας. Από τα δημοσιεύματα του τοπικού τύπου, από τα τέλη της δεκαετίας του '20 ως τα τέλη της δεκαετίας του '40, γίνεται φανερό ότι στη συνείδηση του πληθυσμού είχε εδραιωθεί ο γεωργικός χαρακτήρας της περιοχής. Εξάλλου, η μεταποιητική δραστηριότητα περιοριζόταν στους βασικούς κλάδους της ξυλείας, της οινοποιείας, της κεραμοποιείας, της καρροποιείας και των προϊόντων που προκύπτουν από την επεξεργασία των σιτηρών³¹⁵. Στον εμπορικό τομέα κυριαρχούσαν οι μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις. Όπως γίνεται κατανοητό, οι εργασιακές σχέσεις που βασίζονται στη μισθωτή εργασία, δεν έβρισκαν πρόσφορο πεδίο ανάπτυξης και εδραίωσης, υπό τις ισχύουσες παραγωγικές συνθήκες. Παρά την έντονη παραγωγική δραστηριότητα, ιδιαίτερα με την εντατική καλλιέργεια καπνού, η οικονομική δυσπραγία που βίωνε ο αγροτικός πληθυσμός της περιοχής απασχολούσε συχνά την τοπική εφημερίδα³¹⁶. Η ανάπτυξη του τόπου μέσα στα πλαίσια της γεωργικής παραγωγής υπήρξε επιδίωξη των τοπικών αρχών. Μέρος της επίτευξης αυτού του σκοπού ήταν η σύσταση του Β' Αγροτικού Συνεδρίου Δ. Μακεδονίας στην Πτολεμαΐδα στις 3 Απριλίου του 1927³¹⁷. Στόχος του συνεδρίου ήταν η αφύπνιση των αγροτών και η συνεταιριστική τους οργάνωση. Προς την ίδια κατεύθυνση εντάσσεται και η πρόταση για σύσταση Γεωργικής σχολής³¹⁸, καθώς και η πρόταση κατασκευής αποθηκών καπνού, ώστε η επεξεργασία του φυτού να πραγματοποιείται στην Πτολεμαΐδα. Με αυτόν τον τρόπο η επαρχία θα είχε αρκετά εκατομμύρια έσοδα, τα οποία θα τόνωναν την ισχνή οικονομία της. Ακόμη και η ίδρυση καπνεργοστασίου άρχισε να συζητείται εκείνη την εποχή³¹⁹. Ενώ με κριτήριο την απασχόληση και τη συμβολή στο εγχώριο προϊόν η Ελλάδα ήταν ως και τη δεκαετία του 1960 μια αγροτική χώρα, πλέον γινόταν φανερό ότι ο αγροτικός τομέας δεν έδινε

³¹⁴ Μανάδης Νικηφόρος, *ό.π.*, σελ. 132.

³¹⁵ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 275, 9/09/1934.

³¹⁶ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 251, 25/03/1934, και Αρ. φυλ. 163, 17/07/1932.

³¹⁷ *Ηχώ της Μακεδονίας*, Αρ. φυλ. 753, 27/03/1927.

³¹⁸ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 65, 31/08/1930.

³¹⁹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 3, 19/06/1929.

τον τόνο στην οικονομική ζωή αλλά τον έδιναν ο δευτερογενής και τριτογενής τομέας της οικονομίας³²⁰.

Από τα προαναφερθέντα, το εύλογο ερώτημα που προκύπτει είναι, αν και μόνο το στοιχείο της οικονομικής δυσχέρειας μπορεί να επηρεάσει με καταλυτικό τρόπο τις συνειδήσεις των πληθυσμών που τη βιώνουν, ώστε να αντιδράσουν θετικά σε οποιαδήποτε μεταβολή αφορά τον έλεγχο των μέσων παραγωγής και των εργασιακών σχέσεων.

Από τη μελέτη των δημοσιευμάτων στον τοπικό τύπο και τα επόμενα χρόνια, διαπιστώνεται ότι η απάντηση στο ερώτημα που τέθηκε είναι καταφατική. Η ύπαρξη λιγνίτη στην περιοχή, ήταν γνωστή από τα χρόνια της τουρκοκρατίας, όπως ειπώθηκε παραπάνω. Το 1930, επιτεύχθηκε η οριστική παραχώρηση των 7.444 στρεμμάτων για εκμετάλλευση στους Γεώργιο Παυλίδη και Κωνσταντίνο Αδαμόπουλο. Η θερμαντική του χρήση δεν κατάφερε τα πρώτα χρόνια να κινήσει το ενδιαφέρον των τοπικών αρχών για περαιτέρω εκμετάλλευση των κοιτασμάτων. Με την επιμονή του Παυλίδη, όμως, τα πρώτα βήματα για τη μελλοντική εκβιομηχάνιση της περιοχής είχαν γίνει. Ο λιγνίτης ως θερμαντικό μέσο εδραιώθηκε στις συνειδήσεις των καταναλωτών της Δ. Μακεδονίας³²¹ και καθιερώθηκε η εργασιακή σχέση της μισθωτής εργασίας. Στα ορυχεία του Παυλίδη το έτος 1937 εργάζονταν περίπου 40 λιγνιτωρύχοι, γνωστοί ως *καρβουνιάρηδες*³²². Η μεγαλύτερη προσφορά του Παυλίδη προς την Πτολεμαΐδα έγκειται στο γεγονός ότι οι εξορυκτικές του δραστηριότητες και η πίστη του στις ενεργειακές δυνατότητες του λιγνίτη, προκάλεσαν το ενδιαφέρον της τότε ελληνικής κυβερνήσεως για τα λιγνιτικά αποθέματα της περιοχής. Το έτος 1939 τα δημοσιεύματα στον τύπο της πόλης μιλούν για νέους ορίζοντες προόδου και ευημερίας που ανοίγονται από την περαιτέρω εξορυκτική δραστηριότητα, της εταιρείας του Γιώργου Φίλη και τη σύσταση κρατικής υπηρεσίας για την εκμετάλλευση των λιγνιτών το 1940³²³. Μάλιστα, ο λιγνίτης χαρακτηρίζεται, θησαυρός³²⁴. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος μπορεί να έθεσε σε αναστολή όλες τις αναπτυξιακές δραστηριότητες στη χώρα αλλά η εκμετάλλευση του λιγνίτη, πλέον, θεωρούνταν από τους κατοίκους της Πτολεμαΐδας η μόνη περίπτωση ευημερίας.

Παρακολουθώντας τα δημοσιεύματα του τοπικού τύπου από το 1950 ως το 1957, διαπιστώνεται η αδημονία των κατοίκων να ξεκινήσουν τα έργα εντατικής εκμετάλλευσης αλλά και ο ενθουσιασμός για τις θετικές εξελίξεις³²⁵.

Η δεκαετία του 1930 με την επιχείρηση του Παυλίδη και η δεκαετία 1945 – 1955 με τη λειτουργία της επιχειρήσεως Α.Β.Ε.Ο.Κ., θα μπορούσε να

---

³²⁰ Χατζηιωσήφ Χρήστος, «Η μελ επόκ του κεφαλαίου», *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, Όψεις πολιτικής και οικονομικής ιστορίας 1900 – 1940*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σελ. 223 – 224.

³²¹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 448, 6/03/1938.

³²² *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 436, 12/12/1937.

³²³ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 582, 29/09/1940.

³²⁴ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 538, 26/11/1939.

³²⁵ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/102, 17/10/1954 και 587/105, 12/12/1954 και 587/107, 09/01/1955 και 587/109, 06/02/1955 και 587/111, 13/03/1955 και 587/119, 19/06/1955.

ειπωθεί ότι ήταν το στάδιο για μια ομαλή μετάβαση στις νέες πραγματικότητες που θα έφερνε η εκβιομηχάνιση. Με την μεγαλύτερη εκμηχάνιση των μέσων παραγωγής από την Α.Β.Ε.Ο.Κ. αυξήθηκε η παραγωγή λιγνίτη, επιτεύχθηκε η προλεταροποίηση σε ένα μικρό ποσοστό της κοινωνίας και ιδρύθηκαν οι πρώτοι οργανωμένοι συνδικαλιστικοί φορείς, όπως σωματεία λιγνιτωρύχων και το Εργατικό Κέντρο Πτολεμαΐδας το 1957³²⁶.

Το φαινόμενο της απέχθειας προς τους νέους τύπους βιομηχανικής απασχόλησης το οποίο συναντήθηκε σε πολλές αγροτικές κοινωνίες άλλων ευρωπαϊκών κρατών³²⁷, δεν έλαβε μεγάλες διαστάσεις στην κοινωνία της Εορδαίας. Η εργατικότητα και η φιλομάθεια των ντόπιων, βοήθησε στην γρήγορη προσαρμογή τους, όσο αφορά τις νέες εργασιακές απαιτήσεις. Παράλληλα, οι λόγοι της κινητικότητας των πρώτων λιγνιτωρύχων από την εταιρεία του Παυλίδη προς αυτή του Φίλη και αργότερα από την Α.Β.Ε.Ο.Κ. προς την εταιρεία της Λι.ΠΤΟΛ., όπως διαπιστώθηκε από τα πρακτικά συνεδριάσεων του σωματείου Ο ΑΤΛΑΣ, ήταν η αναζήτηση υψηλότερου ημερομισθίου³²⁸. Μια πρακτική, η οποία επισημάνθηκε πιο πάνω³²⁹. Σε αυτό το σημείο να τονιστεί ότι η διευθέτηση καλύτερων οικονομικών όρων εργασίας, υπήρξε και παραμένει το σημαντικότερο αίτημα των εργατικών σωματείων ως και σήμερα. Η ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου αλλά και η βελτίωση των εργασιακών σχέσεων συντέλεσαν δραστικά στη εξάλειψη του φαινομένου στην περιοχή.

Η άποψη ότι οι εξορυκτικές δραστηριότητες της ΔΕΗ διέρρηξαν τον κοινωνικό ιστό, με την έννοια της βίαιης προλεταροποίησης και αστικοποίησης του αγροτικού πληθυσμού³³⁰, δεν αποδίδει τη συνολική πραγματικότητα. Η αγροτική έξοδος την εικοσαετία 1950 – 70, ήταν ένα πανελλήνιο γεγονός. Όπως αναφέρθηκε ο αγροτικός πληθυσμός σε αυτό το διάστημα μειώθηκε κατά 17,2% στη χώρα. Στην περίπτωση της περιοχής που εξετάζεται μόνη διαφοροποίηση υπήρξαν οι αναγκαστικές απαλλοτριώσεις οικισμών και καλλιεργήσιμων εκτάσεων. Οι απαλλοτριώσεις αυτές ήταν αναγκαστικές για την ανάπτυξη των εξορυκτικών δραστηριοτήτων της Λι.ΠΤΟΛ. και αργότερα της ΔΕΗ. Όπως ήδη επισημάνθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, σε αυτή την περίοδο πραγματοποιήθηκε η απαλλοτρίωση και η μετεγκατάσταση σε άλλη τοποθεσία της επαρχίας, δύο οικισμών. Οι κάτοικοι των οικισμών βρέθηκαν σε πολύ δύσκολη θέση, διότι έπρεπε να εγκαταλείψουν τις οικίες και τη γη τους. Γενικότερα, ο αριθμός των οικισμών που απαλλοτριώθηκαν ήταν πολύ μικρός. Την επαρχία Εορδαίας αποτελούσαν 43 αγροτικοί οικισμοί κατά τη δεκαετία του 1950³³¹. Η απαλλοτρίωση δύο οικισμών³³², Καρδιάς και Χαραυγής, δεν

³²⁶ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Καταστατικό Ιδρύσεως.

³²⁷ Πετράκη Γεωργία, *ό.π.*, σελ. 26.

³²⁸ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων του σωματείου Άτλας, Πράξη 5^η.

³²⁹ Παπαστεφανάκη Λήδα, *ό.π.*, σελ. 91.

³³⁰ Παπαδοπούλου Σωτηρία, *ό.π.*, σελ. 32.

³³¹ *Επαρχιακή Φωνή*, Αρ. φυλ. 587/111, 13/03/1955 και Μανάδης Νικηφόρος, *ό.π.*, σελ. 328.

³³² *Μακεδονία*, 14/11/1975, σελ. 8 και 12/11/1975, σελ. 5 και 21/08/1975, σελ. 4.

μπορούσε να αλλάξει με άμεσο τρόπο τον αγροτικό χαρακτήρα της περιοχής, ούτε να διαρρήξει τους παραδοσιακούς αγροτικούς κοινωνικούς δεσμούς και να επιφέρει κρίση ταυτοτήτων³³³. Μέχρι και σήμερα, ένας αρκετά μεγάλος αριθμός κατοίκων με καταγωγή από την Εορδαία, εργάζεται στη ΔΕΗ και ταυτόχρονα ασχολείται με αγροτικές καλλιέργειες.

Τα αίτια αλλοίωσης των συμπεριφορών του τοπικού πληθυσμού η οποία σημειώθηκε, κυρίως, από τη δεκαετία του '90 και μετά, θα πρέπει να αναζητηθούν περισσότερο στην αδυναμία διαχείρισης των υψηλών εισοδημάτων και στο φαινόμενο του νεοπλουτισμού. Η αύξηση των αποδοχών των υπαλλήλων της ΔΕΗ οφειλόταν τόσο στις εκάστοτε κυβερνητικές πρακτικές όσο και στις συνδικαλιστικές ενέργειες. Η τεράστια συμμετοχή του λιγνίτη στην ηλεκτροδότηση της χώρας, έδινε τη δυνατότητα στα σωματεία λιγνιτωρύχων να διαπραγματεύονται τα αιτήματά τους από θέση ισχύος. Η οικονομική ευμάρεια επέφερε την αύξηση του καταναλωτισμού. Ο πλουτισμός δημιούργησε νέες ανάγκες, νέες ευαισθησίες και νέα γούστα.³³⁴

Από κάποιες καταστάσεις μελών και μισθοδοσίας των παλαιότερων σωματείων αντλούνται πληροφορίες οι οποίες αφορούν την καταγωγή και το μορφωτικό επίπεδο των πρώτων λιγνιτωρύχων. Οι περισσότεροι παλαιότεροι λιγνιτωρύχοι είχαν προσφυγική καταγωγή και διέμεναν, κυρίως, στην πόλη της Πτολεμαΐδας και στους οικισμούς Προάστειο, Καρυχώρι και Σπηλιά Εορδαίας³³⁵. Από την κατάσταση μισθοδοσίας του σωματείου φορτοεκφορτωτών Πτολεμαΐδας του έτους 1951 διαπιστώνεται ότι οι 4 από τους 10 εργάτες δήλωναν αναλφάβητοι³³⁶. Στην κατάσταση μισθοδοσίας του ίδιου σωματείου κατά το έτος 1975 – 76, δεν υπήρχε κανένας αναλφάβητος εργάτης³³⁷. Μέσα σε ένα διάστημα είκοσι πέντε ετών, υπήρξε δραστική μείωση του αναλφάβητου πληθυσμού. Από το 1875 ως τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το κεντρικό θέμα των συζητήσεων για την εκπαίδευση στην Ελλάδα ήταν το δημοτικό. Μετά το 1950 οι συζητήσεις επικεντρώθηκαν στη δευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Από το 1975 το κυριότερο ζήτημα ήταν η εισαγωγή στα ΑΕΙ. Η πρόσβαση όλων των αποφοίτων του ενιαίου λυκείου γίνεται ο στόχος των μεταρρυθμίσεων Αρσένη το 1997³³⁸. Παρά τις διάφορες μεταρρυθμίσεις και τις προσπάθειες του φιλομαθούς γηγενούς και προσφυγικού πληθυσμού για μόρφωση, η συμμετοχή των μαθητών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρέμενε, ως τα τέλη της δεκαετίας του 1970, μια δύσκολη υπόθεση. Τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετώπισαν ήταν η στέγαση των σχολικών μονάδων, η στελέχωσή τους και η έλλειψη συγκοινωνίας για τους μαθητές των χωριών. Το πρόβλημα της στέγασης ήταν τόσο έντονο

---

³³³ Παπαδοπούλου Σωτηρία, *ό.π.*, σελ. 33.

³³⁴ Peres Georges, *Τα πράγματα*, εκδ. Χατζηνικολή, Αθήνα 1987, σελ. 26.

³³⁵ Ιδιωτικό Αρχείο

³³⁶ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Φάκελοι Σωματείων, Α,Β.

³³⁷ Ιστορικό Αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας, Φάκελοι Σωματείων, Α,Β.

³³⁸ Κυπριανός Παντελής, *Συγκριτική ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης*, Εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σελ. 322.

που υπήρχαν περιπτώσεις, όπως το 2^ο δημοτικό, το οποίο από την ίδρυσή του το 1924 ως το 1949 στεγάστηκε σε τουρκικό τέμενος³³⁹. Το 1937 – 38, το Ημιγυμνάσιο Πτολεμαΐδας μετονομάζεται σε Αστικό Σχολείο Αρρένων, και λειτουργούσαν σε αυτό δύο τάξεις που ισοδυναμούσαν με την Ε΄ και ΣΤ΄ του δημοτικού. Αν ήθελαν να συνεχίσουν τη φοίτησή τους στις τάξεις του γυμνασίου, έπρεπε να εγγραφούν στο γυμνάσιο της Κοζάνης ή του Τσοτυλίου. Το 1962 – 63 ιδρύθηκε το πρώτο Δημόσιο Τεχνικό Σχολείο Κατωτέρας Επαγγελματικής Εκπαιδύσεως με τις ειδικότητες του μηχανοτεχνίτη και του ηλεκτροτεχνίτη. Οι περισσότεροι μαθητές επέλεγαν την ειδικότητα του μηχανοτεχνίτη, ώστε να απασχοληθούν στη Λι.ΠΤΟΛ. μετά την αποφοίτησή τους³⁴⁰. Γίνεται καταφανές ότι το μορφωτικό επίπεδο του τοπικού πληθυσμού βρισκόταν σε χαμηλό επίπεδο μέχρι και στις αρχές της δεκαετίας του 1970.

Το νέο ερώτημα που γεννάται είναι, αν το είδος και οι ανάγκες της βιομηχανικής ή βιοτεχνικής δραστηριότητας που αναπτύσσεται σε μια περιοχή, μπορεί να επηρεάσει τον επαγγελματικό προσανατολισμό του τοπικού πληθυσμού και αν υπάρχει κάποιος απώτερος σκοπός στην κινητοποίηση μιας κατηγορίας εργαζομένων από τον εργοδότη, όπως το εργατικό προσωπικό αγροτικής προελεύσεως. Οι λόγοι που εξηγούν την στρατολόγηση εργατικού προσωπικού από τον αγροτικό κόσμο, δεν αποτελούν μηχανική συνέπεια της κατάστασης της αγοράς εργασίας αλλά πρέπει να αναζητηθούν στα προβλήματα ικανότητας προς απασχόληση, που αντιμετωπίζει μια επιχείρηση στο πλαίσιο μιας τοπικής αγοράς απασχόλησης. Δηλαδή, η τοπική αγορά απασχόλησης ορίζει τον ιδιαίτερο τρόπο διάρθρωσης των πολιτικών που ασκούν οι επιχειρήσεις που συνυπάρχουν στον ίδιο χώρο³⁴¹. Η επέκταση των εξορυκτικών δραστηριοτήτων μετά την ίδρυση της Λι.ΠΤΟΛ. και του ΑΗΣ της ΔΕΗ, δημιούργησε αυξημένες ανάγκες σε εργατικό δυναμικό χαμηλής ειδίκευσης. Μια πάγια τακτική των επιχειρήσεων υψηλού κύρους, όπως η ΔΕΗ, υπήρξε τα υψηλόβαθμα και εξειδικευμένα στελέχη να αντλούνται από την αγορά εργασίας του εξωτερικού ή της πρωτεύουσας³⁴². Εξάλλου, η απουσία ως τη δεκαετία του 1940 σχολής μεταλλειολόγων στο Πολυτεχνείο, επιβεβαιώνει τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης προς την οικοδομική δραστηριότητα και τα δημόσια έργα και αναδεικνύει τον μικρό βαθμό σύνδεσης της ανώτατης τεχνικής εκπαίδευσης με την βιομηχανία³⁴³.

Για την επιφανειακή εξόρυξη λιγνίτη απαιτείται αφενός η εκμηχάνιση της εξόρυξης και αφετέρου η χειρωνακτική εργασία. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο τοπικός αγροτικός πληθυσμός κρίθηκε κατάλληλο εργατοτεχνικό δυναμικό για τις ανάγκες της επιχείρησης. Για την εύρυθμη λειτουργία των ορυχείων ήταν απαραίτητη η πρόσληψη προσωπικού διαφόρων τεχνικών ειδικοτήτων, όπως торναδόροι, φρεζαδόροι, υδραυλικοί, ηλεκτροσυγκολλητές,

³³⁹ Παπαντώνης Χαράλαμπος, *ό.π.*, σελ. 83.

³⁴⁰ Παπαντώνης Χαράλαμπος, *ό.π.*, σελ. 92.

³⁴¹ Πετράκη Γεωργία, *ό.π.*, σελ. 34.

³⁴² Πετράκη Γεωργία, *ό.π.*, σελ. 66, και Μπούσιος Αιμίλιος, *ό.π.*, σελ. 202.

³⁴³ Παπαστεφανάκη Λήδα, *Η φλέβα της γης*, σελ. 134.

τεχνικοί για σιδηροκατασκευές, ξυλουργοί και άλλες. Απαραίτητο προσόν για την πρόσληψη, ήταν η κατοχή άδειας εργασίας³⁴⁴.

Οι πολιτικές στρατολόγησης προσωπικού που εφαρμόστηκαν από την επιχείρηση της ΛΙ.ΠΤΟΛ., δεν διέφεραν από αυτές άλλων τύπου επιχειρήσεων σε διάφορες περιοχές της χώρας³⁴⁵. Το πρώτο διάστημα από την έναρξη λειτουργίας της, σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, αυτοκίνητα με μεγάφωνα διέσχιζαν την επαρχία και καλούσαν τον πληθυσμό για εργασία. Αργότερα, όταν το μεγαλύτερο ποσοστό των μετοχών της εταιρείας εξαγοράστηκε από τη ΔΕΗ και η ΛΙ.ΠΤΟΛ. μεταπήδησε στο επίπεδο του υψηλού κύρους επιχειρήσεων, γνωστοποιούσε την πρόθεσή της για πρόσληψη υπαλλήλων με ανακοινώσεις στον εγχώριο τύπο³⁴⁶. Ταυτόχρονα, άντλησε προσωπικό και από τους κατοίκους των χωριών που απαλλοτριώθηκαν, στο πλαίσιο μιας τακτικής κατευνασμού της κοινωνικής δυσaréσκειας που προκλήθηκε³⁴⁷. Στο ίδιο πλαίσιο αλλά και ως ένδειξη αλληλεγγύης προς τον τοπικό πληθυσμό η εταιρεία προμηθευόταν προϊόντα από τοπικές επιχειρήσεις³⁴⁸ και διοργάνωνε μειοδοτικούς διαγωνισμούς που ενίσχυαν τους επαγγελματίες της περιοχής³⁴⁹. Μακροπρόθεσμα το γεγονός αυτό είχε αρνητικές συνέπειες, διότι όλες οι ιδιωτικές επιχειρηματικές δραστηριότητες κινήθηκαν γύρω από τις ανάγκες της ΔΕΗ και η περιοχή δεν προσέλκυσε καμία άλλη μεγάλη βιομηχανική επένδυση, εκτός της Α.Ε.Β.ΑΛ.. Όταν ολοκληρώθηκε πλήρως η εξαγορά από την ΔΕΗ, το έτος 1975, η ΛΙ.ΠΤΟΛ. απασχολούσε 3.000 εργαζομένους³⁵⁰.

Μέσα από την ευρύτερη οπτική που προσφέρει η χρονική απόσταση από την εξεταζόμενη περίοδο, μπορεί να ειπωθεί ότι η αυτή η εικοσαετία ενείχε τα περισσότερα θετικά χαρακτηριστικά, τα οποία λειτούργησαν προς όφελος της Πτολεμαΐδας και της ευρύτερης περιοχής. Η πόλη της Πτολεμαΐδας άρχισε να εξελίσσεται από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 σε βιομηχανικό κέντρο. Οι στατιστικές μελέτες της εποχής και οι απογραφές του 1951, του 1961 και του 1971 δείχνουν τον διπλασιασμό του πληθυσμού της. Συγκεκριμένα, το 1951 ο αριθμός κατοίκων της Πτολεμαΐδας ήταν 8.816, το 1961 12.747 και το 1971 16.588³⁵¹. Το γεγονός της εσωτερικής μετανάστευσης ενισχύεται αν δούμε το «επάγγελμα πατρός» των μαθητών από άλλες περιοχές. Οι περισσότεροι εργάζονται ως εργάτες και υπάλληλοι στα εργοστάσια της ΛΙ.ΠΤΟΛ. και της ΔΕΗ. Κατά τη δεκαετία 1962 – 1972 το ποσοστό των μαθητών από την Αθήνα και Θεσσαλονίκη ήταν 15,4% και 12,2% αντίστοιχα³⁵². Τα

³⁴⁴ *Μακεδονία*, 15/04/1975, σελ. 10.

³⁴⁵ Πετράκη Γεωργία, *ό.π.*, σελ. 68.

³⁴⁶ *Μακεδονία*, 29/06/1968, σελ. 4.

³⁴⁷ *Μακεδονία*, 02/09/1975, σελ. 13.

³⁴⁸ *Μακεδονία*, 04/01/1975, σελ.10.

³⁴⁹ *Μακεδονία*, 27/05/1970, σελ. 6.

³⁵⁰ *Μακεδονία*, 16/06/1975, σελ. 4.

³⁵¹ *Πληθυσμός της Ελλάδας κατά την απογραφή της 7^{ης} Απριλίου του 1951*, Εθνικό τυπογραφείο, Αθήνα 1955, σ. 38,46,112, *Αποτελέσματα της απογραφής πληθυσμού της 19^{ης} Μαρτίου*, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, Αθήνα 1964, σ. 228 – 229, *Αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού της 14^{ης} Μαρτίου του 1971*, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, Αθήνα 1971, σ. 182 – 183.

³⁵² Παπαντώνης Χαράλαμπος, *ό.π.*, σελ. 116.

συγκεκριμένα ποσοστά ανήκουν στην κατηγορία των μαθητών από άλλες περιοχές. Το οδικό δίκτυο της πόλης βελτιώνεται καθώς και η αστική συγκοινωνία. Το 1953 ιδρύθηκε το 22^ο ΚΤΕΛ Κοζάνης και λίγο αργότερα εντάχθηκαν σε αυτό και τα λεωφορεία της Πτολεμαΐδας³⁵³. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 φθάνουν οι πρώτες 1000 τηλεφωνικές συσκευές του ΟΤΕ που προορίζονται για οικιακή χρήση. Το 1963 – 64 αποπερατώθηκε το οίκημα της χωροφυλακής Πτολεμαΐδας³⁵⁴. Η Πτολεμαΐδα προσελκύει το ενδιαφέρον εξαιρετικών γιατρών και ιδρύονται το 1971 η κλινική *Ευαγγελισμός* του γιατρού Δημητρίου Μπαλταδώρου και το 1973 η κλινική του Γεωργίου Ζέρβα³⁵⁵. Παράλληλα αυξάνεται ο αριθμός των σχολικών μονάδων, των εμπορικών καταστημάτων, των διαφόρων υπηρεσιών και συντελείται ο εξωραϊσμός των κεντρικών σημείων της πόλης. Η εκβιομηχάνιση της περιοχής επιφέρει μια άνευ προηγουμένου ανάπτυξη σε όλους τους τομείς και η μικρή και άσημη κωμόπολη μετατρέπεται σε μια μεσαίου μεγέθους αστική πόλη με εύρωστη οικονομία. Αν και δεν αφορά την εξεταζόμενη περίοδο, κρίνεται απαραίτητο να ειπωθεί ότι και στις επόμενες δεκαετίες η εκβιομηχάνιση συνέχισε να συμβάλει καθοριστικά στην ευημερία και τον εκσυγχρονισμό της περιοχής, με έμφαση στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας. Επίσης, αναπτύχθηκε και οργανώθηκε πλήρως ο συνδικαλισμός των εργαζομένων στη Δ.Ε.Η. και δημιουργήθηκαν στην επιχείρηση θέσεις εργασίας που αφορούν το γυναικείο φύλο. Όπως είναι φυσικό από την πολυετή εντατική εξορυκτική δραστηριότητα διαπιστώθηκαν και επισημάνθηκαν και αρνητικές συνέπειες που συνοψίζονται σε θέματα υγείας του τοπικού πληθυσμού και στο περιβάλλον.

---

³⁵³ Παλαιοκώστας Αθανάσιος, *ό.π.*, σελ. 126.

³⁵⁴ Παλαιοκώστας Αθανάσιος, *ό.π.*, σελ. 158.

³⁵⁵ Μανάδης Νικηφόρος, *ό.π.*, σελ. 276 – 277.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα με τα αρχαιολογικά ευρήματα, η ανθρώπινη παρουσία στην Εορδαία χρονολογείται από τους νεολιθικούς χρόνους. Την αδιάλειπτη κατοίκησή της η περιοχή την οφείλει στον εύφορο κάμπο και στον πλούσιο υδροφόρο ορίζοντά της. Όμως, μόνο τα τεράστια αποθέματα λιγνίτη που κρυβόταν στο υπέδαφός της, την κατέστησαν γνωστή πανελλαδικά και χαρακτηρίστηκε ως το «ενεργειακό κέντρο» της Ελλάδας, κατά τους νεότερους χρόνους.

Οι πρώτες έρευνες και διαπιστώσεις λιγνιτικών κοιτασμάτων έγιναν την εποχή του Καποδίστρια στην Εύβοια, στην Πελοπόννησο και στην περιοχή του Αλφειού, για την οποία υπάρχουν και αναφορές αρχαίων ιστορικών. Ο λιγνίτης στην περιοχή της Εορδαίας ήταν γνωστός από τα χρόνια της τουρκοκρατίας. Σε πολλά σημεία, όπως στην περιοχή του οικισμού του Καρυχωρίου, ακούσε μια απλή ανασκαφή για να αποκαλυφθούν τα πρώτα στρώματα λιγνίτη.

Οι γαιάνθρακες ή ορυκτοί άνθρακες είναι προϊόντα που προέκυψαν από την ενανθράκωση φυτικών υλών. Περιέχουν ποικίλο ποσοστό στοιχειακού άνθρακα, εξαρτώμενο από το είδος της φυτικής ύλης από την οποία προέρχονται αλλά και από τις συνθήκες που πραγματοποιήθηκε η διαδικασία της ενανθράκωσης. Για το λόγο αυτό οι γαιάνθρακες διακρίνονται σε ανθρακίτη, λιθάνθρακα, λιγνίτη και τύρφη. Δηλαδή, ο λιγνίτης είναι ένα ορυκτό στερεό καύσιμο, το οποίο δημιουργήθηκε στα έγκατα της γης, ύστερα από μακροχρόνιες διαδικασίες που έδρασαν σε υπολείμματα φυτών.

Κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας, δεν υπήρξε καμία προσπάθεια εξόρυξης του τοπικού λιγνίτη. Μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας και την ανταλλαγή των πληθυσμών εμφανίζονται οι πρώτες εξορύξεις λιγνίτη, που είχαν σκοπό να καλύψουν τις θερμαντικές ανάγκες τις τοπικής κοινωνίας. Η εξορυκτική δραστηριότητα που ανέπτυξε νόμιμα ο Γεώργιος Παυλίδης τη δεκαετία του 1930, καθιέρωσε την χρήση του λιγνίτη ως μέσο θέρμανσης στην περιοχή. Ταυτόχρονα, κατάφερε να κινήσει το ενδιαφέρον κάποιων επενδυτών αλλά και των ελληνικών κυβερνήσεων. Το 1939 ο Ιωάννης Μεταξάς δήλωσε την πρόθεσή του να ασχοληθεί με την εκμετάλλευση του λιγνίτη Πτολεμαΐδας. Ο Γερμανός ειδικός καθηγητής Κέγκελ που ανέλαβε τις έρευνες, διαπίστωσε την ύπαρξη άνω των 150.000.000 τόνων αποθέματος λιγνίτη. Η έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1940, ανέκοψε κάθε σχετική ενέργεια

με την εκμετάλλευση των λιγνιτών της Πτολεμαΐδας. Μετά το τέλος του πολέμου, η Ελληνοαμερικανική Εταιρεία που δραστηριοποιήθηκε στην περιοχή, αποδείχτηκε ότι δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει στις οικονομικές απαιτήσεις που χρειαζόταν η εντατική εξόρυξη λιγνίτη, του οποίου το μεγαλύτερο ποσοστό θα προοριζόταν για τις ανάγκες των Ελληνικών Σιδηροδρόμων και της ΔΕΗ και μια μικρότερη ποσότητα προς πώληση στα νοικοκυριά. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι αν το τέλος του πολέμου δεν επέβαλε στις ευρωπαϊκές χώρες την υιοθέτηση μιας αναπτυξιακής πολιτικής, οι λιγνίτες Πτολεμαΐδας, ίσως, να παρέμεναν ανεκμετάλλευτοι ως και σήμερα.

Τότε η ελληνική κυβέρνηση στράφηκε προς τον βιομήχανο Πρόδρομο Μποδοσάκη Αθανασιάδη, το έτος 1953. Ο Μποδοσάκης δέχθηκε να αναλάβει το Έργο Πτολεμαΐδας, του οποίου το κόστος υπολογιζόταν σε 45.000.000 δολάρια. Αφού υπογράφηκαν οι απαραίτητες συμβάσεις με το ελληνικό δημόσιο, την εταιρεία ΚΡΟΥΠ, τη ΔΕΗ και τους Ελληνικούς Σιδηροδρόμους, το καλοκαίρι του 1955 συντάχθηκε και το καταστατικό της εταιρείας του Μποδοσάκη, που είχε την επωνυμία Ανώνυμος Ελληνική Μεταλλευτική και Βιομηχανική Εταιρεία Λιγνιτωρυχείων Πτολεμαΐδας (ΛΙ.ΠΤΟΛ.). Τα εγκαίνια των έργων πραγματοποιήθηκαν στις 26 Ιουλίου του 1957, μέσα σε κλίμα ενθουσιασμού. Τον Ιούνιο του 1959, οι καμινάδες του εργοστασίου λιγνιτοπλίνθων κάπνισαν για πρώτη φορά. Όμως, από τον Φεβρουάριο του 1959, οι περισσότερες μετοχές της ΛΙ.ΠΤΟΛ. εκχωρήθηκαν στη ΔΕΗ, με την σύμφωνη γνώμη του Μποδοσάκη. Αυτή η εξαγορά ήταν καθοριστική για το τεράστιο μέγεθος της βιομηχανικής δραστηριότητας που αναπτύχθηκε στην περιοχή. Επίσης, γίνεται αντιληπτό ότι τόσο μεγάλες επενδυτικές δραστηριότητες θα μπορούσαν να επιτευχθούν μόνο με την συμμετοχή του ελληνικού δημοσίου.

Η έναρξη λειτουργίας των εργοστασίων έδωσε την κατάλληλη ώθηση για την ανάπτυξη του εργατικού συνδικαλισμού. Φυσικά, είχαν ιδρυθεί κάποια σωματεία στη δεκαετία του 1940 αλλά τα περισσότερα εκπροσωπούσαν τα συμφέροντα επαγγελματιών κλάδων και όχι των μισθωτών. Σε αυτή τη δεκαετία η οργάνωση των ελάχιστων λιγνιτωρύχων ήταν υποτυπώδης. Σημαντικό γεγονός υπήρξε η ίδρυση το έτος 1957–58 του Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας. Κατά τη διάρκεια των ετών αυξήθηκε ο αριθμός των εργατικών σωματείων και όλοι μαζί προσπάθησαν για την επίλυση των εργασιακών προβλημάτων τους.

Ο αγροτικός κόσμος της Πτολεμαΐδας και της περιοχής, δέχθηκε την έναρξη λειτουργίας των εργοστασίων με ενθουσιασμό. Η εκβιομηχάνιση της περιοχής θεωρήθηκε ως ο μόνος τρόπος για την ανάπτυξη του τόπου. Η βιομηχανική δραστηριότητα συνέβαλε στην αύξηση του πληθυσμού της πόλης αλλά και στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της περιοχής. Η Πτολεμαΐδα από μια ασήμαντη κωμόπολη έγινε η ενεργειακή πρωτεύουσα της χώρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

1. Ανέκδοτες

Αρχείο Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου Πτολεμαΐδας(Φάκελοι σωματειακών εγγράφων Α,Β,Γ,Δ,Ε,), Καταστατικά ιδρύσεως σωματειακών οργανώσεων, Βιβλία Γενικών Συνελεύσεων των σωματείων, Βιβλία Πρακτικών των Διοικητικών Συμβουλίων των Σωματείων.

2. Δημοσιευμένες

Αρχείο εφημερίδας, ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ

Αρχείο εφημερίδας, ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Αρχείο εφημερίδας, Δημότης Πτολεμαΐδας

Αρχείο εφημερίδας, ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Αρχείο εφημερίδας, ΕΜΠΡΟΣ

Αρχείο εφημερίδας, ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΦΩΝΗ

Αρχείο εφημερίδας, ΗΧΩ

Αρχείο εγγράφων, Κοκοβιάδη Γιώργου

Αρχείο φωτογραφικού υλικού, Πασσαλίδη Χαράλαμπου

ΜΕΛΕΤΕΣ

1. Ελληνόγλωσσες

Αγριαντώνη Χριστίνα, «Βιομηχανία», *Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας τον 19^ο αιώνα*, Επιμέλεια Κώστας Κωστής και Σωκράτης Πετμεζάς, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006.

Αδάμος Γιάννης, *Η Κοζάνη μέσα από τα αρχεία του Ελληνικού Προξενείου Ελασσόνας, 1882 – 1912*, εκδ. Σύνδεσμος Γραμμάτων και Τεχνών Ν. Κοζάνης, Κοζάνη 1994.

Ανώνυμος Ελληνική Μεταλλευτική και Βιομηχανική Εταιρεία Λιγνιτωρυχείων Πτολεμαΐδας, *Το έργο Πτολεμαΐδος, Έκδοσις περιλαμβάνουσα τα σχετικά νομοθετήματα, συμβάσεις, καταστατικόν της εταιρείας κ.λ.π.*, εκδ. Λ. Θωμαΐδη, Αθήναι 1956.

Βακαλόπουλος Απόστολος, *Ιστορία της Μακεδονίας 1354 – 1833*, εκδ. Βάνιας, Θεσ/νίκη 1992.

Βυζάντιος Στέφανος, *Εθνικά Α – Ι*, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 2004.

Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας, *100 χρόνια 1918 – 2018, Τα συνδικάτα ήταν, είναι και θα είναι εδώ!*, Ιστορικό Λεύκωμα, εκδ. Καμπύλη ΑΕΒΕ, Αθήνα 2018.

Δεληγιάνης Κων. Νικόλαος, Υποστράτηγος Μηχ. ε.α, *Δυτικομακεδόνες που θυσιάστηκαν στον ελληνο – ιταλικό και ελληνο – γερμανικό πόλεμο 1940 – 1941*, Σύλλογος Γαλατινέων Θεσσαλονίκης «Αγία Παρασκευή», Θεσσαλονίκη 1996.

Δορδανάς Στράτος, *Αντίποινα των γερμανικών αρχών κατοχής στη Μακεδονία 1941 – 1944*, Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2002.

Θωμαδάκης Β. Σταύρος, *Κράτος και ανάπτυξη στην Ελλάδα, Ένα εξελικτικό δίδυμο*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2011.

Ιορδανίδου Δόμνα, *Τα μεταλλεία στη Βόρεια Ελλάδα, 1912 – 1940*, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ιωάννινα, Φεβρουάριος 2021.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΕ', εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2009.

Καραχάλιου Αναστασία, *Αξιοποίηση αργυλικών οριζόντων από λιγνιτικά κοιτάσματα των περιοχών Φλώρινας και Πτολεμαΐδας για χρήση στην κεραμική*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Τμήμα Μηχανικών Μεταλλείων Μεταλλουργών, Αθήνα 2011.

Κατσούδας Κώστας, *Η ΓΣΕΒΕΕ στον 20^ο αιώνα*, επιμέλεια Δημάκης Πάνος, εκδ. ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, Αθήνα 2019.

Κόκκινος Α. Διονύσιος, *Η ελληνική επανάσταση*, τ. Ε, εκδ. Μέλισσα, 3^η έκδοση, Αθήνα 1957.

Κυπριανός Παντελής, *Συγκριτική ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009.

Κώστας Κωστής, *Ο πλούτος της Ελλάδας, Η ελληνική οικονομία από τους Βαλκανικούς πολέμους μέχρι σήμερα*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2018.

Λιναρδάτος Σπύρος, *Ο Ιωάννης Μεταξάς και οι Μεγάλες Δυνάμεις (1936 – 1940)*, εκδ. Προσκήνιο, Αθήνα 1993.

Μανάδης Νικηφόρος, *Εορδαία ένας αιώνας*, εκδ. Ι.Μ. Αγίου Κοσμά Αιτωλού, Παλαιομονάστηρο Αρδάσσης, Άρδασσα 2004.

Μαντά Αναστασία, *Ο Συνδικαλισμός στην Ελλάδα και την Ευρώπη και η μετάλλαξη του στην Ελλάδα της κρίσης*, Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Διοίκηση Επιχειρήσεων, Πάτρα 2016.

Ματακούδης Κωνσταντίνος, *Πτολεμαίος ο Λάγου, Δυναστεία Πτολεμαίων*, πρόλογος Ανέστη Κεραμυδά, εκδ. Ιερά Ελλάς, Θεσσαλονίκη 2003.

Μπάτσης Δημήτρης, *Η βαρεία βιομηχανία στην Ελλάδα*, 8^η έκδοση, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1977.

Μπιθυμήτρης Γιώργος και Κωτσονόπουλος Λουδοβίκος, «Μετασχηματισμοί του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος από τη μεταπολίτευση μέχρι την κρίση: συνέχειες και ρήξεις», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τ. 44, Ν. 1, Αθήνα 2018.

Μπούσιος Αιμίλιος, *Το έργο της Πτολεμαΐδας, Η ιστορία της ΛΙΠΤΟΛ*, πρόλογος Μιχάλη Παπακωνσταντίνου, εκδόσεις Κέντρο Τεχνολογίας και Εφαρμογών Στερεών Καυσίμων, Αθήνα 1997.

Οργανισμός Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως των Ηνωμένων Εθνών(ΟΥΝΡΡΑ), *Ο ορυκτός πλούτος της Ελλάδος*, πρόλογοι: Buell F. Maben αρχηγός αποστολής UNRRA Ελλάδας και Ι. Γ. Ζίγδης οικονομικός σύμβουλος, εκδ. Πυρσού Α.Ε., Αθήνα 1947.

Παλαιοκώστας Χρ. Αθανάσιος, *Πτολεμαΐδα, Βόλτα στην πόλη 1950 – 1970*, εκδ. Captainbook.gr, Πτολεμαΐδα 2015.

Παντελάκη Σ. Νίκου, *Ο εξηλεκτρισμός της Ελλάδας, Από την ιδιωτική πρωτοβουλία στο κρατικό μονοπώλιο (1889 – 1956)*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1991.

Παπαδοπούλου Σωτηρία, *Όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού σε περιοχές εντατικής βιομηχανικής ανάπτυξης. Οι πολιτισμικές επιπτώσεις της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού στο Νομό Κοζάνης*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, ΜΠΣ « Έρευνα για την τοπική κοινωνική ανάπτυξη και συνοχή», Μυτιλήνη 2011.

Παπαντώνης Χαράλαμπος, *Εκπαιδευτική κίνηση και κοινωνική εξέλιξη στην Πτολεμαΐδα από το 1912 μέχρι σήμερα: η συμβολή της Γενικής και της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Μεταπτυχιακός Κύκλος Σπουδών, Θεσσαλονίκη 2013.

Παπαστεφανάκη Λήδα, *Εργασία, τεχνολογία και φύλο στην ελληνική βιομηχανία, Η κλωστοϋφαντουργία του Πειραιά 1870 – 1940*, εκδ. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2009.

Παπαστεφανάκη Λήδα, *Η φλέβα της γης, Τα μεταλλεία της Ελλάδας, 19^{ος} – 20^{ος} αιώνας*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2017.

Πετράκη Γεωργία, *Από το χωράφι στο εργοστάσιο, Η διαμόρφωση του βιομηχανικού προλεταριάτου στο σύγχρονο Λαύριο*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 2002.

Πλουμίδης Στέφανος, «Ελληνικές οικονομικές αναλύσεις για τη Μακεδονία (1880 – 1939)», *Ιστορία*, τεύχος 573, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Μάρτιος 2016.

Πουγαρίδης Α. Κοσμάς, *Τοπικός τύπος, Εκδόσεις στην Εορδαία μετά την απελευθέρωση του 1912*, εκδ. Αντώνης Κ. Πουγαρίδης, Πτολεμαΐδα 2013.

Ρηγίνος Μιχάλης, «Η ελληνική βιομηχανία 1900 – 1940», *Εισαγωγή στη νεοελληνική οικονομική ιστορία 18^{ος} – 20^{ος} αιώνας*, επιμέλεια Βασίλης Κρεμμυδάς, εκδ. Τυπωθήτω – Δαρδανός, Αθήνα 2007.

Ρήγος Άλκης, *Η Β' ελληνική δημοκρατία 1924 – 1928, Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής ζωής*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1999.

Ριζάκης Αθ. – Τουρούτσογλου Τ., *Επιγραφές Άνω Μακεδονίας*, τ. Α', Αθήνα 1981.

Σακελλαρίου Αλεξ. Ναυάρχου, Βουλευτού Αττικοβοιωτίας, *Αγορεύσεις εις την Βουλήν επί 1. της συγκεντρώσεως του σίτου 2. του λιγνίτου Πτολεμαΐδος και εκβιομηχανισμού της χώρας*, Αθήνα – Ιούλιος 1950.

Σαμίου Δήμητρα, *Η εξαγορά των ηλεκτρικών επιχειρήσεων από τη Δ.Ε.Η., Αρχειακή τεκμηρίωση*, εκδ. Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα 1998.

Σαμσάρης Δημήτριος, *Ιστορική γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας και των αρχαιοτήτων*, εκδ. Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών

Σταθάκης Γιώργος, *Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ, Η ιστορία της αμερικάνικης βοήθειας στην Ελλάδα*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2004.

Σταματίου Γιώργος, *Ανάλυση κύκλου ζωής και κοστολόγηση κύκλου ζωής του λιγνίτη για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας: εφαρμογή στην ελληνική περίπτωση*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Μηχανολόγων Μηχανικών, Τμήμα Θερμότητας, Αθήνα 2015.

Τζόκας Σπύρος, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το εγχείρημα του αστικού εκσυγχρονισμού 1928 – 1932*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 2002.

Τσιομπάνος Μ. Ιωάννης, *Οι καρτ ποστάλ της Πτολεμαΐδας 1930 – 1964*, εκδ. Άνω και Κάτω τελεία, Κοζάνη 2011.

Τσοκτουρίδου Παρθένα, *Η προγονική ιστορία του δήμου Βερμίου*, εκδ. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης, Κοζάνη 2002.

Τσοτσορός Ν. Στάθης, *Ενέργεια και ανάπτυξη στη μεταπολεμική περίοδο, Η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού 1950 – 1992*, εκδ. Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα 1995.

Τρίχα Λυδία, *Το βιλαέτι των Βιτωλίων το 1881, Στατιστική από το αρχείο του Χαριλάου Τρικούπη*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Φλώρινας, Βασιλικής Πιτόσκα – Βαρνά, Φλώρινα 1994.

Τρύφωνας Στέφανος, *Η Εορδαία στην ιστορική της πορεία*, Εορδαϊκή Βιβλιοθήκη, Νούμερο 6, εκδ. Ταριπάνη, Κοζάνη 2006.

Χατζηωσήφ Χ. Χρήστος, *Η γηραιά σελήνη, Η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία 1830 – 1940*, επιμέλεια Μαλικιώση Άννα, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1993.

Χατζηιωσήφ Χρήστος, «Η μπελ επόκ του κεφαλαίου, Από την επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου μέχρι την κατάρρευση του προπολεμικού διεθνούς οικονομικού συστήματος», *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, Όψεις πολιτικής και οικονομικής ιστορίας 1900 – 1940*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009.

2. Μεταφρασμένες στα ελληνικά

Mazower Mark, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2009.

Mazower Mark, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ, Ναζιστική εξουσία στην κατοχική Ευρώπη*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2008.

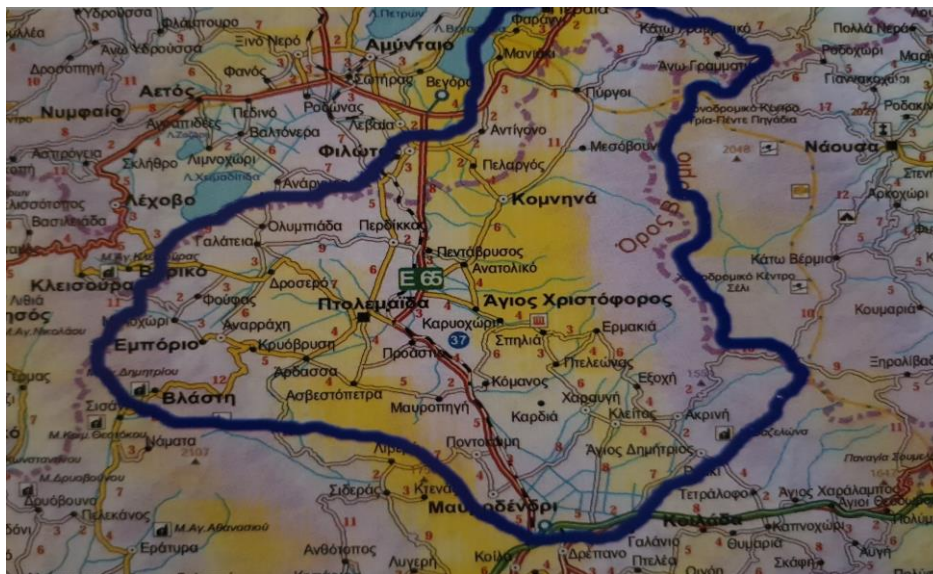
Μπένγκτσον Χέρμαν, *Ιστορία της αρχαίας Ελλάδος*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1991.

Perec Georges, *Τα πράγματα, μια ιστορία της δεκαετίας του '60*, εκδ. Χατζηνικολή, Αθήνα 1987.

3. Ξενόγλωσσες

Ellis M. Walter, *Ptolemy of Egypt*, εκδ. Routledge, New York 2010.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Δήμος Πτολεμαΐδας, Πτολεμαΐδα 2008.

Εικόνα 2: Μακεδονικός Τάφος του 4ου π.Χ αιώνα στη Σπηλιά Εορδαίας. Λήψη της συγγραφέως το 2015.

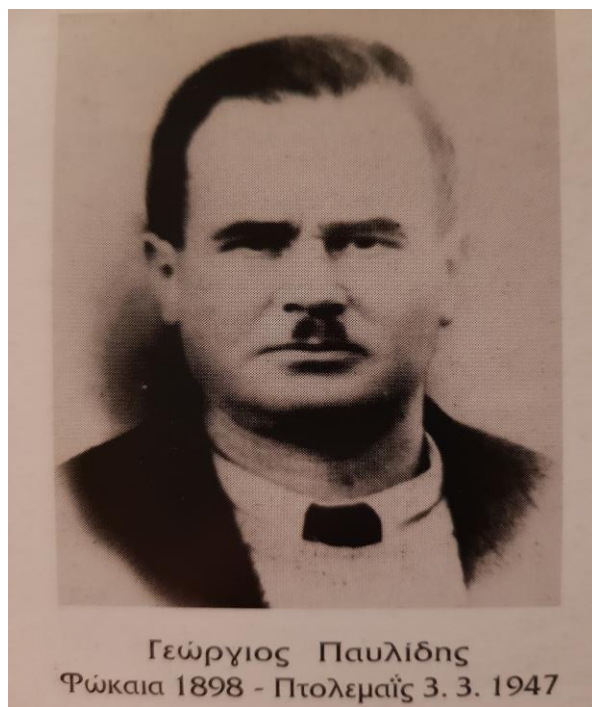

Εικόνα 3: Κεντρική πλατεία Πτολεμαΐδας 1959. Καρτ ποστάλ του Γ. Γιαννόπουλου από την Συλλογή του Ιωάννη Τσιομπάνου.

Εικόνα 4: Η Πτολεμαΐδα σήμερα. Φωτογραφία του Λάζαρου Λαζαρίδη.

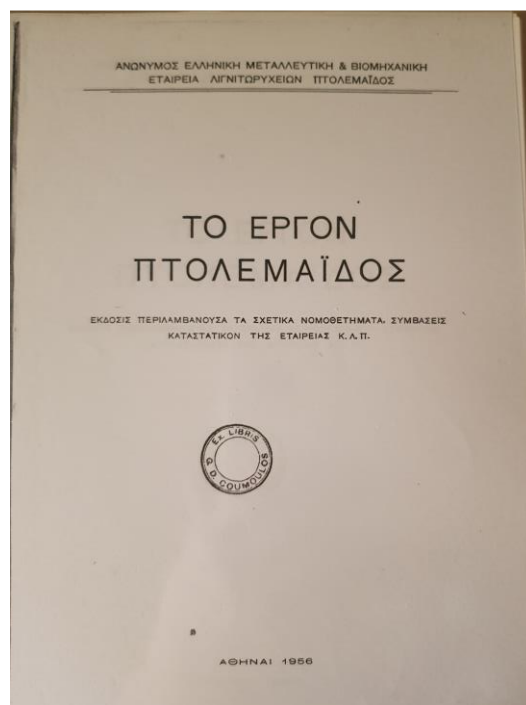
Εικόνα 5: Γεώργιος Παυλίδης, Νικηφόρος Μανάδης, *Εορδαία ένας αιώνας*.

Εικόνα 6: Υπόγειες στοές εξόρυξης λιγνίτη από τα ορυχεία του Γ. Παυλίδη, Νικηφόρος Μανάδης, *Εορδαία ένας αιώνας*.

Εικόνα 7: Αποστολή λιγνίτη 150.000 τόνων στην Γερμανία (Αρχείο Αιμίλιου Δ. Μπούσιου).

Εικόνα 8: Έκδοση των νομοθετημάτων, συμβάσεων και του καταστατικού της εταιρείας ΛΙ.ΠΤΟΛ., Αθήνα 1956.

Εικόνα 9: Ο Παπαληγούρας με τον Μποδοσάκη στα εγκαίνια των έργων, 1957 (Αρχείο Αιμίλιου Δ. Μπούσιου).

Εικόνα 10: Ο Βασιλιάς Παύλος και ο Μποδοσάκης κρατώντας το ασημένιο μυστήρι. Από τα εγκαίνια των έργων, 1957.

Εικόνα 11: Επαρχιακή Φωνή 25/09/1955.

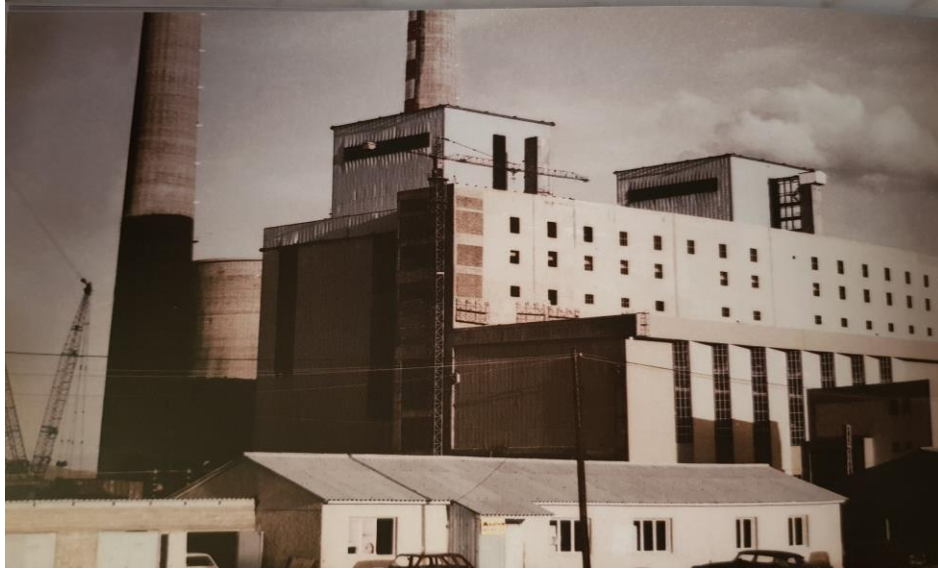
Εικόνα 12: Εφημερίδα Δυτική Μακεδονία 29/07/1957.

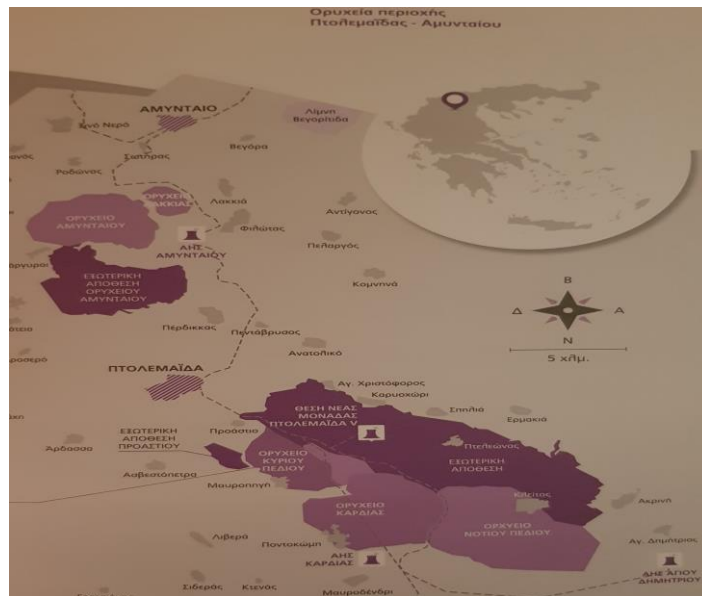
Εικόνα 13: ΑΗΣ Πτολεμαΐδας (ισχύος 70 MW) 1959. Συλλογή Ιωάννη Τσιομπάνου.

Εικόνα 14: Βιομηχανικό συγκρότημα ΛΙ.ΠΤΟΛ. 1959. Συλλογή Ιωάννη Τσιομπάνου.

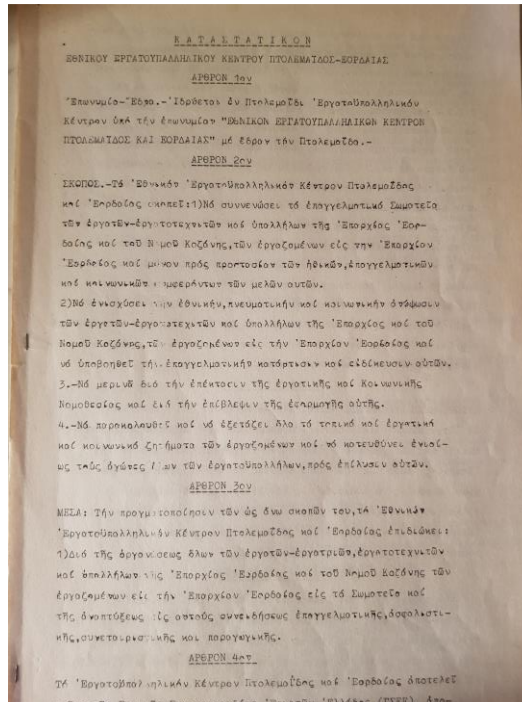

Εικόνα 15: ΑΗΣ Πτολεμαΐδας με την 1 και 2 μονάδα ισχύος 70 MW και 125 MW 1962. Συλλογή Ιωάννη Τσιομπάνου.

Εικόνα 16: Ορυχεία περιοχής Πτολεμαΐδας-Αμυνταίου 2021.

Εικόνα 17: Ιστορικό αρχείο Εργατικού Κέντρου Πτολεμαΐδας 1957.

Εικόνα 18: Μπρικέτα της ΛΙ.ΠΤΟΛ. (Αρχείο Χαράλαμπου Πασσαλίδη).

Εικόνα 19: ΑΗΣ Πτολεμαΐδας με 4 μονάδες λειτουργίας ως το 1971.

Εικόνα 20: ΑΗΣ Καρδιάς με 4 μονάδες λειτουργίας ως το 1981.

Εικόνα 21: Στιγμιότυπο από την διαδικασία εξόρυξης λιγνίτη (Αρχείο Χαράλαμπου Πασσαλίδη).

Εικόνα 22: Στιγμιότυπο από την διαδικασία εξόρυξης λιγνίτη κατά την χειμερινή περίοδο (Αρχείο Χαράλαμπου Πασσαλίδη).